

Григорій ГОЛИШ

**НА ПЕРЕТИНІ
ДОЛЬ І ПОДІЙ**

Вибрана публіцистика 2020–2025 рр.

Черкаси
Вертикаль
2025

УДК 821. 161.2-94(477.46)
Г-60

*Рекомендовано до друку вченою радою Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
(протокол №4 від 25 квітня 2024 р.)*

Рецензенти:

доктор істор. наук, проф. В. Ф. Боєчко;

доктор наук із соц. комунікацій, проф. Ю. В. Колісник;

кандидатка філолог. наук, доц. О. О. Погрібна

Подано в авторській редакції

Голиш Г.
Г 60 На перетині доль і подій : вибрана публіцистика 2020–2025 рр. /
Г. Голиш. – Черкаси : Вертикаль, 2025. – 324 с. : фото 12 с.
ISBN 978-617-7957-27-9

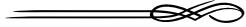
Збірник містить 53 публіцистичні нариси, які присвячені відомим людям: науковцям, мистцям, освітянам, військовим діячам, а також окремим подіям минувшини й сьогодення Черкащини. Адресовано суб'єктам навчально-виховного процесу, краєзнавцям та всім зацікавленим історією та персоналіями рідного краю.

УДК 821. 161.2-94(477.46)

© Г. М. Голиш, 2025

© С. А. Кандич, обкладинка, 2025

*Мій любій дружині Валентині
присвячується*

Генеральний спонсор видання – СТОВ АГРОКО (голова Наглядової ради І. В. Потапенко).

Фінансову допомогу для друку книги надали також: директорка ПСП «Плешкані», заслужена працівниця сільського господарства України Людмила Лисун, підприємця Тетяна Назаренко, очільник фонду «Рідна країна», професор Микола Томенко, професори Володимир Білоножко, Тимофій Десятов, Світлана Жаботинська, Сергій Корновенко, Володимир Лизогуб, Наталія Ярмоленко, доценти Сергій Дерій, Людмила Швидка, народні артистки України Лідія Зайнчківська і Людмила Монастирська, заслужений артист України Петро Авраменко, заслужені художники України Віктор Афонін і Віктор Олексенко, художник Олександр Костогриз.

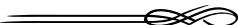
ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Інтелектуальний образ доби формується із сукупності текстів, у яких висловлено ключові тенденції розвитку нації в історичному контексті. Ключову роль у цьому аспекті відіграє в репертуарі будь-яких медіа публіцистика. Адже саме публіцистика є найвищим і найскладнішим різновидом журналістської творчості, що покликаний розв'язувати завдання інформування й водночас формування громадської думки. Власне, історія національної публіцистики – це історія багатовікової боротьби передових людей свого часу за свободу висловлювань власних поглядів, за утвердження рідної мови й національного гонору.

Завдяки національній публіцистиці в суспільстві стає можливим історичне накопичення і примноження інформації, що знаходиться в розпорядженні людини як родового феномена. Закономірно, що соціокультурні традиції, норми, цінності української людини, переконана докторка наук із соціальних комунікацій Ольга Мітчук, ставали основою формування новоукраїнської політичної й культурної спільноти. Національна публіцистика утворює специфічно людський механізм її наслідування – соціальну спадковість.

Одним із відомих хранителів історико-культурної спадщини Черкащини можна по праву назвати педагога, історика, краєзнавця й самобутнього публіциста Григорія Голиша. Не один десяток літ з-під його пера виходять доволі якісні публіцистичні матеріали. Його перші проби журналістського хисту сягають ще в 70-ті роки ХХ століття. Далекого 1972 року читачі місцевого газетного видання ознайомилися з першим дописом 23-річного Григорія. А нині у творчій скарбниці автора вже понад 600 публіцистичних статей, які в різний час з'явилися на шпальтах районної, обласної та республіканської періодики.

Чільне місце в його творчому доробку посідають також книги (25 окремих видань), серед них – публіцистичні

видання «Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.», «Подорож Златокраєм» (історія та сьогодення Золотоніського району), «Крізь роки й епохи» (історія й сучасність Благодатнівської школи, директором якої був автор), «Покликані високим і вічним (біобібліографія викладачів ЧНУ ім. Б. Хмельницького – членів національних творчих спілок України), «Черкаський педагогічний інститут на шпальтах газети «Черкаська правда» 1954–1991 рр. (прес-релізи газетних публікацій про Черкаський педінститут), «Пером публіциста» (вибрана авторська публіцистика), «У світі монет» (основи нумізматики для юних читачів), «Спокою в житті не знав» (про освітянина Володимира Клименка), «Він по-іншому жити не міг» (про науковця й поета Валерія Шпака), «Дмитро Лисун: від Гірників до Плешканів» (про відомого аграрія й громадсько-політичного діяча) та ін. Одна із книг Г. Голиша – про його рідне село Деньги (історія від давнини до сьогодення).

Визнанням творчих успіхів у публіцистиці стало його нагородження Почесною грамотою Національної спілки журналістів України, ювілейним знаком Українського фонду культури «За вірність заповітам Кобзаря» та обрання членом секретаріату Черкаської обласної організації НСЖУ. Г. Голиш є й лауреатом обласної журналістської премії «Прометей».

Окрім цього, Г. Голиш нагороджений знаком «Петро Могила», значком «Відмінник народної освіти», відзнаками «За особливі заслуги перед Черкащиною» та «60 років Черкаській області», медалями Б. Хмельницького та Івана Франка, численними відомчими та регіональними відзнаками, у тому числі почесними грамотами МОН України, НАПН, Черкаської обласної ради. Лауреат всеукраїнської краєзнавчої премії імені академіка Петра Тронька, обласної краєзнавчої премії імені Михайла Максимовича, краєзнавчої премії ім. Михайла Пономаренка та профспілкової премії імені Олександра Захаренка.

Увазі читачів представлено збірку вибраної публіцистики автора 2020–2025 рр. «На перетині доль і подій». Книга містить 53 розлогіх нарисів, які присвячені відомим людям: науковцям, мистцям, освітянам, воїнам, а також окремим подіям минувшини й сьогодення Черкаського краю. Книга буде цікавою суб'єктам навчально-виховного процесу, краєзнавцям та всім зацікавленим історією та персоналіями рідного краю.

Зокрема, в першому розділі «Духнотворці» висвітлено життєвий шлях видатних учених, педагогів, краєзнавців, чиє життя пов'язане із Шевченковим краєм (Черкаська область, Україна). Другий розділ «Звитязці вогняних літ» присвячено військовим діячам, палким патріотам України, а третій «На службі мистецтву» – видатним мистцям нашого краю (художникам, діячам театрального й музичного мистецтва). Вочевидь, зацікавить читача й добірка матеріалів «Калейдоскоп подій», в яких автор майстерно відобразив знакові події минувшини та сучасності Черкаського краю.

Такий регіональний та антропоцентричний підхід посилює інформативно-просвітницьку цінність видання, а літературно-публіцистичний стиль книги є привабливим для масового читача.

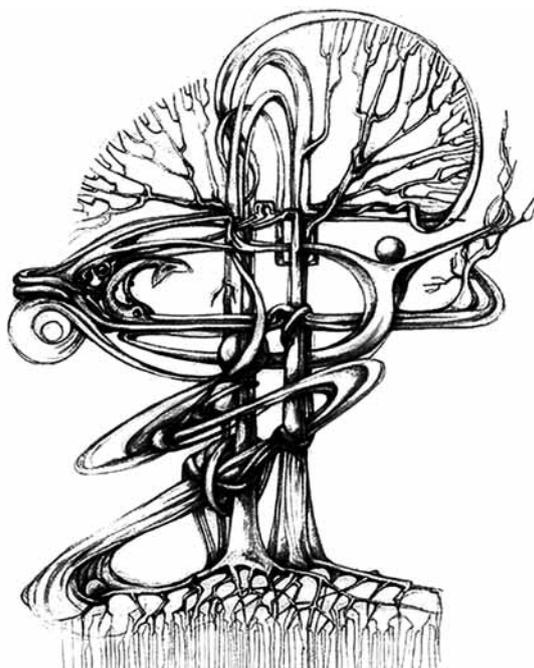
Вітаючи публіциста з новим виданням, зичимо йому міцного здоров'я, чергових знахідок в історії Черкащини, відкриття нових імен минувшини й сучасності нашого краю та подальшої творчої активності. Бажаємо творчих злетів, наснаги, здоров'я та всім нам ПЕРЕМОГИ й розквіту України.

***Л. І. Солодка**, кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка кафедри журналістики, реклами та PR-технологій Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, членкиня НСЖУ*

ДУХОВНОТВОРЦІ

*Якщо ви володієте знаннями,
дайте іншим запалити від них свої світильники.*

Т. Фуллер

ЛЮДИНА-АКАДЕМІЯ

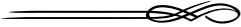
*Наука відкриває тим, хто їй служить,
грандіозні перспективи.*

Л. Пастер

Михайло Олександрович Максимович... Одна із найяскравіших постатей української інтелектуальної історії. Він справедливо титулований людиною-академією, бо й насправді важко віднайти ту науково-творчу галузь, в якій великий українець не залишив би свого рельєфного сліду. Український учений-енциклопедист (природознавець, філософ, історик, археолог, архівознавець, краєзнавець, етнограф, фольклорист, лінгвіст, літературознавець), професор, поет, публіцист, педагог, перший ректор університету Св. Володимира, громадський діяч і один із перших провідників української ідеї...

Штрихи до життєпису

Великий подвижник духовності народився 3 (15) вересня 1804 р. на хуторі Тимківщина Золотоніського повіту Полтавської губернії. На нинішніх мапах уже не віднайти його родинного хутора: сьогодні це просто окраїнний куток с. Богуславець на Золотоніщині. Михайло зростав у родині дрібнопомісних дворян із козацьким корінням; його батько – Олександр Іванович – працював суддею, а мати – Гликерія Федорівна (в дівоцтві – Тимківська) опікувалася веденням домашнього господарства та вихованням дітей у дусі українства. Принагідно зазначимо, що всі 5 рідних дядьків майбутнього вченого (Тимківські) стали відомими людьми: Ілля – вчений-освітянин, один із фундаторів Харківського університету, директор Новгород-Сіверської гімназії, Роман – філолог, професор, Іван – законотворець і перекладач, Василь – державний діяч, поет і перекладач, Єгор – дипломат, учений-синолог. Усі вони мали неабиякий вплив на життєве становлення свого талановитого племінника.

Михайло навчався в початковій школі при Зозулівсько-Благовіщенському монастирі (м. Золотоноша), а потім у Новгород-Сіверській гімназії, яку закінчив у 1819 р. з блискучими результатами. А вищу освіту здобув на словесному й природничому відділеннях філософського, а потім і медичного факультетів Московського університету. Від 1826 р. обіймав посаду директора ботанічного саду університету і саме тоді й захистив магістерську дисертацію на тему «Про системи рослинного царства». У 1833 р. отримав вчене звання ординарного професора*, завідував кафедрою ботаніки Московського університету.

У 1834 р. повернувся в Україну, до Києва: його призначили ректором Імператорського університету Св. Володимира, який вченому довелося розбудовувати буквально з нуля. Одночасно він ще й виконував обов'язки попечителя Київського учбового округу.

Однак через поганий стан здоров'я вже наступного року М. Максимович пішов у відставку, залишившись професором кафедри словесності. У 1837 р. упродовж року був деканом філософського факультету створеного ним університету й деякий час очолював кафедру словесності. Зрештою, з причин незгоди з освітньою політикою царизму та частих нападів хвороби він остаточно припинив викладацьку діяльність.

Вчений оселився разом зі своєю дружиною Марією Василівною Товбич у ним же заснованому помісті Михайлова Гора Золотоніського повіту й зосередився на науково-творчій діяльності. Він неодноразово намагався повернутися до активної науково-академічної роботи в офіційних установах, однак імператорське міністерство освіти, побоюючись українофільських поглядів ученого, зашкодило цьому.

Упродовж життя наш земляк підтримував особисті й творчі зв'язки з Т. Шевченком, М. Гоголем, О. Бодянським, П. Гула-

* Ординарний професор – викладацька посада в імператорських університетах Росії (вища від екстраординарного професора й приват-доцента) з правом голосування з академічних питань. Зазвичай такий професор мав чин 7-го класу (надвірний радник).

ком-Артемівським, Є. Гребінкою, Г. Квіткою-Основ'яненком, М. Костомаровим, М. Щепкіним, А. Міцкевичем, П. Шафариком та ін. Його душа упокоїлася 10 (22) листопада 1873 р. на х. Михайлова Гора, там вчений і похований.

Творча спадщина

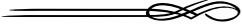
М. Максимович є визнаним вченим-енциклопедистом, котрий залишив потужну спадщину в різних наукових галузях. Він став автором понад 260 наукових праць, присвячених проблемам природознавства, фізики, філософії, історії, археології, краєзнавства, філології, етнографії*, фольклористики тощо. Окрім прижиттєвих публікацій, його твори у трьох фундаментальних томах побачили світ після смерті автора (1976–1880 рр.). Вчений висунув і обґрунтував багато оригінальних наукових ідей, започаткував низку нових напрямів розвитку вітчизняної науки.

Михайла Олександровича вважають одним із перших еволюціоністів української науки, який утверджував ідеї розвитку, а також єдності й взаємозалежності природних явищ. Досліджуючи природу і вникаючи в сутність явищ, учений розвивав думку про матеріальність світу, об'єктивний характер законів природи.

Для вивчення флори вів багатогранні польові дослідження в Центральній Росії й на Кавказі, зібрав сотні зразків рослинності. Пріоритетним напрямом природознавчих досліджень стала ботаніка, в цій царині вченим було опубліковано низку наукових праць, зокрема: «Про системи рослинного царства», «Основи ботаніки» та ін. Книга з ботаніки стала підручником для студентів як російських, так і європейських університетів. Є всі підстави називати М. Максимовича фундатором вітчизняної ботаніки.

Поряд із цим він вивчав і проблеми зоології («Головні основи зоології або науки про тварин») та загальної біології й

* *Етнографія* (від грец. *ἔθνος* — плем'я, народ; *γράφω* — пишу) — народопис, наука про розселення та життя народів, їхню культуру та побут.

довкілля («Роздуми про природу»). Взірцем науково-популярного видання для широкого загалу стала його «Книга Наума про великий Божий світ» – узагальнюючий виклад світобудови від її першоджерел, який витримав 11 видань. М. Максимович виступив новатором у створенні вітчизняних ботанічних термінів, вивченні обміну речовин, клітинної будови живих організмів, еволюції фауни, встановленні причинно-наслідкових зв'язків перебігу природних явищ тощо. Цікавився мінералогією, збирав зразки порід, провів їхні описи. Науковий доробок М. Максимовича у царині природознавства загалом репрезентований 4 книгами, 96 статтями й 8 популярними виданнями.

М. С. Грушевський справедливо вважав М. Максимовича одним із творців української історіографії, чиє історієписання базувалося на романтизмі з акцентами на творчу уяву, інтуїтивне й чуттєве співпереживання, персоніфікацію подій. Не ставлячи за мету створення цілісної історії України, він досліджував її окремі періоди, епізоди, персоналії, регіональну специфіку, зосередившись зокрема на киево-руській добі та критиці норманської теорії М. Погодіна, історії козацтва й Хмельниччини, перебігу Коліївщини та ін.

Одним із перших М. Максимович обґрунтував загальну концепцію історії України, розглядав Київську Русь як праукраїнську державу (праці «Історичні замітки», «Звідки йде руська земля» «Про уявне запустіння України в нашестя Батия» та ін.). Учений відстоював думку про генетичний зв'язок між княжою й козацько-гетьманською добою в історії України й саме йому належить пріоритет у створенні теорії генези української нації. Плідно працював і в царині історичної персоналістики (С. Наливайко, П. Сагайдачний, Б. Хмельницький та ін.).

М. Максимович залишив свій слід в археології, зокрема віднайшов та створив систематичний опис 44 бронзових та мідних наконечників стріл. Уперше застосував у археологічних дослідженнях метод типології («Українські стріли най-

давніших часів»). На Михайловій Горі він виявив і описав скарб польських монет XVII ст., а відтак зробив свій внесок у розвиток нумізматики*.

Учений був і біля першоджерел вітчизняної археології**, займаючись збиранням, систематизацією та публікацією давніх актів, літописів та хронік (документи Софійського собору, Києво-Печерської лаври, Луцького братства та ін.), сприяв діяльності відповідних товариств і комісій. Він відстоював критичний метод опрацювання джерел, а серед джерелознавчих праць дослідника найбільш відомими стали «Відомості про південноруські літописи», «Відомості про літопис Григорія Граб'янки» та ін.

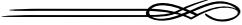
Наш іменитий земляк заклав підґрунтя українського історичного краєзнавства, в цій царині опубліковано 50 його статей з історії понад 130 поселень України. Серед них – «Волинь до XI ст», «Огляд старого Києва», «Нариси Києва», «Бубнівська сотня» та ін. Наполегливо вивчав історію рідних місць, зокрема, Золотоніщини, Чигиринщини, Канівщини, подав тлумачення багатьох ойконімів, гідронімів, мікротопонімів, плідно працював у галузі антропоніміки.

Перу М. Максимовича належить низка глибоких лінгвістичних досліджень (напр.: «Про значення й походження слова», «Начала руської філології» та ін.). У гострій дискусії з представниками імперської лінгвістики (зокрема М. Погодіним, який стверджував, що українськомовне населення начебто прийшло на Наддніпрянщину із Галичини, Волині й Поділля) наполегливо й послідовно відстоював ідею автохтонності***, оригінальності й самодостатності української мови, досліджував її лексичні, морфологічні й фонетичні особливості

* Нумізматика (лат. *Numisma* – монета) – спеціальна галузь історичної науки, що вивчає монети, історію їхнього обігу, особливості грошово-лічильних систем.

** Археологія (грец. *ἀρχαίος* – стародавній і *ὑπόψω* – пишу) – спеціальна галузь історичної науки, що вивчає історію публікації історичних документів та розробляє теорію та методику їх видання.

*** Автохтонність (від грец. *αὐτοχθων* – місцевий, корінний, тубільний) – термін, що має кілька близькоспоріднених значень, пов'язаних з місцевим походженням.

(«Думки про малоросійську мову та її правопис», «Філологічні листи до М. П. Погодіна», «Листи-відповіді до нього ж»). Звертаючись до мовознавчої історії, особливу увагу приділяв давньоруській словесності, вивчаючи її в бібліографічному аспекті («Історія давньої руської словесності», «Книжкова старовина південноруська» та ін.). Вчений переконливо довів хибність думки про тотожність давньоруської й церковнослов'янської мов.

М. Максимович виклав авторський етимологічний правопис, названий «максимовичівкою», який одначе поширення не дістав. Працював і в царині діалектології, зокрема провів наукову класифікацію та визначив диференційні риси окремих діалектів української мови («Критико-історичне дослідження про руську мову»).

Учений залишив глибокий слід у літературознавстві, ґрунтовно дослідивши пам'ятки давньоруської літератури, зокрема, «Слово о полку Ігоревім» («Пісня про полк Ігоревий»), («До пояснення й історії Слова о полку Ігоревім»). Йому належить і поетичний переклад українською цієї знаменитої пам'ятки давньої літератури.

М. Максимович відомий і як талановитий творець літературного слова. Його перу належать десятки поетичних творів громадянської та інтимної лірики (напр., «На смерть Шевченка», «Не покину, поки згину» та ін.). Опубліковано також його казки «Веселі злидні», «Марко багатий», «Снігуронька».

Наш крайнин справедливо вважається зачинателем української етнографії. Він уважно спостерігав за повсякденним життям народу, зробив спробу подати суцільну панораму національно-етнографічного побуту українського села. Цьому присвячено об'ємну народознавчу працю М. Максимовича «Дні та місяці українського селянина», структурні частини якої відображають цикл пір року: «Весна», «Влітку», «Восени», «Взимку». Тут вчений детально змалював народні обряди залежно від пори року. При цьому відлік річного циклу розпочинає не з Різдва, а від початку весняних робіт, бо це

традиційний початок року в українському календарі. Багато працював і в царині дослідження побуту й звичаїв українського козацтва.

Виданням у 1827 р. своєї книги «Малоросійські пісні» М. Максимович започаткував українську фольклористику. Він поставив та вирішив низку проблем: 1) відбір і систематизація пісенного матеріалу; 2) порівняльний аналіз пісень із врахуванням психологічних характеристик; 3) розгляд питань українського правопису; 4) аналіз термінологічних аспектів. Продовжив цю роботу виданням у 1834 р. збірника «Українські народні пісні» (у 3 кн.) та в 1849 – «Збірника українських пісень». Учений вважав народні пісні найвищим досягненням українського фольклору.

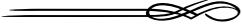
Громадська діяльність, визнання й ушанування пам'яті

Серед іншого М. Максимович активно займався видавничою діяльністю. У 1830–1834 рр. він видавав літературний альманах «Денниця» (3 випуски), на сторінках якого публікувалися твори тогочасних майстрів слова. Він став редактором-видавцем збірників «Киянин» (1840–1841 рр.), «Українець» (1859, 1864 рр.), публікував тут свої статті й рецензії.

Учений вів активну громадську роботу, співпрацював у Тимчасовій комісії для розбору давніх актів при Київському, Волинському, Подільському генерал-губернаторствах. Він був діяльним членом багатьох наукових товариств.

Двічі поспіль М. Максимович обирався гласним Золотоносського повітового земства, брав активну участь у роботі особливої комісії з улаштування земських шкіл у повіті, комісії з розвитку медичних закладів, а також комітету зі складання топографічного опису доріг і гребель. А ще вчений виступив одним із ініціаторів встановлення в Києві пам'ятника Б. Хмельницькому.

М. Максимович мав цивільний чин статського радника, а в 1837 р. за видатні заслуги в галузі науки та освіти наго-

роджений орденом Св. Володимира 4-го ст. Вчений був обраний членом-кореспондентом РАН, почесним доктором слов'янської філології та почесним членом Київського, Московського, Петербурзького університетів, низки наукових товариств.

У радянську добу постать М. Максимовича та його творчість замовчувалися й лише за незалежної України це ім'я було повернуто із забуття. Проводяться наукові конференції з вивчення наукової спадщини, максимовичівські читання, перевидано його твори тощо. Вулиці М. Максимовича з'явилися в Києві, Львові, Дніпрі, Черкасах, Чернівцях, Золотоноші та інших містах. Ім'я вченого носять наукові бібліотеки Київського національного ім. Тараса Шевченка та Черкаського національного ім. Богдана Хмельницького університетів, школа в Богуславці (тут розгорнута експозиція музею М. Максимовича). На фасадах КНУ ім. Т. Шевченка та наукової бібліотеки ЧНУ встановлені меморіальні дошки вченому. Окрім цього, випущені ювілейна монета та марка на його честь. Утім нові кроки пошанування духовного подвигу людини-академії ще попереду.

Отож, Черкащина – край Богдана і Тараса – має у своїй духовній історії справжнього інтелектуального велета, вченого-енциклопедиста Михайла Максимовича. Пишаймося цим й усебічно вивчаймо унікальну творчу спадщину великого Українця!

ГЕНІАЛЬНИЙ УЧЕНИЙ-ІНДОЛОГ

*Наука – магія, яка працює.
К. Вонігуз*

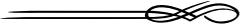
У плеяді найзнаменитіших українських вчених ХХ століття чільне місце посідає академік Олексій Петрович Баранников, який зажив світової слави як фундатор і перший керівник наукової школи індологів. Цей блискучий науковець є нашим земляком із Лівобережної Черкащини.

До вершин лінгвістики

Майбутній подвижник духу народився 21 (9 за ст. стилем) березня 1890 р., а його рідними пенатами стало повітове місто Золотоноша (тоді Полтавської губернії). Хлопець зростав у багатодітній родині теслі, яка потерпала від матеріальних нестатків. У числі найкращих учнів закінчив церковно-парафіяльну школу та повітове училище й мав твердий намір продовжити освіту. Однак така перспектива виявилася доволі проблемною через відсутність у батьків необхідних коштів. Вихід було знайдено в екстернатній формі навчання, й відтак юнакові вдалося закінчити спочатку Золотоніську прогімназію, а потім і Черкаську класичну гімназію (1910 р.).

Після цього Олексій подався до Києва, де вступив на історико-філологічний факультет Університету св. Володимира. Попри неймовірні труднощі студентського виживання, хлопець за чотири роки навчання устиг успішно опанувати освітні програми аж трьох відділів факультету (східного, слов'яно-російського й германського). На навчання й прожиття заробляв репетиторством, при цьому ще й допомагав грошима своїм старшим сестрам Катерині та Олександрі.

Уже в університеті Олексій ґрунтовно зайнявся вивченням мов, зокрема опанув латину і старогрецьку, європейські мови, але особливо зацікавився вивченням санскриту й нових індійських мов. Він став одним із найталановитіших учнів

індолога Фрідріха Кнауера – послідовника корифея-сходознавця Л. Шредера. Уже в студентські роки наш земляк розпочав свою дослідницьку діяльність у царині східних мов. Повний університетський курс закінчив у воєнному 1914 р. і, як найкращий випускник, був залишений для викладацької роботи у своїй alma mater.

У 1916–1917 рр. О. Баранников викладав на Вищих педагогічних курсах при Академії педагогічних наук. У буремному 1919 р. доля закинула його в далеку Самару, де він упродовж трьох років працював у місцевому університеті. У 1921 р. Олексій опинився в Петрограді, де учив студентів східних мов, завідував кафедрою, проводив багатогранну дослідницьку роботу в галузях лінгвістики та літературознавства. 1935 рік ознаменувався присудженням вченому наукового ступеня кандидата філологічних наук. Слід підкреслити, що це сталося без офіційної процедури захисту дисертації, адже наукових здобутки науковця були достатньо переконливими й вагомими. Згодом він отримав і вчене звання професора.

Науковий доробок

Уже від 1934 р. О. Баранников став науковим співробітником Інституту сходознавства АН СРСР, згодом завідував його відділенням. З огляду на унікальні наукові заслуги його в 1938 р. було призначено директором цієї поважної академічної установи, цю авторитетну посаду наш земляк обіймав упродовж трьох років. Після Другої світової війни, аж до своєї смерті, він був незмінним завідувачем сектору індійської філології Інституту сходознавства (1946–1952).

Саме О. П. Баранников запровадив у вітчизняній індології вивчення групи індійських мов: гінді, урду, бенгалі, маратті, пенджабі. У його науковому доробку – понад 250 ґрунтовних дослідницьких праць із лінгвістики та літературознавства, етнології. У колі його науково-творчих інтересів пріоритети були віддані давній та новоіндійській літературі й мові. Серед найвідоміших праць індолога – «Коротка граматики хіндустані (урду)» (1926), «Короткий курс літератури урду» (1930),

«Гіндустані / урду, гінді» (1934), «Флексія й аналіз у новоіндуських мовах» (1949) та ін.

Олексій Петрович став відомим і завдяки своїм майстерним перекладам із індійської. Зокрема, він переклав з гінді (російською) відомі літературні пам'ятки «Гіresh Сягар» і «Рамаяна». Саме йому належать і перші в європейській літературі переклади українською мовою новоіндійських оповідань («Саут» П. Чандри та «Ганготрі» А. Ахмета).

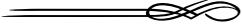
Професор О. Баранников чимало зробив для вивчення мови, побуту та фольклору ромів, науково обґрунтував існування українських діалектів циганської мови. Зокрема, його перу належать ґрунтовні праці з цього тематичного напрямку, у яких він одначе висунув доволі дискусійні й контроверсійні положення (наприклад, про тотальну кримінальність сучасних йому ромів та відповідні мотиви їхнього фольклору). Предметом дослідження вченого став також і тюремний жаргон. Унікальні наукові заслуги Олексія Баранникова були відзначені почесним званням академіка АН СРСР (1939 р.) та державними нагородами.

Олексій Петрович був одружений з відомою лінгвісткою Ольгою Ніконовою. Стопами свого іменитого батька пішов Петро Баранников (1925–2007) – знаний індолог. Донька Баранникових Ірина (1926–2017) присвятила своє життя іхтіології*.

Земне життя наукового достойника завершилося 4 вересня 1952 р. у віці 62 роки. Місцем його останнього спочинку стало Комарове (біля Санкт-Петербурга). На скромному надгробку викарбувано слова його духовного предтечі, індійця Туслі Даса «Хай буде доброму добро».

На Черкащині шанують пам'ять про свого видатного земляка. Його ім'ям названа одна із вулиць міста Золотоноша, а на будинку, де він мешкав, встановлено меморіальну дошку. У Золотоніському краєзнавчому музеї є тематичний куточок, присвячений ученому. Звісно, знають і пам'ятають нашого земляка і в далекій Індії, на вивчення мови й культури якої О. Баранников поклав своє життя...

* *Іхтіологія, або рибознавство* [1] (грец. *Ιχθυολογία* від *ιχθύς* – риба) – наука про риб, один з розділів зоології хребетних. Об'єктом її досліджень є риби і круглороті (міксини та міноги).

ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРОФЕСОР

Навчати – означає подвійно навчатися.

Жубер

Золотоніщина подарувала Україні й світу не один десяток відомих вчених. У цій славній когорті яскраво сяють імена Михайла Максимовича й Василя Ляскоронського, Олексія Баха й Олексія Баранникова, Михайла Ващенко-Захарченка й Івана Дзеверіна. Чільне місце в науковому бомонді Золотоніського краю посів і наш земляк Василь Григорович Демченко. Доктор права і заслужений професор Київського університету Св. Володимира та ще й засновник наукової династії – він заслужив право на нашу вдячну пам'ять.

До вершин

Майбутній учений прийшов у цей світ 17 (30) березня 1831 р., а його рідними пенатами стало село Деньги Золотоніського повіту Полтавської губернії. Зростав у багатодітній родині дрібномаєткового дворянина, а освітнім стартом для Василя стало домашнє навчання й Золотоніське повітове училище.

У 1844 р. він вступив до знаної своїми випускниками Ніжинської гімназії вищих наук (згодом юридичного ліцею князя Безбородька), став її кращим учнем і одним із небагатьох за результатами навчання в ній отримав золоту медаль. Завершивши гімназійну освіту, юнак у 1851 р. став студентом нещодавно створеного юридичного факультету Київського імператорського університету Святого Володимира. Тут він слухав лекції відомих професорів-правників: фундатора нової науки права й творця «енциклопедії законодавства» К. О. Неволіна, класика слов'янського права й декана факультету М. Д. Іванішева, відомого філософа права М. І. Пилянкевича та ін. Наш земляк відразу зарекомендував себе як один із

найуспішніших студентів і вже через рік був переведений до категорії «казеннокоштных» (відтоді його навчання оплачувалося державою). Ще в статусі студента В. Демченко започаткував і власні дослідницькі студії, сфокусовані на проблемах цивільного права. Одна із його наукових праць уже тоді була відзначена найвищою нагородою університету – Золотою медаллю.

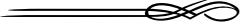
Отримавши в 1855 р. університетський диплом зі ступенем кандидата права, Василь близько року напрацьовував практичний досвід у межовому департаменті Сенату (столичний Санкт-Петербург). Невдовзі молодий правник повертається до своєї alma mater, куди його запросили для викладацької роботи на рідному факультеті. Поряд з цим продовжив наукові пошуки, які увінчалися захистом магістерської дисертації.

Важливою віхою становлення В. Демченка як вченого й викладача стало його дворічне стажування в кращих вишах Західної Європи, зокрема, університетах Гейдельберга, Мюнхена, Берліна й Парижа.

Київський професор

Повернувшись до Києва в 1877 р., Василь Григорович успішно захистив дисертацію й отримав науковий ступінь доктора спадкового права. Невдовзі обійняв посаду ординарного професора кафедри цивільних й межових законів рідного університету. Він став автором кількох книг та десятків статей із цивільного права, у яких висловив доволі свіжі ідеї, а ще створив власну наукову школу, де було підготовлено десятки відомих вчених-правників.

Лекції В. Г. Демченка завжди відзначалися високим науковим рівнем та виразною практичною спрямованістю. Студенти глибоко поважали й любили професора не тільки за його фаховість, а й людяність. За словами його учня В. Чеважевського «Демченко був ґрунтовним, добре знаючим свою справу і водночас – милим і доброзичливим».

Високий авторитет нашого земляка яскраво засвідчує його призначення в 1879 р. деканом юридичного факультету; цю посаду він обіймав майже 7 років. А ще був суддею університетського суду, заснував та очолив Київське юридичне товариство.

Багатогранна науково-педагогічна та організаторська діяльність невтомного наставника служителів Феміди знайшла й відповідне суспільно-державне пошанування. Його було нагороджено двома орденами Святого Станіслава (1-го і 2-го ступенів), двома – Святого Рівноапостольного князя Володимира (3-го і 4-го ст.), орденом Святої Анни (2-го ст.) й кількома медалями. До речі, Василь Григорович дослужився до 3-го класу (із 14) за «Табелем про ранги», маючи чин таємного радника (відповідав званню генерал-лейтенанта). На 1903 р. у всій Російській імперії налічувалося лише 553 особи, удостоєні такого визнання, а серед університетських професорів таких було хіба що кілька десятків.

До сказаного додамо й те, що Василь Григорович (на відміну від сучасних професорів) отримував доволі високу винагороду за свою працю. Зокрема, його річна зарплатня становила понад 4 тис. рублів (близько 333 руб. на місяць), що приблизно у 23 рази перевершувало заробіток індустріального робітника. Місячної зарплати тогочасного професора вистачило б на купівлю щонайменше тонни м'яса й 15 т хліба! Відтак, колишній деньгівчанин міг забезпечити своїй родині безбідне життя: повноцінне харчування, розкішну квартиру в центрі Києва, відпочинок на кращих курортах Європи, утримання прислуги, власний фаєтон з кіньми тощо. До речі, й пенсія професорам виплачувалася в повному розмірі зарплати (а Василь Григорович продовжив свою викладацьку працю й після набуття статусу пенсіонера).

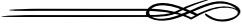
Професор В. Демченко упокоївся якраз у рік початку Першої світової війни (квітень 1914 р.), а вічний спочинок знайшов на одному із кладовищ Києва. На жаль, ім'я відомого вченого жодним чином не увічнено на Золотоніщині, зокрема й на його малій батьківщині – селі Деньги.

Василь Демченко став чи не найяскравішим репрезентантом родини з глибоким козацьким корінням, яка подарувала Україні ще кількох знаменитостей. Його брат Яків Григорович також здобув вищу юридичну освіту й 28 років служив мировим суддею в Чигирині, став відомим як невтомний збирач фольклорних перлів, талановитий публіцист і справжній генератор оригінальних ідей. Авторитетним учителем географії та природознавства Золотоніської чоловічої гімназії був Дмитро Григорович Демченко – автор популярних брошур з агрономії, член Золотоніської земської управи. Університетську освіту здобув і їхній брат Іван Григорович, який підтримував творчі зв'язки з поетесою Оленою Пчілкою (матір'ю Лесі Українки) й породичався із родиною Драгоманових.

Справу Василя Григоровича в царині правничої науки продовжив його син Григорій. Він здобув науковий ступінь доктора кримінального права й учене звання ординарного професора. До наукової еліти належав і внук Василя Демченка з таким же ім'ям. Василь Демченко-молодший став доктором математики, працював у Белградському університеті (Югославія) й Сорбонні (Париж).

Не менш знаменитими були й рідні племінники героя нашої оповіді. Сергій Павлович Шелухін (його мати Євдокія – сестра В. Демченка) став відомим правником і державотворцем. Ще один племінник – Всеволод Якович Демченко був талановитим київським інженером, успішним підприємцем, депутатом IV Державної думи.

Як маємо змогу переконатися, більшість представників цієї славної династії з міцним козацьким корінням гідно продовжили просвітницьку справу свого видатного предка Василя Демченка.

НЕВТОМНИЙ СЛУЖИТЕЛЬ КЛІО

Історик – це пророк, звернений у минуле.

Ф. Шлегель

Якось я поцікавився у своїх студентів-істориків, чи чули вони щось про нашого іменитого земляка Василя Ляскоронського. Виявилось, жоден із них уявлення не має, хто це за один. А між тим, це відомий український учений, котрий залишив доволі помітний слід у наукових царинах вітчизняної історії, археології, нумізматики, етнографії й картографії. Отож пропоную цю стислу оповідь про дещо призабутого служителя музи історії Кліо і яскравого представника наукової школи Володимира Антоновича.

Кроками зростання

Майбутній професор народився у тодішньому повітовому центрі, провінційному містечку Золотоноша, а сталася ця подія якраз напередодні нового 1859 р. Хлопчик зростав у дворянській, проте збіднілій родині. Його батько був сіячем розумного, доброго, вічного, вчителюючи в місцевій школі; синові ж прищепив працелюбство й жагу до знань. Світло духовності випромінювала й Василькова мати, яка походила з роду Максимовичів, закінчила Ніжинський пансіон і викладала приватно.

Середню освіту хлопець здобував спочатку в Полтавській, а після смерті батька — в Лубенській гімназії, котра дала путівку в життя багатьом знаменитостям (наприклад, знаному українському державотворцю й моему земляку-деньгівчанину С. П. Шелухіну). Золотонісець став одним із найкращих учнів гімназії — завжди успішним, допитливим та ініціативним.

Ось уже позаду гімназійні роки, і в 1880-му Василь вступив на історико-філологічний факультет Університету Св. Володимира в Києві, де вже навчався його старший брат Володимир

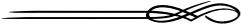
(у майбутньому — відомий історик-медієвіст). Одним із університетських кумирів Василя Ляскоронського став знаменитий професор-історик В. Б. Антонович. Саме під його впливом юнак захопився спеціальними галузями історичної науки: антропологією, етнографією, нумізматикою, археологією, палеографією*;^{*} днював і ночував у нумізматичному та археологічному музеях. Паралельно він зацікавлено слухав лекції на медичному факультеті. Університетське навчання наш земляк завершив зі званням кандидата й срібною медаллю. Певний час проживав на Полтавщині, навчав місцевих дітей у школі, досліджував топографію й народний побут краю.

А потім доля закинула його аж до Відня, де Василь попрацював домашнім учителем. Знання з історії він поглиблював в університетах Відня, Рейк'явіка, Парижа. Поряд з цим, побував у Швейцарії, Нідерландах, Англії, Німеччині, вивчав тамтешнє життя, працював у музеях та архівах. Саме під час мандрів Європою золотонісець досконало опанував кілька чужоземних мов і це допомогло йому долучитися до вивчення багатьох наукових шедеврів.

Фанатичне служіння Клію

У 1891 р., збагачений знаннями й сповнений творчих планів, В. Ляскоронський повернувся до Києва, де певний час викладав історію та географію в 3-ій Київській гімназії, не припиняючи своїх наукових пошуків. Їхнім результатом став захист магістерської дисертації, присвяченої історії Переяславської землі від давнини до середини XIII століття. Низка наукових розвідок молодого вченого була опублікована у провідному журналі «Киевская старина». За порадою В. Антоновича Василь Григорович досліджував творчість француза Гійома Левассера де Боплана як картографа пізньосередньовічної України, вивчав стародавні атласи та карти України.

* Палеографія (грец. *παλαιός* – давній, старовинний та *γράφω* – писати) – історико-філологічна дисципліна, об'єктом дослідження якої є історія письма, його еволюція (переважно на основі давніх пам'яток) та характерні особливості на певних етапах розвитку.

Свої дослідження він підсумував у авторській монографії, включивши до неї власний переклад праці Боплана «Опис України» та репродукції деяких його карт. Ці наукові дослідження В. Ляскоронського мали велику цінність, позаяк дали змогу визначити кордони України XVI–XVII століть та спростувати хибну думку про незаселеність краю.

У цей же час, завдяки знайомству з Вікентієм Хвойкою (відомим дослідником Трипільської культури), учений захопився також археологією: досліджував городища, кургани в Середній Наддніпрянщині, зокрема на Полтавщині. А в 1899 р. В. Ляскоронський брав активну участь у підготовці XI археологічного з'їзду в Києві й виголосив там доповідь «Знахідки римських монет в області Середнього Придніпров'я». Цим він започаткував свої нумізматичні студії.

Успіхи молодого науковця були помічені в широких академічних колах, і вже від 1903 р. він обійняв посаду приват-доцента Московського університету, а через п'ять років його запросили викладати історію в рідній alma mater — університеті Св. Володимира. Від 1909-го В. Ляскоронський став професором Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька і, поряд з цим, читав лекції на Вищих жіночих курсах.

Невтомний науковець, він усебічно дослідив Змієвий, Пороський, Посульський, Переяславський та інші оборонні вали на території України. Питанню визначення часу їх виникнення він присвятив низку досліджень, які містили поряд із беззаперечними й деякі дискусивні думки. Ненастанно працюючи з археологічними та літописними джерелами, він наполегливо вивчав історію киево-руської доби. Його перу належить і ґрунтовна монографія з історії Переяславщини, схвальну оцінку якій дав М. С. Грушевський.

Василь Григорович звертав велику увагу на вивчення та впорядкування давньогрецьких, давньоримських та візантійських монет. У колі його наукових зацікавлень постійно перебувала й етнографія. Зокрема у своїх працях учений подав

порівняльний аналіз обрядів, звичаїв та свят у німців, поляків, чехів, сербів та угорців. А ще, опанувавши ісландську мову, він глибоко дослідив ісландські історичні саги й опублікував відповідну монографію.

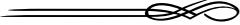
Його подвижницька наукова й викладацька праця була відзначена чотирма орденами і пам'ятною срібною медаллю. А ще невтомний дослідник минувшини мав досить високий ранг статського радника.

Уже в радянські часи 1921 року В. Ляскоронський повернувся до Києва, де працював професором Київського археологічного інституту, брав активну участь у роботі Всеукраїнської академії наук (ВУАН) і згодом посів при цій структурі посаду штатного постійного співробітника етнографічно-фольклорної комісії. Поряд з цим, як знаний нумізмат, він завідував нумізматичним відділом Лаврського музею, був членом Всеукраїнського археологічного комітету, активно співробітничав із Інститутом української наукової мови.

А свої дослідницькі студії вчений сконцентрував на різнопланових проблемах вітчизняної та зарубіжної історії. Далеко не все з творчої спадщини В. Ляскоронського було опубліковано. В Інституті рукопису Національної бібліотеки ім. В. Вернадського зберігається 568 одиниць із його особистого архіву, більша частина з яких ще чекають на оприлюднення.

Земне життя відомого вченого скінчилося якраз на новий 1928 рік. Він помер у віці 69 років, а причиною смерті стало гостре запалення легенів, яке він отримав під час розкопок підмурка Золотих воріт у столиці. Вічний спокій В. Г. Ляскоронський знайшов на одному з найстаріших некрополів Києва – Державному історико-меморіальному Лук'янівському заповіднику.

А що зроблено для увічнення пам'яті видатного вченого на його малій батьківщині? З прикрістю констатуємо, що практично майже нічого. Давно на часі відкриття в Золотоноші меморіальної дошки В. Ляскоронському, присвоєння його імені одній із вулиць міста, започаткування Ляскоронських історичних читань. Адже цей великий достойник духу заслужив на нашу незгасну пам'ять!

ЛІДЕР УЧЕНИХ-ФІЗІОЛОГІВ

Сенс життя – самовираження.

Проявити у всій повноті свою сутність – ось для чого ми живемо.

О. Уайльд

У славній когорті наукових достойників, відзначених почесним званням «Заслужений діяч науки і техніки України», чільне місце посідає й наш сучасник, професор Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького Володимир Сергійович Лизогуб. Відомий український фізіолог у своїй alma mater пройшов славний шлях від студента до вченого-педагога найвищої кваліфікації й самовіддано служить університету вже 60 літ (найтриваліше з-поміж усіх його співробітників)...

Життєве сходження

Аби глибше збагнути феномен життя та науково-педагогічної діяльності ювіляра слід звернутися до його генеалогії та бодай побіжного огляду періоду суспільного становлення майбутнього вченого. Його батько Сергій Степанович був кадровим військовим, замполітом артилерійського дивізіону, здолав фронтові дороги від першого до останнього дня війни й відзначений орденом Червоної Зірки та медаллю «За відвагу». Фронтівичкою була і його дружина Галина Іванівна, яка здійснювала благородну місію зцілення поранених бійців як операційна медсестра, мала бойові нагороди. Родина (а створена вона була ще до війни) врешті об'єдналася вже в Угорщині: під час боїв біля озера Балатон у березні 1945 р. Сергія Степановича було поранено, й він потрапив до медсанбату, де служила його дружина. Із Будапешта військова пара приїхала до Черкас, де 7 листопада 1946 р. й народився їхній син, названий Володимиром.

Життєва «одіссея» кадрового військового зазвичай перебуває в руках вищих командирів, і Сергія Степановича після

двох років служби у Черкасах перевели до артилерійської частини, розташованої в м. Золотоноша; тут родина й оселилася. А Галина Іванівна пішла на роботу в райлікарню, на звичну для себе медсестринську службу (їй загалом віддала аж 55 років свого життя).

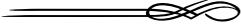
Отже, малою Батьківщиною для Володимира, по суті, стала Золотоноша, де пройшли його дитячі й підлітково-юнацькі роки. Дійсно, в людини, окрім її фізичної появи на світ, є ще й народження її як громадянина, а відбулося воно саме в цьому місті. До речі, саме Золотоноша подарувала світовій науці видатного біохіміка О. М. Баха, так що там була витворена особлива аура для формування майбутніх вчених-біологів.

Для навчання свого єдиного сина подружжя обрало досить престижний заклад – міську школу №1, де працювали кращі педагоги під орудою директора Андрія Федоровича. Третяка. До речі, цей заклад на той час був із російською мовою навчання, що за усталеною традицією радянських часів (з огляду на тотальну русифікацію) відкривало кращі життєві перспективи для випускників.

Володимир усі роки шкільного навчання знаходився в числі найкращих учнів. При цьому він вподобав точні науки й не мав у них собі рівних, був переможцем предметних олімпіад. Шкільними кумирами хлопця стали вчитель математики та його класний керівник Ф. Г. Яременко, вчителі фізики Я. М. Круванд і Т. П. Малиновська, а також біології Г. З. Руденко. Із великим задоволенням Володимир займався й конструюванням.

Поряд з цим зустрічаємо і такий парадокс. Майбутнє світило природничих наук у школі недолюбливав ... біологію, а тому постійно чув докори від учительки цього предмету Галини Захарівни Руденко та її невтішний прогноз на кшталт: «З усього впливає, що біолога з тебе не вийде...»

Було в хлопця ще одне захоплення: фізична культура й спорт, а його наставником у цій справі став учитель Григорій Наумович Ігнатенко. Володимир займався бігом на лижах,

футболом, та особливо успішним був у легкій атлетиці, і в 11 класі став чемпіоном області з бігу на середні дистанції. Закінчивши школу зі срібною медаллю (мав лише одну «четвірку» з російської мови), вирішив пов'язати своє подальше життя із фізичною культурою.

На вступних випробуваннях на факультет фізвиховання Черкаського педінституту (а таких факультетів в Україні було лише кілька) він показав чи не найкращі результати й у 1964 р. був зарахований студентом. Володимир і тут залишився вірним власній життєвій філософії: не марнувати жодної хвилини й бути завжди попереду. Навчався винятково на «відмінно», став справжнім взірцем відповідальності й ретельності. Входив до складу збірної інституту із легкої атлетики і на всеукраїнських змаганнях 1966 р. завоював бронзову медаль (біг на 1000 м). А незабаром юнак виконав норму кандидата в майстри спорту із «королеви спорту» – легкої атлетики, потім – із лижного спорту.

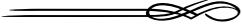
Поріднений із фізіологією

У напрочуд здібного й ініціативного юнака поряд із навчальними заняттями та тренуваннями з'явився ще один вектор життєвих уподобань: дослідницька діяльність. Він віддав перевагу надзвичайно шляхетній галузі природничих наук зі значним прикладним струменем – фізіології. Під керівництвом своїх улюблених професорів Михайла Кононовича Босого та Івана Михайловича Давиденка Володимир уже від другого курсу взяв участь у експериментальній роботі з вивчення фізіологічних процесів кори головного мозку людини. Свідченням неабияких успіхів студента в дослідницькій роботі стала його участь у Всесвітній студентській олімпіаді з фізіології (1968 р., м. Каунас), при цьому Україну представляли на цьому поважному форумі лише два студенти (другим був посланець столичного Києва Микола Миколайович Шабатура, який пізніше став професором Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова). До речі, на цій

олімпіаді були присутні й науковці зі світовим ім'ям, зокрема, професори М. О. Бернштейн, Н. В. Зімкін, А. М. Крестовніков, М. М. Яковлев, В. С. Фарфель. Із Каунаса В. Лизогуб повернувся із відзнакою «За оригінальне наукове дослідження», сповнений вражень від спілкування зі світилами фізіології. А ще він узяв участь як доповідач у Всеукраїнській науковій конференції з проблем фізіології (Умань, 1969 р.) і згодом був нагороджений грамотою Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти України.

У 1969 р. В. Лизогуб закінчив повний курс навчання в педінституті, отримавши диплом із відзнакою. Усвідомлюючи велику наукову перспективність випускника, вчена рада закладу без будь-яких вагань надала йому направлення в аспірантуру. До складання вступних іспитів В. Лизогуб ще встиг попрацювати упродовж всього двох місяців учителем фізкультури в рідній золотоніській школі, а потім зосередився винятково на навчанні та підготовці до захисту кандидатської дисертації. Під час трьох років навчання аспірант під керівництвом професорів М. К. Босого й І. М. Давиденка опанував низку нових методів дослідження, провів експерименти з вивчення слухового аналізатора осіб різного віку, встановив зв'язок слухової чутливості з типологічними властивостями центральної нервової системи. Для поглиблення знань та вивчення нових методів дослідження В. С. Лизогуб у 1970 р. був направлений на стажування в науково-дослідний інститут фізіології Київського університету імені Тараса Шевченка Тут він проводив експериментальну роботу під керівництвом академіка НАН України, професора П. Г. Богача.

Працелюбність і наполегливість аспіранта увінчалася в 1972 р. достроковим захистом дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук у спеціалізованій вченій раді при Київському державному університеті ім. Т. Шевченка. Дисертаційна праця здобувача була присвячена вивченню властивостей як основних нервових процесів, так і деяких показників збудливості нервової системи у спортсменів.

Однаке після захисту дисертації та отримання посади асистента молодому вченому не випало приступити до викладацької діяльності, адже його призвали на дійсну військову службу. Вона проходила у військово-транспортній авіації й тривала трохи більше року.

Потому В. Лизогуб повернувся до викладацької й наукової роботи на кафедрі фізіології, з котрою пов'язаний уже 55 років як (попередовно) аспірант, асистент, старший викладач, доцент, професор і багаторічний завідувач. На стартовий етап його наукової кар'єри припадає ще одне визнання успішності: Володимира Сергійовича в числі 10 найкращих молодих учених України запросили на Всесоюзний з'їзд у Москву. Він відбувся в листопаді 1974 р. за участі 400 молодих науковців із усіх республік СРСР.

Попри тоді ще зовсім молодий вік, доцент В. Лизогуб устиг завоювати неабиякий авторитет і довіру академічної спільноти. Відтак у 1976 р. його було обрано головою профкому університету, й цю надзвичайно клопітну посаду він обіймав аж сім років, і, до того ж, винятково на громадських засадах. Усі спільчани одностайно відзначали послідовну справедливість і толерантність профспілкового ватажка, його безкомпромісність у відстоюванні законних інтересів працівників.

У 1976 р. доцент В. С. Лизогуб перебував на 10-денному стажуванні у Всесоюзному науково-дослідному інституті фізичної культури та спорту (м. Москва). Це стажування відбувалось у відділах ергономічних досліджень фізичної культури (керівник проф. М. І. Волкова) та масових видів спорту (проф. Л. С. Виленський). Після повернення з наукового відрядження В. С. Лизогуб ініціював укладання госпрозрахункового договору на три роки Черкаського педагогічного інституту (ректор О. В. Тканко) з Черкаським заводом «Фотоприлад» щодо впровадження фізичної культури у виробничий процес. До наукової роботи з цієї теми було залучено 13 викладачів факультету фізичної культури, а керівництво й координування досліджень було покладено на В. С. Лизогуба. Виконання теми

дозволило залучити в інститут додаткові кошти на придбання обладнання та наукові відрядження. Досвід черкаських науковців було схвалено на республіканському з'їзді профспілок.

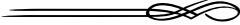
У 1985 р. було укладено новий госпрозрахунковий договір на два роки, цього разу з Черкаським науково-дослідним інститутом легкої промисловості на впровадження виробничої гімнастики та фізичної активності у процес роботи науковців. І знову ж таки роботу з реалізації договірних зобов'язань очолив В. Лизогуб.

Рік 1986 приніс новий кар'єрний злет Володимира Сергійовича: його було призначено деканом рідного факультету фізичного виховання. Чотири роки перебування на цій посаді виявили неабиякі організаторські здібності, прогресивний характер мислення, уміння працювати з людьми та оперативно реагувати на непрості управлінські виклики. Утім, В. Лизогуб дедалі частіше розмірковував щодо службових пріоритетів і зрештою прийняв рішення: присвятити себе винятково науковій та викладацькій діяльності.

У 1988 р. доцент В. С. Лизогуб перебував на всесоюзних двомісячних курсах підвищення кваліфікації викладачів при Тартуському університеті (м. Тарту, Естонія). Це дало новий поштовх у вдосконаленні його фахових компетенцій за напрямками: фізична реабілітація, спортивна медицина, фізіологія спорту, валеологія, масаж.

Після повернення з Тарту вчений створює навчальні програми й ініціює відкриття на біологічному факультеті підготовки фізіологів, а на факультеті фізичної культури – навчальних курсів фізичної реабілітації та валеології*. Він впроваджує у науковий та навчальний процес нові методи дослідження: тест Маргарія, кардіоінтервалометрію Баєвського, опановує методикою реографії та визначення типів гемодинаміки. У 1989 р.

* *Валеологія (лат. valeo – «бути здоровим, сильним, міцним») – напрямок альтернативної медицини, що вивчає формування, збереження та зміцнення здоров'я окремої людини стосовно її духовного, психічного, фізичного та соціального стану.*

на факультеті починають працювати курси з підготовки спеціалістів із масажу (обсягом 240 годин). В. С. Лизогуб очолив колектив викладачів (проф. І. М. Давиденко, доц. Г. І. Маслюк, викл. Н. В. Антоненць), які отримали міжнародне визнання й ліцензію Європейської асоціації нетрадиційної медицини на підготовку масажистів з відповідним дипломом і сертифікатом.

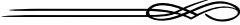
Результатом багаторічної експериментально-дослідницької праці став блискучий захист В. С. Лизогубом у 2001 р. докторської дисертації на тему «Онтогенез психофізіологічних функцій людини» (науковий консультант – академік НАН України Микола Васильович Макаренко). Члени спеціалізованої вченої ради Київського національного університету ім. Т. Шевченка були одностайними у високих оцінках результатів цього наукового проекту, котрий вивів на чітке розуміння закономірностей формування систем людського мозку та забезпечив розробку нових підходів оптимізації вищої нервової діяльності в людей різних вікових категорій. Ученим було запропоновано й нові прилади для лабораторного дослідження функцій мозку, вироблено рекомендації щодо підготовки спортсменів, військовиків, забезпечення високого рівня працездатності тощо. Відтак В. Лизогуб став одним із засновників нового наукового напрямку в галузі фізіології нейродинамічних функцій мозку.

У період Помаранчевої революції, з огляду на високий науковий авторитет Володимира Сергійовича та неабияку управлінську функціональність, йому було запропоновано очолити Черкаський національний університет. Однак професор рішуче відмовився від ректорської посади, позаяк не хотів ділити свої фізіологічні студії із керівною рутиною. Він продовжив керівництво кафедрою (нею керував від 1993 до 2015 р. й був третім очільником цієї структури після своїх учителів, професорів М. К. Босого та І. М. Давиденка), яка згодом перетворилася у провідну наукову структуру України, плідно співпрацюючи з Інститутом фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України.

А від 2008 р. в Черкаському національному розпочав свою діяльність науково-дослідний інститут фізіології ім. М. Босого (він постав третім в Україні після відповідних установ у системі НАН та при Київському національному університеті ім. Т. Шевченка). Його фундатором і незмінним керівником став професор В. С. Лизогуб. Ця наукова структура, що має 6 відділів, об'єднує 30 кандидатів та докторів наук, і забезпечує багатогранні дослідження з фізіології людини й тварин. Нещодавно експериментальна лабораторія інституту отримала нове сучасне обладнання. Схвальну оцінку матеріально-технічній базі інституту дав сам голова НОК України Сергій Назарович Бубка. Очолюваний професором В. Лизогубом НДІ розвиває наукові зв'язки з Інститутом фізіології імені О. О. Богомольця НАН України, багатьма ЗВО України та інших держав (США, Ізраїль, Польща, Італія, Німеччина, Болгарія, Угорщина).

У зеніті визнання

Володимир Сергійович позиціонується як справжній лідер фізіологічної науки не тільки за формальною посадою директора профільного науково-дослідного інституту, але насамперед як невтомний дослідник таїн фізіології. До кола наукових зацікавлень професора належать психофізіологія, нейрофізіологія та гемодинаміка головного мозку, вікова фізіологія, фізіологія спорту, теоретичні та практичні аспекти стану індивідуально-типологічних особливостей вищих відділів центральної нервової системи, їх значення у формуванні і розвитку електрофізіологічних, соматовегетативних, психомоторних та особистісних властивостей у людей різного віку та професій за умов дії на організм різноманітних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, в т. ч. критичних ситуацій виробничої сфери та спортивної діяльності. Він досліджує й роль властивостей високогенетично детермінованих властивостей основних нервових процесів в успішності навчання, набутті професійних навичок та спорту, викорис-

тання їх в реальних умовах. В. Лизогуб розробляє і обґрунтовує методики оцінки індивідуально-типологічних властивостей та властивостей сенсомоторних* якостей, методичного арсеналу, їхнього діагностування через тести, апаратурні підходи, комп'ютерні системи, оцінює функціональний стан у різних умовах діяльності, контролю й профілактики виникнення несприятливих зрушень у нервовій системі та їхньої корекції, вирішує питання професійного та спортивного психофізіологічного відбору тощо.

Творчий доробок ученого становить понад 240 друкованих праць: серед них 3 монографії, підручник, 5 навчальних і 14 методичних посібників, понад 30 статей у міжнародних рейтингових журналах бази даних Scopus та WOS. Має вчений і 6 патентів на винаходи, в тому числі авторське свідоцтво. Зокрема, ним створено програмне забезпечення досліджень для виготовлення системи «Діагност-01» та стабілографічного комплексу, які впроваджено у навчально-науковий процес ЗВО України й академічних установ.

Професор В. С. Лизогуб здійснював наукове керівництво розробкою низки держбюджетних тем Міністерства освіти і науки України, зокрема: «Психофізіологічні закономірності розумової діяльності людей в онтогенезі» (2007–2009 рр.); «Системні механізми розумової діяльності за умови переробки інформації різної складності» (2009–2011 рр.); «Індивідуальні особливості реакцій систем організму здорових людей на різноманітні навантаження» (2011–2013 рр.). Нині під його керівництвом розробляються теми, що мають велику актуальність, практичну цінність і беззаперечну наукову новизну, наприклад: «Психофізіологічні закономірності розумової діяльності людей в онтогенезі» та «Системні механізми розумової діяльності за умов переробки інформації різної складності».

* Сенсомоторика – це процес взаємодії та узгодження сенсорних (чуттєвих) і моторних (рухових) компонентів діяльності. Іншими словами, це здатність людини координувати свої відчуття з рухами, тобто, поєднувати те, що ми бачимо, чуємо, відчуваємо на дотик, з нашими діями.

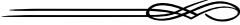

Результатами своїх оригінальних досліджень учений ділився щонайменше на 200 наукових форумах різного рівня. Професор В. Лизогуб був персонально запрошений для виступу на міжнародні конференції, що проходили під егідою УЄФА, зокрема, у Відні, Мілані та Мюнхені. Адже до його авторитетних думок щодо тренувань футболістів дослухаються у всій Європі. Починаючи з 1991 р. кожні два роки В. С. Лизогуб організовує і проводить тематичні наукові конференції міжнародного та всеукраїнського рівнів «Індивідуальні психофізіологічні особливості людини та професійна діяльність», а також симпозиуми «Особливості формування та становлення психофізіологічних функцій в онтогенезі».

Володимир Сергійович створив власну наукову школу фізіологічних досліджень, постійно опікується підготовкою фахівців найвищої кваліфікації. У його активі – 15 підготовлених кандидатів наук, наукове консультування кількох докторів наук. Він став фундатором і головою першої на Черкащині спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій у науковій галузі «Фізіологія людини й тварин», входить до складу експертних рад, а також редколегій авторитетних наукових часописів. Зокрема, професор В. Лизогуб від 1997 р. й донині є головним редактором наукового журналу «Вісник Черкаського університету. Серія біологічні науки» та членом редколегій інших наукових часописів: *Science and Education a New Dimension: Natural and Technical Sciences* (Угорщина), а також видань Києва, Харкова, Запоріжжя, Вінниці. Він рецензував наукові статті «Фізіологічного журналу» та інших наукових видань.

Свідченням високого авторитету вченого є те, що саме йому довірено упродовж багатьох років очолювати фізіологічне товариство Черкаської області. Поряд з цим він є чинним членом президії Всеукраїнського товариства фізіологів. Його обрано академіком Академії вищої школи України.

У життєвому леті професора В. Лизогуба поряд із наукою є ще одне крило: його викладацька діяльність. Він упродовж

багатьох років читає студентам навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту і здоров'я освітні курси «Фізіологія спорту та фізична реабілітація», «Фізіологія фізичних вправ». Студенти дають високу оцінку своєму наставнику, відзначаючи його ерудицію, фаховість, розумний фанатизм, людяність і щирість.

Знають і глибоко поважають Володимира Сергійовича і в футбольній спільноті України. Уже багато років він входить до складу науково-методичного комітету Федерації футболу України, бере участь в атестації футбольних тренерів провідних команд країни. Володимир Сергійович очолює й наукову раду футбольної федерації Черкащини.

Його самовіддана праця в освіті й науці знайшла гідне пошанування. В. С. Лизогуб нагороджений знаком «Відмінник освіти України», почесними грамотами Верховної ради України, Кабінету Міністрів, Міністерства освіти і науки України, Черкаської облдержадміністрації та обласної ради й багатьма іншими регіональними та відомчими нагородами. У 2008 р. за вагомий внесок у розвиток фізіологічної науки професору було присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України». У дні святкування 100-ліття університету його було відзначено медаллю НАПН України «Ушинський К. Д.». Інформація про наукову діяльність професора В. Лизогуба вміщена в авторитетному виданні: книзі «Науковці України – еліта держави».

Попри немолодий вік професор сповнений сил і енергії задля здійснення своїх нових творчих планів і проєктів. Життєву снагу професор черпає із беззаперечної вмотивованості своїх дій і вчинків, усвідомлення їхньої суспільної значимості, а ще завдяки незмінно здоровому способу життя, постійним заняттям оздоровчою фізкультурою.

Володимир Сергійович був щасливим у шлюбі понад 50 літ зі своєю дружиною Валентиною Романівною – лікарем-кардіологом (світла їй пам'ять!). Стопами свого іменитого батька пішов син Сергій: нині він завідує фізіологічною лабораторією

НДІ ім. М. Стражеско НАМН України. Не осторонь від фізіології й професорова донька Ірина: вона працює лікарем-офтальмологом обласної лікарні. Зростають четверо онуків, і є в наукового ветерана надія, що, можливо, хтось із них продовжить його справу й стане світилом тієї людинолюбної науки, якій так жертовно й довго служить знаний ветеран фізіології.

СІЯЧ НА НИВІ АГРАРНОЇ НАУКИ Й ОСВІТИ

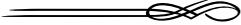
Наука є не щось інше, як відображення дійсності.

А. Ейнштейн

У Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького він поки єдиний викладач, обтяжений науковим ступенем доктора сільськогосподарських наук. Відтак, це цілком логічно визначає його провідну роль у підготовці майбутніх агрономів, котра віднедавна проводиться в цьому освітньому закладі. Йдеться про професора Володимира Яковича Білоножка, отож пропоную бодай побіжний огляд його життєдіяльності, котра варта наслідування.

Життєвий поступ

На Чигиринщині, в межиріччі Дніпра і Тясмина, неподалік овіяного легендами й незнищенним українським духом Холодного Яру розкинулося чималеньке село на ймення Худоліївка. Колись тут мешкала духовна родина Грушів, одним із нащадків якої став великий державотворець і знаменитий історик Михайло Сергійович Грушевський. Саме в цьому відомому поселенні 29 березня 1952 р. і народився майбутній професор, тут пройшло його раннє дитинство. А зростав він у родині колишнього фронтовика-десантника Якова Потаповича Біло-

ножка (далекого родича Грушів), відзначеного за мужність двома орденами Слави. Батько здобув вищу освіту й працював у банківській сфері. Мама Оксана Федорівна присвятила своє життя медицині, була медичною сестрою.

Володя тільки-но пішов до першого класу місцевої школи, як родині довелося переїжджати до міста Станіслава (нині Івано-Франківськ): у 1959 р. Якова Потаповича призначили на відповідальну посаду в обласну контору Держбанку СРСР (пізніше став керуючим цієї структури). Свого первістка Білоножки віддали на навчання до міської школи №7, а вже в старших класах Володя здобував загальну освіту в одному із найбільших навчальних закладів краю – школі №2 (навчався, до речі, в Ж-класі!) Постійно був серед найкращих учнів, отримував переважно «відмінні» оцінки. Особливих успіхів хлопець досягнув у опануванні основ біології, хімії та геометрії, був постійним учасником міських олімпіад із цих предметів. Із великою вдячністю згадує Володимир Якович свою класну керівницю Лідію Григорівну Мельниченко, яка навчала рідної мови та літератури й стала для своїх вихованців справжнім другом і мудрою наставницею.

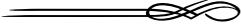
Попри те, що батько бачив у синові продовжувача своєї справи, мама мріяла про те, аби Володя став лікарем, все ж не так сталося, як гадалося. Уже з юних літ наш герой відзначався послідовною самостійністю у прийнятті відповідальних рішень і несподівано для багатьох після отримання майже відмінного атестата обрав для вступу сільськогосподарський виш. Значний вплив на цей фаховий вибір справили його худоліївські дідуся й бабусі (у них хлопець проводив усі свої шкільні канікули), адже всі вони були хліборобами. До речі, Володин дідусь Федір Васильович був знаним у краї механізатором, довгі роки очолював тракторну бригаду МТС.

Успішно здолавши вступні випробування, при конкурсі п'ять осіб на місце, Володимир був зарахований на агрономічний факультет Уманського сільгоспінституту (йому все-таки хотілося здобувати вищу освіту на рідній Черкащині). До

речі, це один із найстаріших вишів України, історія якого започаткована ще від 1844 р. (нині Уманський національний університет садівництва). Потягнулися надзвичайно насичені дні навчання: лекції, практичні й лабораторні заняття, а ще безкінечна робота на дослідних полях і фермах... Володимир був надзвичайно ретельним і самовідданим у опануванні омріяного фаху, відзначався успіхами й активністю в житті вишу. Великим авторитетом серед студентів користувався тоді декан факультету доцент Іван Маркіянович Карасюк – інститутський кумир В. Білоножка. Значну роль у його творенні як фахівця-агронома відіграли ректор інституту, професор Георгій Іванович Мусатов і доцент кафедри рослинництва Юрій Федорович Терещенко. Саме під їхнім керівництвом і розпочав свою дослідницьку діяльність перспективний студент. Результатами своїх пошуків він ділився на міжвузівських студентських наукових конференціях.

Птахом промайнуло п'ять років навчання, і ось уже Володимир отримав диплом вченого агронома. Враховуючи гарні результати навчання та творчий потенціал випускника, його направили на Коломийщину, де розташувалося дослідне господарство, котре займалося вирощуванням елітного посівного матеріалу для всієї Івано-Франківської області. Тут Володимир у 1974 р. обійняв надзвичайно відповідальну посаду агронома-насінневода. Щоправда, вже через кілька місяців йому довелося перервати свою трудову діяльність на рік через призов на дійсну службу до Збройних Сил. А служив В. Білоножко в ракетно-артилерійських військах.

Звільнившись у запас, він з головою пірнув у свою звичну роботу. Молодому агроному-насінневоду випало опікуватися кількома токами, кожний завбільшки із типовий стадіон, дбати про вирощування насіння та його очищення, боротьбу зі шкідниками, бур'янами й хворобами. Фанатично відданий справі та однозначно відповідальний, молодий фахівець буквально днював і ночував на полях, токах і зерносховищах. Це була велика школа сільгосподарської практики, яка спонукала його

до постійних спостережень і, як результат, – до певних теоретичних узагальнень. Зрештою, Володимир відчув високий покликання науки й вирішив спробувати вступити до аспірантури.

У Подільському сільгоспінституті відразу під час вступних випробувань звернули увагу на ґрунтовно підготовленого й не по літах розважливого В. Білоножка, а тому без будь-яких вагань авторитетна комісія ухвалила рішення про його зарахування на заочне відділення аспірантури. А науковою керівницею аспіранта було призначено відому науковицю, професорку Олену Семенівну Алексєєву, яка займалася селекцією гречки. Саме це значною мірою й визначило основний напрямок подальших наукових пошуків Володимира. Надзвичайно вимоглива й безкомпромісна, керівниця без зволікань поставила перед аспірантом категоричну вимогу: він має залишити свою попередню роботу й перейти на посаду старшого наукового співробітника Проблемної науково-дослідної лабораторії гречки при інституті. Отак від 1977 р. В. Білоножко й опинився у Кам'янці-Подільському, як виявилось, на 7 років. Тут він самовіддано працював разом зі своїми колегами над створенням вихідних матеріалів для селекції високопродуктивних сортів гречки. Прийшло й перше визнання цієї праці: у 1981 р. Володимира Яковича нагородили Бронзовою медаллю ВДНГ СРСР.

Учений-аграрій і освітянин

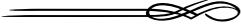
Виснажлива практична робота в лабораторії дозволила молодому вченому накопичити необхідний матеріал для успішного захисту кандидатської дисертації. Ця пам'ятна в житті В. Білоножка подія відбулася в 1983 р., а тема його дисертаційної праці звучала так: «Отримання вихідного матеріалу для селекції гречки шляхом обробки насіння, пилку та вегетуючих рослин різними мутагенними факторами». До речі, в підготовці експериментальної частини дисертації молодий вчений отримав вагому допомогу від завідувачки лабораторії Кишинівського сільгоспінституту професорки Ольги Василівни Бляндур (зокрема, дослідження мутацій гречки на гама-полі).

А вже наступного року після захисту Володимир Якович обійняв посаду доцента кафедри економіки своєї рідної alma mater – Уманського державного аграрного університету. Він відразу завоював значний авторитет серед своїх колег та студентів, тож ні для кого не стало несподіванкою, призначення його в 1992 деканом рідного агрономічного факультету. Упродовж понад п'яти років своєї деканської каденції доцент В. Білоножко проводив різногранну організаційну, навчально-методичну й виховну роботу з підготовки висококваліфікованих фахівців для аграрної сфери, а очолюваний ним факультет зайняв лідируючі позиції в університеті. Поряд із цим він продовжував і свої наукові студії, упродовж понад 8 років перебуваючи в ранзі керівника наукової теми відповідно до угоди про наукове співробітництво із насіннезнавства гречки з Державним центром сертифікації, ідентифікації та якості сортів рослин.

Саме в Умані, на 39-у році життя, зустрів нарешті В. Білоножко й свою омріяну половинку. Обраницею доцента стала його студентка-заочниця Катерина, молодша від чоловіка на 11 років. Вона стала не лише його коханою дружиною, але й вірною соратницею вченого на все подальше життя.

Закінчивши докторантуру при кафедрі рослинництва й кормовиробництва (завідувач – професор Олександр Зінченко), Володимир Якович у 2004 р. успішно захистив докторську дисертацію на тему «Агробіологічні та екологічні основи формування врожайних властивостей гречки в правобережному Лісостепу України». Науковою консультанткою дисертанта стала академік НААН Олена Алексеєва, а допомогу в математичній обробці результатів дослідження пошукач отримав від професора Едуарда Ермантраута (Інститут цукрових буряків НААН України).

Оприлюднені в дисертації результати дослідження відзначалися високим рівнем теоретичної та практичної цінності. Науковець теоретично обґрунтував отримання елітних сортів гречки та оптимальні технології її вирощування, збирання й

зберігання на основі встановлення відповідних кореляційних зв'язків. Науково обґрунтовані рекомендації, що містяться в дисертації, стали в пригоді сільськогосподарським виробникам Вінницької, Кіровоградської, Черкаської та інших областей України. Дисертаційні матеріали лягли в основу викладання студентам вишів основ насіннезнавства та технології вирощування гречки. Враховуючи вагомий внесок В. Білоножка в аграрну науку, державна атестаційна комісія присвоїла йому вчене звання професора.

Від 2005 р. Володимир Якович пов'язав свою науково-педагогічну діяльність з провідним вишем Черкащини – Національним університетом ім. Богдана Хмельницького. Упродовж десятиліття професор В. Білоножка очолював кафедру екології та агробіології цього університету й саме за його ініціативи та організації було відкрито науково-дослідну лабораторію екології, зміцнено наукові зв'язки із Уманським, Полтавським, Подільським аграрними університетами, Черкаською сільськогосподарською дослідною станцією, а також розпочато роботу кафедральної філії при держустанові «Інститут охорони ґрунтів України» (с. Холодніянське на Смілянщині).

Упродовж кількох років витала ідея щодо започаткування в університеті аграрної освіти і, звісно, одним із її мотиваційних чинників була наявність у його кадровому потенціалі доктора сільськогосподарських наук. Коли уможливилася реалізація цього амбітного проєкту, звісно, значна частка організаційних клопотів лягла на плечі професора В. Білоножка. Зрештою в 2019 р. при ННІ природничих наук було розпочато підготовку агрономів й відтак агроном-професор зміг долучитися до підготовки висококваліфікованих фахівців сільгоспу. У створенні необхідної навчально-методичної та матеріально-технічної бази аграрної освіти став у пригоді унікальний досвід Володимира Яковича.

Нині він обіймає посаду професора кафедри біології, екології та агротехнологій, викладаючи майбутніх біологам, екологам і агрономам важливі світоглядні й фахово-прикладні

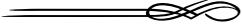
дисципліни, зокрема, «Аграрна економіка», «Агроєкологія», «Агробіоцентологія» та ін. Вихованці глибоко поважають професора за його вражаючу компетентність, справедливість, комунікативність і чуйність, адміністрація університету – за принциповість і високу відповідальність, а колеги – за щирість і почуття гумору.

У колі наукових зацікавлень вченого перебувають насіннезнавство, селекція, агроєкологія. Справді загальнонаціональне визнання дістали його глибокі дослідження із сортових технологій, насіннезнавства круп'яних культур. Творчий доробок професора В. Білоножка становить понад 100 наукових праць, серед них 3 монографії й 6 підручників і посібників (частина у співавторстві). А ще він є колективним володарем десяти патентів на корисну модель. Результатами своїх досліджень ділився на щонайменше 60 конференціях та симпозиумах різних рівнів, у багатьох із них виступав одним із модераторів. Професор став науковим керівником при підготовці двох кандидатів наук та консультантом здобувача доктора наук. Від квітня 2006 р. Володимир Якович є дійсним членом Міжнародної академії аграрної освіти.

Помітний внесок професора в селекцію круп'яних культур (високоврожайних сортів гречки) відзначено Почесною грамотою Верховної Ради України, а також багатьма відомчими та регіональними нагородами.

Надійним тилом Володимира Яковича є його дружна родина. Дружина Катерина Володимирівна – держслужбовець, працює фахівцем департаменту соціального захисту Черкаської міської ради. Старша донька Ганна є лікарем-офтальмологом, молодша Ольга зайнята у сфері торгівлі. Молодший брат Анатолій – відомий журналіст, обіймає посаду головного редактора газети «Миколаївські новини».

Засів професора В. Білоножка на освітянській, науковій та життєвій нивах є потужним і вкоріненим, він дав надійні сходи й заколосився щедрим урожаєм. І попри вже поважний вік вишівський ветеран продовжує впевнено торувати свій власний шлях служіння людям.

БІОЛОГ СЕРГІЙ ДЕРІЙ У ВИСОКОСТІ ЛІТ

*Природа так про все подбала,
що всюди ти знаходиш, чому вчитися.*
Л. да Вінчі

Беззаперечною є істина: університетську історію творять її найголовніші суб'єкти – науково-педагогічні працівники. Їхня вирішальна роль особливо увиразнюється, коли вони виступають в іпостасі очільників вишівських підрозділів. У цій славній когорті довгі роки перебував і непересічний представник династії біологів, доцент Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, колишній декан природничого факультету Сергій Іванович Дерій.

Нащадок біологів

Малою батьківщиною Сергія Дерія стала Біла Церква, а днем його приходу у цей світ – 8 лютого 1952 р. Народжений майбутній іменитий біолог, мало чи не буквально, в тамтешньому дендропарку «Олександрія» (пологовий будинок примикав до цього знаменитого об'єкту природи). До речі, саме в цьому парку працював біологом-дослідником його батько, Іван Григорович, (колишній фронтовик, нагороджений медаллю «За відвагу»). Його кількарічна праця з вивчення результатів акліматизації паркових рослин згодом увінчалася успішним захистом дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук. А Сергієва мама, Клавдія Миколаївна, працювала озеленювачем у дендропарку.

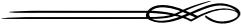
На Білу Церкву припали лише дитячі роки Сергія, адже через 10 років після його народження родина Деріїв перебралася до Дніпропетровська: Івана Григоровича, як уже знаного й до того ж «захищеного» біолога, запросили на викладацьку роботу в університет. А їхній первісток продовжив навчання в міській школі №16. Як послідовні максималісти, батьки вимагали від сина винятково відмінних результатів

навчання, однак спочатку той не дуже радував їх своїми успіхами, а час від часу у його щоденнику навіть з'являлися «трійки». Зате хлопець виявив неабиякі спортивні здібності, став класним футболістом. Перспективний підліток був помічений у тренерських колах, і його навіть запросили до складу юнацької збірної знаменитого «Південмашу». Батьки готові були дати відповідну згоду на це лише за умови, що Сергійко суттєво «підтягнеться» у навчанні. Виявивши неабияку наполегливість, хлопець невдовзі потрапив до числа кращих учнів, й при цьому особливо успішно опановував свої улюблені предмети: біологію, географію й хімію.

Закінчивши школу із «відмінними» та «добрими» оцінками, Сергій після деяких вагань у своєму професійному виборі таки вирішив продовжити батьківську справу і в 1969 р. вступив на природничий факультет Черкаського педагогічного інституту. Тоді ж його батько, доцент І. Г. Дерій очолив у цьому інституті кафедру ботаніки, а Клавдія Миколаївна також стала співробітницею вишу.

Сергій перебував у числі кращих студентів-природників, а ще продовжив активно займатися спортом, зокрема футболем і волейболом, входив до складу інститутських збірних. Принагідно зазначимо, що невдовзі студенткою все того ж природничого факультету стала й молодша Сергієва сестра Зоя, отож з'явилася ще одна репрезентантка династії біологів.

Інститут Сергій закінчив у 1974 р. із відзнакою й за порадою ректора, Героя Радянського Союзу Олександра Тканка обрав першим місцем своєї учительської праці далеку Львівську область. Через два роки, аби бути ближче до батьків, С. Дерій перебрався до села Вергуни на Черкащині, де став учителем місцевої середньої школи, а потім і заступником її директора. Уроки молодого біолога відразу полюбилися юним вергунівцям, адже кожний із них став справжнім гімном природі, а також взірцем екологічного виховання. Разом зі своїм батьком та вихованцями Сергій Іванович заклав шкільний дендрарій із близько 100 видів рослин, а згодом у Вергунах клопотами

невгамовних Деріїв забував і розкішний сільський парк. Досвід вергунівського біолога став предметом вивчення в Черкаському районі, а невдовзі його було нагороджено значком «Відмінник народної освіти».

Утім учитель не обмежувався лишень навчально-виховною й організаторсько-методичною роботою. Попри неймовірну зайнятість освітянською буденщиною він активно займався дослідницькою роботою, готуючи до захисту кандидатську дисертацію. Вона була присвячена досить актуальній і водночас маловивченій темі впливу мутагенних факторів (зокрема радіації та хімічних речовин) на деякі інтродуковані (акліматизовані) деревні рослини.

Його науковою керівницею стала відома селекціонерка, професорка Ірина Дрягіна, яка, до речі, в роки Другої світової була льотчицею нічної бомбардувальної авіації, а її мужність відзначена двома орденами. Сергій Іванович після виснажливого учительського дня з головою поринав у пошуково-експериментальну роботу, часом забувши про сон і спочинок. Необхідні для досліджень хімічні речовини (мутагенти) надав пошукачеві відомий генетик, член-кореспондент Академії наук СРСР, Герой праці Йосип Рапопорт (також фронтовик, лицар трьох бойових орденів; номінувався на Нобелівську премію).

Кількарічна дослідницька праця С. Дерія зрештою увінчалася отриманням диплома кандидата біологічних наук, і ця знакова в його житті подія сталася в 1982 р. А захист дисертації відбувся у спеціалізованій вченій раді найпрестижнішого в тогочасному Союзі вишу – Московського державного університету.

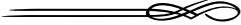
Уже й у новому статусі Сергій Іванович продовжував свою педагогічну діяльність як заступник директора Вергунівської школи. Підкреслимо, що серед учительства району він був єдиним кандидатом наук, отримуючи за здобутий ступінь щомісячну «вагому» доплату в розмірі аж ... 15 карбованців. І лише в 1985 р. вергунівського педагога запросили на викладацьку роботу в Черкаський педагогічний спочатку як сумісника, а через рік – на постійній основі.

Щаблями вишівської кар'єри

35-річний викладач відразу звернув на себе увагу своєю фаховістю, високим рівнем відповідальності за результати роботи, вражаючою комунікативністю та організаторськими здібностями. Тож ні для кого не стало несподіванкою карколомне сходження С. І. Дерія щаблями вишівської кар'єри. Спочатку його призначили завідувачем кафедри ботаніки (замінив на цьому посту свого батька), а вже наступного, 1986 р. ректор Федір Боєчко запропонував Сергію Івановичу очолити факультет. Адже якраз тоді очільник підрозділу упродовж 40 років та його справжня легенда Олександр Дудник пішов на заслужений відпочинок, і в ранзі свого наступника побачив саме С. Дерія. Після певних вагань Сергій Іванович пристав на цю пропозицію, став третім деканом цього провідного факультету й звалив на свої плечі (як виявилось, на 18 років) важкий тягар відповідальності за якісну підготовку майбутніх біологів та примноження багатючих наукових традицій цього підрозділу.

За деканської каденції доцента С. Дерія природничий (згодом біологічний) факультет наче отримав друге дихання. Помітно зросла навчально-матеріальна база, було обладнано сучасні навчальні та дослідницькі лабораторії, відкрито нову спеціальність «Екологія та охорона навколишнього середовища», започатковано проведення наукових форумів із екології, розпочато (з тяглістю до сьогодні) природоохоронну акцію «Першоцвіт» у Холодному Яру, оновлено експозицію зоологічного музею, капітально реконструйовано ботанічний сад тощо. Цікавий факт: саме в лоні очолюваного доцентом С. Дерієм факультету й було започатковано в університеті підготовку майбутніх психологів, а сам підрозділ упродовж 4 років (до виокремлення психології в самостійний факультет) іменувався біолого-психологічним.

Виснажлива організаторська праця без спочину, психоемоційна напруга деканських буднів, стресові ситуації «лихих 1990-х» спричинили серйозні ускладнення стану здоров'я

Сергія Івановича. Тому в 2005 р. він залишив посаду декана й зосередився винятково на освітньо-науковій діяльності по кафедрі біології, екології та агротехнологій.

Упродовж багатьох років доцент С. Дерій залишався авторитетним монополістом у навчанні майбутніх біологів генетики та методики викладання біології. Фанатично відданий справі, він уміє запалити у своїх вихованців іскру зацікавленості навчальними дисциплінами, є справжнім взірцем самоорганізованості та вражає фаховою ерудицією. А ще студенти відзначають доконечну щирість свого наставника, уміння почути кожного, постійну готовність до відвертого діалогу, послідовне сповідування ним ідей педагогіки співробітництва. І таке педагогічне кредо супроводжує Сергія Івановича все його освітянське життя, котре вже сягнуло піввіку.

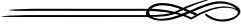
Учитель щасливий успіхами своїх учнів, а таких у С. І. Дерія безліч. Назвемо бодай декількох його вихованців, котрими є всі підстави пишатися. Естафету очільника біологічного факультету він передав одному зі своїх найталановитіших учнів – доценту й відомому орнітологу Максиму Гаврилюку, який і зараз обіймає посаду директора ННІ природничих і аграрних наук. А кафедру, на якій він працював, очолював ще один вихованець С. Дерія – знаний дендролог, доцент Олександр Спрягайло (нині проректор університету з наукової та інноваційної діяльності). Відомим біологом, доктором медичних наук став Руслан Саламатін, який нині працює у Варшавському медичному університеті. Якщо ж вдатися до узагальнюючої статистики, то лише в Черкаському національному працює понад 30 колишніх учнів С. І. Дерія з науковим ступенем і вченим званням (в т. ч. безпосередньо в ННІ природничих і аграрних наук – 22), а в інших вишах і академічних установах України таких набереться щонайменше 40!

Щодо наукової діяльності доцента С. Дерія, то тут відстежуються очевидні метаморфози в її перебігу. Дещо відступивши від теоретичних напрацювань у руслі дисертаційної теми, Сергій Іванович потужно реалізував себе в царині методики

викладання біології. Зокрема, він став творцем одного із найперших в Україні підручника з екології для учнів загальноосвітніх шкіл з поглибленим вивченням цього предмета. Ще в 1996 р. побачила світ навчальна книга для школярів «Основи екології тварин». Шість видань витримав і підготовлений ним у співавторстві з іншими вченими посібник «Біологія» (довідник і тестові завдання), адресований абітурієнтам вишів. А ще доволі популярним у середовищі тих, хто навчається й навчає, залишається укладений С. І. Дерієм збірник задач із генетики. Поряд із зазначеним, він став організатором всеукраїнського проєкту «Молекулярна біологія в школі». З огляду на вагомі заслуги перед шкільною освітою Сергій Іванович у числі небагатьох вишівських викладачів краю отримав звання «Учитель-методист».

Якщо ж говорити про загальний науково-методичний доробок доцента С. Дерія, то він становить близько 100 публікацій, в тому числі й 12 окремих видань (поряд із посібниками – й колективна монографія). Результатами своїх досліджень С. І. Дерій ділився на щонайменше 50 наукових конференціях різних рівнів (в тім числі й міжнародного). Частина із цих форумів були зініційовані деканом і проходили на базі природничого факультету університету. Довгі роки Сергій Іванович входив до складу редколегії наукового журналу «Вісник Черкаського університету» (серія «Біологічні науки»). Він є чинним членом Українського ботанічного товариства, Українського товариства біохіміків, фізіологів та біофізиків та Товариства генетиків і селекціонерів ім. М. Вавілова, а також обраний головою наукової ради Черкаського відділення Всеукраїнської екологічної ліги.

Доцент С. Дерій користується великим авторитетом серед освітянської спільноти краю. Уже багато років поспіль його запрошують до участі в журі конкурсу «Учитель року», а також всеукраїнських студентських та учнівських олімпіад і турнірів із біології й екології.

Сумлінна праця ювіляра поряд зі значком «Відмінник народної освіти» відзначена кількома почесними грамотами МОН України, Черкаської облдержадміністрації та університету. Свого часу він двічі номінувався й на присвоєння почесного звання «Заслужений працівник освіти України», однаке з різних причин (звісно, не залежних від претендента) це не стало довершеним фактом.

Життєву снагу Сергій Іванович черпає з активного й здорового способу життя. Велике задоволення отримує від догляду за власним садом, а ще любить у часи дозвілля посидіти з вудкою на березі річки чи ставу. Не полишає освітянський ветеран і занять фізичною культурою й спортом: кожний його ранок розпочинається з активної руханки, а ще він аж до 63 років виступав за ветеранську команду «Шанс» (м. Черкаси) із волейболу. І хоча вже «літа на зиму повернули», С. Дерій сповнений життєвими планами й задумами.

Ще одним потужним крилом життєвого лету С. Дерія є його дружна родина. Вірною життєвою соратницею й сімейною берегинею ось уже упродовж кількох десятиліть є його дружина Надія Олександрівна, яка здобула як педагогічну, так і психологічну освіту й свого часу викладала на психологічному факультеті університету. Старший син Іван хоча й став дипломованим психологом, однаке віддав перевагу праці апаратником на підприємстві «Азот». Щодо молодшого, Сергія, то він зреалізував мрію батьківської юності й здобув фах хірурга. Нині він працює провідним хірургом інтервенційної кардіології* в Черкаській міській лікарні №3.

Отаким багатограним і напрочуд плідним є життя великого природолюбця й педагога, гідного репрезентанта династії біологів Сергія Дерія.

* *Інтервенційна кардіологія – це розділ кардіології, що використовує малоінвазивні (мінімально травматичні) катетерні методи для діагностики та лікування серцево-судинних захворювань. Замість відкритих хірургічних операцій, інтервенційні кардіологи проводять процедури через крихітні отвори в судинах, часто через променеву артерію (руку) або стегнову артерію (стегно), що значно скорочує час відновлення пацієнта.*

ПЕДАГОГІЧНА ДОЛЯ

*Для того, щоб навчити іншого, потрібно більше розуму,
ніж для того, щоб навчитись самому.*
М. Монтьєн

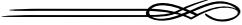
Знаного освітянина України, вченого й організатора маємо в особі директора навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, професора Тимофія Михайловича Десятова. Його життя як взірць служіння високошляхетній справі освіти й науки є водночас яскравою демонстрацією того, яких вершин може досягти людина завдяки щоденній ненастанній праці.

Народжений у Туреччині

Освітянський достойник народився 7 листопада 1950 р., а його рідними пенатами стало м. Карс (Туреччина)*. Туди ще на початку століття разом зі своєю родиною перебрався із Закавказзя його дідусь по батькові Андрій Десятов, який був торговою людиною. Від народження Тимофій увібрав у себе гени педагога, адже його дідусь по матері, також Тимофій, був учителем земської початкової школи. Вчителювала в початкових класах і Тимофієва мама, Катерина Тимофіївна. А глава родини Михайло Андрійович став знаним у Карській області підприємцем, орендуючи млини та переробляючи зібране тамтешніми селянами збіжжя. Саме завдяки цьому родина Десятових вважалася відносно заможною.

Тимофій зростав у багатодітній сім'ї, де виховувалося п'ятеро дітей. Батьки були глибоко віруючими людьми й своїм дітям прищеплювали християнські чесноти. А ще в родині панував культ книги, й цьому особливо сприяла бабуся Лукерія – велика книголюбка. «Книга відкриває дороги у великі світи!» – неодноразово повторювала вона.

* Від 1878 до 1918 р. м. Карс перебувало в складі Росії.

Тимофій, як і його два братики й скільки ж сестричок, були змалку привчені до праці. Адже Десятови мали чималий шмат землі, та й живності не бракувало: коні, корови, вівці, птиця... Так що на дитячі забави у молодшеньких часу залишалося обмаль.

А Тимофієве шкільне навчання розпочалося в сусідньому місті Хорасан, де була початкова школа з російською мовою навчання. Звісно, школярики вивчали тут і турецьку мову як обов'язковий предмет. А проживав хлопчик у своєї тамтешньої тітоньки Марії. Уже на початках навчання Тимофій виділявся своєю успішністю й допитливістю.

Починав із профтехучилища

Тим часом батьки здійснили свій давно визрілий намір переїзду до радянського Кавказу й ця подія сталася в 1962 р. Родина осіла в станиці Приозерній Левокумського району на Ставропольщині. Тимофій продовжив навчання в місцевій десятирічці, став її одним із найкращих учнів, учасником і переможцем районних та крайових олімпіад з історії та фізики. А ще був громадським активістом і успішним фізкультурником. Вісім класів закінчив з єдиною «четвіркою» із російської мови (з решти – на «відмінно») й попри наполягання батьків таки завершити загальноосвітню підготовку, подався до міста Грозного, де вступив до міського профтехучилища №10. Там він опанував спеціальність слюсаря, продовжив свої заняття спортом і навіть став учасником республіканської спартакіади Чечено-Інгушетії із легкої атлетики.

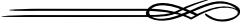
Здобувши перший у своєму житті фах, 19-річний Тимофій започаткував власну трудову біографію, приступивши до роботи слюсарем об'єднання «Кавсантехмонтаж» (м. Грозний). Як і належить, він виконав свій військовий обов'язок, перебуваючи упродовж двох років у авіаційній частині неподалік м. Черкаси. Сержант Т. Десятов виконував відповідальні завдання з технічного обслуговування льотної техніки.

Саме в Черкасах зустрів свою долю – Людмилу, що й спонукало його кинути свій життєвий якір у цьому місті над Дніпром. Упродовж шести років працював слюсарем Черкаського хімкомбінату (згодом об'єднання «Азот»). Утім його не полишав намір щодо здобуття вищої освіти, що на той час уже здійснили його старші брати. Відтак Тимофій вступив на заочне відділення філологічного факультету Черкаського педінституту й здобув фах учителя російської мови та літератури. Своїм професійним становленням він завдячує талановитим викладачам – професору О. І. Преснякову, доцентам Ф. А. Непійводі, Д. І. Говоруну, І. І. Бондаренку.

Очільник професійно-технічної освіти

Так уже розпорядилася педагогічна доля, що нова кар'єрна іпостась Тимофія Михайловича сфокусувалася на професійно-технічній освіті, про яку він добре знав не з книг, а власного життєвого досвіду. Саме в цій царині діяльності пройшов шлях від викладача до заступника освітянського міністра. У 1979 р. вже відомого своєю громадянською активністю Тимофія Десятова було обрано звільненим головою профкому Черкаського СМПТУ №15, а менш ніж через рік призначено заступником директора цього закладу профтехосвіти. На цій відповідальній посаді він опікувався навчально-виховною роботою, виявив неабиякі лідерські якості.

У жовтні 1982 р. Тимофій Михайлович обійняв посаду директора відомого в Україні Черкаського СПТУ №21, де готували фахівців для переробної промисловості (профтехучилищ такого профілю було в Україні лише три). Спираючись на підтримку базових підприємств, молодий очільник зумів створити зразкову матеріально-технічну базу із лабораторіями, кабінетами, тренажерами, модерним устаткуванням. Та, мабуть, найголовнішим було те, що підготовка спеціалістів стала носити максимально практичний характер і задля цього функціонувало власне виробництво готової продукції (хліб, консерви, інгредієнти дитячого харчування тощо). З ініціативи

директора було розроблено оригінальний алгоритм діяльності інженерно-педагогічних кадрів, розгорнута багатогранна позанавчальна робота. Досвід управлінської роботи Т. М. Десятова дістав схвалення не лише на обласному, а й на республіканському і навіть всесоюзному рівнях.

Невдовзі талановитого організатора було запрошено на відповідальну роботу заступника начальника з навчально-виховної роботи Черкаського обласного управління профтехосвіти, а після реорганізації в освітянських владних структурах – заступника начальника облуправління освіти. На цій останній посаді Тимофій Михайлович курував діяльність закладів профтехосвіти області, а з призначенням його у січні 1997 р. першим заступником очільника названої структури до кола його обов'язків додалися ще й питання загальної освіти.

Від серпня 1998 р. Тимофій Михайлович опиняється на найвищому щаблі обласної освіти, очоливши відповідне управління. Відтак, він звалив на свої плечі великий вантаж відповідальності за долю освітньої галузі в досить непростий період її розвитку. Адже тоді звелось до мінімуму фінансування освіти, стало звичним явищем суттєві затримки з виплат зарплати її працівникам, спостерігалася криза суспільної моралі й наростаюча недовіра до влади. У цій ситуації начальник управління виявив себе талановитим кризовим менеджером і попри труднощі обласна освіта продовжувала займати гідне місце на всеукраїнському рівні.

Попри неймовірну зайнятість рутинною управлінською роботою Тимофій Михайлович знаходив час і для наукових досліджень із педагогіки. Відтак, уже від середини 1990-х років на шпальтах масової й наукової періодики почали з'являтися глибокі за змістом перші публікації лідера освіти Черкащини. Зрештою, він зосередився на дослідженні близької йому теми профтехосвіти й усебічно вивчав її організацію в Туреччині. Знання мови цієї країни уможливило опрацювання ним і оригінальних турецьких джерел, що сприяло піднесенню рівня наукової новизни досліджень. Результатом кількарічної пошукової праці в названій тематичній ніші став успішний захист

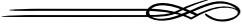
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Система професійно-технічної освіти в Туреччині» (листопад 1998 р.)

Т. М. Десятов поєднував свою управлінську діяльність з викладанням у обласному інституті післядипломної освіти. Його слухачам надзвичайно подобалися лекції цього викладача, бо поряд з бездоганною теоретичною основою вони мали неабияку прикладну цінність і практичну спрямованість. Уже трохи більше як через рік після захисту дисертації Тимофію Михайловичу було присвоєно вчене звання доцента.

Заступник міністра освіти

Управлінські та наукові успіхи очільника освіти Черкащини були помічені в столиці, й у вересні 2003 р. тодішній міністр освіти В. Г. Кремень запросив Тимофія Михайловича на посаду свого заступника з питань профтехосвіти. Опікуючися діяльністю цієї життєво важливої освітянської галузі, Т. Десятов забезпечив її якісно вищий ступінь розвитку. З огляду на звуження джерел фінансування, заступник міністра забезпечив залучення іноземних інвестицій, що уможливило суттєве зміцнення матеріально-технічної та навчально-методичної бази профтехосвіти. Була проведена тотальна комп'ютеризація закладів системи, що дозволило значно підняти рівень підготовки кадрів. Під керівництвом Тимофія Михайловича спільно з працевдавцями та профільними міністерствами було осучаснено стандарти профтехосвіти з метою її максимального наближення до потреб виробництва. В Україні було створено сучасну мережу установ для перепідготовки індустріально-педагогічних працівників та майстрів виробничого навчання.

Не полишав Тимофій Михайлович і наукової роботи. Побачили світ близько сотні його статей та кілька окремих наукових і методичних видань. Поряд із дослідженням проблем розвитку профтехосвіти України та зарубіжжя він приступив до розробки надзвичайно актуальної теми неперервної освіти, застосовуючи компаративістські підходи.

Логічним підсумком багаторічних пошуків у цій царині став захист ним докторської дисертації на тему «Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина ХХ століття» (січень 2006 р.). Його науковим консультантом стала академік НАПН України Н. Г. Ничкало.

І знову в Черкасах

У 2010 р. Тимофій Михайлович залишив посаду директора департаменту професійно-технічної освіти МОН України і повернувся до Черкас. Відтоді він пов'язав свою долю зі своєю alma mater – Черкаським національним університетом імені Б. Хмельницького, працюючи професором кафедри загальної педагогіки і психології. Він викладав майбутнім педагогам надзвичайно важливі для їхнього професійного становлення курси загальної педагогіки, порівняльної педагогіки, культури педагогіки, андрагогіки тощо.

Враховуючи колосальний управлінський досвід Т. М. Десятова, ректор університету О. В. Черевко запросив його на посаду директора провідного підрозділу вишу – Навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва (до речі, це єдиний такий підрозділ у класичних університетах України). Перебуваючи на цій копіткій посаді, Т. Десятов забезпечив значне зміцнення навчально-матеріальної бази інституту. Зокрема, було обладнано практико-орієнтовані кабінет-лабораторія підготовки фахівців у галузі дошкільного виховання, науково-методична майстерня сучасних освітніх технологій, кабінет нової української школи, методичний центр педагогічної майстерності, потужний комп'ютерний клас, оснащені смарт-дошками аудиторії, функціональні кабінети образотворчого мистецтва тощо. Нещодавно в очолюваному ним інституті з'явилася сучасна стем-лабораторія та ресурсний центр.

Завдяки організаторському хисту та ініціативності директора ННІ педагогіки, соціальної роботи і мистецтва постійно знаходиться в числі університетських лідерів. Його студенти є неодноразовими переможцями всеукраїнських олімпіад та

конкурсів. Предметом окремої гордості Т. М. Десятова є кафедра образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, на якій працює народний художник та ще троє заслужених.

У колі наукових зацікавлень професора – проблеми профтехосвіти, порівняльної педагогіки, неперервної освіти та андрагогіки*. На загал побачило світ понад 200 наукових праць Т. Десятова, в їхньому числі 8 монографій, близько 20 навчально-методичних видань. Він став співорганізатором чи учасником понад 100 наукових конференцій і симпозіумів.

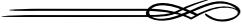
Успішно функціонує наукова школа професора Т. Десятова. Під його керівництвом захищено 5 кандидатських та одна докторська дисертація, а в понад 20 дисертантів він виступав як науковий опонент. Професор очолює спеціалізовану вчену раду із захисту докторських дисертацій і за час його каденції вищу кваліфікацію здобули понад 30 молодих науковців.

Звитяжна праця відомого освітянина знайшла гідне пошанування. Зокрема, йому присвоєно почесне звання заслуженого працівника освіти України, відзначено медаллю М. Драгоманова, знаками «Відмінник професійно-технічної освіти України», «Ушинський К. Д.», «Відмінник столичної освіти», почесними грамотами МОНУ, багатьма регіональними та університетськими нагородами.

Професор Т. Десятов знаходить підтримку й душевний спокій у колі своєї дружної родини. Його дружина Людмила Миколаївна працювала художницею Черкаського шовкового комбінату й нині перебуває на заслуженому відпочинку. Стопами свого іменитого батька пішла донька Ірина (Лещенко) – кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри педагогіки і психології ЧНУ. Онучка Анжела опановує економічний менеджмент у Ахенському університеті (ФРН), а ще одна онучка Ангеліна навчається в міській гімназії.

Словом, у професора Т. Десятова є всі підстави для усвідомлення своєї кар'єрної успішності й життєвої самореалізації.

* *Андрагогіка – це наука про особливості навчання дорослих, яка вивчає принципи, методи та засоби, що використовуються для організації та проведення освітнього процесу.*

ДИРЕКТОРКА ІНСТИТУТУ

Єдине щастя в житті – це постійний рух вперед.

Е. Золя

Серед досвідчених керівників структурних підрозділів Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького одне із чільних місць по праву належить директорці Навчально-наукового інституту іноземних мов Людмилі Володимирівні Швидкій. Її безперервна організаторська каденція триває вже понад 16 років (до цього слід додати ще й 4 попередні роки її деканства), які позначені доволі успішним поступом очолюваного нею інституту. То звернемося до її сповненого суспільно значимими справами життєпису.

Акмолинськ - Черкаси

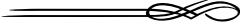
Людмила Гуцаленко (дошлюбне прізвище) вперше побачила світ 7 серпня 1959 р., а місцем її народження стала Акмолинська область далекого Казахстану, куди в пошуках романтики ще раніше перебралися з Донбасу її майбутні батьки. Тоді як мама, Зоя Яківна, була родом із Луганщини, тато, Володимир Пилипович, походив із Корсунщини й частенько розповідав доньці про неперевершені красоти Шевченкового краю. Людмила радувала батьків своїми відмінними успіхами у шкільному навчанні, а найкращі результати виявила в опануванні гуманітарних дисциплін. Їй не було рівних у школі зі знання іноземної (німецької) мови, й дівчина неодноразово ставала переможницею районних та обласних олімпіад із цього предмету. Тож цілком очікувано її професійний вибір упав саме на іноземну лінгвістику: в 1976 р. вона вступила на навчання до престижного столичного вишу – Київського державного педагогічного інституту іноземних мов, успішно витримавши конкурс у 6 осіб на місце. Упродовж 5 років Людмила наполегливо опановувала іноземні мови, стала однією з кращих

студенток інституту. У дні проведення Олімпіади-80 саме їй у числі кількох найуспішніших студентів було довірено перекладацький супровід делегації німецьких туристів. У стінах своєї alma mater зустріла свою життєву долю й уже під завісу інститутського навчання побралася зі своїм однокурсником Володимиром Швидким.

Закінчивши інститут у 1981 р., молоде подружжя приступило до самостійної трудової діяльності й доволі знаковим періодом стали чотири роки перекладацької роботи в Групі радянських військ у Німецькій Демократичній Республіці. Звісно, перебування в цій країні та відповідна робота значною мірою сприяло професійному зростанню Людмили як фахівця-лінгвіста з німецької. Досконало опанувавши розмовну мову, вона водночас наполегливо вивчала діалекти, засвоювала тамтешні фразеологізми.

У 1985 р. родина перебралася до Черкас (Володимир родом із Золотоноші), де Людмила спочатку працювала лаборанткою кафедри англійської та німецької мов у державному педагогічному, а від 1986 р. приступила й до викладацької діяльності. Отож, у стінах нашого університету вона працює вже майже 40 літ!

Звісно, треба було вдосконалювати свій фаховий рівень, і Л. Швидка вступила на денне відділення аспірантури при своєму рідному, на той час Київському лінгвістичному університеті. Темою своєї дисертаційної праці вона обрала дослідження синтаксичної семантики німецької мови, а науковою керівницею стала відома лінгвістка, професорка Ірина Яківна Харитонова. Робота над вивченням цієї непростой проблеми виявилася доволі трудомісткою, проте захист дисертації відбувся через рік після закінчення аспірантури (1995 р.). Усі члени столичної спеціалізованої вченої ради одноставно дали високу оцінку дисертаційній праці, відзначаючи її неабияку новизну, теоретичну й прикладну цінність. Уже в статусі кандидатки філології, від 1995 р. Людмила Володимирівна поряд з викладацькою працею обійняла надзвичайно рутинну

й копітку посаду заступниці декана факультету іноземних мов. Через чотири роки після захисту дисертації вона отримала вчене звання доцентки.

Ступенями кар'єрного сходження

А потім були й нові ступені кар'єрного сходження Л. Швидкої: від 2000 до 2004 р. вона працювала на посаді декана факультету. З огляду на неабиякі організаторські успіхи та враховуючи її ерудицію й досвід, Людмилу Володимирівну в 2005 р. було призначено проректоркою з соціально-гуманітарних питань, виховної роботи та міжнародних зв'язків. Утім, після чергової реорганізації управлінських служб вона очолила університетський центр зовнішніх та міжнародних зв'язків, а потім зосередилася на викладацькій діяльності й науковій роботі, працюючи доценткою кафедри німецької філології.

Проте в трудовому колективі факультету зріло переконання в тому, що саме Людмила Володимирівна й має стати їхнім лідером, а тому в 2008 р. із започаткуванням роботи Навчально-наукового інституту іноземних мов його директоркою було обрано саме її. Відтоді й до сьогодні Л. Швидка й очолює цей провідний університетський підрозділ.

За її управлінської каденції значно зміцніла навчально-матеріальна база інституту, було ліцензовано нові спеціальності, зокрема «Німецька мова», підвищилася публікативна активність науково-педагогічних працівників, розширилися міжнародні зв'язки й зросла академічна мобільність. ННІ іноземних мов постійно посідає провідні позиції в загальноуніверситетському рейтингу. Сама ж його очільниця є взірцем невпинного фахового самовдосконалення, зокрема вона проходила стажування в освітніх центрах Берліна, Бонна, Мюнхена (Німеччина), Жешова (Польща) та ін. й має відповідні сертифікати. Людмила Володимирівна стала учасницею багатьох міжнародних та республіканських тренінгів.

Колеги ювілярки відзначають її інтелектуальність, компетентність, креативність, комунікативність, уміння оперативно

реагувати на виклики часу, а ще – людяність та щирість. А студенти шанують і люблять свою інститутську «маму» за бездоганне знання дисциплін викладання, справедливість і вимогливість, здатність вибудовувати комфортну психологічну атмосферу взаємин і постійну готовність розв'язати будь-яку проблему студентського повсякдення. Людмила Володимирівна викладає студентам і магістрантам такі важливі освітні програми, як «Стилістика», «Лінгвокраїнознавство*», «Інтерпретація тексту», раніше – «Практика німецької мови» та ін. Заняття, які вона проводить, відзначаються високим науково-методичним рівнем, яскраво вираженим практичним спрямуванням та інтерактивністю.

Кожний день директорки уцент заповнений організаційними та освітніми клопатами, а відтак залишається обмаль часу на дослідницьку роботу. Одначе попри все Людмила Володимирівна викроює часову дециду для наукового пошуку. У колі її наукових інтересів – германістика, семантичний, комунікативний, прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти дослідження німецької мови, методика викладання іноземної мови тощо. Результатами своїх досліджень вона ділилася на багатьох конференціях міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів. Нею опубліковано десятки доволі глибоких лінгвістичних та методичних праць. Людмила Володимирівна є членкинею Асоціації українських германістів та входить до складу ради Української спілки германістів вищої школи.

Доцентка Л. Швидка турботливо дбає й про підготовку талановитої учнівської молоді. Зокрема, вона стала науковою керівницею кількох учнівських робіт в системі МАН (одна з них посіла перше місце в Україні), брала участь у роботі журі Всеукраїнської та обласних олімпіад з німецької мови. Систематичну методичну допомогу надає Людмила Володимирівна й учителям-словесникам Черкащини.

* *Лінгвокраїнознавство* (лат. *lingua* – мова й укр. *країнознавство*) – це галузь мовознавства, яка вивчає взаємозв'язок між мовою та культурою країни, мова якої вивчається. Вона досліджує, як мова відображає та передає особливості культури, традиції, історію та менталітет народу.

Самовіддана освітньо-наукова й організаторська діяльність Л. Швидкої пошанована знаками «Відмінник освіти України» та «Софія Русова», двома почесними грамотами Міністерства освіти й науки України, двома – Черкаської облдержадміністрації, чотирма – Черкаської обласної ради, Почесною грамотою НАПН України, а також численними іншими нагородами відомчого, регіонального й університетського рівнів. Вона є лауреаткою обласної премії імені Олександра Захаренка.

Стопами Людмили Володимирівни пішла її донька Анна Рогульська. Вона є кандидаткою філології й доценткою кафедри іноземних мов Черкаського національного. Старший онук Олег – студент ННІ інформаційних та освітніх технологій ЧНУ, а онучка Єва готується до шкільного навчання.

Упевнений, що представники різних поколінь цієї родини й надалі самовіддано служитимуть Україні та її освітній галузі.

ВІДОМА УКРАЇНЬСЬКА ЛІНГВІСТКА

Наука – це організоване знання.

Г. Спенсер

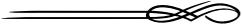
Вона по праву належить до золотого фонду академічної спільноти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Ще б пак: у його стінах – вже понад пів віку й тут пройшла всі ступені: від студентки до професорки. Це відома в Україні та за її межами лінгвістка* й педагогиня Світлана Анатоліївна Жаботинська – орденоносиця, заслужена працівниця освіти України, очільниця власної наукової школи. Її напрочуд повнокровна й різногранна життєдіяльність заслуговує на детальне висвітлення в окремій книзі, ми ж обмежимося лишень оглядовим нарисом.

* Лінгвістика (лат. *lingua* – слово) – це наука про мову, її походження, структуру, функції та розвиток. Вона вивчає мову як загальне явище та окремі мови світу.

Життєве сходження

Земний шлях С. Жаботинської розпочався 27 липня 1954 р. у місті Вовчанськ, яке розкинулося біля тихоплинної річечки Вовча на Харківщині й нині стало одним із символів української незламності у війні з російськими агресорами. Майбутня професорка зростала в інтелігентній родині Федорових: її главою був професійний військовий авіатехнік, фронтовик-орденоносець Анатолій Васильович, а його дружина, Надія Петрівна була справжньою майстринею педагогічної справи (визнана кращою вчителькою Вовчанська). Світлана радувала батьків своїми постійно відмінними успіхами в шкільному навчанні, була переможницею районних предметних олімпіад з різних предметів, та особливо виділялася серед учнівського загалу завдяки своєму унікальному хисту у вивченні іноземної мови. Найулюбленішою вчителькою дівчини була Галина Василівна Шульженко, яка навчала її англійської мови. Після закінчення школи із золотою медаллю вона не відразу вступила до вишу і впродовж року працювала хореографом Вовчанської ДЮСШ (народними танцями займалася ще з дитинства).

Якось Світлана гостювала у своїх знайомих черкащан і закохалася в це чарівне місто над Дніпром, як мовиться, з першого погляду. Саме цій наддніпрянській перлині вона й віддала перевагу перед перспективою навчатися в гамірливому напівстоличному Харкові. У 1972 р., склавши на відмінно профільний іспит, дівчина вступила на факультет англійської мови відомого в Україні Черкаського педінституту. Роки навчання видались досить напруженими й напручуд плідними для харківчанки: вона стала відмінницею навчання й взірцем громадської активності. Посудіть самі: ще в статусі студентки її обрали депутаткою Черкаської обласної ради, а на 4 курсі вона як очільниця студентського сільськогосподарського загону отримала й свою першу державну нагороду – медаль «За трудову відзнаку» (за самовіддану працю на полях Криму й Черкащини). Додамо до цього й те, що ця справді зіркова

студентка ще й танцювала у складі знаменитого інститутського ансамблю «Черкащанка», побувала з ним на гастролях у багатьох місцях Союзу РСР та зарубіжних країнах Європи.

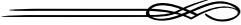
На ті далекі-близькі 1970-ті припадає й початок наукової діяльності талановитої студентки: вона пише свої перші наукові статті та бере участь у наукових форумах. На її формування як фахівця та наукове становлення великий вплив справили талановиті педагогині Любов Кирилівна Зражевська, Лідія Михайлівна Волочкова та Віра Федорівна Сисоєва. Як одна із кращих студенток Союзу РСР, Світлана стажувалася і в Кембриджському університеті (Велика Британія), що стало вагомою віхою в її професійному зростанні. У 1976 р. вона закінчила повний інститутський курс, цілком прогнозовано отримала диплом із відзнакою й кваліфікацію вчительки англійської мови. Той доленосний рік увінчався й ще однією важливою життєвою подією: одруженням з Володимиром Петровичем Жаботинським, до речі, також випускником педінституту (пізніше він за свій внесок у життя міста отримав звання Почесного громадянина Черкас).

Від того ж таки року розпочинається відлік майже 50-літньої науково-педагогічної діяльності Світлани Жаботинської (станом на сьогодні, бо ще й далі буде!). Доцентка Ірина Павлівна Крицька запросила талановиту випускницю на роботу викладачкою-погодинником кафедри іноземних мов її рідної alma mater, а вже через рік Світлану перевели на посаду асистента. Усвідомлюючи нагальну необхідність подальшого фахового зростання, вона вступила до аспірантури Київського державного інституту іноземних мов (заочне відділення) й відразу після завершення навчання захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидатки філологічних наук (1982 р.). Для дослідження С. Жаботинська обрала лінгвістично значиму тему «Числівники сучасної англійської мови (до питання про категоріальний статус)», а її науковою керівницею стала доцентка Лілія Соломонівна Лев. Уже від 1986 р. Світлана Анатоліївна очолила кафедру практики англійської мови, а через три роки отримала вчене звання доцентки.

С. Жаботинська не з тих, хто вдовольняється досягнутим і зупиняється у своєму творчому зростанні, до того ж в різних напрямках. Рік 1987 ознаменувався її професійним стажуванням у США, а ще вона вдосконалювала свої англійські навички, працюючи у вільний від основної діяльності час на перекладацькій роботі у Канаді, Індії, на Мальті. А в 1989 р. Світлана Анатоліївна отримала направлення на навчання в докторантурі провідного вищу СРСР – Державного лінгвістичного університету, де зосередилася на дослідженні проблем нового напрямку у світовій лінгвістиці – когнітивних* досліджень мови. Саме в цьому гносеологічному руслі й була написана та успішно захищена в 1993 р. докторська дисертація та тему «Когнітивні й номінативні аспекти класу числівників (на матеріалі сучасної англійської мови)» (наукова консультантка – авторитетна в академічних колах науковиця, професорка Олена Самійлівна Кубрякова). У дисертації особливості класу числівників пояснюються на підставі аналізу поняття абстрактного числа, наявного як у повсякденні, так і в математичній та міфологічній картинах світу. Власне, захист дисертації став для вченої своєрідним стартовим щаблем до занурення в лінгвокогнітивні дослідження, спрямовані на з'ясування природи звязку між мовними/мовленнєвими та концептуальними (поняттєвими) структурами, сформованими в мисленні й базованими на нейтронному субстраті мозку. Така полідисциплінарність вимагає від дослідника широких знань як із лінгвістики, так і суміжних дисциплін – психології, нейронаук, фізіології, філософії, логіки, теорії систем тощо. Високий рівень наукової ерудиції й усебічність фахової підготовки, помножені на дивовижну працелюбність Світлани Анатоліївни, й забезпечили її функціональну готовність до вирішення цих непростих дослідницьких надзавдань.

* Когнітивна лінгвістика – це розділ мовознавства, який розглядає мову як частину людської когнітивної (пізнавальної) діяльності. Вона вивчає, як мова відображає, структурує та формує людське мислення та пізнання, а також як мовні процеси пов'язані з іншими когнітивними функціями, такими як пам'ять, увага та сприйняття.

На аванпостах наукової лінгвістики

Через рік після повернення до викладацької роботи у своїй alma mater вона отримала вчене звання професорки кафедри практики англійської мови (1994), а невдовзі стала фулбрайтівською стипендіаткою* і проводила свої дослідження спочатку в Іллінойському, а потім і Каліфорнійському університетах (США). Важливою віхою творчої біографії С. Жаботинської стало й надання їй для підтримки індивідуальних досліджень із всесвітньо відомого Фонду Сороса**. Усе це сприяло значній інтенсифікації дослідницької роботи уже досить відомої науковиці. Тоді ж розпочалася її активна співпраця із засновниками ключових напрямів когнітивної лінгвістики, відомими американськими професорами Р. Ленекером, Ж. Фоконьє, Дж. Лакоффом та ін., що дозволило С. Жаботинській поєднати здобутки різних шкіл і створити власну авторську методикою концептуального аналізу мовних і мовленнєвих одиниць – «Семантику лінгвальних мереж». Вона стала засновницею власної наукової школи з когнітивної лінгвістики – першої в Україні.

У Міленіумі Світлана Анатоліївна тривалий час обіймала посаду завідувачки випускових кафедр (послідовно – англійської філології, теорії і практики перекладу та компаративістики і знову англійської філології). На основі своїх наукових напрацювань з лінгвокогнітивістики та спираючись на світовий досвід, професорка розробила оригінальні лекційні курси для магістрантів та аспірантів, які нею читалися як українською, так і англійською мовами не лише в рідному ЧНУ, але

* Фулбрайтівська стипендія – це програма академічного обміну, яка надає можливість українським студентам, викладачам та дослідникам навчатися, проводити дослідження та стажуватися у Сполучених Штатах Америки. Програма охоплює різні напрямки, включаючи навчання у магістратурі, проведення досліджень та стажування з викладання іноземної мови.

** Фонди «Відкрите суспільство» або Фундації «Відкрите суспільство» (англ. Open Society Foundations, OSF), раніше Інститут відкритого суспільства – мережа благодійних фондів для підтримки наукових досліджень, утворена амеценатом і фінансистом Джорджем Соросом у 1993 р. шляхом об'єднання заснованих раніше національних фондів.

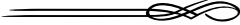

й у столичних університетах: Лінгвістичному, Педагогічному ім. М. Драгоманова, ім. Б. Грінченка, а також Харківському національному ім. В. Каразіна, Львівському ім. І. Франка, Чернівецькому ім. Ю. Федьковича. Слухали її й студенти Казахстану (Алма-Ати), Німеччини (Потсдам), США (Сан-Дієго, Урбана-Шампейн, Хьюстон). Професоркою розроблено авторську систему викладання англійської мови «Лінгвакон», базованій на вживанні концептуальних схем, чіткому плануванні й структуруванні фахової навчальної інформації, послідовному міждисциплінарному підході тощо (її впроваджено у приватному навчальному центрі з аналогічною назвою). Учні Світлани Анатоліївни відзначають її енциклопедичну ерудованість, вражаючу фаховість, комунікативність, здатність гармонійно поєднувати науковість із доступністю викладу матеріалу і поряд з цим щирість і душевність, уміння налаштувати на успіх.

Професорка С. Жаботинська є справжнім науковим лідером Черкаського національного. Станом на сьогодні її творчий доробок уже перевершив дві сотні наукових праць, у їхньому числі монографій, посібників, а також статей, багато з яких опубліковано і в зарубіжних виданнях: США, Канади, Великої Британії, Німеччини, Польщі, Данії, Швейцарії. Професорка С. Жаботинська має один із найвищих серед українських лінгвістів індекс цитування у наукометричній базі Google Academia, а її публікації на сайті Independent Academia. edu переглянуло понад 20 тис. читачів із 138 країн світу.

Теоретичний доробок Світлани Анатоліївни має практичне застосування у словниках-тезаурусах*, створених на основі побудови концептуальних онтологій для аналізу множинних даних, представлених у політичних наративах, з'ясування ролі мови в умовах інформаційної війни, пропозиція оригінальних методик викладання (як було зазначено вище) тощо. Це

* *Тезаурус* (лат. *thesaurus* — скарб, множина, скарбниця, що відтворює давньогрец. *θησαυρός*) або синонімічний словник — одномовний словник, який надає приклади синонімів для конкретного слова. Більшість тезаурусів не включають на додачу до синонімів визначення слів, і включають лише синоніми.

уможливило участь науковиці у довгострокових міжнародних проектах з мовної політики, зокрема, під егідою Університету Альберти (Канада) і Університету Кентербері (Нова Зеландія), а також з удосконалення підготовки вчителів англійської мови в Україні (Університет Тарту, Естонія), дипломатії ЄС, спрямованій на збереження української спадщини в умовах російської агресії (Католицький університет Левена, Бельгія).

Результатами своїх досліджень науковиця ділилася на конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнів. Поряд з цим, вона входить до складу редколегій трьох фахових наукових журналів, втім числі й зарубіжного. Показово, що саме С. Жаботинська й стала Першим віце-президентом Української асоціації когнітивної лінгвістики і поетики. Поряд з цим вона є членкинею Міжнародної лінгвокогнітивної асоціації славістів.

Іменита професорка й очільниця наукової школи зворушливо дбає про підготовку академічної зміни. Як наукова керівниця дисертантів вона дала путівку в наукове життя 15 пошукачам, а також виступила науковим консультантом у захисті докторських дисертацій. Окрім того, на 30 дисертаційних захистах вона виступала в ролі опонента.

С. Жаботинська довгий час була експертом ДАК України з мовознавства, входить до складу двох спеціалізованих вчених рад, рецензує наукові публікації до рейтингових видань. Упродовж двох років (2018–2020) професорка взяла участь у роботі Національного фонду досліджень України, зробила вагомий внесок у розбудову цієї авторитетної структури.

Про міжнародне визнання школи С. Жаботинської переконливо свідчать блискучі успіхи її численних учнів. Серед них особливе місце посідає професорка Наталія Чабан, яка нині викладає в університеті Кентербері (Нова Зеландія), є авторитетною лінгвісткою, очолює Форум публічної дипломатії та політичної комунікації, керує міжнародними науковими проектами.

Унікальні заслуги професорки С. Жаботинської перед вітчизняною наукою й освітою знайшли своє гідне пошанування. Вона є лицаркою ордена «За заслуги» 3-го ст., їй присвоєно почесне звання «Заслужений працівник освіти України», а також нагороджено медалями «Двадцять років незалежності України» і «Ушинський К. Д.», знаком «Відмінник освіти України», а ще численними відомчими, регіональними й університетськими відзнаками й грамотами. Має достойниця й церковні нагороди: ордени Св. Варвари і Св. рівноапостольної княгині Ольги.

Тож нехай і надалі розкішним рястом стелиться життєва доріжка відомої лінгвістки!

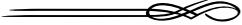
БЕРЕГІНЯ НАРОДНОЇ МУДРОСТІ Й КРАСИ

*І рушник вишиваний
На щастя, на долю дала.
А. Малишко*

У розгалуженому музейному комплексі Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького чільне місце посідає музей українського рушника, роботу якого упродовж понад 10 років очолює професорка кафедри української літератури й компаративістики Наталія Миколаївна Ярмоленко. Вона є знаючою в Україні фольклористкою й справжньою фанаткою музейництва...

Родом з дитинства

Майбутня професорка народжена 14-го квітневого дня 1962 р., а їй малою батьківщиною стало невелике село Заріччя на Корсунщині, котре до його перейменування наприкінці 1960-х звалось Хирівкою, ще раніше – Горностаївкою. Це поселення розкинулося всього за 3 км від с. Стеблів, де

народився класик української прози Іван Нечуй-Левицький. Зростала Наталія разом зі двома своїми братиками в простій селянській родині. Її батько Микола Степанович Заїка, хоч і не здобув спеціальної освіти, та все ж завдяки своїм природним здібностям та любові до братів наших менших успішно виконував почесну місію сільського ветфельдшера. А мама, Валентина Семенівна, гнула спину на колгоспних ланах, працюючи в рілльничій ланці.

Свою єдину доньку батьки виховували на сільських чесноках, змалку привчаючи її до праці й сумління. А коли Наталія розпочала навчання в місцевій восьмирічці, то в подружжя були усі підстави нею пишатися: отримувала переважно відмінні оцінки, перечитала мало чи не всі книги в сільській бібліотеці, стала для однокласників взірцем поведінки й активності. З усіх шкільних предметів найбільше вподобала мову, літературу, історію, окрім цього любила малювання. Шкільною кумиркою Наталі стала вчителька словесності і її класна керівниця Надія Данилівна Патлай, котра власне й визначила професійний вибір своєї здібної учениці. Тому, коли дівчина закінчила восьмирічку, не вагаючись, відразу подалася до Корсуня-Шевченківського, аби здобути учительський фах і стати справжньою вчителькою, як і її улюблена наставниця.

У педагогічному училищі Наталії пощастило з однокласниками, адже окрім неї самої ще 11 навчалося винятково на «відмінно». У цьому знаному в краї освітньому закладі працював справді зірковий педколектив, та з особливою вдячністю й теплою згадує Наталія Миколаївна викладача психології й відомого методиста Станіслава Миколайовича Мазурика, котрий приятелював із самим класиком педагогіки В. Сухомлинським. У захваті була вона і від занять зі словесності, які вела талановита педагогиня Лариса Петрівна Архипова.

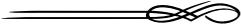
Саме за її порадою Наталія уже в ранзі випускниці-«червонодипломниці» 1981 року вступила на філологічний факультет Черкаського педагогічного інституту. Була тут старостою групи, з особливим задоволенням слухала лекції із

античної літератури Мирона Івановича Борецького та зі старослов'янської мови Фаїни Марківни Береговської. До речі, Наталиними однокурсниками були й нинішні викладачі нашого університету: професор Олександр Семенович Кіченко й доцентка, завідувачка кафедри Лариса Віталіївна Корновенко. Утім, у черкаському виші Наталії випало навчатися лише два роки, а по тому через сімейні обставини вона перевелася на відповідний факультет столичного педінституту ім. М. Горького. Деканом факультету був тоді відомий український філолог, професор Віталій Іванович Кононенко.

Нелегко було Наталії в Києві з його шокуючою дорожнечео облаштувати скромний побут зі своїм чоловіком-студентом, опікуватися маленькою донечкою й при цьому ще й успішно навчатися на денному відділенні вишу. Попри ці труднощі, вона стала однією із найактивніших читачок провідних бібліотек столиці й постійно належала до числа найуспішніших студентів факультету.

Отримавши диплом учителя мови й літератури в 1986 р. (лише з однією «четвіркою», із радянської літератури), випускниця розпочала свою педагогічну діяльність у Золотоніській міській школі №2. Викладала словесність переважно в старших класах і дуже швидко встигла завоювати любов вихованців та авторитет серед колег. Вона відразу виокремилася різнобічними знаннями, фанатичною відданістю вчительській справі.

Утім, у місті із «золотою» назвою молода педагогиня затрималася лише на один навчальний рік, бо влітку 1987 р. її родина перебралась до Черкас. Саме відтоді вона й пов'язала свою долю із черкаським вишем: упродовж трохи більше місяця попрацювала в інститутській бібліотеці, а потім була запрошена асистентом на кафедру російської літератури. Упродовж 5 років викладала студентам літературу ХІХ ст., обдумувала тему майбутньої дисертації, маючи намір присвятити її творчості одного із письменників. Та якось у приватній розмові відома фольклористка, доцентка інституту Світлана Андріївна Китова сказала їй таке: «Наталю, народна

література набагато сильніша за авторську, нехай і геніальної особистості. Тому займись фольклористикою!» Наталія пристала на цю пораду, а згодом (1992 р.) перейшла на кафедру української літератури, яку тоді очолював Олексій Омелянович Мануйкін.

Дослідниця й хранителька народних скарбів

Предметом свого наукового осягнення молода науковиця обрала козацький епос і в 1995 р. вступила на денне відділення аспірантури Київського державного університету ім. Т. Шевченка (нині національного). Її науковою керівницею стала доцентка Лідія Францівна Дунаєвська – завідувачка кафедри фольклористики. Надзвичайно продуктивно використавши інформаційно-джерельний ресурс столичних та регіональних архівів і бібліотек, результати польових досліджень, Наталія успішно й до того ж достроково, в 1997 р., захистила кандидатську дисертацію, присвячену генезі поетичного мислення українців у контексті історичних обставин (на матеріалах козацьких пісень Черкащини).

Відразу після захисту Лідія Францівна сказала новоспеченій кандидатці наук таке: «Не зупиняйся! Збирай матеріали для докторської. Ти ж володієш неабияким науковим потенціалом!» Наталія Миколаївна на крилах успіху також поставила перед собою таке амбітне завдання, одначе через доволі непрості родинні обставини вона змогла його зреалізувати лишень через 14 років. Слід до цього додати й те, що взагалі втілення задуманого проєкту із фольклористики виявилось досить трудомістким і тяглим у часі через особливості нагромадження емпіричного матеріалу. Та попри все, Н. Ярмоленко наполегливо йшла до мети, вступила на денне відділення докторантури Київського національного університету ім. Т. Шевченка, опублікувала десятки апробаційних статей, а в 2010 р. побачила світ і її переддисертаційна монографія.

А вже наступного 2011 р. в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка Наталія Миколаївна блискуче

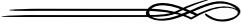
захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня докторки філологічних наук. Праця була присвячена маловивченій і гносеологічно перспективній темі ««Український усний героїчний епос: динаміка структурної парадигми*». Успішно здолала Н. Ярмоленко й наступний щабель свого науково-кар'єрного сходження: у 2015 р. їй було присвоєно вчене звання професорки.

Як провідна викладачка кафедри української літератури та компаративістики, Наталія Миколаївна викладає майбутнім філологам надзвичайно важливі в теоретичному й прикладному сенсі дисципліни, зокрема, усну народну творчість, міфологію, західноєвропейську літературу, теорію, поетику фольклору та ін. Упродовж багатьох років професорка була очільницею фольклорно-етнографічної практики студентів. Заняття, які проводить Н. Ярмоленко – надзвичайно змістовні, виважені, сповнені практичного спрямування й високого градусу емоційності. У своїй викладачці студенти цінують не лише фаховість і вражаючу ерудицію, але й неспідробну щирість, справедливість, чуйність, готовність до співпереживання.

У колі наукових зацікавлень професорки поряд зі фольклористикою – літературознавство, мистецтвознавство, етнопедagogіка тощо. Солідним виглядає й творчий доробок Наталії Миколаївни, який станом на сьогодні становить понад 100 опублікованих праць. У їхньому числі – монографія, кілька навчально-методичних посібників, десятки наукових статей, котрі оприлюднені переважно у фахових вітчизняних та рейтингових зарубіжних виданнях. Вражає тематичний розмаї і змістове наповнення студій науковиці: тут теорія та історія фольклору й портрети вчених, архетипи** міфології і постфольклорна текстологія, народна філософія й сакраль-

* *Парадигма* – це сукупність теоретичних, методологічних та інших установок, що визначають спосіб мислення та дії наукового співтовариства у певний час. Вона є зразком, моделлю, яка слугує основою для розв'язання наукових завдань та формування знань.

** *Архетип* (грец. ἀρχή (arche) – початок і грец. τύπος (typos) – тип, образ; прототип, проформа) – прообраз, початковий образ, ідея, первісна форма для наступних утворень.

ність епосу, прицерковний, дитячий, колгоспний фольклор і народна семантика*, компаративістика й літературознавство, трагедія голодомору в епосі й краєзнавча проблематика тощо. Саме їй належить заслуга укладання першого сюжетно-мотивного та структурно-семантичного покажчика «Думи про боротьбу із турецько-татарськими загарбниками та про турецьку неволю».

Утім, якщо говорити про увиразненість духовнотворення відомої професорки, то слід закцентувати увагу на її плідній діяльності в царині музейництва. Ще від 2000 р. вона разом зі своїми студентами упродовж етнографічних практик збирала вишивані рушники, автентичний одяг та усілякі побутові раритети й здійснювала їхній фаховий опис. А в 2014 р. вона звалила на свої плечі надважку ношу відновлення розграбованого попередниками музею, й за лічені місяці завдяки подвижницькій праці Наталії Миколаївни цей осередок Пам'яті не лише воскрес із небуття, а й засяяв новими променями. Завдяки невтомній пошуково-збиральницькій роботі директорки та активу музею нині в його експозиції понад тисяча тканих і вишиваних рушників, двісті вишиваних картин, зразки народного одягу, кераміки, предметів побуту Середньої Наддніпрянщини. Власне, цей музейний осередок по праву посідає справді унікальне місце в духовній спадщині Шевченкового краю. Невгамовна ентузіастка створила чудовий сайт свого дітища, підготувала фотоальбом та навчальний посібник за матеріалами музею (два останні ще чекають на своє видання). На базі музею вже кілька років поспіль працює фольклорно-етнографічна лабораторія «Музей українського рушника», проводяться майстер-класи вишивки, петриківського розпису й писанкарства та масові культурно-просвітницькі заходи.

Музейництво витворило й новий вектор досліджень професорки, який пов'язаний із вишиваним літописом краю,

*** Семантика – це розділ лінгвістики, що вивчає значення мовних одиниць, таких як слова, фрази, речення, і їхні взаємозв'язки. Іншими словами, семантика відповідає на питання, що саме означають слова та як ми розуміємо їхнє значення.*

портретуванням голкою та народним побутом. Постійно перебуваючи в казково-мережаному царстві, вона й сама захопилася народним мистецтвом і вже не один рік вишиває чудові сюжетні полотна бісером.

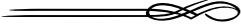
Наталія Миколаївна постійно ділиться результатами своїх багатогранних досліджень на наукових форумах різних рівнів. Долучається вона й до плекання наукової зміни, зокрема є членкинею спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій при Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ та при Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького. Досить часто опонує дисертаційні праці пошукачів, консультує їх, керує науковими проектами.

Професорка усвідомлює, що творення майбутніх наукових світил розпочинається ще зі шкільної лави, а тому плідно співпрацює з обласним відділенням МАН України, керує роботою секції «Фольклористика», читає лекції обдарованим дітям та очолює роботу журі із захисту учнівських наукових робіт. Свідченням високого авторитету Наталії Миколаївни є її обрання членкинею оргкомітету Національної асоціації українців.

Пишається професорка й своєю єдиною донькою Вікторією, яка після закінчення магістратури Едмонтонського університету (Канада) працює фахівцем-аналітиком управління соціальної політики відповідного штату. Наталія Миколаївна вже стала й бабусею, має онучка, восьмирічного Віктора.

Заслуги Н. Ярмоленко знайшли своє пошанування: її нагороджено численними грамотами, подяками та дипломами. Ось і останніми роками її невтомна праця відзначена ще однією почесною грамотою університету та нагрудним знаком «За розбудову університету». Наталія Миколаївна є лауреаткою обласної премії ім. О. Захаренка.

Отакою вона є – трудівниця духовного-освітнього фронту й справжня українка. То ж нехай у ріку її життя невпинним потоком прибуває від незамулених джерел народної творчості снага й натхнення!

ПОРІДНЕНИЙ ІЗ АГРАРНОЮ ІСТОРІЄЮ

Історик – володар минулих епох.

А. Дюма

Із понад 50 прожитих Сергієм Валерійовичем Корновенком літ вже рівно третина століття пов'язана із Черкаським національним університетом імені Богдана Хмельницького. Увесь цей доволі тривалий час він не покидав стін своєї alma mater (хіба що під час відряджень), пройшовши славний шлях від студента до професора й проректора, директора НДІ. Цей служитель Клію незмінно посідає лідируючі позиції в рейтинговому списку науковців провідного вишу Шевченкового краю й став відомим в академічному середовищі завдяки своїм глибоким дослідженням насамперед із аграрної історії...

Щаблі становлення

Сергій Корновенко народився 28 липня 1974 р., а його рідними пенатами стало селище міського типу Ширяєво з населенням близько 7 тис. мешканців (районний центр на Одещині). Він став первістком у студентській родині: його ще зовсім юні батьки здобували вищу освіту в Одеському медичному інституті. З цих причин немовля через кілька місяців після народження відвезли в село Сердюківку на Смілянщину, де ним упродовж кількох років опікувалася бабуся, місцева фельдшерка Єва Андріївна.

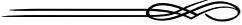
А молода родина могла нарешті возз'єднатися лише в 1978 р., коли після закінчення вишівського навчання Корновенки прибули до Черкас, аби за направленням працювати лікарями в місцевому санаторії. Принагідно зазначимо, що батько майбутнього вченого Валерій Якович — доволі відомий медичний діяч нашого краю: хірург, що проводив складні операції на легенях, бронхах і стравоходах, багаторічний завідувач торакального відділення обласної лікарні, пошанований почесним званням заслуженого лікаря України. Великим

авторитетом користувалася й мати — Тетяна Олександрівна, яка як лікар знайшла себе в ендокринології.

Тим часом Сергійко підростав і, як і належить, розпочав своє шкільне навчання в шостій міській. Попри сподівання глави родини, що син продовжить його справу й стане медиком, Сергій однак віддав перевагу гуманітарним наукам, серед яких особливо вподобав історію. До речі, закінчивши 8 класів, він продовжив навчання в спеціалізованому класі з поглибленим вивченням цього предмету міської школи №31. З особливою теплотою згадує Сергій Валерійович свого улюбленого вчителя історії Олександра Івановича Коваленка — людину високопрофесійну й душевну.

Після закінчення в 1991 р. шкільного навчання жодної проблеми в професійному виборі не виникло: юнак вступив на факультет української філології (спеціальність — українська мова, література, історія) знаного в Україні Черкаського педагогічного інституту (від 1995 р. — університету). Своєму становленню як історика Сергій завдячує насамперед відомим освітянам Раїсі Карпівні Бутенко, Світлані Аркадіївні Кисіль, Олександрю Іллічу Овчаренку, Олександрю Григоровичу Перехресту, Анатолію Юзефовичу Чабану, а особливо Анатолію Георгійовичу Морозову (саме він зорієнтував Сергія у визначенні сегмента його подальших наукових пошуків). Варто підкреслити, що ще під час вишівського навчання Сергій Корновенко пройшов і свої перші педагогічні університети, ведучи школярам факультативні заняття, а потім і працюючи вчителем історії у своїй рідній 31-й (на останньому курсі перевівся на індивідуальну форму навчання).

Відмінник вишівського навчання, він уже в студентські роки виявив неабиякі здібності в наукових дослідженнях, результатами яких ділився на конференціях та на шпальтах авторитетних часописів. Тож ні для кого не стало несподіванкою, коли після закінчення (з відзнакою) в 1996 р. університету Сергія рекомендували до аспірантури при кафедрі історії України рідного університету.

За порадою свого наукового керівника Анатолія Морозова темою дисертаційного дослідження аспірант обрав маловивчену проблему податкової політики радянської влади в українському селі 1921–1925 рр. Наполеглива дослідницька праця завдяки в понад 4 роки увінчалася блискучим захистом дисертації в спеціалізованій вченій раді при Донецькому університеті (червень 2000 р.). Через кілька років після здобуття наукового ступеня Сергію Корновенку було присвоєно вчене звання доцента по кафедрі новітньої історії.

«Ні на хвилю не зупиняйтесь на досягнутому» — таке життєве кредо Сергія Валерійовича, від якого ніколи не відступав. У 2007 р. він перевівся на посаду старшого наукового співробітника (на три роки) й зосередився на підготовці докторської дисертації, проте вже в галузі всесвітньої історії. Утім Сергій Валерійович залишився вірним обраному тематичному напрямку: аграрна історія. Предметом його дослідження стала гносеологічно перспективна проблема аграрної політики білогвардійських урядів А. Денікіна і П. Врангеля. Для накопичення емпіричного матеріалу пошукачеві довелося «перелопатити» кілька сот справ як українських, так і зарубіжних архівів, опрацювати силу-силенну оприлюднених документів, ретроперіодики та спогадів. Задля наукової апробації дисертаційної праці вчений опублікував десятки статей та дві монографії, оприлюднивши результати своїх досліджень на багатьох наукових форумах.

Така вражаюча публікативна активність молодого й перспективного вченого не залишилася поза увагою, а відтак він став стипендіатом Кабінету Міністрів України, а невдовзі — й Верховної Ради (стипендія для молодих талановитих вчених). Рік 2010 став у науковій біографії Сергія Валерійовича воістину знаковим: у провідній академічній установі — Інституті історії НАН України — було успішно захищено докторську дисертацію (науковий консультант — член-кореспондент, заступник директора Інституту історії України НАНУ Олександр Петрович Реєнт. А члени спеціалізованої

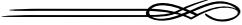
вченої ради були однакові у своїх висновках: пошукачем сказано вагоме й до того ж оригінальне слово в аграрній історії.

Круговерть академічного життя

Потому Сергій Валерійович пристав на пропозицію очолити кафедру інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін рідного університету, згодом виявивши на цій посаді неабиякі організаторські здібності. Довелося йому скорегувати й вектори своїх наукових досліджень, і з цим непростим завданням молодий учений успішно впорався. Не забарилося й присвоєння Сергію Корновенку вченого звання професора.

У буремному 2014-му змінилося керівництво університету: виконувачем обов'язки ректора було призначено Олександра Володимировича Черевка. Формуючи нову управлінську команду, він, враховуючи високий авторитет Сергія Корновенка в університетській спільноті, саме йому вирішив доручити організацію наукової, інноваційної та міжнародної діяльності, призначивши його проректором з цих визначальних питань. Отак майже на вісім років Сергій Валерійович опинився на владному Олімпі своєї alma mater. І саме тут вповні розкрився його організаторський хист.

За проректорської каденції професора С. Корновенка суттєво поліпшилися рейтинги університету в царинах наукової й міжнародної діяльності. Завдяки його ініціативності та організаторським зусиллям було ліцензовано 14 аспіранських і 10 докторських освітніх програм, акредитовано 4 програми (при цьому одна з них визнана зразковою), створено 8 нових спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій, суттєво збільшилася кількість держбюджетних тем та грантових програм за участю університетських вчених, на порядок зріс прибуток університету від наукової діяльності, збережено випуск усіх наукових часописів вишу (більшість отримали категорію В та були індексовані в науково-метричній базі Index Copernicus), університет постійно

ставав лауреатом міжнародних наукових виставок, на його базі проводилися міжнародні та всеукраїнські наукові форуми тощо.

Поряд із цим реально запрацювала задекларована раніше програма міжнародної академічної мобільності, завдяки якій наші студенти навчаються в університетах Польщі, Угорщини, Латвії, Румунії, Іспанії та ін.. Загалом договори про академічну співпрацю укладено з 70 університетами зарубіжжя. Наш ЗВО став чільним учасником надзвичайно перспективної міжнародної програми «Erasmus+»*.

Знаходячись на вершині наукового процесу в університеті як його лідер за посадою, Сергій Валерійович ніколи не обмежувався лишень організаторською діяльністю й на перший план висунув свій особистий приклад. Попри неймовірну зайнятість управлінською роботою, він завжди знаходив час для наукових пошуків, і їхнім результатом став вихід десятків його нових монографій і статей.

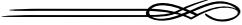
У серпні 2022 р. С. В. Корновенко прийняв рішення зосередитися винятково на освітній та науковій діяльності й залишив посаду проректора. Він став професором кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки (колишня кафедра новітньої історії, яка й дала йому путівку у високі академічні світи). Поряд із цим Сергій Валерійович, перейнявши естафету у свого вчителя професора Анатолія Морозова, став очільником науково-дослідного інституту селянства та вивчення аграрної історії (він був одним із його фундаторів). Ця поважна наукова структура (доки єдина в Україні) нині дістала нове дихання (за фінансової підтримки відомого аграрія й мецената Петра Григоровича Душейка): заплановано реалізацію нових наукових проєктів, створено політематичний сайт інституту, започатковано проведення творчого Всеукраїнського (національного) конкурсу наукових та навчально-методичних видань із аграрної історії «Сіяч», активізувалася

* «Erasmus+» – програма Євросоюзу у сферах освіти, професійної підготовки, молоді та спорту.

видавнича діяльність, організовано підвищення кваліфікації вчителів історії шкіл міста Черкаси тощо. А сам директор значно збільшив оберти своїх наукових пошуків, невтомно працюючи з історичними документами, почерпнутими переважно з архівів.

Йому вдалося побувати у справді унікальному документальному хранилищі — Архіві Ватикану (Рим), а також скористатися газетними ретрофондами Бібліотеки Папської Української колегії Св. Ясофата й Бібліотеки Папського Східного інституту. Тут вченому вдалося виявити досі невідомі матеріали, завдяки яким відкриваються нові сторінки однієї з найбільших трагедій ХХ ст. — Голодомор-геноцид в Україні. На основі зібраного у «вічному місті» Сергій Валерійович уже випустив кілька документальних збірників.

Узагальнюючи інформацію про науково-дослідницьку діяльність професора Корновенка, слід підкреслити, що пріоритетною проблематикою його дослідницької евристики залишається аграрна історія, методологія історичних досліджень, історіософія, історична персоналістика, історичне краєзнавство, а також право інтелектуальної власності. У творчому доробку вченого — понад 200 наукових публікацій, серед них 25 монографій, понад 20 навчальних і навчально-методичних посібників, 3 збірники документів та хрестоматія (частина — в співавторстві). Назвемо бодай декілька таких видань, які особливо виразно репрезентують науково-методичну діяльність професора: це монографії «Білий рух Півдня Росії: аграрна політика урядів А. Денікіна і П. Врангеля (1919–1920 рр.)», «Селянин-бунтар: селянська революція в Україні 1902–1917 рр.» (у співавт.), «"Великий перелом" на селі: фінал селянської революції (1929–1933 рр.)», «Селянське республікотворення періоду Української революції 1917–1921 рр.», «Право інтелектуальної власності науково-педагогічних працівників» (у співавт.) та ін., навчальні посібники «Українська революція» (у співавт.), «Український аграризм – революційний феномен 1917–1921 рр.» (у співавт.), «Концептуальні засади інтелектуальної власності» та ін.

Професор С. Корновенко у 2019 р. виграв грант Президента України й очолив реалізацію відповідного дослідницького проєкту. Він став науковим керівником 4 держбюджетних тем і однієї госпрозрахункової. Підкреслимо, що всі очолювані Сергієм Валерійовичем проєкти реалізовувалися своєчасно й якісно та одностайно визнавалися істотним внеском у розвиток історичної науки.

Сергій Валерійович веде активну редакційно-видавничу діяльність. Від часу створення авторитетного наукового часопису (категорія В) «Український селянин» він був відповідальним секретарем видання, а нині — головний редактор. Поряд із цим входить до складу редколегій наукових журналів «Емінак» (індексований у науково-метричних базах Scopus і Web of Science) та високореєтингового часопису «Acta historica neosoliensia (Словаччина). Свого часу професор був головним редактором наукового журналу «Вісник Черкаського університету. Серія Історичні науки» (кат. В) та редагував науковий збірник «Гуржіївські історичні читання».

Сергій Корновенко турботливо дбає про підготовку наукових кадрів. Від першого дня створення в 2003 р. спеціалізованої вченої ради К.73.053.01 (зі спеціальностей історія України, історіографія та джерелознавство) виконував обов'язки вченого секретаря, а з 2012 року є очільником цієї структури (нині — Д.73.053.01: історія України, історіографія та джерелознавство, всесвітня історія з правом прийому до захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня як доктора філософії, так і доктора наук). Під керівництвом Сергія Валерійовича захищено 10 кандидатських дисертацій, поряд із цим він став науковим консультантом 3-х пошукачів на здобуття ступеня доктора наук, а на десятках захистів виступав як офіційний опонент.

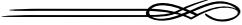
У різногранній діяльності професора Сергія Корновенка одне з найпріоритетніших місць належить викладацькій діяльності, де він вже напрацював понад 30-річний досвід. Студентам, магістрантам та аспірантам він викладає світоглядно

важливі й фахово орієнтовані навчальні курси, зокрема: «Аграрна історія України другої половини ХІХ – поч. ХХІ ст», «Український аграризм», «Концептуальні засади інтелектуальної власності» та ін. Учні Сергія Валерійовича одностайні в оцінці його викладацької діяльності: вражає фаховий і енциклопедично ерудований, вимогливий і справедливий, завжди відкритий до неформального спілкування, заняття незмінно проводить на високому науковому й методично-прикладному рівні із застосуванням новітніх педагогічних технологій та інтерактивних методів освітньої роботи.

Свідченням визнання вагомих академічних заслуг професора стало його обрання дійсним членом Української академії історичних наук (у Черкасах він очолює її первинний осередок), Української академії геополітики та Української асоціації усної історії. Сергій Валерійович входить до лав Національної спілки краєзнавців України і є головою її первинної організації при ЧНУ. За вагомий внесок у розвиток краєзнавчого руху йому присвоєно звання «Почесний краєзнавець України» та присуджено обласну краєзнавчу премію ім. М. Максимовича. Багатогранна наукова та освітня діяльність професора пошанована Почесними грамотами МОН України, Черкаської ОДА, відзнакою ректора ЧНУ та багатьма іншими відомчими й регіональними нагородами.

Душевний спокій і джерело наснаги Сергій Валерійович знаходить у колі своєї дружної родини. Його дружина Лариса Віталіївна вже також багато років працює в університеті, є кандидаткою філології, доценткою й завідувачкою кафедри слов'янської філології, зарубіжної літератури й методики викладання. Старший син Віталій служить у правоохоронних органах, а молодший Валерій пішов стопами свого дідуся-хірурга, завершив вищу медичну освіту й нині є лікарем-інтерном. Підрастає й онучок – шестирічний Дарій, який, можливо, продовжить справу свого дідуся-історика.

Тож світлого й мирного, щедрого на творчі здобутки майбутнього цій славній родині та її очільникові!

ШКІЛЬНИЙ ДИРЕКТОР

Після хліба найважливіше для народу – школа.

Ж. Ж. Дантон

Глибоку борозну проорав на освітянській ниві як педагог і багаторічний директор Золотоніської міської школи №6 Володимир Іванович Олексієнко. Він був мудрим наставником учнівської молоді й справжнім учителем учителів. Тож дозволю собі бодай кількома штрихами окреслити добротворний шлях мого освітянського товариша...

Корінний золотонісець

Володимир Іванович – від діда-прадіда корінний золотонісець, а народився на Благовіщення 7 квітня 1936 р. Зростав у родині обдарованого будівельника-виконроба й талановитого різьбяря по дереву Івана Олексієнка. А Володина мама Марія Олександрівна гарно співала, грала на сцені самодіяльного театру разом із мистецькою зіркою Наталкою Ужвій. Його дитинство спопелила немилосердна воєнна доба, яка до того ж зробила його напівсиротою. Сапер Іван Олексієнко поліг смертю хоробрих на вогняній Курській дузі, й відтоді шестирічний Володя удвох зі своєю мамою потерпав від непростих проблем виживання в екстремальних умовах. Марія Олександрівна утримувала маленьку родину невеликими підробітками – шила одяг, прала на замовлення, тримала квартирантів: А ледь Володя зіп'явся на ноги, відразу ж звалив на свої маленькі плечі вантаж недитячих обов'язків: пас худобу, збивав ящики на птахокомбінаті, влітку возив вишні та яблука на продаж до Москви й Ленінграда, а натомість привозив мамі тканину та нитки для шиття. Одначе, завжди і скрізь із ним подорожувала Книга, культ якої в Олексієнків був незмінним.

Для навчання свого молодшенького мама обрала школу №4 – колишню гімназію, котра виплекала відомих майстрів слова Семена Скляренка й Михайла Терещенка. А завершував

він шкільну освіту уже в міській десятирічці №3. Спраглий до знань, Володя був у числі найкращих учнів, наполегливо вивчав усі предмети, але найбільше вполював математику й фізику. У школі не знав собі рівних у розв'язуванні складних задач, тлумаченні математичних формул і фізичних законів, ставав переможцем предметних олімпіад; Його шкільними кумирами були фізик Борис Роговенко та словесник Антон Перепада. Великий вплив на формування ціннісних орієнтацій хлопця мав учитель-ерудит, названий народним академіком, Михайло Пономаренко. Закінчивши школу, Володимир, і хвилі не вагаючись, за покликом душі й серця вступив у 1953 р. на фізико-математичний факультет Черкаського педагогічного інституту.

У провідному виші Шевченкового краю Володимир Олексієнко здобував омріяний фах під орудою відомих професорів-фізиків Михайла Фонкіча, Григорія Бугаєнка, а також відомих математиків – професора Олександра Семеновича, доцентів Сергія Завала, Миколи Горбача та ін. В інституті продовжив заняття спортом, здобув перший розряд із важкої атлетики. І чи не перший кредит довіри: Володимира обрали головою студради факультету. Устиг він без відриву від навчання попрацювати й лаборантом кабінету фізики.

Після успішного завершення інститутського навчання Володимир у 1957 р. отримав направлення до Ковтунівської десятирічки на Золотоніщині. Уроки фізики й математики, які проводив молодий учитель, відразу сподобалися юним ковтунівцям, адже вони були дуже цікавими й спиралися на досвід життя. До душі припала учням і невимушено довірлива манера спілкування з ними педагога, його простота й дотепність. Утім у Ковтунах Володимир Іванович затримався лише на один рік, адже все ж мріяв працювати у школі рідного міста. І така нагода невдовзі випала, коли тодішній завідувач райвно Володимир Клименко (до речі, колишній ковтунівський директор) запропонував йому посаду вчителя фізики міської школи №6.

У шостій міській

Отак уже від 1958 року Володимир Олексієнко і пов'язав свою життєдіяльність із «шостою», як виявилось, на цілих 46 років. До речі, ця школа на Зозулівці (мікрорайон міста) свого часу долучилася до освітнього становлення людини-академії Михайла Максимовича. У знаній на Черкащині школі Володимир Іванович долучав старшокласників до таїн фізики та астрономії, створив один із найкращих у районі предметний кабінет. Саме його клопатами в школі з'явилася чи не єдина в районі мініобсерваторія зі справжнісіньким телескопом, за допомогою якого учні споглядали планети й зірки. Олексієнкові вихованці постійно здобували призові місця на районних та обласних олімпіадах.

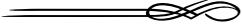
А ще Володимир Іванович закохував своїх учнів у красу рідної природи та історію краю; організовуючи велопоїздки, екскурсії, походи Золотоніщиною та навчаючи їх мистецтву фіксувати побачене не лише в пам'яті, але й на фотоплівці. Саме він створив шкільний кінотеатр, де учні залюбки переглядали навчальні й науково-популярні фільми. Педагогічний досвід Володимира Івановича став предметом вивчення серед педагогічної спільноти краю, тож ні для кого не стало несподіванкою обрання його керівником районного методоб'єднання вчителів фізики й астрономії. Велику довіру він отримав і від шкільних колег, ставши головою профкому десятирічки.

У 1974 р. надзвичайно успішного учителя було призначено заступником директора з навчально-виховної роботи (старші класи). До речі, ще одним заступником (молодші класи) працював Іван Дробний – відомий поет і публіцист. Загалом, школа №6 вирізнялася зірковим педагогічним складом: першою в краї учительською-методисткою історії стала велика майстриня юних душ Зоя Перепелиця, звання «Заслужений учитель України» отримав Микола Галат, а очільником школи був тоді колишній фронтовик-орденоносець, справжній фанат шкільництва Антон Маренич.

Саме від нього Володимир Іванович у 1984 р. і отримав директорську естафету, й відтак розпочався найбільш плідний період його організаторсько-педагогічної діяльності. То був доволі складний, але доволі славний час шкільної історії. Невгамовний очільник і талановитий господарник мало чи не ночував у школі й зумів за допомогою підприємств-шефів у стислі терміни створити зразкову навчально-матеріальну базу. У школі запрацювала й теплиця, завдяки чому учні отримували вітамінний набір у шкільній їдальні майже круглий рік, господарським способом було споруджено й зразкове овочесховище. Невдовзі десятирічка була визнана базовою, і тут постійно проводилися семінари для педагогів району.

Директора дуже любили учні, яких він вважав найголовнішими в школі. Залучаючи спонсорські кошти, організовував для них цікаві екскурсії головними містами України та інших республік. А ще умів згуртувати батьківську громаду задля вирішення багатьох проблем шкільної повсякденності. Саме за його директорства у школі було створено музейну кімнату вченого-енциклопедиста Михайла Максимовича. Неодноразово обирався й депутатом міської та районної рад. Невеликий зростом, надзвичайно жвавий і активний, Володимир Іванович постійно випромінював великий інтелект, незмінну доброту й щирість. У директорській спільноті краю Володимир Іванович став визнаним авторитетом: до його порад та рекомендацій дослухалися усі. Він був і моїм старшим освітянським товаришем-наставником (я працював певний час одночасно з ним директором Чапаєвської школи). А ще він перебував у числі небагатьох, хто істини ради міг стати на прою із райкомівськими й освітянськими начальниками; не винятком був і грізний Володимир Клименко.

Саме з цієї причини директора шостої міської не дуже балували освітянськими нагородами. Та все ж він став відмінником народної освіти, був відзначений десятком почесних грамот різних рівнів. Зрештою, на 47-у році своєї педагогічної діяльності Володимир Іванович пішов на заслужений відпо-

чинок. Але й у новому статусі вдома не засиджувався, продовжив активну просвітницьку й громадську роботу. Поряд з цим дістав нарешті змогу зайнятися своїми улюбленими справами: читанням книг, різьбою по дереву (це від батька), відвідинами музеїв, рибальством, родинними виїздами на природу.

Він був щасливим у шлюбі впродовж понад 60 років зі своєю любов'ю дружиною Зінаїдою Миколаївною – знаною вчителькою словесності та літератури Золотоніської санаторної школи-інтернату (устиг з нею відзначити діамантове весілля!). Їхня донька Тетяна Назаренко стала маркетинг-директором фірми «Аурум», а ще одна – Олена, працювала в Міністерстві торгівлі України. Пишався Володимир Іванович і своїми трьома онуками: Святослав став програмістом високого рівня, Іван – успішний у царині політичних наук (учасник бойових дій російсько-української війни), а Марія працює в банківській сфері.

Отож, споминаймо знаного освітянина гарним словом, адже він його заслужив своїм добротворчим життям!

ЛЕГЕНДА СІЛЬСЬКОЇ ФІЗКУЛЬТУРИ

*Життя має тільки той зміст,
який ми йому надаємо.
Т. Вайльдер*

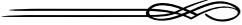
Її по праву назвали легендою сільської фізкультури і спорту Шевченкового краю. Ще б пак, вона стала першою чемпіонкою України з велоспорту та легкої атлетики, напрацювала унікальний педагогічний досвід і мала у своєму активі кілька десятків вихованців, котрі сягнули високих спортивних рубежів. Мова йде про жительку села Благодатне (колишня Чапаєвка), що на Золотоніщині, Параску Федотівну Пилипенко.

Життєвий старт

Майбутня фізкультурна зірка з'явилася на світ Божий на восьмий день листопада буремного 1919-го в с. Богушкова Слобідка (стара назва Чапаєвки-Благодатного) і зростала в родині бідняків. Як і належить, навчалася в місцевій школі, була в числі її найкращих учнів. З юних літ захопилася спортом і для цього в Чапаєвці був благодатний ґрунт, позаяк це село зажило слави правофлангового сільської фізкультури всеукраїнського масштабу, мало власний типовий стадіон (найперший сільський у республіці!). Найбільше Парася любила велоспорт, неодноразово брала участь у районних та обласних змаганнях, а також у велопробігах Чапаєвка – Київ – Чапаєвка. А ще займалася легкою атлетикою, була провідним гравцем сільської збірної з волейболу (переможця та призера обласних і всеукраїнських змагань).

У 1936 р. на всеукраїнській колгоспній спартакіаді П. Пилипенко стала чемпіонкою України з велоспорту та легкої атлетики. До речі, на старті тоді виходила в строкатій спідниці та вишитій сорочці, навідріз відмовляючись одягнути спортивну форму (шаровари й футболку), чим викликала неабияку іронічну реакцію на трибунах стадіону. Втім – переможців не судять!

Усім селом вийшли тоді чапаєвці зустрічати свою першу спортивну зірку. Вітали, розглядали трофеї, які вона привезла зі змагань: Пашу там преміювали патефоном, годинником та відрізом тканини на сукню. Таких скарбів у Чапаєвці ще й не бачили! Спортивні злети молодій спортсменки дозволили їй після закінчення десятирічки без проблем вступити до провідного вишу – Державного інституту фізичної культури (м. Харків). Навчаючись у колишній українській столиці, не поривала зв'язків із рідним селом, виступала у складі його спортивних колективів. До речі, саме вона була удостоєна честі розрізати стрічку під час відкриття першого павільйону Всесоюзної сільгоспвиставки «Фізична культура і спорт СРСР» (Москва, 1939 р.). Тоді її нагородили знаком «Активіст фізкультурної роботи на селі».

Після здобуття вищої освіти в 1940 р., Параска працювала викладачем на кафедрі фізичного виховання Київського технологічного інституту, й не лише проводила навчальні заняття, але й керувала секціями з легкої атлетики. На жаль, уже на старті її педагогічна діяльність тимчасово перервалася, адже розпочалася війна. Деякий час проживала в підкупаційному Києві, а потім повернулася в рідне село. Проте вже в 1942-му її спіткала драматична доля «остарбайтерки» гітлерівського Райху. Чого тільки не довелося їй пережити на чужині: приниження, надривну підневільну працю, голод і холод... Здійснила невдалу спробу втечі, під час якої була поранена й повернута на нацистську каторгу.

Серце віддала дітям

Лише по війні повернулася до рідного села, деякий час працювала в Золотоніському спеціальному дитячому будинку. Зрештою здійснила свою давню мрію, й у 1948 р. обійняла посаду вчителя фізичної культури своєї рідної Чапасвської школи. Віддавала серце місцевим школярам упродовж понад чверті віку, прищеплюючи їм здоровий спосіб життя та формуючи кращі моральні якості. Мені пощастило навчатися в Параски Федотівни і я маю поза компліментарною традицією засвідчити, що в її особі ми мали не лише класного фахівця-педагога, але й справжнього старшого друга, з котрим можна було поділитися найсокровеннішим.

Саме ця вчителька від Бога започаткувала й проведення щорічно в травневі свята масового фізкультурного шоу на місцевому стадіоні за участю практично всіх учнів школи. Під урочисті звуки місцевого духового оркестру різнобарвними променями на яскраво-зеленому тлі футбольного поля змінювали конфігурацію за допомогою плавних танцювально-фізкультурних рухів стрункі шеренги школярів у національних українських строях... Неповторно, хвилююче й патріотично. Така традиція підтримувалася упродовж десятиліть.

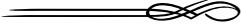
Педагогиня не припинила й власні спортивні виступи, брала участь і перемагала в турнірах з легкої атлетики та волейболу. Ще в повоєнному 1946-му її нагородили знаком «Відмінник фізичної культури СРСР». Упродовж десятків років невтомна ентузіастка очолювала місцевий фізкультурний колектив, котрий демонстрував високі спортивні результати на змаганнях різних рівнів. Його досягнення демонструвалися й на післявоєнних Всесоюзних сільгоспвиставках 1954, 1955, 1959 років. Вже перебуваючи на заслуженому відпочинку, П. Ф. Пилипенко організувала роботу «групи здоров'я», заняття якої залюбки відвідували сільські ветерани.

Параска Федотівна пишалася своїми вихованцями, які присвятили своє життя фізичній культурі й спорту. З-поміж них – понад 50 тренерів і вчителів фізвиховання, близько 20 майстрів спорту та кандидатів у МС, кілька десятків розрядників і навіть два заслужених тренери. Її учениця Катерина Мазур (Капля) стала першою тренеркою срібного призера з плавання Олімпійських ігор (Сеул, 1988 р.) Володимира Ткаченка.

Стопами легенди пішла й старша донька Тетяна, котра понад 20 років викладала на кафедрі фізичного виховання Павлоградського індустріального інституту, була граючим тренером інститутської збірної з гандболу, кандидатом у майстри спорту та суддею республіканської категорії. До речі, двох своїх доньок знаменита вчителька й спортсменка піднімала на життєве крило самотужки, позаяк волею долі була матір'ю-одиначкою.

У Благодатному добре пам'ятають Пашу Федотівну і як талановиту самодіяльну акторку. У місцевому аматорському колективі вона на загал майстерно зіграла понад 60 ролей! А ще була чудовим декламатором уривків літературних творів, виступала у відомому на Черкащині танцювальному ансамблі.

Вдячні нащадки пам'ятають відому освітянку, спортсменку й громадську діячку. На честь фізкультурної легенди нашого краю в рідному селі щорічно проводяться волейбольні турніри її Пам'яті.

ПРАВЕДНИЦЯ

Той, хто рятує одне життя, рятує весь світ

Л. Сегре

Їх назвали праведниками народів світу. Вони заслужили такого високого титулування своєю мужністю й жертвністю в ім'я порятунку найдорожчого: людського життя. Йдеться про тих справді легендарних людей, котрі, нехтуючи смертельною небезпекою, в роки Другої світової рятували приречених на знищення євреїв. Для увічнення беззавітного подвигу цих відважних особистостей в Ізраїлі з метою збереження пам'яті жертв Голокосту Інститутом Яд Вашем ще в 1953 р. запровадили це почесне звання для відзначення людей неєврейської національності. До цієї славної когорти Праведників з-поміж 2,5 тисяч українців належить і наша землячка, почесна громадянка м. Черкаси Олександра Максимівна Шулежко. Пропоную до ознайомлення стислий життєпис Праведниці як до звершення нею подвигу порятунку, так і опісля тих вікомних подій.

Життєві крутозлами

Олександра з'явилася на світ Божий на початку минулого століття – 15 травня 1903 р., а її маленькою батьківщиною стало с. Михайлівка Золотоніського повіту. Зростала в заможній селянській родині Шелудьків і саме це уможливило її навчання в Золотоніській жіночій гімназії (у роки «великого перелому» Шелудьки були розкуркулені). У 1921-му поєднала свою життєву долю зі священником Федором (адвокатом за освітою), який, до речі, був належний до Української автокефальної православної церкви. Лихозвісного 1937 року він згинув у сталінській катівні, а Олександра залишилася сама з чотирма маленькими дітьми на руках та ще й з клеймом «дружини ворога народу». Пережила й трагедію непоправної втрати: ще маленьким помер її синочок.

Аби зреалізувати свою мрію стати вчителькою, закінчила педтехнікум. А потім працювала в дитячому садочку №4 м. Черкаси, віддаючи маленьким вихованцям свої знання й частку щедрого на любов серця.

Рятівниця знедолених дітей

Настав лихозвісний червень 1941-го, а згодом у Черкаси вступили нацисти. З початком окупації міста О. Шулежко очолила місцевий притулок для дітей-сиріт. У ньому утримувалося близько 100 вихованців, в тому числі й 25 представників єврейської національності. Олександра Максимівна знала, що згідно зі встановленими окупантами нормами за переховування єврейських дітей їй загрожує смертна кара від окупантів. Більше того, на таку ж смертельну небезпеку вона наражала й своїх двох маленьких доньок: семирічну Аллу й чотирирічну Ларису. Та попри це вона все зробила для порятунку маленьких євреїв. Завдяки сміливості, винахідливості, знанню німецької мови їй роками вдавалося вводити в оману німецьку окупаційну адміністрацію й поліцаїв. Єврейських дітей, залежно від особливостей їхньої зовнішності, у притулку записували як українців, греків, вірмен або татар. Під час перевірок дітей-євреїв переховували в ізоляторі, запевняючи окупантів що там тримають інфекційних хворих.

Міська управа виділила мізерні кошти на утримання цього закладу, все інше діставалося працею його вихованців: вони обробляли город, вирощували декілька поросят, доглядали кіз, заробляли кошти працею в господарстві місцевого землевласника Шварца, співали за гроші в церковному хорі. Досвідчений вихователь і організатор дитячого колективу, О. Шулежко забезпечила чіткий розподіл трудових обов'язків між вихованцями, розробила ефективну систему опіки старших над молодшими і все це створювало загалом прийнятні умови для утримання мешканців притулку.

У цій установі завдяки ініціативі й турботам завідувачки проводилися систематичні заняття з мови, літератури,

математики й музики. Незабаром почав працювати й гурток вишивки.

З наближенням радянських військ за наказом окупаційної влади притулок було евакуйовано у Вінницьку область, де дітей поселили у вщент розореному Соболевському дитбудинку без будь-яких засобів існування. Щоб забезпечити виживання дітей у цих екстремальних умовах, О. Шулежко розподілила їх на «четвірки» з різновіковим складом, які очолювалися підлітками. Старші діти кожної групи діставати харч і ділилися ним з молодшими – так вихованцям вдалося врятуватися від неминучої голодної смерті. Після приходу радянських військ у квітні 1944 р. вихованців повернули до м. Черкаси (невгамовна О. Шулежко домоглася виділення для них окремого вагона) й передала їх у спецдитбудинки № 1.

Справедливість взяла гору

А на саму рятівницю чекав дуже непростий період її життя. Олександра Максимівна тільки тоді дізналася, що ще в 1942-му під час пекельних оборонних боїв за два дні до свого 19-річчя згорів у танку її первісточок Вадим. Надірвала серце горем непоправної втрати, та згодом опанувала себе, адже треба було підіймати на життєве крило двох доньок.

Сама ж Олександра Максимівна упродовж понад 20 років перебувала в страшному режимі підозри з боку радянської влади. Довелось їй пережити принизливі допити в репресивних органах, носити жахливий ярлик нацистської колаборантки, терпіти незаслужені образи з боку найближчого оточення. Її заборонили займатися педагогічною діяльністю, й жінка змушена була вдовольнитися далекою від її фаху, скромною посадою працівниці реєстратури міської лікарні. Проте й тут вона продовжила свою добротворну діяльність: стала донором крові й здала її загалом щонайменше 150 літрів!

Та зрештою справедливість взяла гору, й завдяки клопотам священника Троїцької церкви о. Омеляна та завідувача відділу охорони здоров'я С. Гончарова громадянський подвиг О. Шу-

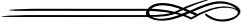
лежко став відомий загалу і вона отримала посвідчення учасниці партизанського руху, а в 1985 р. – й орден Вітчизняної війни 1-го ст.

Уже у своєму високому віці наша землячка мешкала в Києві, у своєї доньки, а її земне життя закінчилося в 1994 р. Всього два роки не дожила Олександра Максимівна до найвищого поцінування її героїчного вчинку. 11 червня 1996 р. ізраїльський інститут Яд Вашем присвоїв їй почесне звання Праведниці народів світу (посмертно) із занесенням її імені на Стіну Пам'яті Алеї Праведників в м. Єрусалим.

Прийшло й запізніле визнання Праведниці у її рідному краї. У 2013 р. в Черкасах на стіні будинку № 200 (вул. Хрещатик) відкрили меморіальну дошку на честь Олександри Шулежко. Рішенням міської ради в 2017 р. їй було присвоєно звання «Почесна громадянка м. Черкаси», а під завісу воєнного 1922 р. у Черкасах з'явилася й вулиця Праведниці О. Шулежко. Їй присвячена книга Р. Загоріної й Т. Шапіро «Пам'яті уславленої землячки», а також документальний фільм.

Тож пам'ятаймо нашу уславлену краянку! Особливо це важливо нині, в ці доленосні дні, коли в кривавому герці зі знавіснілими рашистами вирішується доля української нації, й постало нове покоління дітей війни. А новочасні Праведники – безстрашні воїни ЗСУ, самовіддані енергетики, жертвовні медики, працелюбні педагоги – роблять усе задля того, аби порятувати дітей – наше майбутнє!

ПЕДАГОГ, КРАЄЗНАВЕЦЬ І МУЗЕЙНИК

Єдине щастя в житті – це постійний рух вперед.

Е. Золя

У духовній історії Златокраю чільне місце належить невомному досліднику історії землі батьків і знаному педагогу Павлу Терентійовичу Герману. Його наповнений добротворенням життєвий шлях став взірцем служіння Україні й рідному краю.

Від Германового Хутора до Гельмязова

Павло Герман вперше побачив світ під завісу буремного 1917-го, вже коли у революційному вирі народилася Українська Народна Республіка. А його рідними пенатами стало крихітне наддніпрянське сільце з промовистою назвою Германів Хутір, розташоване поруч з Ліплявою (Канівщина). Нині малу батьківщину Германів (прізвище більшості тамтешніх мешканців) уже не віднайти на сучасних мапах: село поглинуло штучне море.

Павло зростав у селянській родині, котра була доволі авторитетною серед односельців. Та це й не дивно, адже її глава Терентій Макарович був вправним чинбарем (вичиняв шкіри) й майстерним кравцем, котрий шив односельцям кожухи, свити, кобеняки та ін. А Павлова мама, Олександра Симонівна, була місцевою знахаркою-цілителькою, добре зналася на лікарських травах і коріннях. Хлопець ще з раннього віку був долучений до праці, залюбки допомагав своїм батькам. Навчався в Ліпльавській та Прохорівській школах, був у числі кращих учнів, гарно малював. А коли закінчив 7 класів, батьки сказали йому: «Ти в нас розумник, отож вивчайся на вчителя!»

Така перспектива цілком узгоджувалася із життєвими планами юнака й він вступив до Канівського педтехнікуму. Успішно закінчив його в 1937 р., здобувши фах учителя початкових

класів. Тут зустрів і свою життєву долю: закохався в голубооку Настуню Заживило, яка також здобувала педагогічну освіту. Перегодом молодята побралися й розпочали свою вчительську діяльність у селі Бубнівська Слобідка.

Одначе довго навчати тамтешніх школярів Павлові не випало: невдовзі молодого вчителя призвали на військову службу. Не думав тоді, що залишав рідні краї на довгих майже 10 літ. Щоправда, в 1940-ім приїхав таки додому в короткочасну відпустку, аби обняти дружину та потримати на руках свого первісточка Толю.

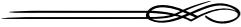
Після закінчення військового училища політрук* Павло Герман узяв участь у важких оборонних боях 1941–1942 років, став учасником оборони Севастополя. Потрапив у ворожий полон, де зазнав усього лихого: нелюдських тортур, знущання, голоду й холоду, хвороб. Якось здійснив спробу втечі, проте невдалу: був поранений і повернений до табору. Уже в 1944-му його визволили з неволі американські війська. Утім, Павлові митарства не завершилися: після цього довелося витримати принизливі перевірки вже в радянських фільтраційних таборах.

Повернувшись у рідні краї, колишній фронтовик кинув свого життєвого якоря у тодішньому райцентрі – селі Гельмязів, де навчав школярів у місцевій семирічці. Згодом у родині Германів з'явилося ще двійко синочків-соколят. Словом, життя налагодилося, й попри негаразди повоєнних років, Павло Терентійович відчував себе по-справжньому щасливим.

Освітянин і музейник

Поряд з цим він усвідомлював беззаперечну істину, що справжній учитель має постійно працювати над власним освітнім вдосконаленням. Спочатку закінчив учительський інститут, а вищу освіту здобув на філологічному факультеті Черкаського педінституту (1951, заочне відділення). Відтоді

* Політрук (скорочення від рос. *политический руководитель*) – військове звання середнього військово-політичного складу збройних сил Радянського Союзу з 1935 до 1942. Вище за рангом, ніж молодший політрук, але нижче, ніж старший політрук. Дорівнювало військовоному званню «Старший лейтенант».

Павло Терентійович викладав мову та літературу, пізніше історію в середніх і старших класах. А ще проводив уроки з образотворчого мистецтва, адже мав неабиякий хист до малювання. Учні його дуже поважали й любили за компетентність, фанатичну відданість справі, щирість і доброту. З роками прийшов власний педагогічний досвід, який став предметом вивчення серед учительської спільноти Золотоніщини.

Неабияким авторитетом користувався Павло Герман і серед шкільних колег. Тож усі з радістю сприйняли звістку про призначення його заступником директора школи Михайла Гацанюка. На цій посаді він став справжнім учителем учителів, проводив багатогранну методичну роботу, а потім певний час очолював вечірню школу для сільської молоді.

Ще з юних літ Павла Терентійовича цікавила історія рідного краю, а з плином часу це стало його негасимою пристрастю. Він був великим книголюбом, але перевагу дедалі більше став віддавати краєзнавчим матеріалам. Його помешкання було ушент заповнено краєзнавчою літературою, підшивками місцевих газет та теками з вирізками й виписками. Якось на учительській конференції він зустрівся з відомим золотоніським краєзнавцем Михайлом Пономаренком, який наполегливо порадив гельмязівському педагогу працювати в архівах та публікувати результати своїх краєзнавчих розвідок на шпальтах місцевої періодики. Відтак на сторінках газет стали з'являтися глибокі за змістом і бездоганні за формою викладу Германові статті. Скільки їх усього опубліковано – достеменно невідомо, лік іде на кілька сот. Павло Терентійович став автором розлогого нариса «Гельмязів» на сторінках унікального краєзнавчого видання «Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область».

П. Герман – творець одного із найкращих у області краєзнавчих народних музеїв. Усе почалося зі скромного музейного куточка в Гельмязівській семирічці, який пізніше було об'єднано з відповідним осередком середньої школи. Спираючись на учнівський актив, краєзнавець роками збирав експонати для майбутнього музею, цілими тижнями пропадав у архіві.

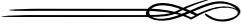
Зрештою, сільська рада виділила окреме приміщення, й після його ремонту закипіла робота з оформлення музейної експозиції, яку Павло Терентійович провів разом з педагогами-однодумцями Григорієм Ваченком та Василем П'ятикопом. У 1983 р. сталася довгоочікувана подія: музей відчинив свої двері для відвідувачів.

Утім цьому осередку Пам'яті судилося витримати аж два переселення. Спочатку за наполяганням місцевої влади експозицію довелось перенести до відремонтованого приміщення Троїцької церкви (освячена в 1840, пам'ятка архітектури). Однак в період Горбачовської перебудови місцевою парафією вирішено було відновити там служби Божі, в чому допоміг сам владика Філарет. Він викупив колишнє приміщення місцевого банку і передав його для музею. Довелося Павлу Терентійовичу вчергове розпочинати мало чи не з нуля й заново разом зі своїми помічниками оформлювати експозицію. Зате тепер він мав у своєму розпорядженні набагато більші експозиційні площі, що уможливило на додаток до відділів історії села показати й минувшину гетьманської освіти.

Музей став помітним просвітницьким осередком краю й вагомим центром краєзнавчих досліджень. Звісно, його душею й очільником на громадських засадах до останнього свого подиху був Павло Терентійович. Попри те, що ветеран війни і праці мав уже статус пенсіонера, він ні на мить не збавляв обертів своєї діяльності, постійно знаходився в епіцентрі краєзнавчого руху й пам'яткоохоронної роботи. А його дітище – музей – згодом отримав звання «народний».

П. Т. Герман був знаним громадським активістом, очолював місцеву ветеранську організацію, виступав з цікавими лекціями перед земляками, неодноразово обирався депутатом сільської ради. Його бойові й трудові заслуги відзначено орденом Вітчизняної війни 2-го ст., 17 медалями та 8 нагрудними знаками. Павло Терентійович є відмінником народної освіти.

Кожний із синів краєзнавця проторував достойну життєву стежину. Старший – Анатолій – служив у Збройних Силах

заступником командира дивізії, середульший – Володимир – був головним художником-оформлювачем Укртелекому, а наймолодший Юрій зажив слави віртуозного токаря на київському заводі «Арсенал» й нагороджений орденом.

Земне життя відомого освітянина й патріарха краєзнавства завершилося 2 червня 1996 р. Наш відомий краянин своїм беззавітним служінням освіти й краєзнавству заслужив на вдячну пам'ять нащадків. Ім'я достойника присвоєно витвореному його розумом і серцем Гельмязівському краєзнавчому музею.

УКРАЇНОЦЕНТРИЧНА МІСІЯ МИКОЛИ ТОМЕНКА

Я – Українець. Ось і вся моя автобіографія.

В. Симоненко

«Прожити кожний день так, аби щовечора знаходилася відповідь на питання: «Що я зробив для України?» – таким є кредо й філософія життя нашого іменитого сучасника Миколи Володимировича Томенка. Політик, який сягнув владних вершин, і невтомний громадський діяч, успішний вчений-політолог та історик і талановитий педагог, український просвітник і послідовний провідник національної ідеї, ініціатор і фундатор впровадження багатьох культурологічних проєктів і патріотичних акцій – цей перелік далеко не вичерпує усіх граней напрочуд усебічної діяльності цього українського достойника, уродженця Шевченкового краю.

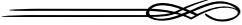
Від Малих Канівців до столиці

Життєвий шлях М. Томенка розпочався 11 грудня 1964 р., а його рідними пенатами є село Малі Канівці (Золотоніщина), що розкинулося неподалік смт Чорнобай по обидва береги тихоплинної річечки Ірклій. Це далеко не рядове поселення з

понад 370-літньою козацькою історією стало малою Батьківщиною відомого поета-неокласика й перекладача, яскравого представника українського Розстріляного відродження Михайла Драй-Хмари. Микола зростав у простій селянській родині Володимира Пилиповича й Катерини Марківни Томенків. Змалку разом із ровесниками любив бувати на старих курганах (доби бронзи) чи на Робленій могилі: околиці села були багатими на цих свідків сивої давнини, а відтак у душу хлопця зронялися зерна любові до минувшини рідного краю. А ще залюбки прямував до півторастолітнього Іванового дуба, охоплював його могутній стовбур разом з кількома друзями, аби примножити свої сили.

Шкільне навчання Миколи спочатку проходило в школі його рідного села, але позаяк там була лише восьмирічка, завершував його вже в сусідніх Великих Канівцях. Батьки пишалися успіхами свого сина: один із найкращих учнів, відмінник навчання, переможець предметних олімпіад, активіст. Серед шкільних предметів хлопцеві найбільше подобалися історія, а також рідна мова й література. А ще активно займався фізичною культурою і спортом: щодень робив пробіжки біля насипу колишньої Гришино-Рівненської залізниці, був одним із найрезультативніших гравців шкільних збірних із волейболу, баскетболу та футболу. А з «королеви спорту» – легкої атлетики – хлопець навіть отримав перший юнацький розряд. Не зважаючи на великі успіхи в навчанні, медалі одначе не отримав: цьому завадила одна-єдина «четвірка» із креслення (від запропонованої переекзаменовки на предмет отримання вищої оцінки категорично відмовився, мовляв, це буде неправильно).

Після закінчення школи в 1982 р. Микола, успішно склавши чотири вступні іспити, вступив на історичний факультет найпрестижнішого українського вишу – Київського університету ім. Т. Шевченка. Утім, менше ніж через рік навчання в університеті довелося перервати: в 1983 р. Миколу призвали до лав Збройних Сил, а відтак розпочався доволі драматичний

етап його життя. Адже тоді якраз у розпалі була війна в Афганістані й наш земляк після закінчення в Ашгабаді школи сержантів потрапив у вогняне пекло боїв з моджахедами. Воював біля Баграму в складі мотострілецької частини й за мужність був представлений до нагороди високим бойовим орденом, однак його так і не отримав. Він уже тоді усвідомлював несправедливість інтервентської місії радянського воєнного контингенту, проте вголос про це тоді небезпечно було говорити. Уже пізніше колишній «афганець» ініціював прийняття закону про категоричну заборону використання українських вояків у будь-яких зарубіжних збройних конфліктах.

Після двох років «Афгану», якраз на старті горбачовської «перебудови», Микола повернувся в стіни рідного університету вже достатньо загартованим і зрілим. Він був у числі найуспішніших студентів, виступав за університетську збірну з міні-футболу, однак відзначався значною дискомфортною у спілкуванні з викладачами, часом заганняючи їх у глухий кут своїми незручними запитаннями. Цікаво, що в 1989-му Микола переміг на альтернативних виборах секретаря комсомольської організації університету, проте вже невдовзі ініціював розпуск комсомолу й створення натомість Асоціації молодіжних організацій. Сповідуючи принципи плюралізму й студентської «багатопартійності», він усіляко сприяв Олесю Донію в його розбудові студентської спілки.

Дедалі більше М. Томенко переконувався в приреченості «червоної імперії» й появі історичного шансу на створення незалежної держави. Саме тому він став одним із фундаторів Народного руху України, обраний членом оргкомітету з проведення установчого з'їзду цієї масової опозиційної структури. У жовтні 1990 р. Микола – один із учасників Революції на граніті – студентської ненасильницької протестної акції за українську незалежність.

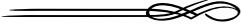
Утім, попри неймовірну зайнятість громадсько-політичною діяльністю, Микола знаходив час і для науково-дослідницької роботи, якою займався ще з студентських років. Успішно

закінчивши аспірантуру при рідній «альма матер», він у 1992 р. захистив дисертацію з досить актуальної й полідисциплінарної теми «Проблема державності в програмних документах і діяльності сучасних політичних партій України: історико-політичний аналіз». Його науковим керівником став відомий вчений, декан історичного факультету КНУ ім. Т. Шевченка, професор Анатолій Слюсаренко.

На авансцені української політики

Потому молодий учений очолив центр суспільних досліджень Фундації імені В'ячеслава Липинського, а від 1993 р. став віце-президентом Асоціації молодих українських політологів і політиків. У 1995 р. він обійняв посаду директора Інституту посткомуністичного суспільства (пізніше Інституту політики як неприбуткової організації). До речі, саме М. Томенку належала ідея викладання політології як окремої дисципліни, а відтак разом зі своєю командою Микола Володимирович розробив і відповідну навчально-методичну базу. Поряд із зазначеним, він ще й завідував кафедрою політичних наук Інституту державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України, перебував на посадах доцента (перегородом завідувача) кафедри політології Національного університету «Києво-Могилянська академія», редактора відділу порівняльної політології журналу «Політична думка», а також був віце-президентом фонду «Українська перспектива». Уже тоді згідно з опитуванням, проведеним Українським національним інформаційним агентством (УНІАН), Миколу Томенка було визнано найкращим політичним аналітиком (політологом) 1998 та 1999 років.

Поряд з цим він розгорнув активну діяльність як експерт, взявши активну участь у підготовці законодавчих та нормативно-правових документів з міграційної, етнонаціональної політики, законів з питань місцевого самоврядування, державної служби. Свої слушні пропозиції вчений-аналітик висловив і в ході конституційної дискусії 1995–1996 рр.

На парламентських виборах 1998 р. наш земляк висунув свою кандидатуру в народні депутати України, однак його партія «Реформи і порядок», за виборчими списками якої він балотувався (№15), не пройшла 4% бар'єр. Утім, ця невдача тільки загартувала М. Томенка як перспективного політичного бійця. Уже в 2002 р. він був обраний нардепом від блоку В. Ющенка «Наша Україна» (№ 62) і очолив у парламенті Комітет з питань свободи слова та інформації, активно виступав проти тиску президентської влади на ЗМІ.

Микола Томенко став одним із провідних організаторів Помаранчевої революції як «польовий командир» Майдану й член Комітету національного порятунку (своїми політичними побратимами Микола Володимирович називає насамперед Тараса Стецьківа й Володимира Філенка). Після обрання В. Ющенка Президентом України наш земляк обійняв високу посаду віце-прем'єра України з гуманітарних та соціальних питань в уряді Ю. Тимошенко й розпочав реалізацію багатьох державних проєктів у царині української освіти, культури, соціальної, молодіжної політики та спорту. Однак його урядова каденція тривала всього 8 місяців: уже на початку вересня 2005 р. політик пішов у відставку. При цьому він виступив із резонансними викриттями фактів корупції в найближчому оточенні глави держави й тут вчергове спрацювала притаманна М. Томенку незламна й послідовна безкомпромісність.

Все ж він і не думав залишати поле політичних баталій. На парламентських виборах 2006 р. Микола Володимирович здобув нардепівський мандат за списком БЮТ (№3) і очолив парламентський Комітет з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму. У лютому 2007 р. був обраний заступником голови Верховної ради, однак перебував на цій посаді лише кілька місяців. Адже попереду були позачергові парламентські вибори, нова депутатська каденція за списком БЮТ й повторне обрання віце-спікером ВРУ, цього разу більш ніж на п'ять років (до грудня 2012 р.). Принагідно нагадаємо, що поряд з активним законотворенням, М. Томенко став капітаном органі-

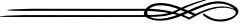

зованої ним збірної парламентарів із баскетболу, яка успішно виступала на різних турнірах.

У найвищому законодавчому органі наш земляк повсякчас і наполегливо відстоював україноцентричну й проєвропейську політичну лінію, вступаючи в гостру полеміку з регіоналами. А 4 липня 2012 р. він навіть подав у відставку після прийняття Верховною Радою з подачі проросійських сил контрверсійного й україножерського закону «Про засади державної мовної політики» (проте відставка не була прийнята).

Від грудня 2012 до листопада 2014 р. М. Томенко – народний депутат України VII скликання від партії ВО «Батьківщина» (№ 10 у виборчому списку) й голова Комітету Верховної Ради з питань свободи слова та інформації, активно виступав за прийняття Закону «Про суспільне телебачення і радіомовлення України». На цей час припали й події Революції гідності, в якій взяв активну участь і Микола Володимирович (перебував у режимі постійного чергування на важливій локації Майдану побіля головної трибуни). А потім була ганебна втеча президента-регіонала В. Януковича та початок брутальної російської агресії на Півдні та Сході України.

Саме в ті доленосні й водночас драматичні часи М. Томенко змінив свої партійні орієнтири й у квітні 2014 р., як голова створеного ним фонду «Рідна країна», підтримав Петра Порошенка у виборах Президента, став його довіреною особою й уклав з ним угоду про розроблення та реалізацію «Гуманітарної стратегії України». У результаті на парламентських виборах жовтня 2014 р. М. Томенко здобув мандат народного депутата України VIII скликання від партії «Блок Петра Порошенка» (№ 8 у списку), обійнявши посаду заступника голови депутатської фракції та (перегодом) Голови комітету ВРУ з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. Та проте вже через рік на хвилі розчарування політикою Президента, на знак протесту проти ухвалення антисоціального та антигуманітарного Державного бюджету на 2016 рік і низки т. зв.

«бюджетних» законів він публічно оголосив своє рішення про вихід з фракції та проурядової коаліції. Однак, попри публічні вимоги депутата та попередження про звернення до суду, відповідна заява була офіційно оголошена Головою Верховної Ради України лише 3 лютого 2016.

Ця парламентсько-детективна історія продовжилася 29 березня 2016 р., коли Голова ВРУ Володимир Гройсман оголосив про дострокове припинення депутатських повноважень М. Томенка на підставі рішення з'їзду «Блоку Петра Порошенка». Проте Микола Володимирович й гадки не мав здаватися і подав позов до Вищого адмінсуду України з категоричною вимогою скасувати цю несправедливу ухвалу. Та, на жаль (і прогнозовано!), суд таки підтримав позицію спікера парламенту. Отож, уже офіційно, від липня 2016 р. безперервна парламентська каденція (вже п'ята за рахунком) нашого земляка завершилася (сподіваємося, що наступні – ще попередю!). Упродовж півтора десятка років своєї парламентської діяльності М. Томенко виступив ініціатором прийняття багатьох важливих законодавчих актів, переважно в гуманітарній сфері.

На службі науці й просвітництву

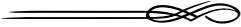
Тепер Микола Володимирович міг повністю зосередитися на своїй науково-просвітницькій діяльності, яку, попри неймовірну зайнятість і перебування в перманентному режимі політичної турбулентності, ніколи й не полишав. Тут можна констатувати продовження ним української традиції поєднання національною елітою політичної діяльності з духовнотворенням (згадаймо: історик Михайло Грушевський, письменник Володимир Винниченко, поети Дмитро Павличко та Іван Драч, журналіст В'ячеслав Чорновіл та ін.).

Ще в 2010 р. М. Томенко успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук. Ним була обрана актуальна й багато в чому новаторська тема «Конституційний процес як пошук стратегічних пріоритетів

України», а науковою консультанткою стала відома політологиня Марія Кармазіна. Серед пріоритетних напрямів наукових досліджень Миколи Володимировича слід виділити історію й теорію політичної та правової думки, компаративістську політологію, конституційне право, культурологію. Результатами пошуку науковця стало оприлюднення понад півтораста його дослідницьких праць. У їхньому числі є й кілька індивідуальних наукових монографій, зокрема: «Самоозначення України» (1998), «Конституційний процес як пошук стратегічних пріоритетів України» (2010), «Україна: історія Конституції» (2016), «Абетка української політики», «Основи теорії політики», «Теорія українського кохання» (2002, 2010), «Український романтик Микола Гоголь» (2009) та ін. Два видання витримав його авторський навчальний посібник «Історія української Конституції» (1993, 2009).

Відомий політик і вчений щедро ділиться своїми енциклопедичними знаннями та унікальним досвідом із представниками молодшого покоління. Він викладав політологію студентам своєї alma mater (КНУ ім. Т. Шевченка), Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля, а нині працює професором кафедри публічного управління й адміністрування Національного університету біоресурсів і природокористування (до речі, він ще й очолює Наглядову раду НУБІП). Студенти люблять його заняття за прикладну спрямованість, інтерактивність і креативність, охоче беруть участь в організованих професором тренінгах. А для слухачів Академії СБУ невтомний наставник проводить цікаві лекції-екскурсії пам'ятними місцями України.

М. Томенко багато працює в питаннях популяризації науки, підготовки довідкового й просвітницького контенту. Він очолив авторські колективи й забезпечив видання 67 випусків «Політичного календаря» (1998–2005), 51 випуску аналітичного тижневика «Прозора політика», довідників «Абетка української політики» (1997–2003), «Партійна еліта України» (2000), «Право вибору» (1998–2002), «Регіональна країна»

(2003), «Правовий самозахист журналістів» (2003), брошур «Політична цензура в Україні. Факти. Тенденції. Коментарі» (2002) та «ЗМІ та вибори Президента-2004» (2003), низки інформаційно-аналітичних доповідей Інституту політики тощо. Саме за ініціативи та організації М. Томенка було зреалізовано доволі оригінальний видавничий проєкт: масовим накладом побачив світ діловий щоденник українця «Український щорічник» (2011–2015). На кожній його сторінці поряд із позначенням знаменних, питома українських дат читаємо зворушливо-спонукальне – «Що я зробив для України?» (це є визначальним у мотивах життєтворчості самого М. Томенка).

Не меншим громадянсько-патріотичним зарядом відзначається й виданий Миколою Володимировичем з нагоди 200-річчя Кобзаря Шевченківський щоденник українця, кожна сторінка якого рясніє фактами біографії національного пророка, рядками літературних творів та репродукціями живопису й графіки. Ще раніше (2011) наш земляк став ініціатором перевидання однієї з перших біографій Т. Шевченка, факсимільного видання його «Альбомів» – малюнків 1841–1843 і 1845 рр. із глибокими науковими коментарями. Чільне місце в пошануванні літературного генія зайняли також підготовлені ним радіопроекти «Твій Шевченко», «Останній шлях Тараса Шевченка» тощо.

На третьому році повномасштабної війни з російськими агресорами 15-тисячним накладом вийшла укладена М. Томенком збірка Шевченкових творів кишенькового формату «Воюючий Шевченко. Мала світоглядна книжка українського воїна». На її сторінках уміщена добірка найбільш цензурованих творів Кобзаря виразного антимосковського спрямування. Це видання розповсюджено серед воїнів, волонтерів, у всіх «гарячих» точках та різних куточках України й має неабиякий читацький резонанс.

Доволі помітними є й публікації М. Томенка в мас-медійних виданнях. Свого часу вчений-парламентар постійно друкувався у газетах «Голос України», «Україна молода», а останніми

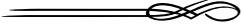
роками вже оприлюднив понад 100 блогів на порталі електронного видання «Оглядач».

Багато уваги просвітник приділяє вивченню та популяризації звичаїв, обрядів і традицій українського народу. Відтак, у 2006–2013 рр. ним було видано відповідні брошури й буклети та організовано низку етнофестивалів, наприклад: «Етнозима. Масляна на Буковині», «Етновесна. День Європи на батьківщині Лесі Українки», «Етноліто. Івана Купала в «Софіївці», «Етноосінь. Зоряна осінь у Качанівці» та ін.

З метою формування образу України як потужної європейської країни М. Томенко провів багато заходів задля привернення уваги до видатних постатей нашого минулого. Відповідні акції, що супроводжувалися прийняттям постанов ВРУ, організацією фестивалів, вечорів пам'яті та виданням брошур і буклетів, були присвячені вшануванню пам'яті видатних Українців – Богдана Хмельницького, Григорія Сковороди, Миколи Гоголя, Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Миколи Костомарова, Лесі Українки, Михайла Драй-Хмари, Олександра Довженка, Василя Симоненка та ін.

Неабиякий суспільний резонанс мала й зініційована Миколою Володимировичем Всеукраїнська акція «Сім чудес України» (2007 – 2013), яка проходила в кілька етапів і мала на меті популяризацію найзначиміших історико-архітектурних, сакральних та природних об'єктів України та її столиці. Підсумком цієї патріотичної кампанії став випуск серії фільмів про переможців і номінантів цієї акції (автор ідеї та ведучий М. Томенко). Ці стрічки згодом були записані на DVD-диски, які безкоштовно розповсюджувалися в освітньо-виховних закладах України. А в 2011–2012 рр. було випущено поштові марки, присвячені циклам «Сім природних чудес України» (визнана кращою маркою 2011 р.) та «Сім чудес України: замки, фортеці, палаци».

Послідовний поборник і пропагандист здорового способу життя, М. Томенко організував реалізацію благодійного проекту «Здоровим і спортивним бути модно». Зокрема, він став

ведучим циклу телепередач «Почни нове життя з Миколою Томенком», проводив фестивалі зірок спорту на Черкащині та усіяко підтримував розбудову спортивної інфраструктури в Україні. До речі, наш краянин від 2014 р. є Віце-президентом Національного олімпійського комітету України та Почесним президентом Федерації біатлону України.

Музою й вірною соратницею ювіляра є його дружина Валентина – історикиня за фахом і магістерка державної служби. Саме вона взяла на себе виконання рутинних обов'язків виконавчої директорки Томенкового фонду «Рідна країна». 35-річний син Павло є київським підприємцем. Свій вільний час Микола Володимирович присвячує традиційному книгочитанню (має велику особисту бібліотеку) та історико-культурному туризму.

Особливих статків відомий політик і вчений М. Томенко не нажив. Мешкає в квартирі на київській Оболоні, пересувається винятково на громадському транспорті (власного авто не має). На рідній Черкащині володіє дерев'яним дачним будинком та кількома сотками землі. І ще одна деталь, яка дозволяє остаточно віднести нашого земляка до нетипових політиків: він, попри беззаперечні заслуги перед українським народом, на відміну від інших політичних діячів, не має жодної державної нагороди (?!). Утім, наш іменитий земляк, перебуваючи в zenіті своєї життєтворчості, й надалі готовий самовіддано нести свою високу місію утвердження українства.

ВІЙСЬКОВИК, КРАЄЗНАВЕЦЬ, ПОЕТ

*Життя людини має сенс доти,
поки вона вносить сенс у життя інших людей.*
С. де Бовуар

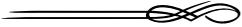
Фронтовик-орденоносець Другої світової. Військовик-підполковник. Відомий публіцист, краєзнавець, поет. А ще – глава багатодітної родини. Усі ці чесноти належали нашому знаному землякові Михайлу Петровичу Пшиченку.

Є така професія – захищати Батьківщину

Його поява в цьому світі майже співпала зі створенням Золотоніського району: народився 5 червня 1923 р. Утім, місцем народження М. Пшиченка стало черкаське Правобережжя, точніше крихітне село Шабельники (Чигиринщина). Його вже не знайти на мапах України, бо ще в 1959 р. село поглинули води Кременчуцького водосховища, а його мешканці були переселені до села Тіньки. Зростав у простій селянській родині учасника Першої світової й громадянської воєн Петра Прокоповича Пшиченка та простої селянки Ганни Прокопівни.

Початкову освіту здобув у рідному селі, а середню – в сусідній Боровиці. До речі, його навчав рідної мови племінник великого українця Михайла Грушевського Дмитро. Змалку М. Пшиченко мріяв про педагогічний фах, а тому, отримавши атестат зрілості, подався на навчання до Кременчуцького педінституту, який закінчив у передвоєнному 1940-му. Упродовж року викладав французьку мову в одній із середніх шкіл м. Путивль, а за місяць до німецько-радянської війни був призваний до лав Червоної армії. Враховуючи здобуту освіту, його відразу зачислили курсантом артилерійського училища. Невдовзі пройшов і перше бойове хрещення: на початку війни у складі підрозділу курсантів узяв участь у обороні Дніпропетровська.

У серпні 1941 М. Пшиченко був уже в сибірському Томську, куди евакуювали його училище. Він пройшов його повний

навчальний курс, а потім ще й закінчив курси командирів батареї. З огляду на командирський хист і артилерійську вправність його залишили в училищі командиром учбового взводу.

Утім Михайла не влаштовувала роль глибокого тиловика, він рвався на фронт, у вир боїв, де вирішувалася доля Батьківщини. Зрештою, зваживши на десятки рапортів, які написав лейтенант М. Пшиченко, його в липні 1942 р. направили на передній край, під Сталінград, де велися пекельні оборонні бої. Тут він упродовж майже всієї битви командував протитанковою батареєю й не раз дивився в очі смерті. У січні 1942 р. отримав важке поранення й на кілька місяців опинився у фронтовому шпиталі. Уже тут його знайшла й перша нагорода: мужність комбата була відзначена орденом Червоної Зірки.

Після одужання М. Пшиченко пов'язав свою бойову діяльність зі штабною роботою в артилерійських підрозділах. Він обіймав надзвичайно відповідальні посади начальника штабу артполку, заступника начальника штабу артбригади, очолював штаб артилерії 55-ї стрілецької дивізії Західного, 2-го Прибалтійського фронтів. При цьому для предметнішого вивчення оперативної ситуації, як правило, очолювані ним штаби перебували в максимальній близькості до лінії вогню.

Майор М. Пшиченко пройшов із боями зраненими страшною війною Білорусією, Прибалтикою, Польщею, а закінчив свої бойові походи на території поверженої гітлерівської Німеччини у вікопомному травні 1945-го. На його грудях засяяли ще дві нагороди: ордени Вітчизняної війни 2-го ступеня й Червоної Зірки.

Утім і після війни М. Пшиченко ще на майже 30 років продовжив свою військову службу. Його направили до Київського військового округу, де він упродовж десятиріччя перебував на вже звичній для себе посаді начальника штабів артилерійських підрозділів. При цьому не забував і про освітнє самовдосконалення: закінчив Військовий інститут іноземних мов, здобувши фах перекладача з французької.

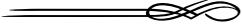
У важкому післявоєнному 1946-му Михайло Петрович звершив зворушливий вчинок милосердя: він усиновив чотирьох дітей свого полеглого на фронті брата Івана (16-, 11-, 7- і 5-річного віку). Відтак, разом зі своєю дружиною Надією Якимівною (вчителькою рідної мови) він виховував шестеро дітей (бо було ще й двоє власних: Володимир і Тетяна). Отож військовикові до службових додалися ще й рутинні сімейні клопоти.

У духовному бомонді Золотоноші

Від 1956 р. М. Пшиченко опинився в місті Золотоноша. Тут йому випало обіймати посади начальника відділів Золотоніського військкомату, а отже опікуватися призовом молодих людей на дійсну військову службу, обліком офіцерів запасу тощо. Військовик постійно переймався збереженням пам'яті про бойове минуле, оформив кілька стендів, присвячених фронтовикам-орденоносцям, ініціював створення алеї Слави золотонісцям – Героям Радянського Союзу. Його невтомна діяльність у військкоматі дістала й визнання: його нагородили кількома почесними грамотами та медаллю «За військову доблесть».

Уже й після відставки в 1974 р. не всидів ветеран вдома, а знову пішов на роботу. Цього разу виховувати юних: він став керівником початкової військової підготовки міської середньої школи №4. Учні щиросердно любили свого вчителя за фаховість, душевність, справедливість і вимогливість. І завжди просили його розповісти про фронтові будні Другої світової.

Ще від 1950-х років Михайло Петрович активно займався пошуковою роботою задля відтворення сторінок історії минулої війни. Він працював у бібліотеках, архівах, записав сотні спогадів фронтовиків району. А на сторінках місцевої періодики почали з'являтися його ґрунтовні краєзнавчі матеріали, присвячені людям і подіям воєнної доби. Скільки їх опубліковано на шпальтах районної та обласної газет – достеменно невідомо, та я впевнений, що лік іде на сотні.

Пережите й зболене впродовж непересічного життя наполегливо стукалося в серце й душу й просилося на папір. Відтак, талановитий і умудрений життєвим досвідом золотонісець піднявся й на літературний Парнас. Читачами місцевої газети відразу були помічені його проникливі й щирі поетичні рядки та глибока проза. Особливу увагу своєю довершеністю привернула його літературна фреска «Сапер помиляється один раз» (про Д. Косарика).

На початку 1960-х М. Пшиченко заприятелював із самим лицарем молодої української поезії Василем Симоненком. Більше того, Михайло Петрович чи не найпершим в Україні написав ґрунтовний матеріал під назвою «Кирпатий барометр», присвячений творчості тоді ще маловідомого В. Симоненка. Сам же Василь Андрійович на прохання золотонісця сприяв друку літературних проб поетів Золотоніщини на сторінках обласної й республіканської періодики.

М. Пшиченко став активним членом, а від 1976 р. на десять років очолив місцеву літературну студію «Златоград». Це творче об'єднання зажило неабиякої слави завдяки тому, що в його рядах були такі літературні знаменитості, як Іван Дробний, Михайло Пономаренко, Володимир Зоря, Валерій Шпак... Саме завдяки клопотанню Михайла Петровича в місцевій газеті систематично друкувалася літературна сторінка із творами літстудійців. А сам він уже на схилі літ опублікував свою поетично-прозову збірку «Синь Дніпрова», котра завоювала симпатії багатьох шанувальників літературного слова.

Ішли-плинули роки, й Михайлу Петровичу дедалі більше дошкуляли хвороби, озивалися й фронтові рани. Та в саме серце його поранила звістка про загибель первістка Володі, саме тоді ветеран і переніс інфаркт міокарда. Стомлене й зболене серце ветерана перестало битися в грудні 1998 р. а вічний спокій знайшов на кладовищі м. Золотоноша.

Уже майже чверть віку немає з нами цього знаного духовнотворця. Одначе у рідному краї його пам'ятають, бо він заслужив право на це своїм життям, котре віддане людям.

ПЕРЕРВАНИЙ ЛЕТ

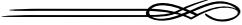
*У житті немає іншого сенсу, крім того,
який йому людина надає сама, живучи плідно.*
У. Фромм

Вже півтора десятиліття минуло, як відлетіла в далекі засвіти душа Дмитра Олександровича Лисуна – відомого аграрія, новатора, заслуженого працівника сільського господарства, знаного громадсько-політичного діяча й спортсмена. Його життя, що виявилось таким закортким (доля відмірила йому лише 54!) стало незгасним взірцем самовідданого служіння святій хліборобській справі й українському народові. Цей нарис-реквієм – про одного з кращих синів України й гордість нашого краю.

Народжений на Волині

Є в Дубенському районі на Рівненщині крихітне село Гірники з десятком-другим хатинок і населенням трохи більше 150 осіб. Щоправда, це поселення стало відомим завдяки тому, що саме тут розташувався один із п'яти в Україні геодезичних об'єктів зі спадщини Василя Струве (визначений цим російським вченим ланцюг меридіальної дуги, який служив для вимірювання параметрів земної кулі), котрий, до речі, увійшов до реєстру матеріальних пам'яток всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Саме це волинське село й подарувало Україні та окремо взятому Златокраю Дмитра Лисуна. Ця подія сталася 20 жовтня 1955 р. Батько майбутнього достойника – Олександр Антонович – працював у колгоспі слюсарем, мав золоті руки й прищепив своїм спадкоємцям (Дмитро зростав зі старшим братом Миколою) велике працелюбство. А ще був віруючою людиною й разом із дружиною Ніною Іванівною (простою колгоспницею) виховував хлопчиків на християнських чеснотах.

Від свого дідуся Антона та батьків Дмитрик дізнався, що в тамтешніх лісах були боївки вояків УПА, котрі боролися з

ворогами України, і що з приходом радянських військ мало чи не половину гірниківчан цілими родинами після облав відправили в сталінські табори. Така гірка доля спіткала й маму Ніну та її брата Павла, обох бабусь – Тетяну й Домну (вони й згинули в радянських катівнях), безногого дідуся Івана, який таки вижив ворогам на зло. А Дмитрового двоюрідного дядька Володимира Касянчука називали не інакше як бандерівцем. Дійсно, він від осені 1943-го став бійцем УПА й за цю свою «провину» перед радянською владою відбув 15 років ув'язнення в Сибіру.

З огляду на принизливий ярлик «неперспективності», який приклеїли Гірникам владці, жодних культурно-освітніх закладів там не було, й тому місцеві діти мусили навчатися в школах сусідніх сіл. Дмитро та його брат здобували освіту у восьмирічці сусіднього села Здовбиця. Щодня, здебільшого «одинадцятим номером» (пішки), доводилося долати кількакілометровий шлях до школи через горби, потічки й ліси, часто під час дощу, а взимку – в лютий мороз і заметілі. Навчання давалося Дмитрові досить легко. Особливо успішним був у вивченні предметів фізико:математичного циклу, полюбляв розв'язувати складні задачі.

Уже із шостого класу хлопець брав участь у районних олімпіадах мало чи не з усіх шкільних предметів і неодмінно виступав на них успішно. Із нетерпінням чекав уроків фізкультури, завжди був першим у виконанні нормативів, а на спортивних змаганнях рівного йому в школі не було.

Після успішного закінчення восьмирічки Дмитро продовжив навчання в середній школі №7 м. Дубно. І знову довелося підліткові щодня велосипедом, попутними автомашинами чи пішки добиратися до місця свого нового навчання вже понад 12 км. Успішно навчаючись, він поряд з цим вишукував можливості заробити собі якусь копійчину, зокрема, під час літніх канікул від зорі до зорі працював на колгоспному полі, виконуючи обов'язки помічника комбайнера.

Торування шляху

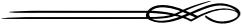
Хоча й народився в сухопутному селі, та все ж від юних літ хлопець марив морем, а тому після закінчення десятирічки подався до Одеси, аби вступити до тамтешньої вищої «мореходки». Одначе з цією мрією довелося розпрощатися після двох невдалих спроб. Утім, часу юнак не згаяв, пройшов курсове навчання й отримав права водія, здобув фах механізатора, муляра і навіть телемайстра.

Працював робітником на ливарно-механічному заводі в Дубно, трактористом у місцевому господарстві, а відтак у березні 1973 р. з'явився й перший запис у його трудовій книжці та була започаткована трудова біографія завдовжки в 37 років.

А здобути вищу освіту Дмитру випало в знаному столичному виші – сільськогосподарській академії, де він опанував фах інженера-електрика. У студентські роки він заприятелював з дещо старшим від нього Іваном Зайцем (навчався на економічному факультеті, у подальшому – відомий український політик, народний депутат п'яти скликань). Юнаки гаряче дискутували з питань вітчизняної минувшини й сьогодення та неодмінно доходили спільної думки про те, що Україна має, зрештою, стати українською.

В академії Дмитро захопився вільною боротьбою, став учасником і переможцем міських, обласних, а згодом – республіканських і навіть всесоюзних борцівських турнірів, зажив звучної слави непереможного бійця. Невдовзі йому було присвоєно кваліфікацію майстра спорту СРСР.

Уже як дипломований спеціаліст, Дмитро розпочав свою трудову діяльність у листопаді 1978 р. на посаді головного інженера колгоспу в с. Башарівка на Рівненщині. Незабаром діяльного фахівця помітило районне керівництво й рекомендувало на відповідальну посаду головного інженера Райсільгоспенерго в Червоноармійську (нині Радивилів). Саме цьому місту випало зіграти особливу роль у долі Дмитра, бо там змінився його холостяцький статус. Його обраницею стала юна вчителька-філологиня Людмила, котра за направленням

працювала в одній із сільських шкіл, А восени 1981 р. у молодого подружжя з'явився первісток – Юрій, і їхнє щастя вихлюпувалося через край!

Однак через побутову невлаштованість родині Лисунів довелось оселитися в селі Велика Андрусівка Світловодського району, де вони проживали разом із батьками Людмили. А Дмитрові, котрий задля родини пожертвував перспективами кар'єрного сходження (у Червоноармійську мав очолити Райсільенерго), довелося вдовольнитися скромною посадою слюсаря-електрика Світловодського радіозаводу. А ще знайшов додаткове джерело сімейного доходу: в'язав віники на продаж.

Тільки через два роки з'явилися варіанти більш відповідного рівню Дмитрової кваліфікації працевлаштування, серед яких він зупинив свій вибір на посаді головного інженера знаного тоді в Україні птахоплемрадгоспу «Подільський». Отак у 1983 р. родина Лисунів опинилася в с. Подільському на Золотоніщині, де, нарешті, отримала власне помешкання. Згодом довелося попрацювати Дмитру й заступником директора цього господарства, надалі упродовж кількох місяців – інструктором Золотоніського райкому партії. Та його діяльна натура непереможно рвалася до живої справи, й невдовзі за рекомендацією очільниці району, Героя Соціалістичної Праці Катерини Олексіївни Полатайло його обрали головою колгоспу в селі Плешкані. Ця доленосна в трудовій кар'єрі Дмитра Лисуна подія сталася у січні 1985-го й збіглася з початком суспільних крутозламів.

І стали рідними Плешкані

Дмитрові Олександровичу довелося звалити на себе нелегку ношу очільника господарства, котре на той час пасло задніх у районі заледве не з усіх показників. Проте завдяки високій фаховості, унікальним організаторським здібностям і невгамовній енергії молодому голові за рекордно короткий час вдалося вивести колгосп на передові позиції. З року в рік

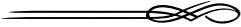
зростала врожайність плешканівських полів і продуктивність ферм, поліпшувалися показники рентабельності. Після здобуття Україною незалежності розпочалися реформи в аграрній галузі, й плешканівці відразу опинилися в авангарді цих справді доленосних змін. На старті нового етапу реформування села Дмитро Лисун ініціював створення сільгосп підприємства принципово нового типу. Таким стало перше на Черкащині й одне із найперших в Україні приватне сільськогосподарське підприємство, що прибрало назву «Плешкани».

Дмитро Олександрович був щонайактивнішим учасником громадсько-політичного життя рідного краю й України. Саме він ініціював відновлення роботи Плешканівської сільської ради, успішно представляв інтереси земляків і в Золотоніській районній, а згодом – і в Черкаській обласній рада. Зрештою, Дмитро Олександрович наважився на штурм найвищих владно-державних вершин, висунувши свою кандидатуру на виборах у Верховну Раду України. Вперше це було в 1994, а потім у 1998 р. Та стати парламентарем йому на цих перегонах не випало... Утім, на плешканівського директора вже чекала інша владна посада.

Очільник Златокраю

Третього вересня 1998 р. було видано президентський Указ про призначення Д. О. Лисуна на посаду голови Золотоніської райдержадміністрації. Утім, перш ніж дати згоду, треба було вирішити непросте питання: а хто ж стане його наступником у Плешканях? З огляду на приватний статус господарства, він запропонував очолити сільгосп підприємство своїй дружині – Людмилі Іванівні (на той час директорці місцевої школи), й та після деяких вагань дала згоду.

І в Золотоноші, попри коротку управлінську каденцію, яскраво проявилися унікальна здатність Дмитра Олександровича забезпечувати успіх. Уже у своїй першій промові перед апаратом РДА Дмитро Олександрович, фахово схарактеризувавши непросту соціально-економічну ситуацію в районі,

прорік сентенцію, котра відразу стала крилатою в районі: «Безвихідних ситуацій не буває!» І ще одну: «Годі скиглити, пора братися за справу!» У районі дуже швидко переконалися в тому, що в особі Дмитра Лисуна мають керівника, котрий діє за принципом: «Не словом, а ділом!»

Уже на кінець року удвічі скоротилася заборгованість із виплат заробітних плат і пенсій, проходило поетапне оздоровлення економіки району, проводилася газифікація сіл, забезпечувалося ритмічне функціонування соціально-культурної сфери.

Наведу лише один факт, котрий яскраво характеризує Дмитра Олександровича як управлінця з масштабним мисленням і людиноцентристською філософією. Коли голові РДА стало відомо, що породіллі через недостатність фінансування лікарні змушені були витратити кругленьку суму для придбання необхідних ліків, він відреагував доволі бурхливо й миттєво ухвалив потрібне рішення. «Нарікаємо на зниження народжуваності й водночас деремо грубі гроші із породіль, – обурювався він. – Це ганебна практика! Обіцяю, що необхідні кошти на медикаменти будуть знайдені». І дійсно, буквально упродовж лічених тижнів ця проблема була залагоджена. А ще Дмитро Олександрович розпорядився, щоби до лікарняного меню породіль обов'язково включалося м'ясо (на жаль, тоді для інших категорій стаціонарних хворих цього не було передбачено).

Однак через незадовільний (з точки зору чинної влади) результат першого туру президентських виборів на Золотоніщині (у районі більшість голосів було віддано не за чинного президента Леоніда Кучму, а за лідера соціалістів Олександра Мороза), Дмитра Лисуна терміново викликали до Черкаської облдержадміністрації й змусили написати заяву про звільнення з посади голови РДА.

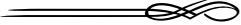
Плешкані - Черкаси

Тепер Дмитро Олександрович зосередився на керівництві своїм господарством, котре вже стало маяком аграрної галузі Черкащини. На полях сільгосппідприємства працювала висококласна імпортна техніка, застосовувалися найпередовіші технології, завдяки яким збиралися рекордні врожаї та досягалася висока продуктивність тваринництва. З огляду на успіхи господарства свої паї до його земельного фонду передали селяни Плешканів і сусідніх сіл Капеники, Гельмязів, Підставки, Безпальче та ін.

Не стояв Дмитро Олександрович і осторонь політичного життя. За рекомендацією Віктора Ющенка, Івана Зайця й Юрія Костенка він балотувався кандидатом у народні депутату від «Нашої України» на весняних виборах 2002 р. Утім і цього разу він програв вибори провладному висуванцеві. Дмитро Лисун узяв щонайактивнішу участь у подіях Помаранчевої революції, входив до регіонального штабу кандидата у президенти Віктора Ющенка та виступив одним із спонсорів київського Майдану.

Рік 2005 поставив Дмитра Олександровича на владний олімп Черкащини: у люто му його було призначено першим заступником голови Черкаської ОДА. На нього було покладено величезне коло відповідальних обов'язків, але провідними в управлінській діяльності стали питання розвитку агропрому, харчової та переробної промисловості. Саме за каденції Дмитра Лисуна агропромисловий комплекс Черкащини увійшов до трійки провідних в Україні.

Та він дедалі більше усвідомлював, настільки тісним для нього є просторий владний кабінет і дискомфортною чиновницька рутинна. Паперовий вал згори і знизу, безкінечні наради, збори, колегії, сесії, часом небажані зустрічі, апаратні ігрища, лицемірство підлеглих – усе це викликало відразу. Зрештою, на початку квітня 2006 р. Дмитро Олександрович написав заяву про звільнення за власним бажанням і, склавши свої повноваження, повернувся в Плешкані. Вочевидь, той, хто

звик бути першим, не може стати другим, нехай навіть і на високих владних щаблях...

Останні акорди

У Плешканях на Дмитра Олександровича чекали понад 10 тисяч гектарів землі, п'ять молочнотоварних ферм, на яких утримувалося понад 5 тисяч голів великої рогатої худоби, а найголовніше – на нього чекав тамтешній люд, який безмежно поважав і щиро любив свого керівника. У 2008 р. стала до ладу перша черга сучасного молочного комплексу з американським доїльним цехом «Карусель» – втілення давніх сподівань й справжнє дітище плешканівського директора.

У 2009 р. виробництво молока в ПСП «Плешкані» становило 11 тисяч тонн, м'яса – 9 тисяч т, зернових – 312 тис. т, цукрових буряків – 198 тис. т. А якщо вдатися до статистичних узагальнень, одержимо вражаючу цифру: за майже 25 років господарювання Дмитра Лисуна в Плешканях валове виробництво аграрної продукції зросло тут у 20 разів!

Плешканівське господарство стало місцем паломництва для аграріїв мало чи не з усієї України. Побували тут і делегації із далекого зарубіжжя, зокрема, були приємно вражені побаченим у Плешканях фермери із Франції та Німеччини.

У 2006 р. прийшло й визнання справді унікальних заслуг плешканівського керівника: йому було присвоєно почесне звання «Заслужений працівник сільського господарства». Перебуваючи в zenіті розкрилля, Дмитро Олександрович і гадки не мав, що вже недовго йому топтати ряст на цій землі...

Той спекотний 30-й день липня 2010-го не віщував нічого лихого. Аж тут близько 10-ї ранку директору повідомили, що на території плешканівської ферми горить сховище люцернового сіна. Разом із сином Антоном Дмитро Лисун миттю прибув на місце події й з іншими працівниками взявся гасити пожежу. Раптом усі побачили, як Дмитро Олександрович схопився за голову й, мов надломлене дерево, упав на розпечену землю. Він помер на руках сина дорогою до Гельмя-

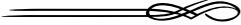
зівської лікарні і, як виявилось, причиною цієї передчасної кончини став обширний інсульт.

Попри цю трагедію втрати керівника нині ПСП «Плешкані», яке очолює разом зі своїми синами Юрієм і Антоном заслужений працівник сільського господарства Людмила Іванівна Лисун, продовжує перебувати в поважному статусі аграрного лідера Шевченкового краю. І це є найкращим пам'ятником Дмитрові Олександровичу!

Пам'ятають у нашому краї і внесок Дмитра Олександровича в розвиток українського спорту. Від 2010 р. в Черкасах на базі спорткомплексу «Будівельник» проводиться щорічний відкритий обласний турнір з греко-римської боротьби серед юнаків пам'яті Дмитра Лисуна. Постійним його головним спонсором виступає саме ПСП «Плешкані».

Образ Дмитра Олександровича Лисуна живе в пам'яті наших краян. Увічнено ім'я видатного організатора аграрного виробництва і в назві однієї з центральних вулиць Плешканів. За ухвалою правління Всеукраїнської громадської організації «Народна рада» Д. О. Лисуна було нагороджено (посмертно) Золотою зіркою Героя народу України – за видатний внесок у розбудову громадянського суспільства і підняття іміджу держави, справжній патріотизм і непохитну любов до Батьківщини.

НА АВАНПОСТАХ ВОЄННО-ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

*Перший закон історії – боятися будь-якої брехні,
а потім – не боятися будь-якої правди.*
Цицерон

Одним із найяскравіших представників історичної науки академічного рівня є наш сучасник Олександр Євгенович Лисенко. Доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, він став визнаним лідером вітчизняної воєнно-історичної науки. І це не лише завдяки вражаючим результатам його вже понад 40-річної дослідницької діяльності, а й як чинний керівник провідної академічної структури: впродовж чверті віку цей знаний науковець очолює відділ Інституту історії НАН України.

За покликом Клію

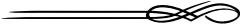
Олександр Лисенко народжений 27 червня 1955 р., за 10 років після завершення Другої світової війни. Його рідними пенатами стало селище міського типу Катеринопіль (до 1795 р. Кальниболото, нині селище Калинопіль Звенигородського району) на Черкащині. Це поселення, що розкинулося в мальовничій долині річки Гнилий Тікич, має звитязну й водночас трагічну історію, яка бере початок із козацьких часів. Селище дало Україні кілька відомих постатей, серед них: Генеральний осавул Вільного козацтва, повстанський ватажок доби Української революції Семен Гризло, американський економіст і державний діяч Вольф Ладежинський, заслужений художник Анатолій Пономаренко, генерал-майор Вадим Чепчик (заступник голови Державної прикордонної служби України) та ін. Ця особлива природно-історична й духовна аура суттєво вплинула на формування світоглядного стрижня й ментальності майбутнього вченого-історика.

Олександр зростав разом із молодшою сестрою Людмилою в інтелігентній родині й виховувався на традиційних національно-християнських чеснотах та на засадах естетичного погляду на довколишній світ. Батько, Євген Павлович, був знаним кульгармієм, віртуозно грав на баяні, добре знав нотну грамоту й передав ці навички синові. Деякий час він завідував районним відділом культури. Мати, Фросина Захарівна, працювала вихователькою місцевої дошкільної установи, а ще була знаною майстринею художньої вишивки. Обидва діди Олександра – Павло Лисенко і Захар Ковальчук – воювали на фронтах Другої світової. Павло мав кілька нагород, зокрема, медаль «За взяття Будапешта». А ось Захар зник без вісти у перший, найважчий період війни. Цей «подих війни» зі спогадів рідних, неприкрашена «окопна правда» із вуст дідуся Павла ще від дитинства заклали в хлопцеві нев'янучий інтерес до подій найбільшої трагедії ХХ ст.

У 1962 р. Олександр став учнем Катеринопільської школи №1, й усі десять шкільних років демонстрував велику старанність і наполегливість у навчанні, з усіх предметів мав відмінні та добрі оцінки. Найбільше він уподобав математику, географію, літературу, а згодом його майже неподільною любов'ю стали суспільствознавчі науки, особливо історія. Олександрову зацікавленість минувшиною всіляко підтримувала й розвивала вчителька історії Катерина Яценко. Хлопець був великим книголюбом і перечитав мало чи не всі книги з місцевої бібліотеки. Особливо захоплювався читанням літературної класики, й саме це дало змогу майбутньому вченому-історіку відчувати словотекст, красу стилю й злетити інтерпретацій, зрештою це готувало його до творення оригінального історичного наративу.

Уже від 6-річного віку Олександр брав активну участь у художній самодіяльності й отримував усіляку підтримку від батька, а також від знаного в краї музиканта, хормейстера й композитора Василя Лихолата. У старших класах О. Лисенко опанував гру на гітарі та ударних інструментах і разом зі своїми трьома товаришами створив вокально-інструментальний ан-

самбль «Слов'яни», який користувався неабиякою популярністю в молодіжному середовищі. Ще одним його захопленням став спорт: займався легкою атлетикою, боксом, лижами, хокеєм, був одним із найкращих футболістів школи.

Закінчивши шкільне навчання в 1972 р., Олександр подав документи для вступу на історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Шевченка. Однак не пройшов за конкурсом і відразу розпочав свою трудову діяльність, працюючи спочатку завідувачем колгоспного клубу, а потім лаборантом фізичного та хімічного кабінетів Єрківської середньої школи.

Та вже через рік мрія юнака здійснилася й він, успішно здолавши вступний бар'єр, став студентом історико-педагогічного факультету Київського педагогічного інституту (нині Український державний університет ім. М. Драгоманова). Олександр від початку навчання виділявся з-поміж інших студентів своєю ретельністю, відповідальністю, допитливістю й оригінальністю мислення. Вирішальний вплив на формування Лисенка-історика справили доценти Надія Кравченко (археологія), Анатолій Трубайчук та Іван Ганжа (історія України). Студент став завсідником Державної історичної бібліотеки, опрацював там масу історичної літератури, а позаяк вона знаходилася на території Києво-Печерської лаври, Олександр серед іншого зацікавився й історією церковно-релігійних відносин.

У вільні від навчання дні Олександр брав участь у археологічних розвідках і заховався в цю науку, поіменовану «історією з лопатою». Зокрема, він вивчав особливості металургії та поселень племен черняхівської та зарубенецької культур, робив відповідні нотатки, які вирости в доволі серйозну наукову розвідку. Її О. Лисенко оприлюднив на студентській науковій конференції в м. Дніпропетровськ (тепер Дніпро) й ця його перша проба наукового пера мала неабиякий успіх.

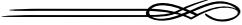
Чимале значення для громадянського змужніння та життєвого становлення Олександра мала і його участь у роботі

студентських будівельних загонів на далеких Чукотці та острові Ямал, де він опанував низку будівельних навичок. Свідченням неабиякого авторитету юнака в студентському середовищі стало обрання його комісаром будзагону.

Попри неймовірну зайнятість навчальними та громадськими клопотами, Олександр не відщурився від своїх улюблених занять. Разом із земляками-студентами він створив вокально-інструментальний квартет, який був доволі популярний серед студентства. А ще займався спортивною гімнастикою, успішно грав за футбольну збірну.

Вінцем навчання в провідному столичному виші став диплом із відзнакою та рекомендація до вступу в аспірантуру. Однак молодий історик вирішив спочатку набратися практичного досвіду, розпочавши педагогічну діяльність. Відтак у 1978 р. він був призначений на посаду вчителя історії й суспільствознавства Гірської середньої школи (с. Гора Бориспільського району Київської обл.). Молодий педагог відразу завоював авторитет та шану серед колег та учнів і вже через рік обійняв посаду організатора позакласної й позашкільної роботи. Серед багатоманіття усіяких значимих справ Олександр Євгенович реалізував і свій давній задум: 9 травня 1984 р. у школі було відкрито музейну кімнату історії Другої світової війни (подія знакова в контексті його майбутніх кар'єрних метаморфоз). Загалом роки роботи в загальноосвітній школі суттєво посприяли формуванню педагогічної майстерності, комунікативно-організаційних та пошукових навичок майбутнього вченого.

Ще зі студентських років О. Лисенко відчував владний поклик наукової Клію, а тому вже в 1984 р. вступив до аспірантури своєї alma mater – Київського педагогічного інституту. Тут він навчався чотири роки без відриву від педагогічної праці: обіймав посаду викладача суспільних дисциплін Київського музичного училища ім. Р. М. Глієра (нині Київська муніципальна академія музики ім. Р. М. Глієра). Уже в 1985 р. побачила світ перша наукова стаття Олександра. Тему дисертаційної праці йому порадив науковий співробітник Інституту

історії АН України Олександр Реєнт, а науковим керівником став декан історичного факультету педінституту І. Ганжа. Пошукач зосередився на осягненні маловивченої теми з історії України 1919 – 1920 рр.

У вирі методологічних крутозламів

Ще до захисту дисертаційної праці О. Лисенко успішно витримав відповідний конкурс і в 1990 р. був прийнятий на посаду молодшого наукового співробітника відділу Другої світової війни Інституту історії АН УРСР. А через два роки ним була успішно захищена кандидатська дисертація з означеної вище проблеми в Одеському державному університеті ім. І. Мечникова. Невдовзі молодий учений отримав посаду старшого наукового співробітника Інституту історії (1995). Відразу зазначимо, що ці зміни в академічній кар'єрі вченого та перегляд власних ідеологічних орієнтирів спонукали його до кардинальної зміни напряму своїх дослідницьких зусиль: акценти були зміщені в бік воєнно-історичної проблематики.

Велику роль у становленні Олександра Євгеновича як академічного вченого відіграв завідувач відділу, професор Михайло Коваль, який щедро ділився з ним своїм унікальним досвідом дослідження воєнної історії. Доволі плідною й корисною виявилася й співпраця О. Лисенка зі співробітниками вказаної академічної структури, зокрема Ольгою Буцькою, Тамарою Вронською, Всеволодом Клоковим, Владиславом Гриневичем, Людмилою Кондратенко, Іваном Муковським, Тамарою Першиною, Ніною Руденко, Людмилою Хойнацькою та ін. Вагому підтримку отримував він і від директора Інституту, академіка Валерія Смолія.

1990-ті роки увійшли в історію вітчизняної історичної науки як часи методологічного зламу, тотального руйнування радянських міфів, розтаємничення архівних фондів, рішучого відступу від прикрашення історичних фактів і постатей, утвердження більш ефективних і передових методів дослідження, відновлення принципів гуманізму й людиноцентризму, пошу-

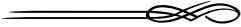
ку нових світоглядних орієнтирів. Відділ О. Лисенка, що перебував у тематичному полі Другої світової війни, чи не найбільше відчув на собі усю суперечливість методологічної ситуації. Тогочасні наукові конференції з воєнної проблематики стали своєрідним «полем бою» між апологетами-неосталіністами й рішучими прибічниками утвердження принципово нового бачення минувшини. Олександр Євгенович відразу, рішуче й безповоротно, став на позиції всеосяжного реформування історичного пізнання й утвердження нового історичного мислення.

Саме на ті непрості й багато в чому доленосні часи припав вихід унікальної узагальнюючої праці вченого «Звитяга і жертвовність: українці на фронтах Другої світової війни», підготовлена ним у співавторстві з Іваном Муковським. Поряд з цим О. Лисенко активно працював у редколегії завершального тому загальноукраїнського проєкту «Книга пам'яті України» («Безсмертя», 2000), вихід якого став справді знаковою подією воєнного історієписання.

У 1990-х побачила світ низка наукових статей вченого, присвячених найрізноманітнішим аспектам історії найбільшої трагедії ХХ ст., зокрема, мобілізаційній політиці влади, участі українців у збройних формуваннях країн зарубіжжя, внеску співвітчизників у перемогу, бойовим діям УПА, долі військовополонених, геополітичним чинникам війни, діяльності українських громад тощо.

У ті доволі динамічні часи молодий науковець захопився ще однією, доволі складною темою, пов'язаною із церковно-релігійною історією України періоду Другої світової війни. Результатом кількарічних дослідницьких зусиль Олександра Євгеновича стало опублікування низки наукових статей та двох індивідуальних монографій.

Важливим рубежем життєдіяльності О. Лисенка став захист ним в Інституті історії НАНУ дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук (грудень 1999, тема «Релігійна ситуація на Україні в 1941–1946 рр.», науковий консультант М. Коваль). А в 2000 р. після передчасної смерті Михайла

Ковалю, Олександра Євгеновича, з огляду на його беззаперечний науковий авторитет та лідерські якості, було призначено виконувачем обов'язки завідувача відділу історії України періоду Другої світової війни. Відтак розпочалася 25-річна (станом на сьогодні) управлінська каденція відомого воєнного історика. У 2005 р. він отримав учене звання професора.

Високий статус лідера вітчизняної воєнно-історичної науки Олександр Євгенович утверджує своєю невтомною й багатогранною науково-організаторською роботою. Продовжуючи справу свого попередника, він впевненою рукою капітана веде воєнно-історичний корабель до нових вершин, долаючи рифи дослідницького ретроградства* та спротив наукових консерваторів, наполегливо формує українцентричний стрижень історичних досліджень.

Науковий усесвіт професора

У творчому доробку іменитого вченого – понад 600 наукових праць: монографії, документальні збірники, довідкові видання, розділи в колективних працях, статті в наукових часописах тощо. Вони присвячені різним сторонам життя українського суспільства в роки війни, церковно-релігійним відносинам, демографічним втратам, перебігу бойових дій на фронтах й у тилу ворога, відбудовчим процесам, відомим постатям, питанням воєнної антропології** та ін. О. Лисенко став організатором низки фундаментальних видавничих проєктів, й серед них виділяється, зокрема двотомник «Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст.» (2011).

Доволі плідно вчений працює і царині підготовки довідкових видань. Ним особисто написано понад 50 статей для «Енциклопедії історії України», десятки його матеріалів

* Ретроградство (лат. *retrogradus* – крок назад) – це негативне ставлення до всього передового, реакційність та крайня відсталість у поглядах, яка виявляється у поведінці, вчинках та ставленні до змін.

** Воєнна (військова) антропологія (грец. *ανθρωπος* – людина, *λογος* – наука) – це міждисциплінарний напрям науки, який досліджує людину, її біологію, культуру, поведінку та соціальні взаємодії в контексті війни, конфліктів та військових дій. Вона аналізує, як війна впливає на людські суспільства, як формуються військові ролі, як приймаються рішення в умовах війни та як люди адаптуються до життя в умовах війни.

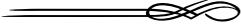
опубліковано в «Енциклопедії сучасної України». Олександр Євгенович очолює редколегію енциклопедичного видання «Друга світова війна. Україна».

Гідною науковою відповіддю на виклики екстремального часу повномасштабної агресії путінської росії проти України та переконливим контрагументом проти брехливої рашистської пропаганди стало багато в чому унікальне видання Інституту історії НАНУ «Перелом: війна росії проти України у часових пластах і просторах минувшини: діалоги з істориками» (у 2-х кн., 2022). Активну участь у розробці його концепції, мобілізації авторського колективу та підготовці відповідних матеріалів узяв і О. Лисенко, який у цей непростий для України час дедалі більше звертається до вивчення проблематики російсько-української війни.

Левову частку творчого часу науковця поглинає його робота в галузі наукового редагування. Він є членом редколегій авторитетних наукових часописів ї, зокрема; «Український історичний журнал», «Сторінки воєнної історії», «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки», «Краєзнавство». Поряд з цим відомий вчений займається редагуванням монографій, науково-популярних видань, збірників статей і документів.

Помітним явищем духовного сьогодення України є сформована О. Лисенком власна наукова школа, основу якої становить соціальний вимір історії Другої світової війни. Під науковим керівництвом та консультуванням Олександра Євгеновича підготовлено та успішно захищено 20 докторських та 22 кандидатських дисертації. Поряд з цим на понад 40 дисертаційних захистах він виступав як офіційний опонент.

О. Лисенко веде активну науково-організаторську роботу. Він є членом спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій при Інституті історії НАН, Національного університету оборони України, раніше – Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Упродовж десятиліть науковець був членом експертної ради державної атестаційної комісії

України з історичних дисциплін, сприяючи в такий спосіб атестації вітчизняних і зарубіжних наукових кадрів.

Професор О. Лисенко на посаді очільника провідного відділу Інституту історії України зарекомендував себе як талановитий академічний менеджер. Під його орудою цей інститутський підрозділ домогся вражаючих результатів у науково-дослідницькій роботі з воєнної проблематики. Побачили світ кілька десятків монографій та сотні наукових статей за авторством співробітників відділу, проведено безліч наукових та просвітницьких форумів. Лише в 2019–2024 рр. співробітники відділу опублікували 468 праць різних жанрів.

Разом зі співробітниками відділу професор О. Лисенко став організатором десятків наукових форумів міжнародного та всеукраїнського рівня із воєнно-історичних проблем. Учений виступив з доповідями та брав участь у дискусіях на авторитетних міжнародних конференціях, які проходили в Парижі, Варшаві, Пряшеві, Яссах, Клузі, Торуні, Берліні, Вільнюсі та інших містах, а також представляв Україну на науковому форумі під егідою ЮНЕСКО з нагоди 65-річчя завершення Другої світової війни.

Як член правління Національної спілки краєзнавців України, професор О. Лисенко багато працює в царині організації науково-краєзнавчих конференцій, просвітницьких заходів та реалізації видавничих проєктів, консулює дослідників місцевої історії Київщини, Черкащини, Прикарпаття, Волині, Поділля, Одещини, Чернігівщини та інших регіонів. Олександр Євгенович досить широко популяризує надбання воєнно-історичної науки, виступаючи на шпальтах мас-медійних видань, а також у теле- і радіоетерах.

У своєму надзвичайно щільному графіку вчений знаходить час для викладацької роботи, спілкування з викладачами шкіл і вишів та їхніми вихованцями. Зокрема, О. Лисенко читав спецкурси студентам Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, Національного університету «Острозька академія», Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка, Університету Григорія Сковороди в Переяс-

лаві, Національного університету «Чернігівський колегіум» ім. Т. Шевченка, Національної академії СБУ та ін. У багатьох провідних вишах України професор очолював державні екзаменаційні комісії на історичних факультетах.

Подвижницька наукова, організаторська, освітня та громадська діяльність видатного вченого дістала загальнонаціональне визнання й гідне пошанування. Його обрано членом-кореспондентом НАН України (2024), нагороджено орденом «За заслуги» 3-го ст. (2011), знаком «Відмінник освіти України» (2003), Почесними грамотами Верховної Ради та Кабінету Міністрів України (2006), присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (2006). О. Лисенко є лауреатом премії ім. М. І. Костомарова (1998) та Державної премії в галузі науки і техніки (2017, нині Національна премія імені Бориса Патона). Окрім вказаного, він відзначений багатьма регіональними, відомчими та церковними нагородами.

Життєву снагу й творче натхнення наш знаний краєнин черпає в колі своєї дружної родини. Її берегинею й музою Олександра Євгеновича є його дружина, педагогиня за фахом Алла Федорівна, з якою поруч по життю вже понад чотири десятиліття. Подружжя виховало трьох дітей. Донька Лариса (як і її мама) є викладачем музичної школи, Марія навчає школярів іноземним мовам, а син Валентин, економіст за освітою, став підприємцем. Щасливі дідусь і бабуся тішаються своїми онуками – Олексієм і Любов'ю. Рідкі години дозвілля О. Лисенко присвячує читанню книг, а також городництву й садівництву. Нікуди не поділося і його захоплення мистецтвом: разом із дружиною часто буває на концертах симфонічної й джазової музики, а в останні роки Олександр Євгенович уподобав ще й балет.

Лідер воєнно-історичної науки України перебуває в zenіті свого творчого розкриття й сповнений багатьох нових дослідницьких та організаторських задумів і проєктів. Немає сумніву в тому, що всі вони приречені на успіх!

ЗВИТЯЖЦІ ВОГНЯНИХ ЛІТ

*Синове воїнів хоробрих, явіть мужність свою!
І вам вовіки віків славу запишуть.
Г. Граб'янка*

СПОДВИЖНИК СИМОНА ПЕТЛЮРИ

Хоробрість – це до кінця усвідомлена відповідальність.

П. Павленко

Непересічна доба Української революції висунула чудову плеяду яскравих постатей, справжніх лицарів національного духу, чимало з яких пішли у святу сферу тогочасного українського державотворення з Шевченкового краю. Серед них помітне місце належить і моєму односельчанину з с. Деньги, що на Золотоніщині, Андрієві Миколайовичу Вовку – військовому діячеві, палкому патріоту України, генералу військ УНР та одному із найближчих сподвижників Симона Петлюри.

Професійний військовик і патріот України

Андрій Вовк з'явився на світ Божий у селі Деньги Золотоніського повіту 15 жовтня 1882 р. Його батьки були простими селянами, котрі мали козацьке коріння й належали до «міцних» середняків, а тому змогли дати синові не лишень типову для селянських дітей початкову освіту. Андрійко продовжив навчання у повітовому центрі, а потім і зміг реалізувати свою мрію стати професійним військовим. У 1900 р. він став солдатом розташованого в Черкасах 174-го Роменського полку, а через три роки служби вступив до Чугуївського піхотного юнкерського училища, званого тоді військового закладу. Його юнак закінчив кращим серед кращих у 1906 р. за 1-м розрядом, із персональною відзнакою військового міністра. Свій вишкіл продовжив у Костянтинівському військовому училищі (м. Київ) і після його закінчення в чині підпоручика розпочав службу в одній із піхотних частин.

А потім були громи Першої світової війни, на фронтах якої молодий офіцер командував ротою, батальйоном, був нагороджений за мужність та вміле керівництво своїм підрозділом

на Румунському фронті. Від початку Української революції А. Вовк – у вирі її подій, бере щонайактивнішу участь у формуванні українській армії. Саме він сформував і очолив український ударний батальйон, згодом – стрілецький полк. Цей підрозділ восени 1917 р. виступив проти більшовиків у місті Бердичів, а його очільник отримав звання полковника Армії УНР.

Під час австро-німецької окупації та Гетьманату наш земляк знаходився в опозиції до режиму, був заарештований і провів у в'язниці 8 місяців. Згодом Андрій Вовк став одним із організаторів антигетьманського повстання. За безпосереднім дорученням С. В. Петлюри він сформував окремий корпус, силами якого очистив від більшовицьких військ Житомир. У лютому 1919 р. Директорія призначила отамана Вовка командиром Окремого корпусу залізнично-технічних військ УНР і це з'єднання зіграло велику роль у боях з більшовицькими військами. А вже в серпні 1919 р. А. Вовк отримав посаду вартового отамана штабу групи й відзначився в запеклих боях проти денікінців та більшовиків біля Умані, Тального, Христинівки. Від вересня 1919 р. очолив 5-ту пішу Селянську дивізію Київської групи Армії УНР. У запеклих боях з переважаючими чисельно силами денікінців дивізії вдалося вибити ворога з Монастирища, Бершаді, Ольгопіля, Чечельника й Джулинки. За вміле командування військами 37-річний отаман отримав подяку від С. Петлюри. Однак денікінці підтягнули резерви й у результаті контратаки змусили дивізію А. Вовка відійти до Тростянця, звідти на Вапнярку. Зрештою, наприкінці жовтня підрозділ було переведено в тил для відновлення сил.

Очоливши 4-ту Київську дивізію Армії УНР, уже тоді широко відомий українському військовому загалу А. Вовк став одним із очільників знаменитого Першого Зимового походу Армії УНР. Від 6 грудня 1919 року до 5 травня 1920 р. у складі групи Юрія Тютюнника його дивізія пройшла з боями понад 2 тисячі км тилами денікінських і більшовицьких військ. За

цей подвиг він одним із перших був нагороджений найвищою (і єдиною реальною) нагородою УНР – Залізним Хрестом (повна назва – «Лицарський хрест за Зимовий похід і бої»). Наприкінці серпня 1920 при форсуванні Дністра А. Вовк успішно командував бойовими операціями Лівой армійської групи Армії УНР, очолив наступ проти більшовицьких військ, а восени отримав звання генерал-хорунжого.

В еміграції

Та, на жаль, УНР під натиском більшовиків загинула й рештки Армії УНР були інтерновані на теренах Польщі. Загальне командування над усіма інтернованими у Вадовицях частинами обійняв генерал-хорунжий А. Вовк. Упродовж короткого часу він також виконував обов'язки заступника голови Ради Народних Міністрів УНР. Далеко від батьківщини, у вимушеній еміграції наш земляк конкретними справами і пристрасним словом утверджував українську ідею. А. Вовк довгі роки редагував часопис «Табор», очолював Українське військово-історичне товариство, став співзасновником Товариства колишніх вояків Армії УНР та його друкованого органу «За державність». Обирався делегатом Другого з'їзду української політичної еміграції та членом ради Українського Центрального Комітету. За унікальні заслуги в українському державотворенні був нагороджений Хрестом Симона Петлюри (1936 р.)^{*}.

Доценту наповнене великими справами життя суворого воїна й невгамовного політичного діяча довгі десятиліття унеможлилювало його бодай якесь особисте щастя. Зрештою, хай і запізніле, воно таки прийшло в образі коханої жінки Софії (уроджена Галас), яка стала його вірною дружиною й

^{*} Хрест Симона Петлюри, або Орден Симона Петлюри, – нагорода Армії Української республіки, пізніше – найвища державна нагорода Уряду УНР в екзилі. Початково пам'ятний мініатюрний знак 1926 року. У 1974 р. нагороді було надано статус ордена. Перше нагородження відбулось 10 травня 1936 р. у Варшаві, останнє – 10 квітня 1977 р. у США.

соратницею. У 1939 р. у щасливій родині родині Вовків з'явився первісточок – син Микола.

Після Другої світової війни наш земляк мешкав зі своєю родиною у Західній Німеччині, працював заступником голови Вищої військової ради УНР та (до 1949 р.) виконував обов'язки голови Ради ордена Залізного Хреста. Як відомого політичного діяча, генерала Вовка було висунуто на відповідальну посаду військового міністра уряду УНР у еміграції, він обіймав її від 1957 до 1961 р.

Життя нашого земляка скінчилося в уже досить поважному віці (87 років) 11 лютого 1969 р. у німецькому місті Новий Ульм, де він мешкав на схилі свого віку. Лише нещодавно це звучне ім'я почало повертатися на скрижалі української історії. Втім, доводиться із прикрістю констатувати, що на теренах Золотоніщини ім'я відомого державотворця ще не стало об'єктом належного поцінування, воно не віддзеркалене ані в назвах вулиць, ані в об'єктах монументального мистецтва. Тож у місцевих владців і краєзнавців попереду значна робота із належного увічнення пам'яті знаного краянину.

УСЛАВЛЕНИЙ ЛЬОТЧИК-АС

*Життя героїв збагатило історію,
а історія прикрасила подвиги героїв.*

Ж. де Лабрюйєр

За нашими підрахунками всього лише 57 військових льотчиків періоду німецько-радянської війни 1941–1945 рр. стали двічі Героями Радянського Союзу, й серед них – 13 українців. Почесне місце в цій славній когорті крилатих богатирів належить і нашому земляку Івану Никифоровичу Степаненку.

Непросте становлення

Майбутній герой війни народився 13 квітня 1920 р., а його рідними пенатами стало надсупійське село з козацьким минулим і екзотичною назвою Нехайки (Драбівщина). Свого часу в цьому поселенні побували Григорій Сковорода та Євген Гребінка, й останній у своєму оповіданні написав так: «Доволі хороше село Нехайки, тут усі такі чистенькі й білесенькі хати». Іванко зростав у незаможній селянській родині Никифора Денисовича та Парасковії Дмитрівни Степаненків, й змалку був привчений до праці. А потім настали страшні голодоморні роки, й хлопець 12-річним залишився круглим сиротою: голодна смерть обірвала ще молоді життя його мами й татуса (в числі їх понад 600 односельців). І, може, Іван би розділив печальну долю вихованців дитбудинку, якби не його старша сестра Варвара, котра рішуче заявила: «Нікому не віддам братика, буду його сама виховувати!» Дійсно, вона замінила хлопцеві рідну маму, й попри неймовірні труднощі виживання таки поставила його на життєве крило.

Як і належить, Іван навчався у місцевій семирічці, був одним із найкращих її учнів. А після закінчення шкільного навчання, пас коней і телят, доглядав за худобою в місцевому колгоспі. У 1938 р. він виїхав до м. Дніпродзержинськ (нині Кам'янське), де після нетривалого навчання працював слюсарем на вагоноремонтному заводі.

Утім, його ще з дитинства вабила голуба романтика неба. І це й не дивно, адже 1930-ті стали порою розквіту авіації. Хлопець із захопленням читав про подвиги льотчиків-челюскінців, трансконтинентальні перельоти В. Чкалова, М. Громова, В. Кокінакі... Зрештою, реалізуючи свою мрію стати льотчиком, у 1940 р. Іван закінчив Дніпродзержинський аероклуб. Швидко засвоїв ази пілотування й здійснив свій перший самостійний політ на У-2.

У тому ж році він був призваний до лав Червоної армії й утвердився у своєму намірі присвятити себе військовій авіації. Відтак, вступив на навчання до знаменитої своєї випускниками Качинської військової авіаційної школи. І. Степаненко

виділявся з-поміж інших курсантів своєю наполегливістю й неабиякими здібностями. Випускні іспити льотчика-винищувача склав уже тоді, коли над Україною закружляли чорнохресті нацистські стерв'ятники.

У полум'яному небі

То був червень 1941. Війна! Сержанта Івана Степаненка в числі інших випускників «Качі» направили на Південний фронт, на рубіж біля річки Прут. Не думав тоді молодий льотчик, що війна для нього триватиме всі ті 1453 вогняні дні й ночі! Деякий час він воював у наземних військах, а перший бойовий виліт нашого земляка на тихохідному біплані* I-153 («Чайка») відбувся вже у наступному році. Невдовзі в Іванів винищувальний полк прибула нова техніка: більш швидкісні англійські винищувачі «Харрикейни»**. І. Степаненко швидко призвичаївся до нових машин й у липні 1942-го відкрив свій бойовий рахунок, збивши ворожого «Юнкерса» під час боїв на Брянському фронті. Незабаром отримав і свою першу бойову нагороду – орден Червоної Зірки.

Та найкращими для нього крилатими друзями стали літаки Як-7, пізніше Як-9***, які виділялися своєю маневреністю та зразковими бойовими характеристиками. Саме на них і здійснив свої основні подвиги наш земляк. Він день у день вдосконалював свою бойову майстерність, ретельно вивчав тактику ворога, вчився реагувати на кожний його маневр, а під час бойових вильотів не лише бачив усе небо, але й майстерно попадав у ворожу ціль.

Наприкінці літа 4-й винищувальний авіаційний полк був перекинтий під Сталінград, а сам І. Степаненко став спочатку

* Біплан – це літак, крила якого складаються з двох площин, розміщених одна над одною. Ця конструкція забезпечує більшу підйомну силу при меншому розмірі крила. В авіації біплани були поширені на ранніх етапах, але з часом їх витіснили моноплани.

** «Харрикейн» (Hawker Hurricane) – це британський одномісний винищувач часів Другої світової війни, розроблений фірмою Hawker Aircraft Ltd. Він був одним з основних винищувачів британських ВПС. В рамках військової допомоги поставлявся в СРСР.

*** Військовий літак серії Як (найбільш відомі модифікації – Як-1, Як-3, Як-7, Як-9, головний конструктор О. Яковлев) – одномоторний винищувач, один із найпоширеніших типів радянських літаків на фронтах Другої світової війни.

командиром ланки, а потім і заступником командира ескадрильї. У одному з боїв над Волгою він прикрив відхід свого побратима, зумів збити два «Мессера», проте й сам був важко поранений. Стікаючи кров'ю й зібравши всю свою волю в кулак, мужній пілот все ж зумів посадити свого підбитого літака в розташування наших військ.

Після одужання, він знову в боях. І знову збиті ним ворожі літаки, чергове поранення та дві бойові нагороди: орден Червоного прапора й Вітчизняної війни 2-го ст. А потім були запеклі бої над Кубанню й участь у битві на Курській дузі, де Іван Никифорович воював уже в ранзі командира ескадрильї. Для своїх однополчан він став взірцем бойової майстерності та беззавітної мужності. У серпні 1943-го льотчик здійснив свій черговий подвиг. Сім «Яків під його командуванням зустріли кілька десятків «Хейнкелів і «Юнкерсів», розладнали їхні ряди й змусили скинути бомбовий вантаж далеко до позицій наших військ та втікати. У цьому бою групою Степаненка було знищено 5 ворожих літаків (два з них – особисто командиром).

А потім у складі 2-го Прибалтійського фронту капітан І. Степаненко громив ворога в небі Білорусії й Прибалтики й уже на початок 1944-го він записав у свій бойовий актив 232 бойові вильоти, 14 літаків, збитих особисто й 8 у групових боях. У квітні 1944-го мужнього льотчика удостоїли звання Героя Радянського Союзу.

Льотчик І. Степаненко досить часто виступав у ролі «вільного мисливця», одноособово полюючи за ворожими літаками та «приземляючи» їх. А ще він був неперевершеним віртуозом радіозв'язку, успішно організовував авіарозвідки. Часом йому вдавалося знищувати й наземні цілі: 4 липня 1944 р. у парі з бойовим побратимом атакував скупчення техніки ворога в районі станції Єсенники й, незважаючи на сильний зенітний вогонь, зірвав склад із боєприпасами та спалив 6 вагонів.

Та головне своє завдання І. Степаненко вбачав у знищенні ворожої авіатехніки, а тому з кожним тижнем збільшувалася

кількість зірочок на фюзеляжі його літака як позначення збитих ним ворожих літаків. Свою останню, 33-тю бойову перемогу, здійснюючи 395-й бойовий виліт, він здобув у останній день війни: 8 травня 1945 р.

Побільшало в льотчика й нагород: він був нагороджений ще одним орденом Червоного прапора й орденом Олександра Невського. А в серпні 1945 р. вийшов Указ Президії Верховної ради СРСР про присвоєння йому звання «Двічі Герой Радянського Союзу».

Роки повоєнні

У повоєнні роки іменитий льотчик-ас продовжив свою службу у Військово-Повітряних Силах. Усвідомлюючи необхідність підвищення свого освітнього рівня й бойової майстерності, він закінчив Військову академію імені М. В. Фрунзе. А ґрунтовні теоретичні знання здобув у найвищому мілітарному закладі – Військовій академії Генштабу. Йому випало командувати авіаційними з'єднаннями, в тім числі і в Групі радянських військ у Німеччині, й наш земляк належав до числа найулюбленіших командирів, якого глибоко поважали підлеглі за унікальний досвід та справедливість. Він ніколи не обмежувався лише командною роботою із генеральських кабінетів, а продовжував літати. При цьому, успішно освоїв нові реактивні винищувачі МіГ-15 і МіГ-17.

Від 1976 р. генерал-майор авіації І. М. Степаненко перебував у запасі, пізніше – у відставці. У 1999 р. йому було присвоєно військове звання генерал-лейтенанта. Усе зболене й пережите в бойових буднях воєнної пори ветеран поклав на сторінки своєї чудової книги-спогаду «Полум'яне небо».

Бойові заслуги Івана Никифоровича в повоєнний час були відзначені ще трьома орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни 1-го ст. та «За службу Батьківщині в Збройних Силах» 3-го ст. А за унікальний внесок у розвиток військової авіації в 1966 р. йому було присвоєно почесне звання «Заслужений військовий льотчик СРСР».

Уславлений льотчик проживав у місті Львові, а потім у Черкасах. Часто навідувався до рідного села, часом затримувався в ньому надовго (там у нього була дача з гарним садком). До речі, Івана Никифоровича довгі роки пов'язувала дружба із ще одним українським льотчиком-асом – Володимиром Лавриненком, також двічі Героєм.

Стопами І. Степаненка пішов його молодший син Андрій, який служив у ВПС після закінчення Ризького вищого військового інженерного авіаучилища. Іван Никифорович пішов у засвіти 31 травня 2007 р., а свій вічний спочинок зайшов на центральному кладовищі м. Черкаси. У його рідному селі Нехайки встановлено бронзовий бюст герою. Одна із сільських вулиць та місцевий навчально-виховний комплекс носять ім'я Івана Степаненка.

Тож пам'ятаймо нашого земляка-героя! Й нехай його подвиги надихають нинішніх захисників України в боротьбі за нашу незалежність проти знавіснелих рашистів!

КЕРМАНИЧ «ЛІТАЮЧОГО ТАНКА»

*Відвага – меч і щит, і розум сміливця.
В. Альфері*

Серед наших фронтовиків його любляче величали «літаючим танком». Натомість, для гітлерівців він був уособленням жаху, звідси й відповідний ярлик: «чорна смерть». Йдеться про легендарний радянський літак-штурмовик ІЛ-2, котрий не мав аналогів у роки Другої світової. Саме за штурвалом цього броньованого красеня усі роки війни піднімався в полум'яне небо і здійснював свої подвиги відомий військовий льотчик, наш земляк, Герой Радянського Союзу Григорій Лаврентійович Світличний.

Крилата мрія

Г. Світличний народжений 1 травня 1921 р. в с. Дмитрівка на Золотоніщині, зростав у багатодітній селянській родині, де виховувалося четверо дітей. Його батька – колгоспного коваля – називали майстром «золоті руки», і він намагався передавати своє ремесло й синам. Григорій навчався в місцевій школі, та проте закінчувати семирічку йому випало вже в столичній Москві, куди несподівано для дмитрівчан перебралася в 1935 р. родина Світличних. А потім було здобуття професії токаря у школі ФЗУ (фабрично-заводського учнівства) й робота за набутою спеціальністю в підмосковному місті Подольську. Хлопця уже давно вабила голуба романтика неба й тому він паралельно із навчанням та роботою відвідував заняття в місцевому аероклубі.

У грозовому 1939-му Г. Світличного призвали до лав Червоної армії. Він тоді й передбачити не міг, що його військова служба розтягнеться в часі аж на 20 років. Згодом написав рапорт командуванню, аби його направили навчатися на військового льотчика. Майстерність пілота він опановував у знаменитій Балашовській льотній школі, яка підняла на крило не один десяток відомих повітряних асів. Уже влітку 1941 р. Григорій опинився у вирі оборонних боїв, під час яких його літака було збито. Разом із іншими «безкінними» пілотами його відправили до Воронежа для освоєння нового типу літака – штурмовика ІЛ-2*, котрого поймаєнували «літаючим танком».

У небі війни

У жовтні 1941 р. штурмовий полк Г. Світличного був кинутий для участі в боях під Москвою. У складі дев'ятки «Ілів» наш земляк атакував ворожу колону, що рухалася в районі міст Можайськ і Дорохове. У результаті цієї повітряної атаки ворог втратив 10 танків і 30 автомашин з піхотою. 11

* Іл-2 – радянський штурмовик часів Другої світової війни, створений в ОКБ під керівництвом С. Іл'юшина. Наймасовіший літак 1940-х років, їх було випущено понад 36 тис. штук.

листопада 1941 р. під час чергового нальоту на ворога літак Григорія був підбитий, а сам льотчик отримав важке поранення. Стікаючи кров'ю й долаючи нелюдський біль, мужній льотчик таки зумів посадити літака на свій аеродром. Уже в шпиталі дізнався славний сокіл про те, що його беззавітна стійкість відзначена найвищою тоді державною нагородою – орденом Леніна.

Після одужання, в січні 1942 р. Григорій Лаврентійович був призначений командиром ланки штурмовиків. За наказом командування він повів свій підрозділ на станцію Шеховську, де розвантажувалася ворожа техніка. З «Ілів» на ворога впали бомби, реактивні снаряди та злива гарматно-кулеметного вогню. Після цього нальоту станція перетворилася в розбурхане вогняне море, а багато одиниць гітлерівської техніки було виведено з ладу.

Узимку 1942 р. наше командування дізналося від місцевих підпільників, що неподалік Брянська на секретному аеродромі розташувалося понад 60 новітніх літаків ворога. У небо негайно було піднято весь штурмовий полк, літаки якого сміливо атакували це летовище. Г. Світличний влучними пусками реактивних снарядів та пострілами своєї гармати й кулемета знешкодив дві зенітні точки й спалив кілька літаків. Однак при виході з атаки його штурмовик потрапив під зенітний обстріл і отримав до 50 пробоїн. Проте це не завадило льотчику повернутися на свою базу з його зраненою бойовою машиною.

Ланка лейтенанта Г. Світличного відзначалася великою результативністю й при штурмуванні ворожих ешелонів. Відтак, у результаті атак на 11 військових потягів ворог не дорахувався десятків одиниць бойової техніки й сотень солдатів та офіцерів. Незабаром Григорій Лаврентійович зажив у своєму 312-у штурмовому авіаполку слави безстрашного та вмілого крилатого бійця й талановитого командира. Лише в листопаді – грудні 1942 р. він здійснив 62 бойові вильоти, знищивши при цьому 21 ворожий танк, 30 гармат, 5 мінометів,

понад 100 коней і близько тисячі гітлерівців. Цей бойовий рахунок отримав суттєве поповнення і в наступному воєнному році.

А 1 травня 1943 р., якраз у день народження льотчика, вийшов Указ Президії Верховної ради СРСР про відзначення його почесним званням Героя Радянського Союзу «за зразкове виконання бойових завдань командування і виявлені при цьому відвагу й героїзм». Підкреслимо, що наш земляк отримав Золоту Зірку героя за №1016, отже опинився серед тих, хто відкрив другу тисячу поцінованих цим найвищим ступенем суспільного визнання військового подвигу.

Подальшими віхами бойового шляху колишнього дмитрівчанина стали вогняні атаки на Курській дузі, Смоленщині й у Білорусії. Після закінчення в 1944 р. вищої офіцерської школи штурманів (Полтава) капітану Г. Світличному було довірено командування ескадрильєю штурмовиків. У складі 2-го Білоруського фронту він узяв участь у грандіозній Вісло-Одерській наступальній операції і значно поповнив свій бойовий рахунок. Ескадрилья Г. Світличного відзначилася під час штурму гітлерівської фортеці Грудзенз. Наш земляк був і серед тих, хто залишив свого автографа на стінах зруйнованого нацистського рейхстагу. На грудях героя (на додачу до попередніх нагород) з'явилися ордени Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го ст. А в червні 1945 р. в числі найхоробріших майор Г. Світличний крокував у тріумфальних шеренгах параду Перемоги в столиці.

У мирні роки

У повоєнні роки Григорій Лаврентійович продовжив свою службу у Військово-Повітряних силах, командуючи авіаційними підрозділами. Задля підвищення свого командирського рівня закінчив у 1946 р. Військово-повітряну академію, а в 1951 р. – Вищі льотно-тактичні курси. За багаторічну й бездоганну військову службу він був нагороджений ще одним орденом Червоного Прапора і орденом Червоної Зірки.

Військова кар'єра нашого земляка завершилася у 1958 р.: у відставку вийшов у званні полковника. Останні десятиліття свого життя мешкав у Луцьку, де проводив багатогранну громадську діяльність, активно займався військово-патріотичним вихованням молоді. З нагоди 40-річчя Перемоги воєнний ветеран був нагороджений орденом Вітчизняної війни 1-го ст. Помер від важкої хвороби 24 квітня 1992 р. у 70-річному віці, а вічний спочинок знайшов на кладовищі в Луцьку.

Ім'я героя Другої світової назавжди залишиться в пам'яті його краян, які нині виборюють нашу незалежність у боротьбі з агресорами.

ВОГНЯНИМИ ВЕРСТАМИ

*Герой хоробріший за звичайну людину
на якихось п'ять хвилин.
Р. Емерсон*

Золотоніщина подарувала Україні 23 воїни Другої світової, котрі за свої подвиги на зраненій землі та у вогняному небі відзначені найвищим ступенем суспільного визнання — званням Героя Радянського Союзу. Хіба що половині із них судилося зустріти травневий день 1945-го, увічнений Перемогою над німецьким нацизмом та його союзниками. Серед цих героїв — обранців воєнної долі — почесне місце посідає й наш земляк Яків Трохимович Андрющенко.

Мріяв плекати хліб

Є в Златокраї крихітне низовинне село біля Сули й Кременчуцького водосховища, обрамлене заплавами, луками та густими лісами. Це Матвіївка, належна наразі Новодмитрівській сільраді, й саме тут 20 вересня 1920 р. з'явився на світ Божий Яків Андрющенко.

Зростав у бідняцькій селянській родині, а коли підріс, гнув спину разом зі своїми батьками на полях місцевого колгоспу «Червоний Дніпровець». Читати, писати й рахувати навчився в місцевій початковій школі, а потім Яші довелося продовжити освіту в семирічці сусіднього села Шабельники, щодень долаючи кількакілометровий шлях лісам й болотами, часом і під час негоди. Матвіївчанин став зразковим учнем, активістом, займався спортом.

Батьки пишалися успіхами сина, а після закінчення школи порадили йому продовжити навчання в Золотоніському сільськогосподарському технікумі. Яків пристав на цю пропозицію й наполегливо опановував фах агронома, що тоді для простого сільського хлопця стало апофеозом мрій. Уже після закінчення технікуму в грозовому 1940-му його призвали до лав Червоної армії, а через кілька місяців з огляду на освітній ценз направили на навчання до Краснодарського зенітного артилерійського училища.

Утім стати зенітником новоспеченому офіцерові не випало, адже він потрапив у військовий підрозділ спочатку ротних, а потім і полкових мінометів. Уже від березня 1942-го перебував у вирі пекельних боїв і неодмінно на передньому краї. Адже мінометники завжди вели вогонь у безпосередній близькості до ворожих позицій, а тому постійно кидали виклик смерті. Наш земляк воював у складі Північно-Західного, Західного, 1-го й 2-го Білоруських фронтів. Невдовзі після перших бойових хрещень йому було присвоєно звання старший лейтенант і довірено командування мінометною батареєю.

Хроніка звитяги

У серпні 1942 р., вступивши у складі 1-ої ударної армії в кровопролитні бої з противником біля річок Прусья і Редья (Новгородська область), батарея Я. Андрющенка прицільним вогнем мінометів знищила; річкову переправу, кілька бліндажів, знешкодила вогневі точки противника, в тім числі станковий кулемет із його обслугою. При цьому загинуло

кілька десятків гітлерівців, тоді як завдяки вмілому командуванню Якова Трохимовича батарея не мала жодних втрат у живій силі й техніці. Відтак 12 вересня на грудях воїна засяяла перша бойова нагорода: орден Червоної Зірки (він був запроваджений у 1930 р. для відзначення особистої мужності бійців).

У одному з боїв на Західному фронті Яків Андрющенко був поранений і якийсь час його супроводжував лиш непривабливо-сірий колір фронткових шпиталів. На передову повернувся вже у званні капітана та в ранзі командира дивізіону 57-го артилерійського полку.

Влітку 1944-го розгорнулася грандіозна наступальна операція наших військ під кодовою назвою «Багратіон», стратегічною метою якої стало остаточне вигнання ворога з території Білорусії. Саме ці бої й підняли матвівчанина на найвищий п'єдестал військового визнання. Незважаючи на колосальні втрати, ворог вчинив запеклий опір. Особливо вперто гітлерівці захищали шосівку Могильов-Мінськ – важливу для них фронтову артерію. Стрілецькі батальйони 95-ої стрілецької дивізії, підтримані шквальним вогнем 76-мм гармат дивізіону Я. Андрющенка, перерізали цю комунікацію ворожих військ й заволоділи шосе, котре вело до білоруської столиці. 23 червня 1944 р., діючи сміливо й рішуче в складних умовах болотисто-лісної місцевості, артилеристи придушили чотири мінометні батареї ворога в районі населеного пункту Золвоздіно. Це допомогло частинам, які форсували річку Проня, прорвати ворожу оборону й просунутися вперед.

У боях за Василевичі й Тетерів дивізіон Я. Андрющенка вийшов на пряму наводку та прицільним вогнем знищив дві протитанкові гармати, п'ять кулеметів, до сотні ворожих солдат. Це уможливило вихід наших військ до Дніпра, який незабаром було форсовано.

«Батарей, вогонь!»

Незабутнім для капітана Я. Андрюшенка та його бійців став день 28 червня 1944 р., коли розгорівся запеклий бій поблизу білоруського містечка Княжиця. «Батарей, вогонь!», — охриплим від неймовірної напруги голосом не стомлювався подавати команди Яків. Підстрибуючи на місці, знаряддя вивергали вогонь, який смертоносною лавиною сипався на голови ворога, вражав його техніку... Тоді бойовий рахунок дивізіону поповнився двома танками, двома самохідками, вісьмома гарматами, десятками автомобілів. При цьому було вбито близько 250 німецьких вояків, у тому числі й генерала, захоплено прапор ворожої дивізії. Скупі рядки нагородного листа засвідчують, що такі ратні успіхи забезпечив умілий командир Яків Андрюшенко, який «гідний присвоєння звання Героя Радянського Союзу». До речі, в тому бою капітан отримав контузію й осколкове поранення в щоку, та проте залишився на позиціях (ця мітка Молоха війни і в уже мирні роки постійно повертала артилериста у вогняні сорокові). Указ Президії Верховної ради СРСР про присвоєння Я. Т. Андрюшенку найвищого звання було підписано 22 серпня 1944 р.

І знову безкінечні бої на багатостраждальній білоруській землі. Біля міста Гродно разом із піхотним батальйоном дивізіон Я. Андрюшенка переправився на західний берег річки Німан і попри шалені контратаки ворожих військ (а їх було 12!) наші бійці зуміли втримати плацдарм до підходу основних сил. При цьому влучним вогнем Андрющенкового підрозділу було знищено ворожу роту, підбито танк, знешкоджено мінометну батарею й два кулеметних гнізда. Упродовж доби наш земляк ні на хвилину не полишав командного пункту, особисто керуючи боєм. Завдяки мужності й героїзму його та бійців нашим військам вдалося закріпитися на німанському плацдармі.

Командувач артилерією 95-ої Верхньодніпровської червонопрапорної стрілецької дивізії, полковник Расторгуєв представив Я. Андрюшенка до нагородження орденом Червоного

прапора (перша радянська нагорода, запроваджена ще в 1918 р.). Одначе в штабі армії ухвалили рішення про відзначення командира набагато рідкіснішим орденом Олександра Невського (запроваджений у липні 1942-го як командирський). Усього ним проведено 42 тис. нагороджень, тоді як орденом Червоної Зірки – близько 3 млн).

А потім було ще одне поранення, лікування в шпиталі й знову – бої... Дивізіон Я. Андрющенка взяв участь у Вісло-Одерській наступальній операції, а остаточну крапку його воєнної епопеї було поставлено вже після падіння нацистської твердині – Берліна.

Частий гість школярів

Після закінчення війни майор Я. Андрющенко вирішив продовжити службу в армії. Задля вдосконалення власної фахової підготовки в 1949 р. закінчив Вищу артилерійську офіцерську школу, а в 1960-му – Центральні артилерійські офіцерські курси. Командував артилерійськими частинами в різних військових округах, був нагороджений ще одним орденом Червоної Зірки та медаллю «За бойові заслуги». Зрештою, від 1969 р. полковник Я. Т. Андрющенко перебував у запасі, а потім подав у відставку.

Місцем проживання на заслуженому відпочинку разом із родиною обрав недалеко від рідної Матвіївки місто на Дніпрі – Черкаси. Частенько відвідував рідні пенати, був частим гостем шкіл нашого краю, в тім числі й Шабельниківської, котра дала путівку в життя. Серце воїна-героя зупинилося в останній день лютого 2003-го, а вічний спочинок знайшов на центральному кладовищі Черкас.

Не забуваймо наших краян-земляків – звитяжців Другої світової! Адже пам'ять про героїв надихає на подвиги їхніх правнуків у протидії нинішнім ворогам України.

ЧОТИРНАДЦЯТИЙ РЕЙС

*Мужнім зветься той, хто безстрашно
іде назустріч прекрасній смерті.
Арістотель*

Насправді незнищеної пам'яті заслуговують ті захисники Вітчизни, які в пору ворожої навали поклали на вівтар захисту її честі й незалежності найдорожчий дар Божий – своє життя. Особлива шана – полеглим воїнам, подвиги яких увінчані найвищим почесним званням. А таким у роки жорстокого двобою з нацизмом та його союзниками в 1941–1945 роках було звання Героя Радянського Союзу, й серед цих славних лицарів доблесті є чимало наших земляків. У цьому матеріалі мова піде про одного зі славних творців переможного тріумфу, уродженця Золотоніщини Василя Федоровича Педька. Він прожив коротке життя, проте увінчане бойовим подвигом.

Шлях до подвигу

Про юні роки Василя Педька відомо вкрай мало. Він народився в прикінцевий період Української революції (1920), а його рідними пенатами стало крихітне село Коврай-2, що на Золотоніщині. Цифрове позначення в назві цього поселення засвідчує, що в нього є й стовідсотковий тезко – сусіднє село Коврай (там у XVIII столітті жив і творив великий поет і філософ Г. С. Сковорода). До речі, аби увиразнити окремішне найменування, до Коврая Другого часом додають ще і його узвичаєну ще 300 років тому назву «Левада».

Родина Педьків дуже бідувала і ще на початку 1920-го у пошуках кращої долі виїхала на далеку Кубань. Там, очевидно, Василь і закінчив неповну середню школу, досить рано розпочав трудову діяльність на тамтешніх колгоспних ланах. Якраз у передгрозовому 1940-му його призвали до армійських лав, і Василева служба виявилася тривалістю чотири роки. Колишньому коврайцю випало опанувувати досить непросту

військову спеціальність – саперну справу. Вона вимагає від бійця особливої зібраності й зосередженості, адже недарма кажуть: сапер помиляється лише один раз! Василь вивчав військову справу наполегливо, став відмінником бойової та політичної підготовки.

11-та армія, в якій служив наш земляк, дислокувалася в Прибалтиці, на західному кордоні, а тому з початком війни з нацистською Німеччиною відразу вступила в бої. Перше бойове хрещення Василь отримав на початку липня 1941-го на Псковському напрямі. Під натиском переважаючих сил ворога довелося відступати до Новгороду й озера Ільмень. Тут упродовж тривалих оборонних боїв молодий сапер займався звичною для себе справою: облаштуванням мінних полів на багатокілометровому березі, підривом ворожих об'єктів тощо.

Під час тимчасового весняного «затишшя» 1943 р. Василь Педько потрапив до складу окремого саперного батальйону 7-ої гвардійської армії, яка уславилася в ході грандіозної битви на Волзі, відомої як Сталінградська (як 64-та армія під командуванням генерала М. С. Шумілова, який, до речі, керував допитом взятого в полон німецького генерал-фельдмаршала Ф. Паулюса). Згодом наш земляк став учасником битви, яка забезпечила перелом у ході бойових дій на радянсько-німецькому фронті. Йдеться про грандіозний двобій на «вогняній» Курській дузі влітку 1943. У ході цього герцю досить яскраво виявилася роль саперних підрозділів при проведенні тактичних операцій, і саме тоді наш земляк відзначився в боях як умілий і досвідчений сапер. Біля села Севрюкове (неподалік Белгорода) 7 липня під сильним вогнем противника Василь зумів замінувати міст через річку Сіверський Донець. Коли ворожі танки з'явилися на цій мостовій переправі, він, нехтуючи смертельною небезпекою, підірвав міст, що дало змогу надовго зупинити наступ противника на цій ділянці фронту. Мужнього єфрейтора було нагороджено медаллю «За відвагу», яку на фронті, до речі, цінували не менше за орден.

А потім на нього чекав пекельний вир боїв за визволення м. Красноград на Харківщині. 81-а гвардійська стрілецька дивізія, в якій служив Василь Педько, в ознаменування цього ратного подвигу отримала почесне найменування «Красноградської».

Рейс виявився останнім

Восени переломного 1943 Василів батальйон узяв участь в історичній битві за Дніпро. Саме тоді й прийняв свій останній бій ефрейтор Василь Педько...

Село Бородаївка Верхньодніпровського району на Дніпропетровщині. Тут, незважаючи на шквальний вогонь, гвардійці 81-ої дивізії захопили на правому березі шматочок придніпровської землі й героїчно відбивали безкінечні атаки ворога. Аби втриматися, знекровленому плацдарму, як повітря, потрібні були підкріплення та боєприпаси.

Це була ніч, 26 вересня 1943. «Ефрейторе Педько! Наказую тобі негайно переправити понтоном на правий берег бійців і боєприпаси!» – прозвучав серед вибухів бомб і снарядів, свисту куль наказ командира саперного батальйону, на що Василь відповів: «Так, товаришу капітане!» При цьому він розумів, що в тій обстановці навряд чи вистачить навіть п'яти – шести рейсів, і що йому треба щоразу кидати виклик самій смерті. Як тільки ущент заповнений бійцями понтон за кермуванням Василя Педька під його напівжартівливе «Поїхали!» вирушив у небезпечну дорогу, відразу ж у його бік потяглися вогняні траси автоматних пострілів, а вода буквально завирувала, здіймаючися кількадеметровими темними султанами вибухів мін і снарядів. Над Дніпром нависали ворожі літаки, скидаючи свій смертоносний вантаж на наших воїнів. Не один бойовий побратим згинув у Дніпрових водах під час тих кривавих переправ.

У цій вогняній каруселі наш земляк уміло маневрував, уникаючи зустрічей із ворожими снарядами й бомбами, і

раз-по-разу доставляв бійців та боєприпаси на гарячий плацдарм. Коли понтон Василя здійснив 13 рейсів (що було справжнім рекордом мужності), комбат сказав йому таке: «Ти здолав «чортову дюжину» за кількістю рейсів поспіль й очевидно народився в сорочці, раз уцілів. Представлю тебе на Героя! Але прошу здійснити ще один вояж на Правобережжя. Адже на плацдармі в бійців знову закінчуються боєприпаси!».

Уже благословилося на світ, і цей 14-ий рейс виявився для Василя останнім. У його голову влучила така куля ворожого снайпера, який уже давно полював за безстрашним керманичем-понтонером. Нашому земляку тоді йшов 23 рік... А 26 жовтня 1943 року з'явився Указ Президії Верховної Ради СРСР про присвоєння Василю Федоровичу Педьку «за зразкове виконання бойових завдань командування на фронті боротьби з німецькими загарбниками і виявлені при цьому мужність і героїзм» звання Героя Радянського Союзу, на жаль – посмертно. Цікава деталь: цим же указом найвищого звання був удостоєний і командувач 7-ої гвардійської армії генерал-полковник М.С. Шумілов. Сапера Василя Педька було навічно зараховано до списків особового складу гвардійської дивізії, в якій він служив і здійснив свій подвиг.

Поховали нашого земляка героя в селі Орлик Кобеляцького району на Полтавщині. А коли наприкінці 1950-их це поселення потрапило в зону затоплення, останки героя перенесли на кладовище с. Радянське (нині Придніпровське).

Хоча час дедалі більше віддаляє нас від буремних подій Другої світової, нам негоже забувати звитяжців грізних 1940-их – дідів і прадідів нинішніх захисників України від російської агресії. Тому дуже б хотілося, аби й пам'ять про Василя Педька була б увічнена.

НА БОЙОВОМУ Й ТРУДОВОМУ ФРОНТІ

Героїзм – це перемога душі над тілом.

А. Ам'єль

Його життєвий маршрут розпочався в маленькому сільці Дібрівка, проліг через фронти Другої світової та узбецьке місто Янгіюль, а завершився в обласних Черкасах. Бойова звитяга цього нашого земляка увінчана почесним званням Героя Радянського Союзу, а його сумлінна праця в мирні будні пошанована високими державними нагородами. Йдеться про Василя Івановича Рибалка, уродженця Золотоніщини.

Хуторянин за походженням

Майбутній герой народився 29 серпня 1921 р., а його малою батьківщиною став хутірець Дібрівка, котрий начебто загубився в сосновому лісі. Зростав у селянській родині, яка потерпала від нестатків. Звісно, жодних культурно-освітніх об'єктів на хуторі не було, а тому Василько навчався в сусідній Золотоноші й щоденно, за будь-якої погоди, долаючи чотирьохкілометровий шлях, прямував до міської школи (нині – №6).

Після закінчення десятирічки пішов працювати робітником на залізницю, згодом здобув професійну освіту на фахових курсах і до початку війни обіймав посаду майстра дільниці. Потім настав вогняний червень 1941-го, а від вересня того ж крутозламного року над краєм опустилася темінь нацистської окупації. Після визволення рідних місць (два роки потому), Василь у жовтні 1943 р. пішов на фронт. Воював у складі 294-ої стрілецької дивізії, був мінометником-вогневиком. Невдовзі з огляду на розважливість і мужність сержанту Василю Рибалці довірили командування обслугою 82-мм міномета.

У вирі боїв

Так уже склалася фронтова доля воїна; що йому випало форсувати Дніпро й узяти участь у кровопролитних боях на теренах рідної Черкащини. Зокрема, у пам'ять воїна вкарбувалися запеклі бої за визволення Черкас (за це його дивізія отримала почесне найменування Черкаської), а також Звенигородки, Сміли, Корсуня й Умані. Полк Василя Рибалка став учасником знаменитих Корсунь-Шевченківської, Умансько-Ботошанської операцій.

Саме бої на рідній землі й підняли Василя Івановича на найвищий п'єдестал суспільного визнання. То вже був початок березня 1944-го, й запишалося всього чотири дні до остаточного визволення Черкащини. У районі села Рижанівка на Звенигородщині вогонь артилерії й двох кулеметів противника зупинив просування наших військ. «Я спробую уточнити місце знаходження вогневих точок німців і скоригую наш вогонь», – мовив сержант В. Рибалко. «Що ж, якщо зумієш, то з мене подання на орден!», – відповів на це командир батальйону.

Під шаленим обстрілом Василь поповз до ворожих позицій і, ризикуючи життям, наблизився майже впритул до лінії зіткнення. Він викликав вогонь своєї мінометної роти на себе, і в цьому вогняному смерчі коригував прицільність пострілів. У результаті смертоносні точки ворога було знешкоджено, а сам сержант повернувся до своїх живим і неушкодженим. «Ти в сорочці народився, як зумів вціліти в тому пеклі! Чекай нагороду!» – обняв його комбат.

Сержант В. Рибалко став для бійців прикладом мужності й відваги. Так, біля села Тернівка, що на Вінничині, він відзначився у рукопашному бою, особисто знищивши 14 солдатів і офіцерів противника, а потім під шаленим вогнем ще й зумів винести із поля бою важко пораненого офіцера. Уже тоді сержант знав, що до столиці надіслані документи на відзначення його подвигів найвищим званням військової доблесті.

Утім, Указ Президії Верховної Ради СРСР про присвоєння Василеві Рибалку звання Героя Радянського Союзу вийшов лише 13 вересня 1944 р. Перегодом йому було вручено Золоту

Зірку за №4677 та орден Леніна, після чого Василя Івановича направили на навчання до Харківського танкового училища, яке він закінчив уже після війни, отримавши офіцерське звання.

Янгіюль - Черкаси

Після звільнення в запас В. Рибалко здобув вищу освіту в педагогічному інституті та вищій артилерійській школі. Життєва доля закинула його досить далеко від рідних місць: наш земляк оселився в сонячному Узбекистані, де жив у місті Янгіюль Ташкентської області. Упродовж десятиліть був очільником Янгіюльського району, як керівник користувався неабияким авторитетом, позаяк під його орудою регіон досяг вагомих результатів у всіх сферах життя. То ж і не дивно, що колишнього дїбрівчанина кілька разів обирали депутатом і навіть членом Президії Верховної Ради Узбецької РСР. Свідченням суспільного визнання його трудових успіхів є низка державних нагород, отриманих ним у мирний час. Зокрема, він став лицарем орденів Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора, двох «Знак Пошани» та був нагороджений кількома медалями.

Проте душа ветерана війни і праці рвалася до рідних країв, на береги Дніпра, де повітря п'янкiше й вода чистіша, де все з дитинства до болю знайоме. Відтак він із родиною, вже перебуваючи на заслуженому відпочинку, оселився в Черкасах. Василь Іванович і тут не шукав спокою, відгукувався на запрошення навчальних закладів, розповідав юним про нелегкі фронтові дороги, закликав їх до постійної готовності захищати Україну. Його внесок у патріотичне виховання молоді був відзначений нагородою незалежної України – орденом «За заслуги» 3-го ступеня.

У нашому обласному центрі й закінчилося земне життя Героя: його серце перестало битися 20 травня 2005 р. Вічний спочинок він знайшов на почесній алеї міського кладовища Черкас. Іменем В. І. Рибалка названа одна з шкіл узбецького міста Янгіюль.

ПАРАШУТИСТ НОМЕР ОДИН

Щастя належить безстрашним.

Е. М. Ремарк

Кому хоч раз у житті доводилося стрибати з парашутом, підтвердить думку про те, що кожного разу – це справжній виклик невідомості й тест на мужність та рішучість. Такі випробування характеру на міць десятки й сотні разів переживають воїни-десантники, авіатори й представники парашутного спорту. А яку ж силу духу треба мати функціонерам такої рідкісної професії, як випробувач парашутів! До цієї славної когорти справжніх відчайдушів і підкорювачів повітряного океану належить і наш уславлений земляк, за багатьма оцінками «парашутист №1», Василь Григорович Романюк.

Мріяв про небо з дитинства

Майбутній підкорювач неба з'явився на світ Божий 30 січня 1910 р., а його рідними пенатами стало містечко Драбів тодішнього Золотоніського повіту. Зростав Василько в багатодітній родині робітника, яка постійно терпіла великі нестатки, й змалку пізнав ціну хліба насущного.

Після закінчення Драбівської школи хлопець якийсь час працював у місцевому радгоспі, та його не полишала виплекана ще з дитинства мрія стати військовим. Зрештою, він таки реалізував свій намір, закінчивши в 1931 р. Орджонікідзенське піхотне училище, й по тому рік прослуживши командиром взводу. Утім, у ті часи розкрилля радянської авіації він усвідомив нездоланний поклик неба. Написав відповідний рапорт, і ось він уже успішний курсант Оренбурзької льотної школи. За рекомендацією командування цього закладу Василь вступив на курси інструкторів парашутно-десантної служби.

Квітневий день 1934 року назавжди вкарбувався у пам'ять колишнього драбівчанина: він здійснив свій перший стрибок

з парашутом. А потім був другий і третій (бували парашутисти називають їх найбільш тривожними), десятий, сотий і тисячний... Так усі свої наступні 25 років життя Василь Григорович присвятив себе саме цій постійно ризикованій справі, яка вимагала великої мужності і вправності. Завдяки своїм унікальним здібностям, наполегливості та здатності до самопожертви він став справжнім віртуозом парашутної справи, а згодом випробовувачем нових типів парашутів, наставником воїнів-десантників та авіаторів.

3475 викликів невідомості

У роки Другої світової війни В. Романюк служив у складі 4-го повітряно-десантного корпусу, був заступником командира відділення з льотних випробувань і парашутної підготовки, виконував відповідальні бойові завдання. Він щедро ділився своїм унікальним досвідом, був турботливим наставником крилатих воїнів. Задля підвищення свого освітньо-теоретичного рівня уже в післявоєнні роки закінчив Військово-повітряну академію, отримав військове звання полковника.

Василь Григорович зажив слави у Збройних Силах як старший інструктор-випробувач парашутів та катапультних установок науково-дослідного інституту ВПС СРСР. Поряд з цим не забував і про вдосконалення власної спортивної майстерності та встановлення нових рекордів.

25 вересня 1945 р. парашутист першим у світі здійснив зтяжний стрибок зі стратосфери з висоти понад 13 тис. метрів. При цьому, в режимі вільного падіння він пробув 167 секунд, пролетівши 12 км, і розкрив парашут тільки на висоті 1000 м. Були пережиті всі існуючі досягнення в парашутній справі як за висотою, так і за протяжністю падіння з нерозкритим парашутом. Через два роки наш земляк встановив нове досягнення, стрибнувши з висоти 13,4 тис. м цього разу з терміновим розкриттям парашута.

Загалом, полковник В. Романюк за чверть віку здійснив 3475 парашутних стрибків, багато з яких були експе-

риментальними. Він встановив 18 світових та низку все-союзних рекордів із парашутного спорту, став учасником багатьох міжнародних змагань, які проводилися з 1951 р. Варто підкреслити, що Василь Григорович здійснював стрибки з літальних апаратів різних типів: літаків (в тім числі й із надзвуковою швидкістю), планерів, вертольотів, дирижаблів, аеростатів. Він стрибав з парашутом на рівнини й гори, моря й ріки, ліси й пустелі; випробовував різноманітне спорядження, прилади, кисневе обладнання тощо. Не раз наражав себе на смертельну небезпеку під час випробувань парашутів нових типів, але завдяки своїй майстерності й самовладанню з честю виходив із найскрутніших ситуацій. Наш крайнин разом з інженерами вносив зміни в конструкцію парашутів, першим запропонував способи катапультивання з реактивних літаків на великих швидкостях, розробив оригінальну методику управління тілом у режимі вільного падіння тощо. Саме випробувані нашим земляком і передані у серійне виробництво парашути врятували життя багатьом льотчикам у роки Другої світової війни та повоєнний період.

Унікальні заслуги В. Романюка у військовій авіації, його фанатична самовідданість відзначені в 1957 р. званням Героя Радянського Союзу. Підкреслимо, що він став першим і довгий час єдиним парашутистом, який удостоївся цього найвищого суспільного пошанування. Окрім цього, його нагороджено двома орденами Леніна, Червоного прапора, Вітчизняної війни 1-го та 2-го ступенів, Червоної зірки (двома) й численними медалями. Як неодноразового світового рекордсмена парашутисту присвоїли й звання Заслуженого майстра спорту СРСР. А внесок нашого крайнина у підготовку парашутистів відзначено почесним званням Заслуженого тренера.

Земне життя Василя Романюка завершилося 31 липня 1993 р., доля відміряла йому повних 83 роки. На Драбівщині пам'ятають свого земляка-героя: його іменем названо один із провулків його рідного Драбова, а на алеї Слави встановлено бюст легендарного парашутиста.

ШЛЯХ КІБОРГА

Virtus gloriam parit (Мужність народжує славу)

Гомер

Захисник України, кіборг*, лицар воєнного ордена. Випускник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, мій колишній студент-історик. А ще доктор філософії, поет, спортсмен... Це Ярослав Платмір – наш молодий сучасник, земляк і патріот рідної землі. Пропоную оповідь про його життя, яке наразі вже вмістило в себе чимало знакових подій і звершень.

Становлення

Ярослав народжений 2 листопада 1991 р. в м. Жашків. Зростає хлопець у інтелігентній родині: батько, Леонід Володимирович – полковник СБУ, а мати, Ганна Василівна, працювала бібліотекаркою, вона й прищепила синові велику любов до книги. Початкову освіту Ярослав здобув у міській школі №1, а коли в 2002 р. родина перебралася до м. Золотоноша, продовжив навчання спочатку в міській гімназії ім. С. Скляренка, а завершив загальну освіту в школі №1. Як учень мав виразну гуманітарну зацікавленість і особливо охоче вивчав історію, українську й англійську мови та рідну літературу. Тож ні для кого не стало несподіванкою, коли хлопець заявив про свій намір здобути фах історика у провідному виші нашого краю – Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького.

П'ять років навчання промайнули, мов одна мить. Із великою вдячністю Ярослав згадує своїх улюблених наставників –

* Кіборг (скорочення від «кібернетичний організм») – біологічний організм, що містить механічні та електронні компоненти, котрі замінюють його органи й частини тіла, або доповнюють їх. У науковій фантастиці, зокрема, кіберпанку, – фантастична істота, напівлюдина-напівмашина. Так назвали українських воїнів – мужніх і незламних оборонців Донецького аеропорту (2014–2015 рр.).

професорів Віталія Масненка, Юрія Присяжнюка, Анатолія Морозова, доцентів Юрія Михайлюка, Анжелу Іржавську... Завдяки названим та іншим педагогам він пірнув у неповторний світ Клію й дістав перші майстер-класи дослідницької роботи. Цілком очікувано Ярослав закінчив університет із відзнакою й у 2013 подався до столичного Києва зі сподіваннями знайти роботу за спеціальністю.

Після довгих пошуків йому таки вдалося влаштуватися на доволі престижну посаду наукового співробітника Педагогічного музею, який знаходився в структурі Національної академії педагогічних наук. Тут Ярослав активно займався впорядкуванням музейних фондів, проводив екскурсії, розпочав дослідницьку роботу.

Настала осінь 2013, яка поклала початок драматичним подіям Революції Гідності, у вирі якої вирішувалася подальша доля України. Практично з перших днів Ярослав знаходився на Майдані, став свідком і учасником багатьох драматичних миттєвостей боротьби за європейське майбутнє України, на власні очі бачив криваві лютневі розправи з активістами.

Захисник рідної землі

Після захоплення росіянами Криму та фактичне вторгнення їх на Донбас Ярослав усвідомив, яка небезпека нависла над державною незалежністю України. Звільнившись із роботи, він попри свою обмежену придатність добровільно зголосився на військову службу, бо, за його словами, «інакше б не зміг». Однак Золотоніський військкомат відмовив хлопцеві у призові. Тоді він пройшов військове навчання в таборах УНСО на Вінничині й згодом таки домогся свого: став бійцем Окремого розвідувального батальйону 30-ї механізованої бригади. Невдовзі його перевели до новоствореної 81-ї десантно-штурмової бригади, де Ярослав служив у розвідувальному підрозділі, що напяму підпорядковувався командирі з'єднання. Солдат дістав позивний «Батюшка», вочевидь за його чорну бороду.

Військова розвідка, як очі й вуха будь-якої армійської структури, вимагає від воїна особливих бійцівських навичок: відмінної фізичної підготовки, бездоганного орієнтування на місцевості, вміння непоміченим проникати у ворожі тили, вправне володіння холодною й вогнепальною зброєю та міново-вибуховою справою. А ще необхідні якості – вмотивованість, мужність, відвага, окомір, готовність іти на виправданий ризик... Завдяки наполегливому навчанню та своїм особистісним якостям Ярослав опанував усім цим набором вимог до справжнього розвідника й з часом пройшов своє перше бойове хрещення.

У січні 2015 р. бригада була направлена в район Донецького аеропорту, де відразу вступила в кровопролитні бої з напосідаючим ворогом, що прагнув будь-якою ціною захопити твердиню кіборгів. За кількасот метрів від злітної смуги аеропорту в районах сіл Піски, Опитне, Водяне вирував пекельний герць: ворог вів невпинні обстріли з танків, систем залпового вогню, мінометів. У тих січневих боях бригада понесла великі втрати в живій силі, тоді загинув і бойовий побратим Ярослава – Андрій Миронюк (позивний «Сет»). На жаль, цей смертоносний шлейф втрат мав безкінечне продовження й залишив чимало незагойних зарубок на Ярославовому серці... З болем згадує Ярослав своїх полеглих побратимів: Станіслава Дерев'янка («Стас»), Євгена Репіна («Геркулес»), Олега Афанаса («Афоня»).

Наш земляк самовіддано виконував свою бойову роботу, зокрема проводив розвідку ворожих позицій. Якось у нього мало не вцілів ворожий снайпер: куля просвистіла буквально в кількох сантиметрах від скроні. Смертельна небезпека чигала щодень і щогодини, позбавляючи будь-якого спокою й сну.

Недовгим виявився бойовий шлях Ярослава: він скінчився в останній січневий день 2015-го. Погода тоді видалася явно не зимовою: плюсова температура, танув сніг, всюди непролазна багнюка. Ярослав разом із бійцем із псевдо «Куба» знаходився на «нулі», в «зеленці», й вів спостереження за ворожими

позиціями, що знаходилися в кількох сотнях метрів. До завершення їхнього бойового чергування залишалося якихось 15 хв., аж тут завирував пекельний артилерійський вогонь. Прилетіло й до окопу, де знаходилися бойові побратими. Криваве зарево, оглушливий вибух, пронизливий зойк-крик «Куби» й за мить бойові побратими лежали посічені уламками мінометної міни. Вони стікали кров'ю, бо не відразу до них дісталися рятувальники: ворог продовжував вести шквальний артилерійсько-мінометний вогонь. Евакуювати бійців вдалося лише з шостої спроби: їм надали першу медичну допомогу, завантажили в БТР й відправили в с. Водяне, де знаходився медсанбат. Як виявилось пізніше, наш земляк став одним із 300 «трьохсотих» – захисників Донецького аеропорту.

Потягнулися виснажливі й надокучливі дні лікування, спочатку в Красноармійську, а потім у Дніпрі, в лікарні ім. І. Мечникова, військовому шпиталі в столиці, а також у Феюфанії. Поранення в Ярослава виявилось досить важким (в результаті вибуху у Ярослава вирвало 15 см кістки лівої ноги), дало ускладнення, тому лікування й реабілітація тривали довгі 11 місяців. У Київському шпиталі йому провели досить складну операцію з пересадки кістки. Однак й після цього кіборг ще довго мав проблеми з руховим апаратом і змушений був пересуватися лише за допомогою тростини. У травні 2016 колишнього кіборга було звільнено з лав ЗСУ і він отримав статус людини з інвалідністю 2-ї групи. Ще в шпиталі прилетіла гарна звістка про те, що Указом Президента України від 2 серпня 2015 р. №461 бойові заслуги Ярослава відзначені однією із найвищих солдатських нагород – орденом «За мужність» 3-го ст. (саме на день народження його мами).

Повернення в стрій

У такому стані було дуже нелегко повертатися до мирного й розміреного життя, тому часом Ярослава охоплювали відчай і безнадія. Однак він не з легкодухих і невдовзі, оговтавшись від життєвих випробувань, почав вибудовувати плани на

майбутнє. Їх вирішив пов'язати з історичною наукою і в 2016 р. вступив на навчання до аспірантури при рідній альма матер. За рекомендацією свого наукового наставника Юрія Присяжнюка темою свого дисертаційного дослідження він обрав «Українське суспільство в уявленнях та інтерпретаціях інтелектуалів Наддніпрянщини кінця ХІХ – початку ХХ ст.» й попри все активно опрацьовував джерельно-літературний масив наукового пошуку. Утім наслідки важкого поранення давалися взнаки, більше того, Ярослав пережив два переломи пораненої кінцівки, що значно ускладнило й без того важку ситуацію. Тепер колишньому воїну треба було знову зосередитися ще й на боротьбі із власною недугою, і він з честю витримав цей нелегкий герць.

Успішно закінчивши аспірантуру, у 2021 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань «Історія та археологія». За результатами своїх досліджень молодий науковець опублікував понад 20 доволі глибоких розвідок з інтелектуальної та ментальної історії України на зламі позаминулого й минулого століть, а також націєтворення і воєнно-історичних проблем. Нині готує до друку монографію, яка відзначається досить великим рівнем наукової новизни.

Із початком повномасштабної війни із російськими агресорами Ярослав вступив до лав 118-ї Черкаської бригади територіальної оборони. Упродовж майже двох років він служив при штабі цього бойового з'єднання, і в 2023 р. через ускладнення хвороб звільнився в запас. Працював у школі №32, викладаючи учням предмет високого національно-патріотичного потенціалу – «Захист Вітчизни». Окрім цього вів уроки з історії, основ правознавства, заняття гуртка «Сокіл. Джура». Учні любили його уроки та позакласні заходи, які серед іншого базувалися й на власному, набутому в боях досвіді кіборга. Нині Ярослав займається індивідуальною освітою, розкриваючи учням таємниці національної та світової історії. Віднедавна він працює в міському кінотеатрі «Україна», активно пропагуючи кращі твори сьогоденного кіномистецтва.

А ще колишній комбатант невтомно займається волонтерством та підтримкою ментального здоров'я поранених захисників, донатить на ЗСУ.

Не поставив крапку кіборг і на власному освітньому вдосконаленні. Нині він завершує навчання в ННІ фізичної культури, спорту і здоров'я своєї alma mater, здобуваючи фах зі спортивної та фізичної реабілітації.

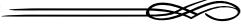
Ще з юних літ Ярослав закохався в поезію й невдовзі сам почав класти на папір свої думки й почуття. У вирі боїв народилася його мілітарна поезія, яка згодом вилілася у першу збірку під промовистою назвою «Кулею й пером». Свого часу мав власну поетичну експозицію на столичній виставці «Ні, музи не вмирають!» Нині підготовлена до друку вже друга збірка поетичних одкровенень окриленої душі воїна й педагога.

Бійцівський характер військового ветерана виявився ще на одній стежі – спортивній. Ярослав від 2020 р. бере постійну участь в регіональних змаганнях ветеранів війни «Ігри нескорених»*. Він успішно виступає як у ігрових видах спорту (ампфутбол, волейбол сидячи), так і легкій атлетиці (метання диска, штовхання ядра). Загалом на цих турнірах мужніх і незламних Я. Платмір виборов 6 медалей різного гатунку.

Зустрів Ярослав у 32-й міській школі й свою життєву Музу: закохався в учительку Анастасію. Перегодом закохані побралися й уже мають поповнення своєї щасливої родини: народилася донечка Улянка.

Отаким непростим, водночас яскравим і різногранним є життя нашого сучасника Ярослава Платміра. Попри життєві випробування він випромінює оптимізм і не стомлюється повторювати: «Жодного разу не пошкодував, що пішов захищати Україну! Адже це свята справа!» Тож нехай буде прихильною до нього життєва доля, а Господь благословляє на нові звернення!

* *Ігри Нескорених* (англ. *Invictus Games*) – міжнародні спортивні змагання з адаптивних видів спорту серед ветеранів та військовослужбовців, які отримали поранення, травми чи захворювання, виконуючи свої військові обов'язки. Україна бере в них участь від 2017 р.

КОМБАТАНТ

*Сміливим допомагає доля.
Вергілій*

Волею обставин та за високим покликом громадянського обов'язку він обрав небезпечну долю комбатанта* й знаходиться в пекельному вирі боротьби з російськими агресорами від першого дня повномасштабної війни. Ця стисла оповідь – про одного з наших мужніх захисників, мого учня й земляка із Благодатного, лейтенанта Вадима Олексійовича Хвиля.

Шлях довоєнний

Майбутній захисник народився якраз на маківку літа (15 липня) 1986 р. в наддніпрянському селі Благодатне, що на Золотоніщині. Зростав у дружній родині Хвилів: батько, Олексій Григорович, працював екскаваторником, а мати, Катерина Миколаївна (також моя учениця), здобувши вищу педагогічну освіту, є вихователькою місцевої дошкільної установи (обоє родом із сусіднього села Хвильово-Сорочин). А Вадимів дідусь Григорій Павлович – був людиною доволі авторитетною; працюючи контролером електромереж, частенько розповідав онукові про вогняні сорокові, які знівечили його дитинство. Від нього хлопчик дізнався, що у вирі Другої світової загинув прадід Григорій (по лінії матері), а прапрадід Андрій став учасником російсько-японської та Першої світової воєн. Чи ж думалося-гадалося тоді, що й на долю нинішнього покоління випаде не менш жорстоке воєнне лихоліття?

Серед учнів місцевої школи Вадим був доволі помітним, виділяючись своєю жвавістю й дотепністю, а ще був справжнім творцем багатьох «прикольних» шкільних ситуацій. Попри те, що був доволі здібним, особливих успіхів у навчанні не виявляв, вочевидь, через свою непосидючість, одначе всі вчителі

* *Комбатанти (фр. combattant) – у міжнародному праві особи, які входять до складу збройних сил воюючої країни, беруть участь безпосередньо у воєнних діях. Відтак комбатанство – безпосередня участь вояків у воєнних діях.*

по-справжньому любили Вадима за його щирість, чесність і нев'янучий оптимізм. А що вже там говорити про однокласників: вони Вадима по праву вважали «душею» будь-якої компанії.

Серед шкільних предметів хлопець найбільше вподобав історію, географію, трудове навчання, фізкультуру, у старших класах – ДПЮ (допризывна підготовка юнаків). Його шкільними кумирами були талановиті педагоги Борис Артеменко, Володимир Телятник, Раїса Дорош. Відвідував і заняття спортивних секцій, був активним у громадських справах, зокрема, в художній самодіяльності. Закінчивши в 2004 р. одинадцятирічку, Вадим невдовзі поповнив лави Збройних Сил. Служив у внутрішніх військах, що й визначило його подальший професійний вибір. Тому після завершення строкової служби закінчив школу міліції у Вінниці він став міліціонером групи затримання в управлінні внутрішніх справ м. Черкаси. Така служба була пов'язана з неабиякими ризиками й небезпеками, що сприяло формуванню у Вадима справжніх бійцівських якостей: рішучості, адекватної оцінка ситуації та вміння на неї реагувати, безстрашності.

Його родич, на той час начальник управління карного розшуку УМВС у Черкаській області полковник Микола Филь порадив Вадиму вступити на навчання до Харківського університету внутрішніх справ, і той пристав на цю пропозицію (однаке закінчив лише два курси, бо мав перерву у міліцейській службі, працюючи будівельником у столиці).

Через два роки після початку російської агресії на Сході України, у 2016 р., Вадим став бійцем Національної гвардії, де виконував не менш відповідальну й небезпечну місію: конвоювання й екстрадицію засуджених. А через три роки вступив до нової поліції, де служив у батальйоні особливого призначення. Звісно, на ці елітні формування покладалося виконання особливо важливих завдань із охорони громадського порядку, знешкодження спроб антидержавної діяльності тощо. Не забував Вадим і про освітнє самовдосконалення: у 2021 р. став слухачем заочного відділення Національної академії внутрішніх справ (м. Київ).

Безкінечні бої

Настав сумнопам'ятний четвер 24 лютого 2022 р. Війна! Рашистська росія віроломно напала на Україну, а відтак розпочався драматичний відлік нашої новітньої історії, яка вступила у свою доленосну фазу. По суті в перші дні початку повномасштабної агресії Вадим добровільно зголосився стати до лав захисників, вступивши до зведеного добровольчого полку особливого призначення «Сафарі», котрий згодом, без перебільшення, став легендарним.

Полк відразу був кинутий під столичний Київ, в район Ірпеня й Бучі, де вирували кровопролитні бої. Деякий час «Сафарі» знаходився в резерві, а вже після витіснення рашистів з Київщини бійці цього полку виконували досить відповідальне завдання «зачистки» визволених територій, виявлення та затримання колабораціоністів, а також проведення штурмових дій. Саме під українською столицею й відбулося перше бойове хрещення Вадима: він побував під обстрілами ракетно-артилерійських систем, бомбардуваннями ворожої авіації, взяв участь у перших бойових зіткненнях із ворогом.

Потому полк був перекинутий на Оріхово-Василівський (Запорізький напрям), де ворог шалено рвався вперед, використовуючи свою тимчасову перевагу. Підрозділ співпрацював тут з Головним розвідувальним управлінням, здобуваючи для нього цінні військові відомості переважно через розвідку боєм та проводячи диверсії у ворожому тилу. Дедалі частіше бійці підрозділу здійснювали успішні штурмові дії, забезпечуючи на своїй ділянці фронту вагомі тактичні успіхи. Незмінним учасником штурмових операцій став і Вадим Хвиль, який виступав у бойовому амплуа гранатометника. Його «другим номером» і побратимом став солдат Віталій Бальоха.

Смертельна небезпека чигала повсюдно й унеможливила будь-яке розслаблення серед бійців, навіть у рідкі години відпочинку. На початку літа 2022 р. ворог вдарив по розташуванню Вадимової військової частини 203-мм калібром з артсистеми «Піон». Результатом цього прильоту стало поранення кількох десятків «сафарівців».

Вадиму випало взяти участь у надзвичайно гарячих боях за лівобережне місто Оріхове на Запоріжжі. Ворог засипав наші позиції й саме місто КАБами (керованими авіабомбами), ракетами, снарядами, касетними боєприпасами й навіть зумів увірватися на околиці Оріхового. Одначе, напруживши усі свої сили, наші хлопці зуміли вибити ворога й відкинути його на кілька кілометрів від багатостраждального міста аж за село Роботине. У цих боях відзначився й В. Хвиль, який постійно знаходився на «нулі» або в «сірій» зоні. Тут було відкрито і його бойовий рахунок.

До речі, Вадимів РПГ (ракетний протитанковий гранатомет) комплектувався лише бронебійними гранатами. Аби пристосувати свою зброю для знищення живої сили противника, він вирішив застосувати ноу-хау, яке полягало в суттєвій переробці боєприпасів на осколкові. Для цього знадобився й досвід сапера, який боєць здобув під час строкової служби. Отож, беручи участь у розмінуванні очищених від ворога територій (став старшим сапером інженерного взводу), Вадим демонтував міни й вилучав звідти вибухову частину із наступним застосуванням трофею для своїх «новоробок». У їхньому виготовленні (за допомогою примітивних інструментів) він незабаром став справжнім монополістом, бо ця достота небезпечна справа вимагала справді філігранних навичок.

Контрнаступ і оборона

Наприкінці серпня 2022 р. Вадимів полк перекинули на Харківщину, під захоплене окупантами місто Куп'янськ. Тут нашому землякові випала честь взяти участь у знаменитому Слобожанському контрнаступі ЗСУ першої половини вересня 2022 р., який попри шалений опір ворога увінчався звільненням цього міста й решти населених пунктів Харківщини, стабілізацією лінії фронту й переходом до позиційних бойових дій (загалом було деокуповано 8 тис. кв. км).

У подальшому полк «Сафарі», діючи в десантно-штурмовому режимі, вів свою бойову роботу на Донбасі, в районі Ямполья. Ворог застосовував тут звичну для себе тактику,

прикриваючись місцевим населенням як «живим щитом». Понад 600 мирних людей перебували під обстрілами, були приречені на голодну смерть, позбавлені елементарних умов життя.

Діючи підступно, окупанти заманювали групи наших бійців у пастку із наступним їхнім знищенням. Командування наказало Вадиму з кількома бійцями провести розвідку з метою виявлення опорного пункту окупантів. Це завдання було успішно виконано, а ворожа група знешкоджена. Більше того, самому Вадиму вдалося проникнути до ворожого штабу й викрасти цінні документи з планами ворога та списками захоплених у полон наших бійців, які досі вважались зниклими безвісти.

Незважаючи на отримане в бою поранення й часткову втрату слуху через контузію, наш земляк разом із бойовими побратимами відбивав атаки ворога до підходу підкріплення. Завдяки роботі розвідників українським військам вдалося досягти вагомих тактичних результатів на цій ділянці фронту. Ворога було вибито із Ямполья, про що повідомлено у вечірньому зверненні Президента України. А Вадима за виявлену в тих боях мужність було відзначено Хрестом Сухопутних військ.

Перервавши своє лікування в Харківському шпиталі, Вадим уже в жовтні повернувся до рідного полку, який було перекинуто під місто-фортецю Бахмут. Тут «сафарівцям» у боях з «вагнерівцями» вдалося досягти тактичного успіху: захопити дачний масив ліворуч від промзони Бахмута, й незважаючи на пекельний вогонь ракетно-артилерійських систем, упродовж кількох тижнів наші воїни стійко утримували позиції. Однак підрозділ у тих боях поніс значні втрати.

На початку 2023 р. полк «Сафарі» було розформовано й сержант В. Хвиль вступив у лави новоствореної об'єднаної штурмової бригади «Лють». Враховуючи неабиякий бойовий досвід, командування бригади призначило його інструктором із тактико-спеціальної підготовки бійців з'єднання.

А вже від липня 2023 р. Вадим знову на передньому краї: разом з побратимами взяв участь у гострих бойових зіткненнях

з ворогом на Донбасі в районі Андріївки, Кліщіївки, Майорська. Поряд із оборонними боями вів звичну для себе бойову роботу: штурмові дії, розвідувально-диверсійні рейди у ворожі тили, розмінування, евакуацію з «нуля» «двохсотих» і «трьохсотих» тощо. Розважливого й досвідченого воїна було призначено на відповідальну посаду при штабі.

Продовжив сержант і свою винахідницьку роботу, цього разу співпрацюючи з операторами БПЛА, так званими «дронщиками». Саме завдяки Вадимовим новаціям бойова частина квадрокоптерів була значно посилена. Як і раніше, проводив активну роботу з порятунку «трьохсотих», запропонував ефективні способи їхньої евакуації з «передка».

Заслуги мужнього й винахідливого бійця були належно оцінені командуванням: його відзначили орденом «За мужність» 3-го ст., Золотим хрестом Головкама В. Залужного. До речі, Вадим безпосередньо спілкувався з цим очільником ЗСУ. А ще сам Міністр внутрішніх справ України вручив нашому країнину медаль «Захиснику Вітчизни». Його внесок у порятунок поранених бійців пошановано медаллю «За врятоване життя»*. Утім, Вадим з приводу нагород частенько повторює: «Ми воюємо не за медалі, найголовніше для нас – захист України й наших родин від агресора».

В. Хвиль уже завершив навчання на заочному відділенні Національної академії внутрішніх справ у Києві. З отриманням диплома бакалавра йому присвоєно офіцерське звання «лейтенант поліції», яке він уже давно заслужив своєю кількісною успішною бойовою роботою.

А вдома на Вадима чекають мама Катерина Миколаївна, дружина Марина (працює провідним економістом Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області, кандидатка у майстри спорту України) та дві доньки: 13-річна Влада й 11-річна Веронічка. Тож повертайся з переможним щитом до рідної домівки, наш бойовий земляче!

* Медаль «За врятоване життя» – це запроваджена в 2008 р. державна нагорода України, якою нагороджують громадян України та іноземців за самовідданість та мужність у порятунку життя людини, а також за активну благодійну, гуманістичну та іншу діяльність у сфері охорони здоров'я та запобігання нещасним випадкам.

НА СЛУЖБІ МИСТЕЦТВУ

Мистецтво – це совість людства.

К. Ф. Геббель

ТВОРИТИ ДОБРО КРАСОЮ

*Мистецтво – вираження найглибших думок
найпростішим способом.*

А. Ейнштейн

Ця розповідь – про нашого талановитого сучасника, заслуженого художника України, доцента кафедри образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Віктора Андрійовича Афоніна. Ось уже понад 60 років він беззавітно служить на шляхетній ниві творення краси...

Народжений переможцем

Його життя зажеврило відразу після закінчення страшної війни й перемоги над нацизмом, а народжений він 9 липня повоєнного 1946-го. Тож і не випадково, що назвали майбутнього художника Віктором (ймення походить від латинського «переможець»). А з'явився він на світ Божий на німецькій землі, в старовинному місті Ратенов (за 70 км від Берліна, земля Бранденбург), де у військово-окупаційній адміністрації служив його батько, фронтовик і офіцер-орденоносець Андрій Васильович. Кількома місяцями раніше до цього міста на прохання глави родини перебралася із двома донечками Тамілою та Ларисою і його дружина Ніна Савеліївна.

Утім, перебування в Німеччині виявилось закоротким у часі: уже наступного року Афоніни повернулися до рідної Сміли. Тут і пройшли дитячі роки Віктора, й саме це мальовниче місто на Тясміні дало йому путівку у велике мистецьке життя. Основи наук опановував Віктор у міській школі №39 – знаному в краї закладі (колись у шкільному приміщенні розташовувалася жіноча гімназія). Навчався охоче, був успішним учнем і активістом. Уже в шкільні роки відчув владний поклик високого й красивого (мабуть, успадкував цю прихильність від батька, який гарно малював), і саме тоді з'явилися перші

малюнки майбутнього мистця. Був незмінним ілюстратором шкільної стінгазети й рівного йому в цій справі не було. До речі, Вікторовими шкільними друзями-товаришами були в майбутньому відомі люди: Віктор Боковня (став заслуженим художником і професором), Леонід Чегус (капітан 1-го рангу) та ін.

Якось непомітно промайнуло вісім років шкільного навчання й Віктор отримав свідоцтво про неповну середню освіту. Що далі? Продовжити загальну освіту, чи вже здобувати якусь спеціальність? Підліток зупинився на останньому, й хвилини не сумнівався у своєму професійному виборі: вирішив учитися на художника.

Перипетії творчого зростання

Віктор вступив до відомого своїми знаменитими випускниками Одеського художнього училища ім. М. Б. Грекова. Упродовж шести років він навчався в «перлині біля моря» на відділенні художньої кераміки. Принагідно зазначимо, що ази творення краси опановував разом зі своїм земляком із Мошен, нині народним художником України Іваном Бондарем. Обое навчалися в майстерні талановитої педагогині Ксенії Мартинюк.

Завершивши навчання в числі кращих, Віктор відразу вирішив здобувати вищу мистецьку освіту, й поїхав до тоді ще Ленінграда, аби вступити до вищого художньо-промислового училища ім. Мухіної. Одначе навчатися в Північній Пальмірі йому не випало: не добрав на вступних випробуваннях всього одного балу (!). Утім, Віктор був не з тих, хто опускає руки від невдач. Невдовзі він став студентом Московського вищого художньо-промислового училища (т. з. «Строганівка»), де навчався на факультеті декоративно-прикладного мистецтва.

П'ять років навчання в Москві промайнули, мов один день. Тут Віктор жадібно всотував у себе теоретичні й практичні знання, навчаючись у таких відомих педагогів, як Олександр Панін, Борис Рахманінов (нащадок відомого композитора),

Олександр Марков, Володимир Єрмолов та ін. У студентські роки подружився із в'єтнамцем Ле Т'єпом – нині лідером сучасного образотворчого мистецтва Південно-Східної Азії.

Закінчивши в 1975 р. повний курс навчання, Віктор Афонін поїхав до Узбекистану, де оселився в м. Навої. А місцем його роботи став Самаркандський художньо-оформлювальний комбінат, там він упродовж восьми років працював художником. Саме в самаркандський період творчості з'явилися художні роботи Віктора Андрійовича, які зробили його відомим мистцем-плакатистом. Уже в 1979 р. він набув членство у спілці художників СРСР. А наступного року в групі кращих художників Союзу РСР він упродовж двох з половиною місяців перебував на своєрідних курсах удосконалення (коштом Спілки художників) у будинку художника «Дзінтарі» (м. Юрмала, Латвія). В. Афонін насолоджувався тут статусом вільного художника й спілкуванням із мистецькими знаменитостями. Тоді й було ним створено справжні шедеври театрального плакату.

Повернення

Перебуваючи в розпеченому сонцем Узбекистані, Віктор Андрійович ностальгував за рідною Наддніпряниною, кладучи на полотно цю тугу за материнським краєм. Зрештою, у 1983 р. він здійснив свою мрію й повернувся до Черкас, де йому відразу (з огляду на мистецькі заслуги) запропонували престижну посаду головного художника Черкаського обласного художньо-оформлюваного комбінату. Отак в Шевченковому краї він відразу звалив на себе нелегку місію: бути наставником і організатором черкаських художників. Така ж відповідальна посада чекала його в наступному році вже в більш поважній структурі: Черкаських художньо-виробничих майстернях художнього фонду СРСР. У названих організаціях Віктор Андрійович співпрацював із майбутніми народними художниками Іваном Фізером та Миколою Теліженком, заслуженими художником Юрієм Іщенком, заслуженим діячем

мистецтв Віктором Клименком. Незабутніми стали для нього й неповторні миттєвості спілкування із великим майстром пензля, народним художником Данилом Нарбутом.

А потім настали «лихі дев'яності», які миттєво спопелили художньо-виробничі структури. Відтак, В. Афонін, як і його мистецькі побратими, опинився в напівголодному «вільному плаванні». Утім, ветеран образотворення зрозумів, що настав час передавати свій творчий досвід молоді, словом, готувати мистецьку зміну. У 1997 р. Віктор Андрійович організував кафедру дизайну в Черкаському модельному центрі підготовки й перепідготовки фахівців та розпочав свою викладацьку діяльність.

Із 1999 р., упродовж майже 18 років, художник викладав на кафедрах інженерної графіки, пізніше – дизайну Черкаського державного технологічного університету. Його заслуги в розбудові образотворчої освіти у цьому виші поціновані званням «Почесний професор ЧДТУ».

А від 2017 р. Віктор Андрійович – доцент кафедри образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Тут він у колі своїх колег – народного й двох заслужених художників – викладає студентам важливі навчальні курси: малюнок, ліногравюра і плакат. Студентам полюбилися заняття, які проводить з ними доцент В. Афонін. Вони відзначають його фаховість, доконечну практичну спрямованість настанов, а ще комунікативність, справедливість і щирість. Займається ювіляр і науково-методичною діяльністю. У його активі – понад два десятки наукових статей та навчальних посібників, участь у конференціях, семінарах тощо.

Творча палітра

А тепер про головне в життєдіяльності відомого достойника, чим, беззаперечно, є образотворення. В. Афонін постає як вражаюче багатогранний мистець, якому під силу будь-які художні жанри. Та особливо яскраво він репрезентує себе як

неперевершений плакатист і дизайнер реклами. Художник створив сотні політичних, театральних і культурно-видовищних плакатів. Серед них чи не найпомітніше місце займають його роботи «Аїда», «Кармен» (вони демонструвалися на міжнародній виставці в Берліні), «Паяци», «Анжело – тиран Падуанський», «Кайдашева сім'я», «Остання мить» та ін. Ним створені триптихи для Черкаського заслуженого народного хору, серія плакатів для обласного краєзнавчого музею, афіші джазових фестивалів 1990-х років, реклами виступів артистів обласної філармонії тощо.

У В. Афоніна – справжня монополія у творенні товарних знаків і фірмових стилів для виробничих підприємств, зокрема, він є їх автором для АТ «Азот», «Волошкове поле», «Велес» та багатьох інших. Зрозуміло, тут присутня як естетична складова, так і подальший економічний ефект завдяки рекламуванню промислової продукції.

Добре вдається Майстру і графічний портрет, їх у його доробку – десятки. Ці роботи вражають своєю реалістичністю й виразністю ліній; це чи не найяскравіше репрезентовано роботою «Після репетиції. Артистка Журова» чи низкою жіночих портретів. А ще Майстер плідно займається книжковою графікою і цей напрям представлено кількома десятками видань, серед них і книги автора цих рядків.

Віктор Андрійович був у числі тих художників, які подарували краю чудові експозиції обласного краєзнавчого музею та музею «Кобзаря». Тут знадобився його унікальний досвід просторового бачення об'єктів і їхнього художнього оформлення.

Не цурається мистець і станкового живопису*: його акварелі відзначаються буянням барв, майстерним відтворенням

* Станковий живопис, також станкове малярство – рід живопису, твори якого мають самостійне значення і сприймаються незалежно від оточення. Буквально – живопис, створений на станку (мольберті). Твір станкового малярства (картина) створюється на нестационарній (на відміну від монументального малярства) і не на утилітарній (на відміну від декоративного живопису) поверхні. Згідно з тлумачним словником мистецтвознавчих термінів С. Ничкало: «Станкове мистецтво – термін, яким позначаються твори образотворчого мистецтва, що мають самостійний характер. У живописі – це картина, портрет, пейзаж, натюрморт; у скульптурі – бюст, композиція, рельєф, статуя; у графіці – рисунок, акварель, естамп».

щедрот рідного краю та його людей. У Віктора Андрійовича – роками вироблений власний стиль образотворення з особливою стилістикою самовираження й вишуканості, який утім спирається на мистецьку традицію. Відомий мистецтвознавець і художник Григорій Міщенко, аналізуючи творчість Віктора Афоніна підкреслював, що він «з того покоління мистців, для якого цінні творчі заповіді його навчителів, традиції минулого, а головне – бачити в мистецтві духовні, етичні й естетичні вартості». І додає: «Служіння мистецтву, а не кон'юктурі – така в нього позиція». Що ж, дуже влучна оцінка! А кандидатка мистецтвознавства, директорка обласного художнього музею, заслужена діячка мистецтв України Ольга Гладун акцентує увагу на лаконізмі й мінімалізмі художнього стилю ювіляра і підкреслює, що «він завжди на вістрі часу і постає не лише як невтомний генератор естетичних проєктів, але і їхній реалізатор».

Віктор Афонін став учасником понад 70 виставок міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів, у тому числі й персональних. Його мистецькі праці прикрашають експозиції державних музеїв, а частина з них відклалася у приватних колекціях України та зарубіжжя. Свідченням визнання унікальних заслуг мистця перед вітчизняним образотворенням стало присвоєння йому в 2008 р. почесного звання «Заслужений художник України». Пошановано його й численними грамотами різних рівнів.

Віктор Андрійович щасливий у шлюбі зі своєю музою – дружиною Ларисою Григорівною, яка, до речі є членкинею НСХУ і виконувачкою обов'язки голови її Черкаської обласної організації. Старший син ювіляра Андрій пішов стопами іменитого батька й нині перебуває в статусі вільного художника. А його наймолодша донька Ліза попри свій 7-річний вік уже стала учасницею міжнародної художньої виставки.

Тож маємо всі підстави пишатися цією чудовою мистецькою династією на чолі з відомим мистцем Віктором Афоніним!

МИСТЕЦЬ-БУДІВНИЧИЙ ОЛЕКСАНДР КОСТОГРИЗ

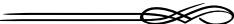
*Художник – це синтез теоретика й практика.
Новаліс*

Знанням у Шевченковому краї монументалістом, кераміком, дизайнером інтер'єру та екстер'єру є Олександр Петрович Костогриз. Свій багатогранний мистецький досвід він передає й молодому поколінню художників, викладаючи на кафедрі образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Від Золотоноші до Львова

Рідними пенатами художника стало місто Золотоноша – районний центр черкаського Лівобережжя, а прийшов він у цей світ першого весняного дня 1952 р. Зростав разом зі своїми двома молодшими сестричками в простій робітничій родині: батько Петро Федорович шоферував і столярував, а мама Наталія Григорівна – колишня фронтовичка, – працювала кухаркою шкільної їдальні. Мама була неперевершеною вишивальницею, й завдяки їй родина жила у витвореному вправними руками майстрині казковому мережаному царстві; саме вона й навчила свого первістка малювати. Навчався хлопець у міській школі №5, завжди мав гарні оцінки з усіх предметів, та особливо вподобав мову, історію і, звісно ж, малювання. Мало чи не весь свій вільний час Олександр приділяв образотворенню, залюбки відвідував заняття гуртка при міському будинку піонерів. А написаний ним ще в 5 класі акварельний портрет Т. Шевченка був відзначений дипломом на обласному конкурсі учнівських малюнків у м. Канів.

Після закінчення восьмирічки Олександр вирішив відразу здобувати омріяний фах художника. Свій вибір зупинив на Київському художньо-промисловому технікумі, успішно

витримав творчі випробування в режимі жорсткої конкуренції (14 осіб на одне місце!) й був зарахований на навчання. Керівником дипломного проєкту Олександра став Микола Грох – відомий графік, у майбутньому народний художник України.

Як один із кращих випускників закладу, О. Костогриз отримав у 1971 р. направлення до м. Черкаси, де працював у рекламному комбінаті. Після військової служби в 1974 р. вступив до Львівського інституту прикладного й декоративного мистецтва на кафедру кераміки. Його наставниками стали відомі мистці: народний художник і Шевченківський лауреат Дмитро Крвавич, заслужений художник України Зеновій Флінта, а також мистецтвознавець, академік, фундатор і ректор інституту (до 1971 р.) Яким Запаско (до речі, родом із Уманщини). А справжні майстер-класи скульптури отримав наш земляк від тодішнього ректора, народного художника Валентина Борисенка. Принагідно нагадаємо, що синхронно із нашим героєм у Львівському інституті навчалися, щоправда, на інших спеціальностях в майбутньому яскраві представники мистецького бомонду Шевченкового краю – Іван Фізер, Микола й Олександра Теліженки (Іван та Микола отримали звання народного художника, а Олександра – заслуженого).

У роки навчання в «галицькій столиці» О. Костогриз цілком прийняв на своє творче озброєння надбання львівської школи мистецтва як однієї з провідних на європейських обширах. А його дипломною роботою стала керамічна композиція «Мальви», котра й сьогодні є окрасою головного входу до музею народної архітектури Галичини.

І знову в рідному краї

Після закінчення вишу Олександр повернувся до Черкас, у стіни майстерень художнього фонду Спілки художників, де йому випало творити із Іваном Бондарем, Іваном Фізером, Миколою Теліженком, Віктором Клименком, Віктором Афоніним та ін. Частенько молодий художник спілкувався з

легендарним Данилом Нарбутом і по праву вважає його одним із своїх мистецько-духовних наставників.

Та настали лихі 1990-ті, котрі каменя на камені не залишили від багатьох мистецьких структур, а відтак серед інших опинився в статусі «вільного художника» й Олександр Петрович. Аби якось вижити, створив зі своїм двоюрідним братом кооператив «Джерело», який працював на дрібні й не дуже заробітні замовлення. Поряд з цим саме тоді вирішив здобути ще одну вищу освіту, цього разу архітектурно-будівельну, й у 1996 р. успішно закінчив столичний університет будівництва й архітектури. Від 1998 р. Олександр Петрович набув поважного статусу приватного підприємця, що незмірно додало йому організаторських клопотів, проте з другого боку – забезпечило певну матеріальну стабільність його родині.

Здобувши солідний освітній ценз та значний творчий і життєвий досвід, Олександр Петрович відчув у собі поклик педагога й у 2005 р. став викладачем кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Відтоді ось уже два десятиліття він працює на ниві підготовки майбутніх мистців, і робить це з притаманними йому самовідданістю й нестандартними підходами. Як відзначала завідувачка кафедри Лілія Полудень, Олександр Петрович зажив слави «надзвичайно фахового, справедливого й креативного викладача». Так, він уміє розпізнати у своїх студентів «іскру Божу» й допомагає роздмухати її до благодатного вогнища високого мистецтва.

О. Костогриз віднедавна займається й теоретичним мистецтвознавством. Побачили світ з десятків його наукових і методичних статей, присвячених різним аспектам образотворення та методиці підготовки майбутніх мистців.

Творча праця без спочину

А тепер звернемося до найголовнішого в життєдіяльності ювіляра – його художньої творчості, яка є доволі багатовекторною й різножанровою. Насамперед художник став відомим завдяки розробці проєктів авторських інтер'єрів і екстер'єрів, що є окрасою багатьох громадських будівель Черкас, Канева та інших міст України. Так, вестибюль хірургічного корпусу обласної лікарні прикрашає об'ємне керамічне панно «Ave vital!». У Соснівському поштовому відділенні №5 милує око панно «Знаки Зодіака», а в обласній дитячій бібліотеці художник засобами кераміки досить вдало відтворив історію м. Черкаси. Монументально-декоративне панно у його виконанні встановлено на офісі Черкаського цукрозаводу, а ще він спроектував інтер'єри відділень «Газбанку» та «Аваль».

Гарно вдаються мистцю й мозаїчні композиції, одна із таких розміщена на фасаді обласного будинку вчителя. Займається він і садово-парковою пластикою: разом із іншими художниками створив скульптурний комплекс та 9 кашпо в дитячому парку м. Черкаси. Долучився художник і до зведення чудового дитячого містечка «Казка» в смт Драбів. Неабиякий хист виявив він у царині монументального мистецтва, зокрема, подарував обласному центру меморіальні дошки Герою Радянського Союзу О. Лук'янову, полеглому в російсько-українській війні П. Лазаренку, а також першим головним архітекторам м. Черкаси.

Мистець не полишає поза своєю творчою увагою й станкового живопису. Зокрема, його талановитому пензлю належать десятки акварельних та графічних портретів, натюрмортів, жанрових композицій.

Незабутньою віхою творчої біографії художника стало створення разом із Іваном Помазаном, Миколою Теліженком та Іваном Лавріненком монументального проєкту, присвяченого 1500-річчю заснування Києва. Цей творчий витвір посів почесне друге місце на відповідному конкурсі.

О. Костогриз став творцем оригінальних об'ємно-просторових композицій. Своєю монументальністю та високим мистецьким рівнем вражають створені О. Костогризом в'їзні знаки Золотоніського району, сіл Шабельники, Скориківка та ін. Однією із рукотворних візитівок Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького по праву вважають спроектовану художником металеву об'ємно-просторову композицію «Малий герб України».

Разом зі своєю творчо-будівельною командою Олександром Петровичем реконструйовано приплав до Тарасової Гори (м. Канів). Щонайдіяльнішу участь узяв О. Костогриз і в реконструкції вокзалу річкового порту м. Черкаси. Вдалою була і його спроби проектування та зведення кульгових споруд, зокрема, неподалік с. Геронимівка з'явилася Архистратиго-Михайлівська церква (за це Олександр Петрович отримав Благословенну грамоту від самого владики Єпіфанія).

Не перестаєш дивуватися творчій багатогранності Олександра Костогриза! Окрім переліченого вище, він ще долучився й до геральдики. Зокрема, у співдружності з Миколою Теліженком та Анатолієм Петренком ним створено герб міста Черкаси. Поряд з цим художник уклав десятки родових гербів на замовлення, виявивши оригінальні навички в практичній генеалогії.

Попри солідний мистецький доробок, Олександр Петрович поки не обтяжений високими нагородами, ба навіть членством в Національній спілці художників. Для нього – людини самодостатньої – ці зовнішні атрибути визнання займають у власній шкалі цінностей найнижчі ступені. Утім його пошановано почесним званням «Лицар Вітчизни» та вручено Золотий хрест «за високу національну гідність, патріотизм та розбудову Української держави». Тут враховано не лише його мистецькі заслуги, але й відзначено послідовну національно-патріотичну позицію (він став одним із фундаторів товариства «Заповіт» і був у числі тих, хто підняв біля обласного драмтеатру в 1990 р. національний прапор України).

Родина Костогривів є справді мистецькою. Рідна сестра ювіляра Інна працювала художницею-оформлювачкою. Відомим художником-графіком став троюрідний брат нашого героя Володимир Костогрив. Ще один Володимир – старший син Олександра Петровича – також художник, такий же фах обрали донька та молодший син. До підготовки фахівців із образотворення була причетна й дружина О. Костогрива – Зоя Захарівна (світла їй пам'ять!), яка працювала навчальним майстром на кафедрі ОДПМ.

Олександр Петрович знаходиться в динамічному режимі невсипущої мистецької праці. Ось і нині завершив творення меморіальної стели, присвяченої пам'яті свого духовного побратима, народного художника й професора Івана Фізера, яка буде встановлена на фасаді одного із університетських корпусів. Тож нехай не вичерпується його фонтануюча творча енергія!

І ПЕНЗЛЕМ, І СЛОВОМ

*Живопис – це поезія, яку бачать,
а поезія – це живопис, який чують.*
Леонардо да Вінчі

Наш унікальний Шевченків край виколихав безліч мистецьких талантів. У когорті новочасних мистців чільне місце посідає Віктор Андрійович Олексенко – заслужений художник України й доцент кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького.

Перші кроки

Віктор Олексенко з'явився на світ Божий 4 червня 1948 р. Хоча генеалогічне коріння художника від діда-прадіда знахо-

диться в Золотоноші, він є галичанином за місцем народження: ним стало місто Дрогобич. У цьому прикарпатському місті, тоді ще обласному центрі, працював архітектором його батько Андрій Семенович. Утім вже через рік після народження Віктора родина повернулася на береги Дніпра, до Черкас, а причиною стало погіршення здоров'я мами, Катерини Сергіївни, котрій не підходив тамтешній клімат. Отож від першого року появи на світ, життєва доля нашого героя була пов'язана з Черкаським краєм.

Віктор був у родині середульшим, зростав зі старшим братиком Володимиром і сестричкою Оленкою. У 1953 р. Олексенки переїхали до свого рідного міста Золотоноші, й саме тут для Віктора розпочалося шкільне навчання. А його місцем батьки обрали знаний у місті заклад – школу №4, колишню гімназію, яку свого часу закінчували відомі майстри літературного слова Семен Скляренко й Микола Терещенко. Тут Віктор навчався з першого до п'ятого класу. Цікава деталь: він є однокласником автора цих рядків, щоправда мені випало навчатися в цьому класі вже набагато пізніше...

З вирішенням житлової проблеми родина наприкінці 1950-х повернулася до Черкас, за місцем роботи батька – архітектора проєктної установи. Віктор продовжив шкільне навчання: спочатку у міській школі №10, а повну середню освіту здобув уже в школі №19. Навчався доволі успішно, найбільше вподобав гуманітарні дисципліни і, звісно, образотворче мистецтво. З ним він поріднився ще від дитсадка, а батьки усіляко сприяли розвитку таланту сина, забезпечуючи його усім необхідним для образотворення. У Золотоноші Віктор відвідував заняття гуртка юних художників, а в Черкасах навчався азам малярства в знаного педагога Едуарда Гудзенка. Поряд із малюванням підліток захопився й вирізанням на фанері за допомогою лобзика, й квартиру Олексенків буквально заповнили створені талановитим хлопцем рамки, вази тощо. Уже тоді твори юного художника демонструвалися на міських учнівських виставках і діставали схвальну оцінку.

Настав час прощання зі школою, і юнак вирішив поки не вступати на навчання, а випробувати себе в конкретній справі. У 1966 р. він поїхав до Ташкента, який був зруйнований землетрусом, і взяв участь у його відбудові. Тут зустрів свою життєву долю – дівчину Ліку, й невдовзі закохані побралися. Після середньоазійських мандрів молода родина прибула до Черкас, де Віктор присвятив себе улюбленій справі: став художником-оформлювачем на заводі «Хімреактив».

Творче становлення

Набувши впродовж двох років практичного досвіду, подався до Одеси, де вступив до художнього училища ім. Грекова – знаного в Україні мистецького освітнього закладу. До речі, його свого часу закінчували народний художник Іван Бондар і заслужений художник Віктор Афонін. У Південній Пальмірі Віктор навчався у відомих педагогів – Юрія Коваленка, Анатолія Шопіна, заслуженого художника України Костянтина Філатова. В. Олексенко прийняв тут на своє озброєння традиції одеської школи малярства, зокрема прихильність до імпресіонізму й авангардизму.

Повернувшись після закінчення училища до Черкас, Віктор Андрійович деякий час очолював студію образотворчого мистецтва юних художників та працював оформлювачем торгової реклами при Черкаській облспоживспілці. А від 1977 р. упродовж 21 року обіймав посаду художника-монументаліста в Черкаських художньо-виробничих майстернях Спілки художників України. Поряд із виконанням замовлень плідно працював у царині індивідуальної творчості, і вже від 1979 р. його твори демонструвалися на солідних художніх виставках.

Усвідомлюючи потребу подальшого вдосконалення, Олексій Андрійович вступив до Українського поліграфічного інституту ім. І. Федорова (м. Львів). Тут він вивчав теорію мистецтва та отримував майстер-класи від відомих наставників: професорів Володимира Овчинникова і Христини-Олени Самоцької, заслуженого художника Сергія Іванова, художника

Петра Приведи, скульптора Василя Гурмака та ін. Львівська школа значною мірою визначила мистецькі орієнтири молодого художника й забезпечила перетворення його в зрілого майстра пензля.

Через два роки після завершення навчання у Львові Віктор Андрійович став членом Співки художників України. А коли лихі 90-ті унеможливили функціонування творчих структур Співки, він пристав на пропозицію відомого видавця Олександра Третьякова стати художнім редактором черкаського видавництва «Брама». Ці 5 років творчої біографії художника виявилися напрочуд плідними в художньому оформленні та верстці найрізноманітніших видань.

Педагогічна діяльність

Зі створенням в університеті ім. Б. Хмельницького кафедри образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва Віктор Андрійович ось уже понад 20 років бере участь у підготовці майбутніх художників, майстерно викладаючи їм курси академічного живопису, комп'ютерного дизайну, художньо-комп'ютерної та книжкової графіки. Студенти в захваті від занять кафедрального ветерана, відзначаючи його сучасність, креативність, вражаючу фаховість, комунікативність, справедливість і чуйність. А завідувачка кафедри Лілія Полудень (до речі, також його учениця) свого часу додавала таке: «Він завжди крокує в ногу з часом та бездоганно володіє сучасними технологіями графіки й малюнку».

Віктор Андрійович займається й науковою діяльністю в царині мистецтвознавства та методики навчання. За результатами досліджень ним опубліковано щонайменше 27 наукових та методичних праць. А ще педагог став учасником десятків наукових конференцій різних рівнів, в тому числі й міжнародних (наприклад, у Токіо).

Творчий розмай

Та головним вектором життєдіяльності творця є невтомна робота на високошляхетній стежі творення краси. Багато-

маніття його творчих уподобань, а головне, – їхніх результатів воістину гідне подиву. Станковий живопис, комп'ютерна, промислова й книжкова графіка, а ще естамп*, інсталяція**, асамбляж*** – і це далеко не повний перелік мистецьких жанрів, у яких працює цей художник із доволі оригінальним творчим почерком. Гарно вдаються Майстру й об'ємно-просторові композиції.

Відаючи певну данину традиції, мистець значною мірою прихильний до постмодерних тенденцій, символізму й архетипізму. Станом на сьогодні (а ще й далі буде!) у творчому доробку В. Олексенка вже понад пів тисячі мистецьких творів, в тім числі 300 малярських, 200 – станково-графічних, 40 естампів тощо. Серед найвідоміших – його полотно «Джерело», «Містерія Аратта», «Одвічний герць», «Пророк», естамп «Гімн коханню», інсталяція «Як він ішов», асамбляжі «Богом даний» і «Отверзи вуста свої» та ін. Його творчість адресована духовно вишуканому глядачеві. Твори художника зберігаються у фондах музеїв краю, а також у приватних колекціях України та зарубіжжя (зокрема, Бельгії, Німеччини, Польщі).

Оригінальністю відзначається й книжкова графіка у виконанні В. Олексенка. Ним здійснено верстку та проілюстровано кілька десятків книг, і в цьому ряді особливо виділяються ошатністю його оформлення збірок поезій Валентини Коваленко «Трунок Сварожого рогу» та «Перелесниця».

Хист умудреного досвідом графіка уможливив і досить плідний результат в галузях геральдики й вексилології.

* Естамп (фр. *estampe*, досл. «відбиток, штамп») – твір друкованої графіки (гравюра, офорт, літографія, шовкографія тощо), який є відбитком на папері, рідко – на шовку та інших матеріалах.

** Інсталяція (англ. *installation*) – це художня техніка, яка використовує тривимірні об'єкти, призначені для зміни сприйняття простору людиною. Поширилася в мистецтві в епоху постмодернізму від другої половини ХХ століття як продовження та розвиток мистецтва, започаткованого у дадаїзмі. У ХХІ ст. інсталяції створюють також у віртуальному просторі.

*** Асамбляж (фр. *assemblage* – техніка візуального мистецтва, споріднена з коллажем, але використовує об'ємні деталі або цілі предмети, скомпоновані на площині як картина. Допускає мальовничі доповнення фарбами, а також металом, деревом, тканиною та іншими структурами. Іноді застосовується і до інших творів, від фотомонтажу до просторових композицій.

Зокрема, у співпраці з геральдистами ним створено десятки гербів населених пунктів Черкащини, зокрема, Чорнобая, Суботова, Городища та ін.

У активі відомого художника – 18 персональних виставок, котрі проходили в Києві та Черкасах. А ще він узяв участь у кількох десятках всеукраїнських і міжнародних виставок, книжкових фестивалів. Особливо запам'яталися йому мистецькі пленери в Кракові та Чернівцях, які зібрали багатьох художників України й Західної Європи.

Бог і батьки нагородили Віктора Андрійовича ще одним даром: хистом творення літературного слова. У цій царині творчості йому вдається органічне поєднання образотворення з віршуванням через застосування особливих жанрів поезографіки, зоропоезії тощо. Досить гарною є й Олексенкова проза. Уже побачили світ три його літературні збірки: «Доктрина серця», «Крик», «Космічні вібрації». Ця сув'язь слів з графічними зображеннями, зворушливий діалог із читачем виглядає досить свіжо й модерно, засвідчуючи прихильність автора до експериментаторства й авангардизму також і в словотворенні.

Прийшло й визнання значного внеску В. Олексенка в сучасне національне образотворення: у 2009 р. його поціновано почесним званням «Заслужений художник України». Відзначений він і почесними грамотами та дипломами НСХУ та Мінкульту, а також численними регіональними відзнаками.

Віктор Андрійович був щасливий у шлюбі зі своїм першим і останнім коханням: дружиною Лікою Степанівною (світла їй пам'ять!) – талановитою публіцисткою, авторкою книги й десятків статей. Донька ювіляра Анжела є кандидаткою педагогічних наук і викладає нині студентам Черкаської медичної академії.

Попри поважний вік, відомий художник і педагог сповнений життєвої снаги й націлений на здійснення ще не одного творчого проєкту. Він продовжує перебувати у епіцентрі вируючого мистецького життя нашого краю.

МАГІЯ БАТИКУ Й ПОЕЗІЇ

Мистецтво змиває пил повсякденності з душі.

П. Пікассо

У когорті мистців Шевченкового краю чільне місце належить відомій художниці й педагогині Тетяні Костянтинівні Касьян. Щедро наділена багатогранним талантом творця, вона не тільки дарує людям свої мистецькі шедеври, але й взяла на себе нележку місію наставниці в підготовці майбутніх фахівців образотворення.

Народжена Зор'яною

Її зірковий шлях благословили не лише вищі сили, це відобразилося і в первісному йменні мисткині, бо народжена вона Зор'яною. А прийшла Тетяна у цей збурунений світ 10 грудня 1957 р. у російському Дєдовську (Московської області). Зростала в простій робітничій родині Костянтина Михайловича (справжнього майстра на всі руки) та Олександри Василівни Зор'янових. Дівчинка вже змалку взялася за пензель, цілими днями пропадала з етюдником на природі, кладучи на полотно розмаїті барви тамтешніх пейзажів. А ще їй батьки дозволили розписувати «фресками» стіни їхнього помешкання. Поряд із успішним навчанням у місцевій школі Тетяна залюбки відвідувала заняття студії образотворчого мистецтва, брала участь у дитячих художніх виставках.

Після закінчення десятирічки, не вагаючись у своєму фаховому виборі, подала документи на факультет прикладного мистецтва Московського текстильного інституту. Проте вступний бар'єр Тетяні вдалося здолати лише з третьої спроби, й причиною цього став захмарний конкурс (щонайменше 28 – 30 осіб претендентів на одне місце!) Адже нею було обрано доволі рідкісну спеціальність та ще й з лімітами делегування абітурієнтів з різних кінців СРСР.

Зрештою, її мрія здійснилася й дівчина приступила до опанування таїнами художнього оздоблення тканин. Навчатися Тетяні випало із двома дівчатами-черкащанками – сестрами Іриною й Оленою Коробченками на жакардовому* відділі факультету. Інститут успішно закінчила в 1982 р. і, як краща випускниця, отримала направлення в один із науково-дослідних інститутів.

У краї Шевченковому

Одначе життєва доля розпорядилася інакше. Справа в тім, що в студентські роки Тетяна зустріла своє кохання – українського хлопця, інженера за освітою В'ячеслава Касьяна й невдовзі побралася з ним. Її суджений, родом із Золотоноші, переконав молоду дружину в доцільності переїзду в його рідні колискові місця. Отак художниця, діючи за правилом «куди голка, туди й нитка», опинилася в Черкасах, котрі з плином часу стало для неї найріднішим. Саме тут пройшли й продовжуються сповнені напруги й творчості роки її трудової біографії, і саме в цьому наддніпрянському місті вона зійшла на п'єдестал шани й визнання.

З огляду на рідкісний фах, Тетяну запросили на посаду художниці-дизайнерки одного із найбільших промислових підприємств міста – Черкаського шовкового комбінату. Вона тут незмінно працювала упродовж 21 року (від 1982 р.) й успішно опанувала техніку розробки дизайну набивного малюнку на тканинах**. За час роботи на ЧШК художниця запропонувала та впровадила понад сотню різних типів дизайну тканин. При цьому, запроновані нею проекти неодмінно проходили експертизу художньої ради в Києві й майже всі отримували відмінні оцінки.

Займаючись дизайнерською роботою, Тетяна Костянтинівна ані на хвилину не припиняла творити, так би мовити, для душі,

* Жакардова тканина – це тканина зі складним переплетенням візерунком, який виготовляється на спеціальному ткацькому верстаті, що називається жакардовим верстатом. Назва походить від французького винахідника Жозефа Жаккара, який розробив цей верстат у 1804 р.

** Тканина з набивним малюнком – лляна або бавовняна тканина, дотомкана або фабричного виробництва з яскравим візерунком.

створювала високохудожні полотна, брала участь у престижних художніх виставках. Відтак, уже в 1985 р. Тетяну Костянтинівну прийняли до Спілки дизайнерів України, а через 5 років вона стала членом Спілки художників. У ліхті 1990-ті, коли, не витримавши нищівних ударів ринкової стихії, розвалився колись потужний промисловий гігант, художниця на кілька років опинилася в статусі безробітної й зосередилася винятково на творчості.

Та чи не найбільш плідний і насичений період життя Майстрині розпочався від 2005 р., коли вона прийняла пропозицію перейти на викладацьку роботу в ЧНУ ім. Б. Хмельницького, де якраз розпочиналася підготовка фахівців образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Для цієї високошляхетної справи і знадобився унікальний талант та непересічний досвід Тетяни Костянтинівни, яка сама вже давно мріяла про роботу з творчою молоддю. Вона викладала студентам курси академічного живопису, рисунку, декоративно-прикладного мистецтва (батик) і формувала майбутніх образотворців насамперед через практику. А після здобуття вченого звання доцента Т. К. Касьян у 2010 р. було обрано завідувачкою кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, що додало їй чимало рутинно-організаційних клопотів. Вона ні на мить не зупинялася у своєму кар'єрно-творчому самовдосконаленні: у 2016 р. захистила кандидатську дисертацію на тему «Організація навчання декоративно-прикладного мистецтва на Катеринославщині у другій половині XIX – початок XX ст.» (науковий керівник – професор Є. О. Лодатко) й здобула науковий ступінь кандидатки педагогічних наук. Побувала доцентка Т. Касьян і на стажуванні в одному з вишів зарубіжжя – Університеті Яна Длугаша (м. Ченстохов, Польща).

Як завідувачка кафедри, Тетяна Костянтинівна доклала багато зусиль задля розбудови університетської підготовки фахівців образотворення. Поліпшився якісний склад кафедри: на ній працювало два народних і три заслужених художники України. Значно зміцніла навчально-матеріальна база фахової

підготовки, зокрема: були обладнані спеціальні кабінети, комп'ютерний клас, виставкова зала, з'явився запасник творчих робіт тощо. Завдяки організаційним клопотам завідувачки тричі поспіль студенти-художники брали участь у Всеукраїнських конкурсах живопису й ставали їхніми переможцями й призерами.

Художниця активно займається науково-методичною роботою, зосереджуючись на проблемах мистецтвознавства, історії педагогіки та методики викладання образотворення. Її перу вже належить понад 80 праць, в тому числі й десятків навчальних посібників. Досить ґрунтовними навчальними книгами, які підготувала Т. Касьян, є «Теоретико-практичні основи академічного живопису», «Академічний живопис для майбутніх художників-дизайнерів», «Рисунок», «Батик» та ін.

У 2020 р. Тетяна Костянтинівна полишила роботу в університеті, аби зосередитися винятково на творчій роботі. Утім, її невгамовна натура не дозволила поставити остаточну крапку на педагогічній діяльності, тож через два роки вона до неї таки повернулася. У 2022 р. на запрошення професора О. В. Кукліна вона створила й очолила кафедру дизайну Черкаського бізнес-коледжу й відтоді активно працювала в цьому закладі в царині підготовки фахівців-дизайнерів.

Дбає Т. Касьян і про мистецьку підготовку талановитої учнівської молоді. Упродовж кількох років вона очолювала комісію з образотворчого мистецтва обласного відділення Малої академії наук, входила до складу журі регіональних дитячих конкурсів «Я хочу жити в якісному світі», «Мальовнича Україна» та ін., організовувала учнівські олімпіади.

Покликана високим і вічним

Та чим би не займалася Тетяна Костянтинівна, вона знову й знову повертається до тієї справи, до котрої покликана високим і вічним. Її пензлю вже належить понад 1500 художніх робіт, серед них такі резонансні полотна, як «Монада», «Душа равлика», «Первозданні», «Чаша сія», «Крізь віки», «Та, що біжить по хвилях» та ін. Художниця працює в доволі рідкісному

мистецькому жанрі – батіку* – як різновиду декоративно-прикладного мистецтва й при цьому пропонує оригінальні мистецькі рішення. Її творчому стилю притаманна прихильність до символізму й постмодерну, тематичного розмаїття, колористики й м'якості барв. Інноваційність задуму й виконання ставить батик мисткині на вартісніший художній рівень. Прихильна наша талановита сучасниця й до історичної тематики: художницею, зокрема, створена «Єгипетська серія» (вочевидь, вона навіяна її поїздкою в міста Каїр, Луксор, Хургада, Гіза).

Мисткиня є постійною учасницею міжнародних, всеукраїнських та обласних художніх виставок у різних містах України й зарубіжжя. В її творчому активі – й понад 30 персональних виставок, які неодмінно проходили при повному аншлазі. Вони проводилися в Києві, Львові, Одесі, Білій Церкві, Фастові, Каневі, Обухові, Черкасах, Індіанолі (США) та інших містах. Унікальні творіння художниці зберігаються в музеях України та зібранні Міністерства культури нашої держави, а також приватних колекціях США, Канади, Ізраїлю, Польщі, Німеччини.

Тетяна Костянтинівна є водночас авторкою і художнього слова, зокрема, побачила світ її поетична збірка «Паперу довіряю душу...» та літературно-мистецьке видання «Я творю, і я – творіння». Її літературні твори є щирими й проникливими, вони позначені сильним емоційним зарядом, глибиною й оригінальністю художніх образів.

Прийшло й суспільне визнання: у 2005 р. за вагомі творчі досягнення Т. Касьян було присвоєно звання «Заслужений художник України». Нагороджена вона й почесними грамотами Мінкульту України та регіональними відзнаками.

Ось така вона, обдарована й діяльна, глибока й невичерпна, висока духом і напрочуд проста – наша сучасниця Тетяна Касьян. То ж хай у неї все вдається, що задумалося!

* *Батік (яван. batik) – це техніка розпису по тканині за допомогою воску та барвників, поширена особливо в Індонезії та на Філіппінах, а також у країнах Південно-Східної та Східної Азії, Західній Африці тощо; у Європі відома з XIX ст., в Україні з XX ст.*

ЗІРКА УКРАЇНСЬКОГО ВОКАЛУ

*А пісня – це душа,
З усіх потреб потреба.
На крилах сонце сяйво їй лиша,
Чим глибша пісня, тим ясніш душа.*
І. Драч

Справжньою легендою овіяна пісенна творчість Діани Петриненко, яку величали «співочою пташкою України», а її рідкісний голос називали «світлим», «срібним», «сонячним». Ця осяйна зірка сцени вписала одну із найяскравіших сторінок в історію національного музичного мистецтва й цілком заслужено пошанована званнями народної артистки та Шевченківської лауреатки.

Шлях до пісенних вершин

Майбутня знаменитість вперше побачила світ 8 лютого 1930 р., а місцем її народження стало чималеньке село Білоусівка на Драбівщині, що розкинулося біля річечки Чумгак. Діана стала другою, середульшою дитиною в родині Гната й Поліни Паливод. Згодом Паливоди оселилися в сусідньому селі Сазонівка, там і пройшли юні літа Діани.

Мало чи не від дня народження Діана поріднилася з піснею, адже зростала у співочій родині. У матері був найкращий голос у окрузі й уже змалку за нею виводила пісні майбутня зірка. Гарно співав і батько, а старший брат Іван не мав собі рівних як вокаліст на учнівських оглядах художньої самодіяльності. Отаким родинним ансамблем залюбки співали вечорами народні – ліричні, чумацькі й гайдамацькі – пісні. А ще Діана могла годинами сидіти біля радіоприймача-тарілки, звідки звучали голоси відомих тоді співаків-віртуозів Оксани Петрусенко, Зої Гайдай, Івана Паторжинського... Батько був людиною досить начитаною, прищепив любов до книги й своїм дітям. Частенько дарував їм і привезені з Києва чи Полтави пісенні збірники.

Гнат Якович, який обійняв відповідальну посаду директора МТС, частенько брав із собою дівчинку на поля й вона на тракторних станах співала механізаторам народних пісень. Вдячні слухачі-хлібодари назвали її «Діанусею – солов'їним голосочком».

А потім у мирне життя увірвалася війна й над краєм опустила свої зловісні крила темна ніч нацистської окупації. Діаниного батька було розстріляно в Оржиці як активіста, а осиротіла родина Паливод борсалася в життєвих негараздах неймовірно важких воєнної й повоєнної доби. Семирічку Діана закінчила в Сазонівці, а продовжила навчання вже на Львівщині, куди її забрав рідний дядько – тамтешній керівник.

Невдовзі до неї приїхав брат Іван, що здобував музичну освіту в Києві, і мовив: «Збирайся! Поїдеш до Києва, де будеш навчатися співу». Незважаючи на те, що вступні іспити в столичному музучилищі вже скінчилися, Іван таки умовив його директора Петра Сука послухати дівчину. Очільник училища настільки був вражений Діаниним майстерним виконанням пісні «Гандзя», що всупереч встановленим нормам все ж прийняв рішення про зарахування дівчини. Отак у голодному післявоєнному 1947-му почалося сходження нашої землячки до зіркових вершин й вона попри негаразди закінчила училище в числі найкращих випускників (нині це Київська муніципальна академія музики ім. Р. М. Глієра).

А потому були роки навчання в найпрестижнішому закладі музичної освіти – Київській консерваторії (тепер Національна музична академія ім. П. І. Чайковського). І в його стінах наша крайнка була в статусі лідерки й стала справжнім обличчям консерваторії. Кожна зірка завдячує своєму сходженню вчителям-наставникам. «Мамою» розкрилля таланту Діани Петриненко стала талановита педагогиня, доцентка (пізніше професорка) Марина Єгоричева – людина напрочуд фахова, інтелігентна, ерудована й водночас зворушливо душевна.

У студентські роки Діана зустріла й свою життєву долю: її обранцем став відомий у майбутньому журналіст і музикант Гаринальд Петриненко. У 1953-ім у молодого подружжя

з'явився первісток, якого в честь національного пророка (й водночас, як виявилось згодом, пророкуючи синові високу місію) нарекли Тарасом. А молодій мамі довелося буквально розриватися між навчанням, концертами й доглядом за малюком.

Творчі злети

І ось уже позаду навчання в консерваторії й перший запис у трудовій книжці. Як кращу випускницю Діану в 1955 р. прийняли солісткою всесвітньо відомого пісенного колективу – Державної хорової капели «Думка». Потягнулася невпинна вервечка концертів, гастролей... Уже в 1958 р. відбувся перший сольний концерт співачки й він виявився настільки успішним, що артистка вирішила розпочати одноосібну кар'єру. Незабутнім для неї став рік 1959, коли вона стала лауреаткою Всесвітнього фестивалю молоді й студентів у Відні.

Молода співачка своїм непересічним талантом відразу привернула увагу мистецького бомонду: наприклад, сам неперевершений Іван Козловський запропонував Діані стати солісткою Маріїнського оперного театру в Ленінграді. Одначе співачка від такої спокусливої пропозиції відмовилася, й залишилися на рідній землі, аби служити національному мистецтву. Концерт за концертом, і Д. Петриненко набувала досвіду, відкриваючи й опановуючи все нові секрети пісенного виконання. Дедалі більше переконувалася, що людей може зворушити лише доконечна природність виконання, повна самовіддача й щирість. Їй гарно вдавалися й оперні арії, утім вона не хотіла замикати себе в академічні рамки музичної класики й віддала перевагу масовим сценічним виступам.

Може, саме тому вже на той час відома співачка прийняла в 1963 р. пропозицію стати солісткою Київської філармонії. З цим зірковим колективом вона пов'язала свою творчу долю на понад чверть століття й стала його репрезентанткою за номером один на неосяжних музичних обширах.

Співачка володіла лірико-колоратурним сопрано, була наділена голосом широкого діапазону, рівним у всіх регістрах.

Їй була притаманна техніка кантиленного співу (бельканто)*, виразне інтонування й чітка виконавська дикція, а виконавську манеру відзначало переконливе втілення художнього образу засобами пісенного мистецтва.

У репертуарі майстрині співу – арії з опер М. Лисенка, Дж. Верді, солоспіви М. Лисенка, Л. Ревуцького, Д. Січинського, Я. Степового, К. Стеценка, Ю. Мейтуса, романси М. Глінки, С. Рахманінова. Вона віртуозно виконала партію сопрано в кантаті «Радуйся, ниво неполітая» М. Лисенка, 9-й Симфонії Л. ван Бетховена, ораторії «Пори року» Й. Гайдна, «Реквіємі» В.-А. Моцарта. Натхненно популяризувала сучасні українські ліричні пісні композиторів Н. Андрієвської, О. Білаша, А. Кос-Анатольського, П. Майбороди, І. Шамо, Ю. Рожавської та ін. З особливою виразністю й оригінальним шармом співала українські народні пісні та романси вітчизняних композиторів. В останні роки своєї музичної діяльності натхненно виконувала пісні з національно визначеною ідеєю, написані її сином Тарасом Петриненком – відомим співаком, композитором і поетом**.

Диво-голос Діани Петриненко викликав захоплення десятків мільйонів шанувальників пісні всього цивілізованого світу. Їй гаряче аплодували глядачі під час гастролей в Італії, Канаді, США, Угорщині, Фінляндії, Франції, Японії та багатьох інших країнах. Усі її концерти викликали повні аншлаги, збираючи велелюдні глядацькі аудиторії.

Діана Гнатівна була воістину народною виконавицею й охоче приймала запрошення щодо її сольних концертів у селах та містах України. Зі сцен будинків культури й клубів, а часто густо в заводських цехах, на полях та фермах, на майданах і стадіонах невтомно доносила вдячному глядацькому загалу неповторну мелодику й велич української пісні та музичної

* Белькάνто (італ. *bel canto* – прекрасний спів) – стиль вокального виконання, поширений в італійському оперному мистецтві XVII – XIX ст.

** Т. Петриненко – народний артист України, Шевченківський лауреат, лауреат відзнаки «Національна легенда України».

класики. Не обділяла своєю виконавською увагою й малу батьківщину: неодноразово виступала на сценах Білоусівки, Сазонівки, Драбова й Оржиці.

Співачка здійснила багато записів на грамплатівки, які виходили великими накладками, постійно поповнювала фонд Українського радіо. Серед цих піснених шедеврів – українські народні пісні «Глибока кирниця», «Ой лугом іду, голосок веду», «Чотири воли пасу», «Чи я вплила», «Ой піду я до млина» та ін., а також романси М. Лисенка («Садок вишневий коло хати»), В. Заремби («Не тополю високою», «Утоптала стежечку») та ін.

Вагомою є й фільмографія вокалістки, де виявилися її й акторські здібності. Зокрема, вона знялася в музичних телефільмах «Лада з країни берендеїв», «Як цвіт весняний» (1971), «Тільки ти» (1972), фільмі-концерті «Вечірня пісня» (1983).

Уже у своїх високих літах співачка сказала таке: «Усе життя я просто співала і намагалася передати радість, що жила в моїй душі». У цих простих словах досить ємно й переконливо викладено головний сенс життєдіяльності великої мисткині й полум'яної патріотки України.

Педагогиня й просто жінка

Діана Петриненко зажила слави і як відома педагогиня. Вона, закінчивши консерваторську аспірантуру й згодом захистившись, розпочала свою викладацьку діяльність у 1961 р., а в 1980-х роках здобула вчене звання доцента, а потім і професора, упродовж понад 40 літ навчала студентів своєї рідної консерваторії. Серед її найвідоміших учнів – В. Базир, В. Іванченко, Л. Ліпітюк, Н. Мойсеєва, А. Пригара, М. Тищенко, К. Швидка, С. Шуст та ін. Найзнаменитіша вихованка Діани Гнатівни – всесвітньо відома оперна співачка, народна артистка України й Шевченківська лауреатка Людмила Монастирська (до речі, також родом із Золотоніщини) сказала про свою наставницю таке: «Завдяки Діані Гнатівні ми маємо унікальну вокальну школу... Була взірцем не тільки як Педагог

з великої літери, це Людина з великої літери, особистість, жінка, взірець для всіх своїх учениць». Іменита Вчителька любила пригощати своїх учнів та учениць власною випічкою: сирними бабками та піріжками.

Уже від початку своєї співочої кар'єри Діана Петриненко опинилася в авангарді національного музичного мистецтва й суспільного визнання. Від 1965 р. – вона заслужена, а через 5 років – народна артистка України. У 1975 р. співачка була пошанована почесним званням народної артистки СРСР. За концертні програми 1969–1971 рр. наша землячка відзначена Державною премією ім. Т. Шевченка (1972). Згодом її нагородили орденом Трудового червоного прапора, а в 2005 р. – орденом княгині Ольги 3-го ст. Вона з огляду на унікальні заслуги та з приводу поважного ювілею могла б стати й Героєм України, однак зупинила відповідне владне подання, пояснивши: «Я вже маю найвище для мене від ГО «Федерація жінок за мир у всьому світі» звання «Мати патріота» (син Тарас став творцем і виконавцем багатьох патріотичних пісень, в тім числі й неформального гімну «Україна»).

Далеко не все в житті Зірки було пов'язано з тріумфами й усипано трояндами. Уже в свої 50 вона овдовіла: раптово помер її любий чоловік Гаринальд. Утім оптимісткою залишалася за будь-яких обставин і часто повторювала: «Люблю людей, люблю радіти маленьким і великим перемогам своїх студентів, успіхам рідних і друзів».

Схил віку знаменитої співачки був затьмарений важкою хворобою, й у результаті чергового інсульту вона назавжди була прикута до ліжка. Це була велика трагедія для такої діяльної особистості, як Діана Гнатівна, тому вона неймовірно страждала. Ці її пекельні земні муки скінчилися 17 листопада 2018 р. на 89-му році життя. Як українська знаменитість першого ешелону була похована на центральній алеї Байкового кладовища (м. Київ).

У м. Оржиця та с. Сазонівка на Полтавщині проводилися обласні конкурси пісні на приз Д. Петриненко, нині запо-

чатковані міжнародні пісенні конкурси її пам'яті. А чи пам'ятають велику співачку її країни на Черкащині? Так, зокрема в обласному центрі її іменем названо один із міських провулків. Як на мене, цього замало, і вже давно на часі, аби вулиця Д. Петриненко з'явилася в її рідній Білоусівці та Драбові. Доречним вбачається й запровадження на Черкащині пісенних конкурсів пам'яті легенди української пісні.

ПОВЕЛИТЕЛЬКА ПІСНІ Й БАНДУРИ

*На сучасні пісні одягаю вуаль,
А бандура хай вічно співає.*

В. Назарук

Усього п'ятеро нині суцих представників музичного мистецтва Шевченкового краю пошановані званням «Народний артист України», із них четверо жінок. На цьому п'єдесталі високого суспільного визнання чільне місце посідає й бандуристка-вокалістка, володарка драматичного сопрано Лідія Іванівна Зайнчківська. Розмаїте полотно її життєдіяльності вишито переважно барвистими нитками.

Ступенями осягнення музики

Майбутня зірка бандури й вокалу вперше побачила світ у грудні 1961 р., а її рідними пенатами стало чималеньке село Тіньки з майже 500-літньою історією, котре привільно розкинулося неподалік Дніпра всього за якихось 17 км від колишньої гетьманської столиці – Чигирини. Лідина родина мала глибоке козацьке коріння й, може, саме тому за її главою – шофером місцевого колгоспу Іваном Опанасовичем Олійником – закріпилося прізвисько «Джура» (джура – це молодий козак, помічник і учень представника козацької стар-

шини). Мало чи не з молоком матері заповонила Лідоньчине єство любов до української пісні, адже зростала у співочій родині. Гарний голос мав тато Іван: на сільських застіллях він завжди був визнаним заспівувачем. А що вже бабуся Марія Федотівна, в ошатній хаті якої місяцями проживала Ліда, то та ніколи не розставалася з пісню, навіть коли хворіла. Не раз промовляла таке: «Пам'ятай, онученько, пісня не тільки звеселяє, а й лікує!» Мало чи не щовечора посідають було бабуся й онучка на лавці біля хати, та й заводять дуєтом народну пісню. Отож бабусиною школою було покладено першого камінчика у фундамент творення майбутньої знаменитості...

А тому тільки-но Ліда закінчила другий клас місцевої десятирічки, після одностайної ухвали сімейної ради мама, Євдокія Григорівна, відвела її до філіалу музичної школи. Тут дівчинка охоче й наполегливо навчалася по класу бандури у викладачки Раїси Пилипівни Василенко упродовж шести років і постійно перебувала в числі найкращих учениць, зачаровуючи своєю грою й співом на звітах та оглядах художньої самодіяльності. Тішила вона своїх рідних і успіхами в опануванні шкільних предметів, адже всі роки навчання була «круглою» відмінницею.

Швидколітним птахом промайнули роки, і ось уже Ліда отримала свідоцтво про неповну середню освіту з відзнакою. Батьки дали згоду на те, аби вона не продовжувала навчання в загальноосвітній школі, а відразу здобувала спеціальність, омріяну вже давно. Успішно склавши вступні випробування, тінківчанка стала ученицею відділу народних інструментів Черкаського музичного училища (нині музичний коледж ім. С. С. Гулака-Артемовського). Із вдячністю згадує вона своїх улюблених наставників, які вивели її на хрещату дорогу музичного мистецтва. Серед них – викладачка гри на бандурі Любов Федорівна Бридько та володар чудового тенора Федір Павлович Кондрат, який навчав свою ученицю вокалу.

А після закінчення музучилища в 1981 р. (здобула спеціальність викладачки дитячих музичних шкіл по класу бандури та

керівниці оркестру народних інструментів), Лідія відразу подала документи до Київської державної консерваторії ім. П. І. Чайковського (нині – Національна музична академія). Тут на неї чекав надзвичайно прискіпливий відбір і аж десять творчих випробувань та іспитів. Черкаська випускниця успішно їх здолала, зачарувавши суворих екзаменаторів майстерним виконанням пісні «Плавай, плавай, лебедонько» (на слова Т. Шевченка), і в числі п'яти найталановитіших (із кількох десятків претендентів) була зарахована на оркестровий факультет. Невдовзі, паралельно з навчанням, додатково опанувала мистецтво вокалу (на факультативних засадах). Своїм мистецьким становленням вона завдячує професорам, народним артистам Сергію Васильовичу Баштану (відомий бандурист), Лілії Данилівні Лобановій (опера співачка, лірико-драматичне сопрано) та Шевченківському лауреату Віктору Омеляновичу Гуцалу (художній керівник Національного академічного оркестру народних інструментів). Принагідно зауважимо, що серед її однокурсників було багато майбутніх знаменитостей, зокрема, художній керівник Національної заслуженої капели бандуристів ім. Г. Майбороди, народний артист України Юрій Курач, його брат, також народний артист, очільник Академічної чоловічої хорової капели ім. Л. Ревуцького Володимир Курач, а також наш земляк із Руської Поляни (очолює Державний академічний Волинський народний хор), заслужений діяч мистецтв України Олександр Стадник, професорка Одеської національної музичної академії ім. Нежданової Ніна Морозевич та багато ін.

І зазвучала «Вербена»

Саме в лоні знаного на весь світ музичного вишу понад 40 літ тому й народилося тріо бандуристок із романтично-загадковою назвою «Вербена», котрому судилася висока мистецька доля. Ідея створення цього творчого колективу належала нашому знаному земляку із Дривівщини (с. Великий

Хутір), професорові Сергію Баштану. Він провів десятки прослуховувань, перш ніж зупинив свій вибір на Лідії Олійник та двох її посестрах: Людмилі Лариковій (Лідиній однокурсниці) та Ользі Калині (старшій від них на рік). А потім був пошук власного творчого обличчя колективу, формування репертуару, виснажливі репетиції. І зазвучала «Вербена»! Без виступу тріо не обходився вже жоден концерт за участі студентів консерваторії.

Попри неймовірну напругу консерваторного навчання, саме на ті роки припадає й початок Лідиної трудової діяльності, адже від першого й до останнього курсу вона працювала керівником оркестру народних інструментів Київського педагогічного інституту ім. М. Горького (нині – Український державний університет ім. М. Драгоманова). А вже на останньому році навчання зустріла Лідія й свою життєву долю: її обранцем став майбутній актор Микола Зайнчківський. Невдовзі закохані відсвяткували студентське весілля й відтак народилася їхня мистецька родина.

Після закінчення консерваторії (спеціальність – концертна виконавиця, викладачка середніх та вищих навчальних закладів) у 1986 р. Л. Зайнчківська отримала направлення до філармонії рідних Черкас, де стала артисткою-бандуристкою оркестрової групи Академічного заслуженого українського народного хору. Утім Лідія в його складі затрималася всього на пів року, а потім цілком прогнозовано (з огляду на її непересічний талант виконавиці) стала солісткою не менш знаменитого ансамблю народної пісні «Росава». Якраз тоді яскраво сяяли зірки неперевершених співачок Раїси Кириченко, Ольги Павловської, Євгенії Крикун. Відтак молода артистка змогла скористатися настановами цих майстринь вокалу щодо секретів завоювання слухацьких симпатій, добору репертуару тощо.

Проте її ні на мить не полишав намір пуститися в самостійне сценічне плавання, звісно ж – у складі того ж таки тріо «Вербена» (з певних об'єктивних причин була невелика перерва в його роботі). Цей колектив знову зазвучав від

1987 р. при Черкаській філармонії у попередньому складі, аби тримати в естетичному полоні серця мільйонів упродовж десятків років!

Творчий профіль тріо увиразнився мало чи не з перших його публічних виступів завдяки створенню яскравого за акордовою пластикою поєднання різнотембрового сопрано: драматичного Ліди Зайнчківської, колоратурного Люди Ларикової і мецо-сопрано Олі Калини. Так, це були три голоси, але з одним серцем на всіх! Як і досі, визнаною лідеркою зіркового колективу була саме Л. Зайнчківська.

Уже в перші роки своєї діяльності «Вербена» опинилася в авангарді національного музичного мистецтва. Тріо вирізнялося й розмаїтістю репертуару із включенням до нього як класичних, так і народних творів та інструментальної музики, і прихильністю до модернізації традиційного бандурного мистецтва, і неповторною манерою виконання, й навіть відповідними аксесуарами. Скажімо, чи не вперше у виконавській практиці бандуристки піднялися зі стільців і, поставивши бандури на спеціальні стійки, виконували твори в абсолютно розкутій і вільній манері. Або таке: їхні бандури змінили узвичаєний темний колір на сліпучо білий. Скажете, – дрібниця? Насправді далеко ні, бо колір також витворює святковий настрій! Вражало й сценічне вбрання артисток, які відступили від звичного для колективів такого стибу винятково автентичного одягу. Вони виступали в ошатних сучасних сукнях із елементами фольку від відомих кутюр'є Галини Забашти (Київ), Володимира Фурика (Львів) та заслуженої художниці Олександри Теліженко (Черкаси).

Пісенним обличчям тріо стали шедеври пісенного фольклору «Ой ти місяцю», «Вийди, вийди, місяченьку», «Зелена горішино», «Закувала зозуленька», пісні на слова Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, В. Симоненка, О. Олесья, М. Сингаївського, Б. Олійника, М. Ткача та ін. (композиторів І. Шамо, І. Поклада). А своєрідною візитівкою зіркового колективу Л. Зайнчківська називає пісню О. Білаша на слова Д. Павличка

«Як надійшла любов». Показником високого рівня вокального таланту творчих посестр стало виконання ними багатьох творів акапельно*.

Щоденні репетиції, безкінечні концерти на великих і малих сценах краю, багатоденні гастрольні поїздки в далеке й близьке зарубіжжя – словом, усе, притаманне життю артиста, повсякчас супроводжувало й «вербенівок». Вони в буквальному розумінні підкорили не лише Україну, але й Усесвіт. Краляли серця чисельних шанувальників їхні бандури, озивалися в душах солодким щемом і чистими сльозами їхні пісні...

Чарівна українська музика й наша мова солов'їна звучали у виконанні талановитих черкашанок на чотирьох земних континентах і в щонайменше 20 країнах світу (Австрія, країни Балтії, Польща, Туреччина, Лаос, Ізраїль, Йорданія, Нова Зеландія, США та ін.). Не злічити усіх міжнародних фестивалів, конкурсів та Днів української культури, учасниками яких стала «Вербена», а проходили вони в Нью-Йорку, Торонто, Відні, Братиславі, Празі, Белграді, Бухаресті, Тбілісі, Кишиневі, Форті Шевченко, Магадані, Петропавловську-Камчатському...

Вкарбувався в пам'ять артисток і міжнародний фестиваль «У сім'ї вольній, новій», коли вони пройшли Дніпром на теплоході від Києва до Херсона й у зворотньому напрямку, подарувавши мешканцям наддніпрянських міст і сіл десятки своїх концертів. Виступами «Вербени» насолоджувалися всі Президенти України (звісно, окрім втікача Януковича), але найбільше подружилися вони з великим поціновувачем справжнього українського мистецтва Віктором Ющенком. Були в артисток і зустрічі з американським экс-президентом Біллом Клінтоном та спільні концерти з видатними співаками та музикантами Муслімом Магомаєвим, Розою Римбаєвою,

* Акапельно, або спів а капела (італ. *a cappella*) – це хоровий або ансамблевий спів, що виконується без інструментального супроводу. Тобто, музику створюють лише людські голоси, без використання будь-яких музичних інструментів. Термін означає «як у капелі», і пов'язаний з традицією виконання співу в каплицях, де спочатку не використовувалися музичні інструменти.

Дмитром Гнатюком, Миколою Мозговим, Раїсою Кириченко, Ніною Матвієнко та ще безліччю зірок світового й національного вокалу...

Любов і визнання

А визнання прийшло до колективу мало чи не на світанні його славної історії. Уже в 1988 р. тріо стало лауреатом Всеукраїнського конкурсу виконавців на народних інструментах, а в 1993 р. – Міжнародного конкурсу ім. Г. Хоткевича. Унікальні заслуги Лідії Зайнчківської та її партнерок були в тому ж році відзначені почесним званням «Заслужений артист України», а в 1999 р. усі троє стали народними артистками України. Вартує уваги й такий факт: тріо «Вербена» номінувалося й на присудження Національної премії ім. Т. Шевченка.

Як лідерка зіркового колективу, Лідія Зайнчківська не обмежувалася лише сценічною діяльністю. Вона випустила два нотних збірники для бандуристів-виконавців із оригінальним «вербенівським» аранжуванням («Пісенний дивосвіт» і «Літо зоряне»), а також два компакт-диски свого тріо («Біла казка» і «Зачарована душа»).

У 2008 р. в режим самостійної концертної діяльності перейшла Людмила Ларікова (нині викладає в Національній музичній академії), а згодом і Ольга Калина, тому колектив постав уже в оновленому складі: заслуженої артистки Наталії Мамалиги, Інги Михаль та незмінної керівниці Лідії Зайнчківської. Тріо в буквальному сенсі зазвучало тоді повновому, адже до двох бандур додалося й віртуозне виконання флейтистки І. Михаль.

Свідченням високого авторитету Лідії Зайнчківської як виконавиці й організаторки стало її призначення в 2013 р. на посаду художньої керівниці філармонії. Майже п'ять років діяльності в цій непростій і копіткій службовій ролі були сповнені напруженої творчої праці, пов'язаної з наповненням репертуару цікавими концертними програмами як для дорос-

лих глядачів так і дітей (наприклад, програма з музикотерапії «В очікуванні дива», «Казка з оркестром», «Опера в концертному виконанні»), забезпеченням колективів нотним матеріалом тощо. А в 2017 р. народна артистка пристала на пропозицію ректора Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького Олександра Черевка обійняти посаду заступниці начальниці відділу виховної роботи з мистецьких питань.

Поряд із цим вона стала художньою керівницею вокального ансамблю «Мелодія», перетворивши його за короткий час у знаний на Черкащині колектив. І як же хотілося відомій артистці, аби в Черкаському національному з'явилася нарешті кафедра музичного мистецтва, де вона змогла б долучитися до підготовки відповідних фахівців! Та поки цей її задум не зреалізувався, та й сама артистка уже полишила свою роботу в університеті. Вона зосередилася на викладацькій роботі, навчаючи сольному співу вихованців дитячої музичної школи №3 м. Черкаси.

Щодень знаменитої артистки ушент наповнений добротворчими справами. Вона від 2018 р. була незмінною директоркою Всеукраїнського мистецького фестивалю-конкурсу дитячої та юнацької творчості «Козацький шлях. UA», в 2019 започаткувала мистецькі проекти для дітей з особливими освітніми потребами («Я бачу музику» та «Музика, що зцілює душу»), стала засновницею та головою оргкомітету Міжнародного конкурсу скрипалів імені Мирона Полякіна. А ще організувала методичні семінари для педагогів мистецьких шкіл та ЗВО I – II рівнів акредитації. Лідія Іванівна є головою ГО «Академія мистецьких ініціатив «Україна – АРТСВІТ», входить до складу Президії Національної всеукраїнської музичної спілки. До 150-річчя від дня народження Лесі Українки організувала музично-мистецьке свято «Душа козацького краю», а вже у воєнному 2022-му зреалізувала музично-патріотичний проєкт бандурного мистецтва «Волі і пісні нескорений край». І це далеко не повний перелік усіх її

проектів та громадських навантажень. З огляду на унікальні заслуги Л. Зайнчківської перед національним музичним мистецтвом та багатогранну громадську діяльність їй у 2024 р. було призначено стипендію Президента України, а інформацію про неї вміщено у надзвичайно престижному виданні – «Почесні імена України – еліта держави» (2023 р.).

А як же «Вербена»? Дякувати Богові та її лідерці, тріо й до сьогодні дарує людям неповторні миттєвості спілкування з чар-піснею. Щоправда, нині вже поза філармонією і в новому складі.

Надійним життєвим плечем зірки вокалу й бандури є її любий чоловік Микола Станіславович – провідний актор Черкаського академічного музично-драматичного театру, народний артист України. Їхній син Віталій успішно займається віддаленою від мистецтва зовнішньоекономічною діяльністю. А тому плекає Лідія Іванівна надію, що в майбутньому її онучка, восьмирічна Анастасійка таки продовжить її справу й стане відомою музикинею...

СОЛІСТ-БАНДУРИСТ ПЕТРО АВРАМЕНКО

*Бандура – це сила українського народу.
О. Заєць*

Воістину щедра на таланти земля золотоніська, котра подарувала Україні й світу не одного самобутнього діяча музичного мистецтва. Серед них – пісенна зірка, Шевченківська лауреатка Діана Петриненко (с. Білоусівка), ще одна лауреатка цієї найпрестижнішої премії, оперна примадонна Людмила Монастирська (с. Іркліїв), відомий інструменталіст і незмінний, упродовж останніх понад 20 років, гендиректор Національної опери Петро Чуприна (м. Золотоноша), легендарний бандурист, народний артист України Сергій Баштан,

відомий кобзар Михайло Коваль (обоє с. Великий Хутір), прима національної оперети Любов Доброноженко (м. Золотоноша), заслужений артист України Андрій Піддубний (с. Красенівка), та ін. Гідне місце в цій зірково-музичній когорті посідає й наш земляк із с. Плешкані, заслужений артист України Петро Авраменко.

Музика від дитинства

Майбутній уславлений музикант прийшов у цей світ п'ятого грудневого дня лихозвісного масовими політичними репресіями 1937 року, а його малою батьківщиною стало с. Плешкані, що розкинулося неподалік тихоплинної річечки Супій. Родина Авраменків була відомою в краї. Ще б пак, її глава Іван Петрович – бригадир місцевої тракторної бригади – обраний депутатом Верховної ради СРСР 1-го скликання і невдовзі був призначений на відповідальну посаду директора Гельмязівської МТС. Мама, Ольга Пилипівна, гнула спину на колгоспному полі. Петрик у родині був середульшим і зростав разом зі своїми двома сестричками Лідою й Галею.

Мало чи не з колиски хлопчик поріднився з музикою, адже нею була уцент наповнена затишна оселя Авраменків. Залюбки слухав мамині пісні, у вільні хвилини вправно виводив мелодії на гармонії-дворядці тато, а ще звучали музичні записи з грамплатівок на патефоні (ним преміювали Івана Петровича). Невдовзі Петрик самотужки опанував балалайку, а завдяки батьковим майстер-класам – і гру на гармонії. Уже в підлітковому віці йому підкорився й цар музичних інструментів – баян. Підкреслимо: хлопець був самоуком, бо жодної музичної школи в тих краях не було.

А як же шкільне навчання? Воно розпочалося у ще воєнному 1944-у й проходило спочатку в Золотоноші, потім у Лубнах та Петрівці-Роменській на Полтавщині (батько там працював на керівних посадах) і, зрештою, в Підставківській семирічці. Навчався охоче, був у числі кращих учнів, постійно виступав на самодіяльній сцені. А ще виявив неабиякий хист

до малювання, став ілюстратором стінгазет і переможцем творчих конкурсів. Атестат про повну середню освіту юнак отримав уже в 1953-му після закінчення Гельмязівської школи. До речі, його однокласником був майбутній знаменитий державний діяч СРСР, доктор сільськогосподарських наук Іван Скиба.

Свою трудову діяльність Петро розпочав рахівником у підставківському колгоспі, закінчив обласні курси завідувачів клубу, а потім, як і належалося, перебував на військовій службі. І там не полишив музичних занять, співав у військовому ансамблі. А після звільнення в запас закінчив 10-місячні обласні курси хормейстерів-баяністів при Золотоніській музичній школі й упродовж двох років працював баяністом у сільському клубі рідних Плешканів та викладав співи в місцевій школі. Утім його не полишала думка щодо підкорення нових вершин музикування.

У 1962 р. Петро став слухачем Республіканської студії з підготовки акторських кадрів при Державній заслуженій капелі бандуристів і здобув фах співака-бандуриста. Відтак, у його творчій долі сталася метаморфоза: голосистий баян витіснила лірична бандура, котра безроздільно заповонила подальше Авраменкове буття. Успішно здолавши в 1964 р. конкурсні випробування, він став артистом знаменитої капели бандуристів. Тоді ж вступив на заочне відділення Київського музичного училища ім. Р. Глієра, де навчався вокалу у відомих педагогів Віталія Лапшина та Людмили Карапетянц.

«Невпинно вдосконалюватися!» – таким життєвим гаслом завжди послуговувався талановитий співак-бандурист. Вищу музичну освіту здобув у Львівській консерваторії ім. М. Лисенка, яку заочно закінчив у 1973 р. Із особливою вдячністю згадує Петро Іванович свого наставника з гри на бандурі, заслуженого діяча мистецтв, професора Василя Герасименка. Отож, наш герой пройшов усіма щаблями музичної освіти й цей шлях навчального поступу виявився завдовжки в 15 літ!

Майстер вокалу

Майже пів віку тривала активна музично-творча діяльність Петра Авраменка. У Державній заслуженій капелі бандуристів він розпочинав як рядовий виконавець, а потім завдяки своєму таланту й самовідданому відточуванню виконавської майстерності набув поважного статусу соліста. Першим у цьому колективі Петро Іванович застосував технічно-виконавське ноу-хау, під'єднавши до своєї бандури звукопідсилювача, що дозволило вдосконалити колоритність звучання цього інструменту. Безкінечні репетиції, гастролі й концерти, концерти... Так, наш земляк втрапив у свою, давно вимріяну життєву стихію й почувався в ній напрочуд комфортно.

Проте з часом бандурист зрозумів, що в цьому, нехай і знаному, колективі він не зможе повною мірою зреалізувати свій творчий потенціал, а на додаток у нього виникли ще й певні непорозуміння з керівником оркестру. Якось після чергового концерту до Петра Івановича зателефонував сам Анатолій Авдієвський і запропонував йому перейти на постійну роботу до Державного українського хору ім. Г. Верьовки. Майже не вагаючись, навесні 1979 р. артист пристав на цю пропозицію й на наступні майже 30 років пов'язав свою творчу долю з цим всесвітньо відомим пісенним колективом. Саме на цей час і припало розкрилля таланту нашого земляка.

Уже достатньо зрілий і умудрений сценічним досвідом, він відразу зайняв достойну нішу в ушлявленому колективі як провідний виконавець. Петро Іванович мав амплу драматичного тенора, а його гра на бандурі вирізнялася своєю виразністю й довершеністю. Своєрідними візитівками пісенного репертуару артиста стали думи «Буря на Чорному морі» та «Плач невільників», українські народні пісні «Стоїть явір над водою», «Бандуристе, орле сизий», а також інструментальні твори «Концертний етюд», «Фантазія» К. Мяскова, «Дума» М. Дремлюги, «Осіньна пісня» П. Чайковського та ін. Зачаровував співак глядачів і виконанням пісні «Ой, ти дівчино, з горіха зерня» А. Кос-Анатольського на слова І. Франка.

У складі капели бандуристів та хору артист виступав переважно з сольними номерами на сценах 47 країн чотирьох залюднених континентів. Йому аплодували в різних куточках величезних обширів СРСР, у Торонто й Вашингтоні, Ріо-де Жанейро й Сантьяго, Парижі й Лондоні, Токіо й Пекіні, Каїрі й Могадішо... У його виконанні сприймали чарівні мелодії й нашу мову солов'їну представники різних народів і рас без будь-яких адаптацій; воістину: «Музика – універсальна мова людства» (за Г. Лонгфелло).

Та особливо в пам'ять митця вкарбувалися зустрічі з українською діаспорою, адже нашого квіту – по всьому світу. Ці українці по-особливому чутливо й ностальгійно зболено сприймали пісні під одвічну бандуру у виконанні маестро як дарунок своєї далекої й водночас близької Прабатьківщини; овації після кожного номера не вщухали по кілька хвилин!

Ще від середини 1960-х років Петро Іванович відчув незбориму внутрішню потребу долучитися до підготовки молодії зміни музикантів. Уже тоді розпочав викладання курсу бандури у студії при капелі бандуристів. Його педагогічна діяльність на багато років продовжилася в Київському педінституті (нині – Український державний університет ім. М. Драгоманова) та університеті ім. Б. Грінченка. Здобув учене звання доцента, став автором методичних статей та посібників, упорядкував нотний збірник співака-бандуриста.

Петра Івановича завжди супроводжувала не тільки любов вдячних глядачів і слухачів, а й вагоме суспільне визнання його заслуг. Ще в 1976 р. бандуриста було нагороджено медаллю «За трудову доблесть», згодом ювілейною відзнакою «1500 років Києва». Є в активі артиста й Почесна грамота Верховної ради України та безліч відомчих і регіональних нагород. У 1995 р. він отримав звання «Почесний громадянин м. Гусятин». А в 2003 р. нашого земляка за особливі заслуги в музичному мистецтві відзначили почесним званням «Заслужений артист України». Він є чинним членом Національної всеукраїнської музичної спілки та Національної спілки

кобзарів України. Утім не задля нагород Петро Іванович з такою самовіддачею служить її шляхетності Музиці...

Багатогранність

Хоча музика була й залишається найголовнішим пріоритетом життєвого поступу нашого краянину, однак цим не вичерпуються його творчі вподобання. Як уже зазначалося, ще з юних літ Петро Іванович відчув владний поклик пензля, ця пристрасть не полишає його й дотепер. У вільні від музикування години знаходив душевний спокій на природі з етюдником і клав на папір чи полотно розкішні барви рідної землі. У його живописному доробку – пейзажі, натюрморти, портрети, написані олівцем, акварельними чи олійними фарбами. Вони відклялися в народних музеях, приватних колекціях, а нещодавно дві свої картини художник подарував університетській книгозбірні ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Побачили світ і книга-каталог його художніх робіт.

А ще мистець поріднився з літературним словом. Плешканівчанам він подарував своє краєзнавче видання «Любі мої землячечки: подорож сторінками минулого й сьогодення». Змістовно насиченою є й його книга «Народжений бути щасливим», присвячена довгій мистецькій «одісєї» артиста різноманітними землями-світами та незабутнім зустрічам у близькому й далекому зарубіжжі.

Кілька років тому ветеран сцени повернувся на свою малу батьківщину й деякий час мешкав у рідних Плешканях, потім в Золотоноші і Гельмязові. Не поспішав віддатися 100-відсотковому пенсійному спокою й час від часу брав участь у концертах, виступаючи зі своїм другом, талановитим самодіяльним композитором Валерієм Склярком. А від 1923 р. наш земляк кинув свого життєвого якоря в столиці, де мешкає в Будинку ветеранів сцени ім. Наталії Ужвій. Попри сьогоденні негаразди випромінює оптимізм і налаштованість на активне життя. І тут не розлучається з бандурою, а ще працює над книгою «Енциклопедія брехні», яка присвячена розвінчанню радянських міфів та штучно створених образів-символів.

Майже 50 літ Петро Іванович був щасливим у шлюбі зі званою музикинею-піаністкою й педагогинею С. О. Ревуцькою (вона також навчалася в музучилищі Р. Глієра та Львівській консерваторії). На жаль, Світлана Олександрівна вже пішла в засвіти. Довелося артисту пережити й ще одну непоправну втрату: три роки тому після важкої хвороби обірвалося життя його доньки Оксани – відомої громадської діячки, яка опіковувалася дітьми-сиротами в благодійному фонді «Корда».

Музичними стопами П. Авраменка пішов його син Олександр, котрий став відомим кларнетистом і лауреатом міжнародних конкурсів. Нині він є солістом оркестру Таллінської опери (Естонія). Онук Дмитро закінчив музикакадемію ім. Р. Глієра, однак згодом змінив свою кар'єрну траєкторію, і після закінчення магістратури в Іспанії присвятив себе маркетингу, а нині працює в Департаменті з прав людини Верховної Ради України. Утім, Петро Іванович плекає надію, що його музичну естафету, можливо, продовжить «таллінський» онучок Тихін чи «київський» правнучок Гордій. Адже музика завжди живе в душі кожного українця, тим паче представника мистецької родини.

ОПЕРНА ПРИМАДОННА ІЗ ІРКЛІЄВА

*Ніколи не марнуй можливості
послухати хорошу оперу.*

Р. Шуман

Поп музика – для тіла, а опера – для душі.

А. Георгіу

Її називають наступницею традицій світових зірок опери Соломії Крушельницької, Марії Каллас і Монсеррат Кабальє. Це наша землячка із Златокраю Людмила Вікторівна Монастирська – оперна співачка зі світовою славою, народна

артистка України, Шевченківська лауреатка. Вона в 2025 р. сягнула свого полудня віку, отож окреслимо її цей життєвий відтинок, ушент наповнений жертвним служінням Музиці й Україні.

Співати, як дихати

Людмила Повстенко (прізвище до заміжжя) народжена 25 травня 1975 р. у колишньому районному центрі – Іркліїв Чорнобаївського (нині Золотоніського) району, одначе її підліткові роки пройшли в сусідньому Скородистику, куди перебралася в новозбудований будинок її родина. Батько, Віктор Володимирович, був офіцером військ спеціального призначення, пізніше підприємцем, мав гарний голос і співав у місцевому хорі. Мати майбутньої знаменитості, Валентина Іванівна, була наділена неабиякими вокальними здібностями й мріяла про кар'єру співачки, одначе з різних причин не склалося. Відтак, здобувши вищу педагогічну освіту в Черкасах, вона навчала місцевих школярів рідній мові й літературі. Поряд з цим педагогиня чарувала виразним сопрано своїх земляків, виступаючи на сценах рідного краю. До речі, Людмили дідусь Іван володів гарним баритоном, отож, коли приходив на гостини, то українські пісні у виконанні імпровізованого сімейного ансамблю лунали до пізнього вечора. Як бачимо, майбутня оперна зірка від перших років свого життя поринула в різноголосу пісенну атмосферу й незабаром сама виявила гарні музичні здібності, засвоївши від своєї мами істину: «Співати, як дихати».

Початкову освіту здобула в Іркліїві, а ось середні класи закінчувала вже в Скородистику, демонструвала відмінні успіхи в навчанні й стала переможницею багатьох оглядів художньої самодіяльності. Батьки всіляко підтримували потяг доньки до музики, а тому віддали її на навчання до музичної школи, де вона опановувала гру на фортепіано. Пощастило Людмилі і з учителями музики: це було подружжя Сергія і Галини Фурсів – справжніх фанатів педагогічної справи. Саме вони й переконали свою талановиту ученицю щодо про-

довження нею музичної освіти відразу після закінчення дев'ятирічки, й Віктор Володимирович та Валентина Іванівна дали на це згоду.

У 1990 р. 15-річна Людмила блискуче витримала вступні випробування й розпочала навчання в знаменитому Київському музичному училищі імені Р. Глієра (нині Муніципальна академія музики). Тут вона отримувала уроки вокалу у відомого педагога – Івана Паливоди, до речі, рідного брата пісенної зірки Діани Петриненко. Була в числі найкращих студенток училища, а тому відразу після його закінчення в 1993 р. вступила до Київської консерваторії імені П. І. Чайковського (нині Національна музична академія України).

Людмилі випало вивчати вершини виконавської майстерності у визнаній майстрині вокалу, професорки Діани Петриненко. Навчалася вона разом із майбутніми відомими співаками: Михайлом Тищенком (став народним артистом), Єлизаветою Ліптіюк (заслужена артистка), В'ячеславом Базиром (соліст Національної опери) та ін. Від 1996 р. Людмила розпочала свою співочу кар'єру в оперній студії Київської консерваторії, дебютувавши в ролі Наталки Полтавки в однойменній опері Миколи Лисенка. Уже в наступному році завоювала першу премію («гран-прі») на Міжнародному музичному конкурсі імені цього Кобзаря української музики. Невдовзі тодішній директор Національної опери, Шевченківський лауреат Анатолій Мокренко, запросив молоду співачку до виступів на сцені цього провідного музичного закладу, й вона пристала на цю пропозицію.

У 1997 р. сталася доленосна подія в житті Людмили: вона побралася зі співаком Олександром Монастирським, і вже наступного року щасливе подружжя тішилося народженням своєї первісточки, яку назвали Анею. Не забарився своєю появою на світ і синочок Андрійко. Молодій мамі довелося на деякий час перервати навчання й узяти академічну відпустку. Та попри родинні клопоти й буденну рутину, вона успішно завершила консерваторну освіту в 2000 р., ставши солісткою оперної студії при консерваторії.

Незабаром творче подружжя вирушило в гастрольний тур країнами Європи, і його виступи мали неодмінний успіх. Першим їхнім спектаклем за кордоном було концертне виконання «Тоски» Джакомо Пуччіні в норвезькому місті Тронгейм. Від 2002 до 2008 р. (з невеликою перервою) Людмила співала на сценах оперної студії Національної музикакадемії та Київського муніципального оперного театру для дітей та юнацтва. У 2006 р. творче подружжя Монастирських опинилося в Черкасах, виступаючи впродовж року в обласному академічному драмтеатрі та філармонії.

Зрештою, в 2009 р. Л. Монастирська прийняла запрошення генерального директора Національної опери України Петра Чуприни (земляка із Золотоноші) і пов'язала свою творчу долю з цією мистецькою установою, дебютувавши виконанням арії Аїди в однойменній опері Джузеппе Верді.

Підкорення світу вокалом

Л. Монастирська є володаркою лірико-драматичного сопрано, й у своїй виконавській діяльності утверджує традиції оперного співу Соломії Крушельницької, Марії Каллас і Монсеррат Кабальє. Музикознавці відзначають унікальний голосовий діапазон співачки: від верхів м'якого й соковитого ліричного сопрано до драматичного «густого», повного звуку в середньому регістрі. Унікальні голосові дані мисткині, її проникливо-щира й високопрофесійна манера виконання висунули її на найвищі щаблі рейтингу кращих вокалістів світу. Тому виступи співачки давно вже стали бажаними на найпрестижніших оперних сценах нашої планети.

Уже в 2010 р. їй гаряче аплодували в залі Німецької опери (Берлін), де наша землячка виступала в головній партії «Тоски» Джакомо Пуччіні. Відтак співачку запросили на міжнародний фестиваль Д. Пуччіні (Торре дель Лаго, В'яреджо, Італія), й під проводом диригента Альберто Веронезі вона стала лауреаткою цього мистецького форуму. Наступного року Людмила Вікторівна, співаючи в парі з відомим

британським баритоном Саймоном Кінлісайдом, виконувала партію Леді Макбет (Джузеппе Верді, «Макбет») у Королівському театрі Ковент Гарден (Лондон). У 2012 р. на неї чекав доволі серйозний контракт із Німецькою оперою, і в Берліні вона затрималася на рік.

Уже як знану в світі співачку, її запросили на сцену одного з провідних оперних театрів світу «Ла Скала» в Мілані. Там вона виступала в провідній партії свого улюбленого сценічного образу Аїди, завоювавши визнання як у слухачької аудиторії, так і музичної критики.

Успішним виявився і її американський дебют: за океаном вона виступала в різних містах США, а також на сцені знаменитої «Метрополітен-опера» у Нью-Йорку. Партнером співачки на сцені був Роберто Аланья, який виконував партію Радамеса. Для цієї версії «Аїди» була організована пряма трансляція з театру Метрополітен на телебаченні для всього світу, а також у кінотеатрах. Вражена виступами солістки, музкритикиня газети «Нью-Йорк тайм» Коріна да Фонсека-Вольгайм, писала таке: «Пані Монастирська... визнана зірка оперного театру... прийшла до Метрополітен-опера повністю зрілою артисткою. Вона обдарована соковитим округленим сопрано, яке зберігає свою яскравість навіть на найніжніших нотах. Її «O patria mia» була красиво намальована і розфарбована темними інтонаціями, які додали драматичної інтенсивності».

У 2013 р. Л. Монастирська співала разом з Лео Нуччі та Пласідо Домінго у лондонському Королівському оперному театрі в опері Д. Верді «Набукко», де виконувала роль Абігаїлі; ця вистава також широко транслювалася засобами масової інформації світу. А через два роки вже в іспанській Валенсії наша землячка разом із Пласідо Домінго проспівала 7 вистав опери Д. Верді «Сила долі», в якій створила образ Леонори.

Неймовірно важко в повному обсязі відтворити список оперних партій, майстерно виконаних українською зіркою на національній та світовій сценах. Окрім названих, вона втілила

в співу образи Одабелли, Лукреції, Контаріні, Амелії, Монори (із опер Джузеппе Верді), Манон, Турандот (Джакомо Пучіні), Тоски, Норми (Вінченцо Белліні), Мікаели (Жорж Бізе), Сантуцци (Петро Масканьї), Недди (Руджеро Леонковалло), Лізи, Тетяни, Іоланти (Петро Чайковський), Цариці, Мілітриси (Михайло Римський-Корсаков) та ін. Прийшло й національне визнання заслуг Л. Монастирської в оперному мистецтві: в 2013 вона отримала звання заслуженої, а в 2015 р. – народної артистки України. А світова спільнота назвала співачку в числі найбільш рейтингових оперних виконавців планети.

Виступаючи на світовій сцені, співачка ніколи не забуває про своє коріння, про українську народну пісню. Л. Монастирська часто повторює таке: «Дуже пишаюся тим, що я українка! Дякувати Богу, маю змогу представляти українську вокальну школу в найкращих театрах світу. Хай там де я співаю і в якій країні перебуваю, завжди пам'ятаю, звідки я і де моє коріння. Ця думка надихає мене до праці, до творчості, до життя!»

Вона є провідною вокалісткою Національної опери України, дає концерти у Національній філармонії України, співпрацює з багатьма національними оркестрами й театрами, бере участь в гастрольних турах Україною. Крім оперних спектаклів, виконує українські пісні й серед найулюбленіших нею слід назвати такі: «Не питає, чого в мене заплакані очі»; «Нащо мені чорні брови, нащо карі очі?»; «О милий мій, молю тебе, зоря зійшла», «Гандзя», «Ой не світи місяченьку» та ін. А ще полюбляє виконувати твори з репертуару своєї незабутньої вчительки Діани Петриненко, зокрема: «Дочірня пісня», «Коліскова», «Кохання моє».

Зі свого надзвичайно щільного творчого графіка Людмила Вікторівна таки викроє дециму часу, аби подарувати неймовірну розкіш спілкування з високим мистецтвом своїм любим землякам. Наприклад, 2024 року вона давала свій сольний концерт у Черкаській філармонії, викликавши неймовірне захоплення глядацької аудиторії, серед якої було й усе найвище керівництво області та міста.

З початком повномасштабної війни з російськими агресорами Л. Монастирська побувала із сольними концертами у багатьох українських містах, в тім числі й прифронтових зонах. А ще вона робить вагомий фінансовий внесок у наближення перемоги, щедро донатить на потреби наших захисників, отримує за це подяки від військових частин.

Оперна зірка вбачає свою мистецьку місію і в тому, аби дарувати свій унікальний талант всьому людству й гідно представляти Україну в найвіддаленіших куточках нашої планети. Географія творчих мандрів примадонни воістину приголомшлива. Їй гаряче аплодували в щонайменше 40 країнах трьох залюднених континентів світу – Європи, Азії, Америки. Чарівний спів Людмили Вікторівни серед інших слухали й очільники багатьох держав, зокрема: американські президенти Барак Обама й Джо Байден, англійський прем'єр-міністр Тоні Блер, німецька канцлерка Ангела Меркель...

Унікальні заслуги Л. Монастирської в оперному мистецтві відзначені Національною премією ім. Т. Шевченка (2014 р.) та орденом княгині Ольги 3-го ст. (2020 р.). За розвиток творчих зв'язків з Італією нагороджена найвищою державною відзнакою для іноземців – орденом «Зірка Італії». Співачка стала лауреаткою Міжнародної премії за видатний внесок у розвиток культури і мистецтва й визнана «Людиною року-2017». Федерація всесвітнього миру пошанувала нашу імениту землячку за її самовіддану службу людству високим званням «Посол миру»*. У 2024 р. вона отримала почесне звання лауреатки Всеукраїнської премії «Жінка III тисячоліття»**, а в серпні 2025 р. співачка пошанована високою відзнакою Президента України «Національна легенда України»***.

* «Посол миру» – це почесне звання, яке присвоюється Федерацією всесвітнього миру особам, які зробили значний внесок у справу світового миру та гармонії. Воно є визнанням їхніх миротворчих заслуг та дорученням місії служити людству заради спільного добробуту.

** Звання «Жінка III тисячоліття» – це всеукраїнська премія, яку щорічно вручає Міжнародна громадська організація під такою ж назвою. Вона відзначає жінок, які досягли значних успіхів у різних сферах діяльності та є прикладом для наслідування.

Стопами відомої вокалістки пішла її донька Анна, яка навчалася на диригентському й джазовому відділеннях Київської музикакадемії ім. Р. Глієра. Вона пише пісенні тексти та музику, займається аранжуванням, збирає та виконує українські автентичні пісні. Син Андрій віддав перевагу психології. До речі, серед іншого, активно займається відновленням ментального здоров'я нинішніх учасників бойових дій.

Отож, у духовному активі Шевченкового краю є й оперна зірка світової величини – Людмила Монастирська. Пишаймося, країни!

ВІДОМИЙ РЕЖИСЕР-ДОВЖЕНКІВЕЦЬ

Кіно вимагає величезної працелюбності...

Кіно – мистецтво «одержимих».

О. Довженко

Їх було троє – друзів-нерозлийвод. Вони походять із трьох різних сіл, які одначе знаходяться в радіусі якихось 10 км. Утім, усі стали однокласниками й випускниками Мельниківської школи на Іркліївщині. Йдеться про Володимира Артеменка, Василя Ілляшенка й Юрія Тупицького, які присвятили себе національному кіномистецтву, стали відомими режисерами й сценаристами та пошановані званням «Заслужений діяч мистецтв України». Цей нарис – про яскравого репрезентанта мистецької «трійці» Василя Васильовича Ілляшенка.

*** Відзнака Президента України «Національна легенда України» – запроваджена в 2021 р. державна нагорода України, що встановлена для відзначення громадян за визначні особисті заслуги у становленні незалежної України, зміцненні її державності, захисті Вітчизни та служінні Українському народові, вагомий внесок у розвиток національної економіки, науки, освіти, культури, мистецтва, спорту, охорони здоров'я, а також за активну благодійну та громадську діяльність. Від часу її запровадження цю високу нагороду отримали 44 відомі українці (частина з них – посмертно).

Становлення

Відомий мистецький діяч – родом із крихітного села Чехівка (на той час Іркліївського району Полтавської обл., нині – Золотоніського Черкаської обл.). Він виховувався в простій селянській родині й змалку був привчений до праці. На дитинство Василька випали неймовірні випробування немилосердної воєнної доби, жахи нацистської окупації, голод і нестатки. Початкову освіту здобув у рідному селі, а завершував навчання в Мельниківській середній школі; завжди був у числі найкращих учнів. Хлопець уже в шкільні роки виділявся неабиякими талантами: гарно співав, був неперевершеним декламатором, грав у театральних виставах разом зі своїми друзями Володимиром та Юрієм.

Десятирічку закінчив у 1953 р., до речі, це був перший повоєнний випуск Мельниківської школи. З професійним вибором ніяких проблем у Василя не виникло: у 1956 р. він подався до столичного технікуму культосвітніх працівників, де наполегливо опановував ази театральної режисури. З огляду на вражаюче працелюбство Василя та його великий творчий потенціал, викладачі технікуму наполегливо порадили хлопцеві продовжити навчання у виші. А сам він остаточно визначився зі справою свого подальшого життя: кінематографічне мистецтво.

Вищу мистецьку освіту вирішив здобувати у найпрестижнішому на той час закладі – Всесоюзному державному інституті кінематографії. Василь успішно витримав вступні випробування, здолав конкурс у понад три десятки осіб на одне місце, ставши студентом режисерського факультету. Йому пощастило з наставниками, адже навчався режисерській майстерності у славнозвісного метра кіно, лауреата 5 державних премій Сергія Герасимова. Василь став одним із кращих студентів ВДІКу й познайомився у його стінах з багатьма майбутніми зірками кіно. Диплом про закінчення вишу отримав у 1965 р. й, попри заманливі пропозиції залишитися в столиці, повернувся в Україну, де з головою пірнув у режисерську роботу.

Творчий розмай

Творчим дебютом В. Ілляшенка стала його кінострічка «Березова бувальщина», що вийшла на екрани в 1968 р. й мала певний глядацький резонанс. А вже наступного року українське телебачення демонструвало знятий молодим режисером фільм-концерт з патріотичною назвою «Ми з України». Ці перші кінематографічні ластівки нашого земляка були помічені в мистецькому бомонді, тож його в 1970 р. було запрошено режисером на уславлену кіностудію художніх фільмів ім. О. Довженка (м. Київ). Відтоді, аж до виходу на заслужений відпочинок, Василь Васильович не поривав із цією центральною кіномистецькою структурою, з часом ставши її обличчям як провідний режисер.

Він вражав колег своєю творчою невсипущістю й діяльністю результативністю. Майстерно поставлені режисером кінострічки з'являлися одна за одною. Отож звернімося до його авторської фільмотеки. В історію національного кінематографа увійшли Ілляшенкові фільми: «Крутий горизонт» (1971), «Новосілля» (1973), «Серед літа» (1975), «Дніпровський вітер» (1976), «Червоне поле» (1979, 2 серії), «Увійди в кожний дім» (1990, 7 серій) та ін. У цих стрічках знайшли своє екранне відображення трудові будні співвітчизників, крутозлами долі українського села, драматичні колізії людських взаємин, щире кохання, родинки біографій знаменитостей тощо.

В. Ілляшенко став відомим і як кіносценарист. Зокрема, за власними сценаріями він випустив кінострічки «Обітниця» (1992), «Притча» (1994), «Сповідь» (2009). Вони сповнені глибокого психологізму та філософських підтекстів.

Режисер плідно співпрацював з відомими українськими акторами, зокрема: Богданом Ступкою, Костянтином Степанковим, Олексієм Булдаковим, Кларою Лучко, Ігорем Ледогоровим, Ларисою Кадочниковою, Олександром Богдановичем та ін. Багато з них своїм творчим розкриллям завдячують саме Василеві Ілляшенку.

Однією із складових успішності кінорежисера став його особистий акторський талант, адже це допомагало йому у відборі виконавців ролей та внесенні фахових коректив у їхню гру. Наш земляк зіграв провідні ролі в художніх фільмах «Дума про Британку» (1969) та «Цвітіння кульбаби» (1992). Загалом він був яскравим представником славної плеяди діячів українського поетичного кіно, бо його творчій манері притаманні яскрава образність, романтизм, соціальна загостреність та глибока національна сутність.

Василь Ілляшенко став доволі помітним і в царині історії й теорії кіномистецтва. Його перу належать книги неабиякого теоретичного й прикладного значення, серед них: «Кінорежисура» (1981, у співавторстві з Тимофієм Левчуком), «Етюди про кіно» (1999), «Книга режисури» (2002), «Історія українського кіномистецтва» (2004), «Теорія смислів світового кіно» (2008, у 5-ти книгах).

Наш земляк був наділений воістину різногранним талантом. Окрім вказаного, він залишив рельєфний слід у всесвіті літературного слова як талановитий поет і прозаїк. Побачили світ його роман «По білому світі» (2001), поетичні збірки «Високосне літо зозулі» (1992), «Гірка книга» (1998), «Хресна книга» (2000), «Блаженний на святі життя» (2003), «Сльози сонця» (2005), «На пагорбах» (2010), а також п'єса «Преблаженна ваша мати» (1994, поставлена Волинським музично-драматичним театром).

Василь Ілляшенко турботливо дбав про підготовку кінематографічної зміни. Упродовж багатьох років він викладав курс режисерської майстерності в Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. Карпенка-Карого (нині Національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого) й поставив на творче крило багатьох відомих функціонерів національного кінематографу.

Вагомий внесок нашого земляка в національне духовно-творення дістав гідне пошанування. Він став володарем почесних звань «Заслужений працівник культури УРСР»

(1985) та «Заслужений діяч мистецтв України» (1998). А його напрацювання в теорії кіномистецтва відзначені премією Національної спілки кінематографістів України.

Стопами іменитого кінорежисера пішов його молодший брат – Михайло Ілляшенко. Він також став відомим режисером, щоправда в галузі театрального мистецтва: очолював Волинський, а потім Кропивницький музично-драматичні театри. Як і Ілляшенко-старший, отримав почесне звання «Заслужений діяч мистецтв України».

Земне життя Василя Ілляшенка завершилося 29 листопада 2014 р. За його заповітом свій вічний спочинок знайшов на землі своїх батьків, у селі Чехівка. Тож пам'ятаймо нашого земляка – відомого достойника українського кінематографіста!

КІНО - ЙОГО ДОЛЯ, СЛОВО - ЙОГО СИЛА

*Життя окремої людини має сенс лише тоді,
коли воно допомагає зробити життя інших
людей красивішим і шляхетнішим.*

А. Ейнштейн

У новітній духовній історії України доволі помітний слід залишив відомий кінорежисер і талановитий майстер слова, музикант і краєзнавець Юрій Петрович Тупицький. Цей стислий нарис – про плідну життєдіяльність мистця-достоїника, палкого патріота України.

3 Воронинців - до великого екрану

Юрій Тупицький з'явився на світ Божий 14 квітня 1935 р. в невеликому селі Воронинці (тоді Іркліівського, нині Золото-ніського району). Він зростав єдиною дитиною в селянській родині й змалку спізнав ціну хліба насущного. Дитинство хлопця безжалісно знівечила війна; в ті немилосердні роки не

раз доводилося балансувати між життям і смертю під страшний акомпанемент вибухів бомб і снарядів. Батько воював на фронті, потрапив у полон. Але, дякувати Богу, в 1945-му таки повернувся до рідної домівки. Назавжди вкарбувалися в Юрієву пам'ять і голодні 1946–1947 рр., коли акацієвий цвіт і юшка з буряка здавалися делікатесами.

Хлопець спочатку навчався в місцевій школі, а завершував загальну освіту вже в сусідніх Мельниках. Його друзями-однокласниками стали в майбутньому відомі кінорежисери Володимир Артеменко й Василь Ілляшенко, разом із якими Юрій успішно виступав на самодіяльній сцені.

Школу закінчив переважно з відмінними оцінками й успішно склав вступні іспити до провідного вишу Шевченкового краю – Черкаського педагогічного інституту, обравши філологічний факультет. Навчання Юрій поєднував із активною участю в художній самодіяльності інституту.

Після закінчення вишу в 1958 р. наш земляк учителював спочатку в сільській десятирічці на Звенигородщині, а потім у середній школі №17 м. Черкаси. Учні полюбили його за різноміснн знання з мови й літератури, справедливість і чуйність і, здавалося, Юрій знайшов справу всього свого життя.

Одначе ще з юних літ марив кінематографом, та для селянського сина ця мрія досить довго здавалася захмарною. Аж тут надійшла вісточка від його друга й однокласника В. Ілляшенка, про те, що той, нарешті, вступив до омріяного ВДІКу (Всесоюзного інституту кінематографії) й опановує режисерський фах. Відтоді Василь буквально засипав Юрія листами, нагадуючи про його таланти та пропонуючи піти режисерською стежиною. Зрештою, аби спробувати свої сили в лицедійстві та отримати відповідну характеристику, Ю. Туницький без відриву від учительської праці певний час грав на сцені Черкаського обласного драмтеатру як актор другого плану.

Задля реалізації своєї високої мрії стати мистцем, наш земляк у 1962 р. вступив на режисерське відділення щойно

створеного кінофакультету Київського театрального інституту ім. І. Карпенка Карого. Там йому випало навчатися на одному потоці з майбутніми знаменитостями: Борисом Брондуковим, Раїсою Недашківською (народні артисти України), Іваном Миколайчуком (лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка), Мирославою Резниченко (родом із Золотоноші, заслужена артистка, дружина відомого кіноактора Івана Гаврилюка)...

Юрієві пощастило отримати необхідні навички у творчій майстерні відомого метра українського ігрового кіно Тимофія Левчука. А ще багато чим у своєму творчому старті він завдячував Совісті нашої культури Олесю Гончару. Це він благословив перший фільм режисера-початківця (це була його дипломна робота), знятий за мотивами фрагменту Гончарового роману «Циклон».

Як одного із найкращих випускників, Юрія направили на режисерську роботу у провідну кіномистецьку структуру – студію художніх фільмів ім. О. Довженка. Він відразу пірнув у неповторний і розмаїтий вир кінотворчої роботи, наполегливо вивчаючи досвід своїх іменитих колег.

Молодий режисер вдосконалював свою майстерність у живому спілкуванні з Сергієм Параджановим, Леонідом Биковим, Романом Балаяном, Миколою Вінграновським, Юрієм, Вадимом та Михайлом Ілленками (земляками із Черкас), приятелював з унікальним творчо-родинним тандемом у складі Ади Роговцевої й Костянтина Степанкова. Підтримку отримував Юрій Петрович і від шкільних однокласників – режисерів-довженківців Василя Ілляшенка та Володимира Артеменка. Не раз зустрічався з легендарною Наталкою Ужвій (свою сценічну діяльність прима розпочала на сцені Золотоніського аматорського театру) та відомим скульптором і кінорежисером Іваном Кавалерідзе, а також радився також із Юлією Солнцевою – відомою кіномисткинею, дружиною й хранительницею харизми Олександра Довженка. Його поза-студійними побратимами по духу стали також Олесь Гончар, Григорій Тютюнник, Ліна Костенко, Юрій Мушкетик...

Творчі здобутки майстра

У Юрія Тупицького – тематично й жанрово розмаїтій кінематографічний спадок, що складається з десятків коротко- та повнометражних художніх стрічок і кількасерійних телефільмів. Пріоритетною в його творчості стала мілітарна тематика, адже дитинство мистця родом з полум'яних літ. У 1975 р. великим накладом вийшла в прокат художня картина «Таємниця партизанської землянки» – перша серйозна режисерська робота Ю. Тупицького. При постановці стрічки співпрацював з відомим письменником і партизанським ватажком, Героєм Радянського Союзу Юрієм Збанацьким. А трисерійний телефільм «У лісах під Ковелем» (1981 р.) знімав за безпосереднього консультування прототипа головного героя стрічки, легенди партизанського руху Олексія Федорова. До речі, під час презентації цього художнього фільму Олексій Федорович заплакав і сказав режисерові таке: «Синку, ти показав суцю правду про ті героїчні й водночас трагічні події!». Ця оцінка стала вагомішою за найпрестижніші премії.

Ю. Тупицький також поставив ігрову кінострічку на щемну й суперечливу тему афганської війни («Два кроки до тиші», 1991 р.). Герої стрічки – це люди обов'язку, що кидають виклик смерті. Про долю студента, колишнього вихованця дитбудинку, який намарне намагається знайти хоч когось із своїх рідних, але зустрічає хай і чужих, але зате чуйних, душевних людей, оповідає телефільм «Знайди свій дім», який поставлений нашим земляком у 1982 р. Багато глядацьких емоцій викликає й зрежисована ним гостросюжетна мелодрама «Крижані квіти» (1986 р.), у якій відображено різноликий мікс людських почуттів і вчинків. На жаль, цей чудовий фільм був безжально пошматований тогочасною партійно-комсомольською цензурою.

Юрій Тупицький доволі успішно пробував себе і в амплу кіносценариста. Зокрема, за власним сценарієм він зняв музично-цирковий фільм без жодного слова «Завтра вистава» (1977 р.). Ця унікальна стрічка створена в співтворстві з

відомим композитором Ігорем Покладом і стала справжнім гімном цирковому мистецтву.

За одностайними відгуками кінокритиків, зняті Юрієм Петровичем фільми відзначаються професійністю, глибиною, оригінальністю й підкуповують глядацьку аудиторію своєю реалістичністю, а також доконечною щирістю.

Як і більшість режисерів, Ю. Тупицький мав, так би мовити, свій власний акторський «набір». Зокрема, до нього належали Наталія Сумська, Лідія Яремчук, Отар Сетурідзе та ще безліч інших талантів.

До своїх беззаперечних режисерських знахідок знаний майстер кіно відносив відкриття саме ним самотнього таланту актора Олексія Булдакова. До речі, у фільмі «В лісах під Ковелем» він зіграв роль Олексія Федорова, отож саме відтоді й розпочалася його подальша «кіногенеральська» епопея. У трагічній для режисера кінострічці «Крижані квіти», Олексій виконав головну роль – безшабашного бригадира Зимогляда, а в стрічці про Афган – полковника.

Юрій Тупицький був різногранною творчою постаттю: він зійшов ще й на літературний Парнас. Ця муза відвідувала його уже в юності: «грішив» віршуванням, писав прозу. На літературну творчість нашого земляка благословив не хто інший, як поет-академік Павло Тичина, який у далекому й близькому 1955-му відвідав наш педінститут, перебуваючи у своєму тодішньому високому ранзі Голови Верховної Ради України. Деканат тоді доручив Юрію, як уже визнаному студентському поетові (принаймні, на інститутських обширах), написати вітального вірша. Послухавши його, літературний класик поманив юного поета жестом, напівобняв і шепнув на вухо: «Пишіть. Це серйозно. Надсилайте мені...»

А потім поезія надовго покинула Ю. Тупицького, бо все його творче єство поглинуло кіно. І лишень майже через пів віку після того тихого благословення П. Тичини побачили світ поетичні збірки Юрія Петровича «Семигори» і «Мелодія».

Перу Юрія Петровича належать і талановиті книги прози: збірки оповідань та повістей «Голос опівночі» (2005), «Гріхи

наші» (2007), а також роман «Заговорений: хроніка одного життя» (2010). Це оповіді про дні колишні, незабутні й драматичні, коли гартувалися людські характери неймовірними випробуваннями повоєнної доби. А ще – про батьків, яким судилася доля-покруч, трансформування в художній формі безцінних цяточок життєвих реалій, роздуми про людські цінності, про найсокровенніше.

На сторінках своєї художньо-документальної збірки «Білі мої лебеді» (2005), високу оцінку якій дав Шевченківський лауреат Степан Колесник, Юрій Петрович розповідає про знамих сучасників, творчість яких стала унікальним надбанням національної культури.

Юрій Тупицький був наділений ще й талантом музиканта. Від юних літ він подружився з баяном та акордеоном, грав на багатьох струнних інструментах. Більше того, у свої високі літа почав писати музику й навіть видав збірку своїх пісень. До речі, вже перебуваючи на заслуженому відпочинку, викладав музику в рідній школі, працював художнім керівником Мельниківського будинку культури, керував там хоровим колективом «Краєни», ансамблем «Журавонька». Не забував і про роботу з талантами рідного села Воронинці: там він поставив на творче крило вокальний гурт «Селяночка».

Так, Юрій Петрович після виходу на заслужений відпочинок повернувся, мов з вирію, в рідні краї й понад два десятки літ проживав із дружиною Світланою в батьківській хаті. Йі попри відсутність так званих побутових вигод на фоні столичної квартири, кращого помешкання для нього годі було й шукати. Бо почуваюся в душевному плані як ніколи комфортно, а творчого натхнення рідна земля дарувала куди більше, ніж Київ. Продовжувачем кінематографічної справи відомого режисера став онук Олексій, який здобув фах кінооператора у театральному університеті.

Заслуги Ю. Тупицького перед вітчизняним кінематографом пошановані почесним званням «Заслужений діяч мистецтв України». Не залишився непоміченим і його внесок у розвиток

новітньої української літератури. Він був членом Національної спілки письменників України, а його творчість відзначена літературно-мистецькою премією ім. М. Старицького та літературною премією ім. В. Симоненка.

Земне життя відомого мистця завершилося 14 листопада 2019 р., доля відмірила йому 85 літ. Свій вічний спочинок знайшов Юрій Петрович у рідному селі Воронинці. Наш іменитий краянин заслужив право на незнищенну пам'ять!

ЖИТТЯ В РИТМАХ ТАНЦЮ

*Танець – це твій пульс, твоє серцебиття, твоє дихання.
Це ритм твого життя. Це вираження в часі і в русі,
в щасті, радості, смутку й заздрості.
Ж. де'Амбуа*

«Танцями треба жити» – таке життєве кредо у Валентина Михайловича Луценка. Відомий танцюрист, хореограф і балетмейстер із майже 70-річним стажем, член двох національних творчих спілок (хореографічної й театральних діячів), заслужений працівник культури України, нагороджений почесними грамотами Верховної Ради та Кабінету Міністрів України. Він понад пів віку очолював знаний в Україні та за її межами народний самодіяльний ансамбль танцю «Черкащанка», котрий став справжньою мистецькою перлиною Черкаського краю. Пропоную штрихи до сповненого танцювальними ритмами життєпису нашого відомого краянину.

Сибіряк з українським корінням

Валентин Луценко з'явився на світ якраз напередодні Другої світової війни. Хоча він народжений у далекому Сибіру (м. Іркутськ) і зростав на берегах Ангари, однак має питомо українське коріння та ще й з пропискою у с. Роги на

Маньківщині (Черкаська область). Це пов'язано з його напро-чуд незвичайною родинною історією, котра, утім, віддзерка-лила нашу до щему драматичну національну минувшину.

Валентинів дідусь Трохим ростив 11 дітей і був знаним в окрузі заможним господарем: мав понад 50 гектарів землі, коней і корів. Звісно, в роки колективізації родині приклеїли ярлик «куркульської» й піддали репресіям: земля і живність були конфісковані, й у 1933 голодному році Луценки залишилися без будь-яких засобів існування. Дідусь помер від голодного виснаження, і, за усталеною тоді традицією, «меч розплати» упав на найстаршого сина Михайла (майбутнього батька Валентина), якого й вислали в Іркутськ.

А самому хлопцеві випала трагічна доля «дитини війни». Батька забрали на фронт, а вже восени 1941-го прийшла страшна звістка про те, що під час бою він зник безвісти, що зазвичай означало загибель воїна. Валентинова мама так і не змогла оговтатися від цього нещадного удару долі й збоже-воліла, коли синові ще не виповнилося й 3 років. Відтоді він її не бачив: найімовірніше, нещасна померла в психіатричній лікарні. Валентина взяли на виховання родичі, а через деякий час несподівано з'явився і його тато. Виявилось, що він, попри важке поранення, все ж вижив і після довгого лікування в шпиталі був направлений на військовий завод у Кемерово, куди забрав і хлопця.

У повоєнному 1946-му, коли було отримано відповідний дозвіл влади на повернення в Україну, Луценки прибули в батькове рідне село Роги, де по суті вже й сліду не залишилося від їхньої великої родини. Хто замолоду ліг в сиру землю, не витримавши голодних мордувань 1933-го, а хто загинув на фронтах чи не пережив жахів гітлерівської окупації... Вижило лишень двоє Валентинових тіток і один дядько. Згодом Луценки оселилися в місті вуглярів Ватутіне (нині Богачеве), де хлопець закінчив місцеву семирічку.

Уже п'ятикласником почав відвідувати заняття дитячого танцювального гуртка при Ватутінському будинку культури.

А його першим учителем танців став незабутній Микола Доронін – справжній фанат хореографії. Він і порекомендував Валентину, як кращому своєму учневі, пов'язати свою життєву долю з танцювальним мистецтвом на професійній основі.

За рекомендацією свого вчителя юнак вступив на навчання до студії ансамблю танцю України (пізніше імені П. Вірського). Він з повними на це підставами вважає себе учнем легендарного Павла Вірського, який був безпосередньо причетним до творчого становлення Валентина як постановник багатьох танцювальних номерів. А ще В. Луценко завдячує своїми творчими злетами відомому хореографу, народному артисту України Миколі Апухтіну.

«Школа П. Вірського» й стала неугасимим променем усього творчого життя Валентина Михайловича.

У танцювальних ритмах

У далекому-близькому 1956-му В. Луценко після закінчення студії отримав направлення в м. Черкаси, де став солістом танцювальної групи Черкаського народного хору. Він тоді виступав у ранзі єдиного професійного артиста балету, отож доводилося часом виконувати й наставницькі функції. До речі, керував на той час колективом Анатолій Авдієвський (пізніше Герой України й очільник академічного хору імені Г. Верьовки), а балетмейстером працював уже згаданий ватутінський учитель Микола Доронін. А танцювальною партнеркою Валентина була дружина А. Авдієвського Майя Довгаль.

Строкова служба на Балтійському флоті не внесла в Луценкове життя кардинальних змін, адже й там він танцював в ансамблі пісні і танцю цього військово-морського з'єднання. Якщо не рахувати кількох тижнів військової підготовки, усі три роки служби пройшли в концертах на реальних та імпровізованих сценах кораблів і сухопутних армійських підрозділів. Його колектив брав участь у різноманітних конкурсах, виступав у багатьох містах. У Ленінграді зустрів Валентин свою життєву долю – «дівчинку фабричну» Валю, з

якою поруч уже понад 65 літ. До речі, розписали закоханих в Ермітажі (там тоді була кімната реєстрації шлюбів), автомобіля ж виділили адміральського, за особистим розпорядженням командувача флоту.

Наприкінці служби Валентина Луценка запрошували кілька знаних хореографічних колективів, однак він вирішив повернутися на землю своїх батьків і пращурів – в Шевченків край, де на нього вже давно чекали в Черкаському хорі.

Від 1964 р. уже зрілий хореограф на чверть віку поєднав свою творчу долю з Черкаським музично-драматичним театром. Така кар'єрна метаморфоза Валентина Луценка була пов'язана як з вагомішою винагородою за працю, так і на порядок меншою кількістю виснажливих гастрольних поїздок. А ще Валентин Михайлович мав для себе за високу честь танцювати на сцені цього знаного в Україні драматичного колективу. Тут йому довелося працювати поруч із відомими мистцями – режисером Алімом Ситником, народними артистами Володимиром Ігнатенком і Надією Поповою, знаменитим образотворцем Данилом Нарбутом. Саме в цьому колективі Валентин Луценко пройшов шлях від соліста до балетмейстера, набув членство в театральній спілці й був поцінований званням «Заслужений працівник культури України».

Не секрет, що танці щонайбільше з усіх видів мистецтва пов'язані з усілякими травматичними ризиками, при цьому найбільше страждають кінцівки танцюриста, й не лише через неймовірне перевантаження, а й з причин досить частих вивихів і розтягнень. У Валентина Михайловича був і серйозніший випадок: прямо під час концерту, що називається на куражі, виконуючи складне па, він буквально вилетів за межі сцени і впав у оркестрову яму. Результатом цього неочікуваного «польоту» стало розсічення надбрів'я та великі забої рук і ніг, довга вимушена «відпустка».

Зазвичай творча кар'єра танцівника має свої вікові обмеження, й кращі з них стають балетмейстерами. Саме в

такій поважній ролі Валентин Михайлович опинився в драмтеатрі, а в 1970-му пристав на пропозицію ректора Черкаського педінституту Олександра Тканка стати керівником уже на той час знаменитого танцювального колективу інституту, прийнявши естафету від його фундаторки Олени Діденко. Незабаром на пропозицію Валентина Луценка досі безіменний ансамбль став «Черкащанкою». Втім не залишив свою роботу в театрі й упродовж 18 років керував студентським творчим колективом на засадах сумісництва.

Незабутні літа з «Черкащанкою»

Уже від 1988 р. Валентин Михайлович повністю віддав себе знаному колективу, перебуваючи в ролі його очільника (враховуючи сумісництво) майже 55 літ (!). Під керівництвом В. Луценка ансамбль здійснив понад 4000 концертних виступів. Така статистика вражає! Свою головну життєво-духовну місію хореограф завжди вбачав насамперед у популяризації нашої національної культури, тому в репертуарі «Черкащанки» пріоритети були віддані переважно українським танцям. Поряд з цим була й солідна добірка танців народів світу: молдавського, литовського, угорського, іспанського, німецького, португальського та ін.

У творчому доробку Валентина Луценка – понад 50 постановок та хореографічних композицій. Але найбільше він пишається авторськими постановками танців «Привітальна», «Троїсті музики», «Козаки», «Червона калина», «Удовицю я любив», «Біля ставу», «Український ліричний», «Гопак» та ін. Завдяки високопрофесійному керівництву Метра хореографії про «Черкащанку» знають у багатьох країнах далекого і близького зарубіжжя. Колективу аплодували в польських Бидгощі й Білостоці, литовському Шауляї, болгарській Варні, німецьких Штутгарті й Мюнхені, словацькій Братиславі, сербському Белграді, сирійському Дамаску, на острові Кіпр...

Підготовка концертних виступів хореографічного колективу – то не лише копітка, але й достоту затратна справа

(насамперед через дороговартісне сценічне вбрання). А про організацію гастрольних поїздок – годі й говорити. Утім В. Луценку як керівникові колективу завжди вдавалося розв'язувати ці рутинні проблеми навіть в умовах постійної фінансової скрути. Він може поділитися багаторічним досвідом успішного пошуку спонсорів. Дуже вагому допомогу, причому систематичну, надавав ректорат ЧНУ, Черкаський обком профспілки працівників освіти і науки. Спільними зусиллями «виростили» й власних спонсорів, адже деякі колишні члени колективу стали людьми грошовитими й не забувають допомагати рідній «Черкащанці». До прикладу, це Олена Вербова – власниця трьох салонів краси в США, чи ще одна Олена – Єрмолаєва, яка є чільним тренером-хореографом збірної США з художньої гімнастики. Мали друзів-спонсорів і в Італії, Португалії, Канаді та в різних куточках України.

«Черкащанка» відзначена почесними грамотами Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, мистецькими преміями й дипломами. Колектив неодноразово ставав лауреатом всесоюзних та всеукраїнських конкурсів самодіяльних митців, а також телетуρνіру «Сонячні кларнети». Не злічити й регіональних, відомчих та громадських нагород.

Загалом Луценкову школу танцювального мистецтва в «Черкащанці» пройшло понад 2 тисячі студентів. Багато вихованців колективу сягнули життєвих висот, одних тільки кандидатів і докторів наук вже понад 20. Зокрема, університетськими професорками стали Світлана Жаботинська і Любов Кібальник. Андрій Берлізов – відомий фізик-ядерник, лауреат Державної премії в галузі науки і техніки, Євген Степко поцінований почесним званням «Заслужений учитель України» й очолював Черкаське міське управління освіти, а Наталія Чабан є професоркою Кентерберійського університету й обрана Президенткою Асоціації українців Австралії та Нової Зеландії. Заступницею редактора обласної газети «Нова Доба» працювала Олеся Зінченко, яка й після закінчення університету продовжувала свої виступи у складі колективу.

У 2023 р. Валентин Михайлович пішов на заслужений відпочинок. І попри вже далеко немолодий вік, зберігає бадьорість духу й тіла. Його життєва сила й наснага пов'язані з улюбленою й неподільною справою – танцями, котрі завжди вимагали належної фізичної й ментальної форми. Задля цього ветеран кожний ранок розпочинав із півгодинної фіззарядки та пішої ходи. Свого часу досить довго й активно займався моржуванням.

Словом, не старіє душею й не втрачає оптимізму Майстер хореографії. Тож активного йому довголіття, витвореного ритмами танцю!

ТВОРЕЦЬ ЛЕГЕНДАРНОГО РОМАНСУ

*Чорнії брови, карії очі,
Темні, як нічка, ясні, як день!
Ой, очі, очі, очі дівочі,
Де ж ви навчилися зводити людей?*
К. Думитрашко

У цього відомого уродженця Шевченкового краю – вражаюче багатогранний розмаї таланту й творчого доробку. Він став знаним поетом, фольклористом, етнографом, перекладачем, педагогом, а на додачу до цього – ще й теологом. Йдеться про нашого земляка Костянтина Даниловича Думитрашка – ровесника великого Кобзаря Тараса Шевченка.

Родом із Золотоноші

К. Думитрашко народжений 20 травня 1814 р. у повітовому містечку Золотоноша, а зростав він у родині священника-протоієрея. Початкову освіту здобув у Золотоніській народній школі, а потім батьки віддали його на навчання до Переяславського духовного училища. Подальшими кроками його

духовної освіти пов'язані з Полтавською семінарією та Київською духовною академією, яку закінчив у 1839 р. Як одного із найталановитіших випускників, колишнього золотонісця залишили в академії на викладацькій роботі. Його педагогічна діяльність в *alma mater* була напрочуд плідною й тривала понад 30 років. К. Думитрашко працював професором словесності, певний час викладав французьку мову і латину, завідував археологічним музеєм, а від 1872 р. обіймав посаду бібліотекаря академії.

У стінах цього провідного навчального закладу він зосередився на богословських студіях і став автором низки теологічних статей, опублікованих у духовних часописах. Серед них – «Керівництво для сільських пастирів», «Зауваження до церковної проповіді для простого народу», «Особливості церковного мовлення», «Про імпровізацію в церковній проповіді», «Історичні свідчення про життя і діяльність митрополита київського Євгена Болховитинова» та ін.

Знавець і творець рідного слова

Та над усе К. Думитрашко любив рідне слово, тож не дивно, що ще від 1830-х років почав писати літературні твори українською мовою. Першого свого вірша поет написав у Золотоноші й присвятив його рідному місту («Маленька та хороша, моя Золотоноша»). Його було опубліковано в журналі «Маяк» 1843 року. У 1840–50-х рр. К. Думитрашко створив рукописну збірку «Копитькові вірші і пісні». Окрім віршів, писав також балади, легенди, оповідання; чимало його творів побачили світ під літературним псевдонімом Копитько.

Найбільшу популярність Костянтин Думитрашко здобув бурлескно-травестійною* поемою «Жабомишодраківка»

* Бурлескно-травестійний жанр – це гумористичний або сатиричний твір, що використовує комічну невідповідність між високим, героїчним змістом та побутовими, вульгарними засобами його викладу, а також «переодягає» (травестує) серйозний сюжет у народний, жартівливий стиль. Цей жанр поєднує бурлеск (жартівливе використання мови та образів) і травестію (перелицювання серйозного сюжету в комічний).

(переробка із старогрецької «Батрахоміомахії») – перша спроба українського гексаметра. Цей твір вийшов друком у Санкт-Петербурзі в 1859 р.

Ще більшої слави зажила його поезія «До карих очей» (1854 р.), яка стала українською народною піснею (відома як романс «Чорнії брови, карії очі», муз. Д. Бонковського). Її він створив буквально на одному подиху, поклавши на папір свою безмежну закоханість у досі невідому чорноброву україночку, котра так і не дочекалася судженого з далекої чужини. Цей легендарний романс вже понад 100 літ утримує перші позиції популярності серед шанувальників пісенного мистецтва.

Серед іншого поет також майстерно оспівав щедроти та людей поселень рідного краю, зокрема, Золотоноші (вірші «Золотоноша», «Ідилія», «І дома, і в гостях»), Кропивни (балада «Упир», оповідання «Вовк»), Драбівець і Синьооківки (балада «Змій»). Кілька праць К. Думитрашка присвячено й історії української літератури.

Попри, на перший погляд, скромне місце в історії вітчизняного красного письменства, своїми віршами поет довів здатність української мови передавати всі розміри тонічного віршування. Думитрашкова творчість сприяла поширенню тематики українського письменства, становленню окремих його жанрів, розвитку літературної мови і нової української літератури. Непересічний талант нашого краянина цінував сам Тарас Шевченко, який назвав його «безперечно обдарованою людиною». Особливо подобався Кобзареві твір «Жабомишодраківка».

Ще навчаючись у школі, К. Думитрашко почав збирати фольклорні перли, а від 1830-х рр. невтомно записував українські народні пісні та думи. Частина із них використав у своєму «Збірнику українських пісень» (1849) Михайло Максимович, зокрема думи «Козак Голота», «Три брати Самарські», «Перемога Корсунська». К. Думитрашко був одним із перших в Україні, хто почав наполягати на вивченні школярами народ-

ної поетичної творчості, яка має гарно впливати на формування свідомості юних (наприклад, праця «Казки та морально-виховне їх значення», 1873 р.).

Ще одним захопленням золотонісця стала етнографія. Його перу належать чимало народознавчих праць, в яких фахово описано весільні звичаї українців, їхні святкові колядки та вірші, традиційний перебіг свята Іван-Купала тощо.

К. Думитрашко чудово знав європейські мови й успішно займався літературним перекладом. Зокрема, він першим взявся за переклад з німецької на українську знаменитого твору Й. Гете «Фауст». Усебічно обдарований, наш іменитий земляк не цурався й занять музикою і живописом.

Щедре на добротворні справи серце поета перестало битися 7 травня 1886 р. Місце свого вічного спочинку наш відомий земляк знайшов в українській столиці на історичному кладовищі «Щекавиця». Ім'я літературного достойника увічнює назва однієї з вулиць його рідної Золотоноші (вона, до речі, пересікається з вулицею ще одного золотоніського поета – Івана Дробного). Та насправді нетлінним пам'ятником К. Думитрашку став витворений ним пісенний шедевр «До чорних очей»...

ЖИТТЄВІ ІПОСТАСІ ГРИГОРІЯ ДІХТЯРЕНКА

*Одного натхнення для поета недостатньо –
потрібне натхнення розвинутого розуму.*

Ф. Шіллер

Доволі непересічного й різногранного сучасника маємо в особі черкащанина Григорія Діхтяренка. Він залишив свій вагомий слід у новітній громадсько-політичній історії як талановитий організатор і управлінець високих рангів, народний депутат України другого демократичного скликання, лицар державних нагород. Та найбільшої слави наш краєнин зажив завдяки своєму літературному хисту, котрий вповні розкрився вже в його зрілому віці. Автор 16 книжок поезії й прози, лауреат літературних премій, він зайняв гідне місце на літературному Парнасі Шевченкового краю.

На віражах життєвого поступу

Григорій Діхтяренко побачив цей світ 9 січня 1950 р. у мальовничому куточку Уманщини, «там, де Ятрань круто в'ється». Саме на берегах цієї оспіваної в піснях річки й розкинулося крихітне село Вільшанка (тоді – це Бабанського району) – мала батьківщина Григорія. Він був шостою, середульшою дитиною в багатодітній родині Діхтяренків, в якій загалом зростало одинадцятьоро дітей: шестеро хлопчиків і п'ятірка дівчаток (щоправда, один братик помер голодного 1947-го). Це була вчительська родина: батько Юхим Савович навчав місцевих дітей у початковій школі впродовж майже піввіку, такий же фах мала й мати – Софія Луківна. До речі, її материнський подвиг відзначений орденом «Материнська слава» усіх трьох ступенів, «Медаллю материнства» двох ступенів та почесним званням «Мати-героїня».

Непросто було виживати такій велелюдній родині та ще й у важкі післявоєнні роки. Виручало підсобне господарство: город у чверть гектара, пасіка на 10 бджолосімей, а ще розмаїта

й різноголоса домашня мініферма, в якій була корова-годувальниця, кілька телят і свиней, щонайменше 100 курей і 200 кролів, а ще – індики, гуси, качки... І все це треба було доглядати, випасати, годувати, поїти... Такий значний обсяг робіт виконувався завдяки чіткому розподілу обов'язків між усіма членами родини, які покладалися на кожного буквально з наймолодших літ. Отак Григорію довелося мало чи не з дошкільного віку спізнати ціну хліба насущного, й цей отриманий у дитинстві трудовий гарт дуже йому знадобився пізніше на нелегких віражах самостійного життя.

Першим учителем Григорія став його батько Юхим Савович, отож саме йому завдячує не лише появі на світ Божий, але й початковою шкільною освітою. А її продовженням стало навчання у десятиріччі сусіднього села Дубове, куди прямував хлопець за знаннями щодень, у будь-яку погоду, долаючи шість кілометрів в один кінець – пішки чи велосипедом, коли в галасливій компанії товаришів, а інколи й одинаком. Хлопець навчався охоче, радував батьків своїми відмінними успіхами з усіх предметів. Та найбільше йому були до вподоби уроки рідної мови й літератури, які вела його улюблена вчителька Марія Григорівна Мельник. Саме вона услід за батьками зронила в Григорієву душу велику любов до книгочитання, котра супроводжує його все життя.

Закінчивши восьмирічку з відмінним свідоцтвом, хлопець вирішив здобути фахову освіту, обравши спеціальність агронома. За порадою батьків він вступив до територіально найближчого Тальнівського сільгосптехнікуму (пізніше його перевели до Звенигородки). Був у числі кращих учнів, демонстрував неабияку громадську активність. Тож і не дивно, що саме його, у віці 16 років було обрано очільником комсомольської організації технікуму, яка налічувала понад 400 юнаків і дівчат.

Вінцем навчання став диплом із відзнакою, і Григорій був готовий розпочати самостійний трудовий шлях. Одначе в Христинівці, куди його спочатку направили, роботи за фахом

не виявилося, а невдовзі його було обрано очільником молоді Тальнівського району. Тут вчергове виявився унікальний організаторський хист Г. Діхтяренка, й це було помічено на обласному рівні. Перспективного юнака запросили на відповідальну роботу до обкому комсомолу, де він очолив організаційний відділ.

Утім, Григорій давно вже хотів спробувати свої сили на господарській роботі й відтак прибув до с. Хрестителево на Чорнобаївщині, де працював агрономом місцевого колгоспу. Не забував і про фахове вдосконалення: без відриву від виробництва закінчив Уманський сільськогосподарський інститут (1976 р.), отримавши диплом вченого агронома.

Його агрономічна служба на Лівобережжі виявилася недовгою: вже через півтора року Григорій опинився в Черкасах, де його в 1979 р. було обрано очільником молоді Черкащини. На цій посаді він перебував упродовж понад 5 років, вів багатогранну організаторську й виховну роботу в молодіжному середовищі краю. Керманич юних як і досі ніколи не був кабінетним працівником, він завжди знаходився в гущі людей і подій, ретельно вивчав ситуацію безпосередньо на місцях.

Початок Горбачовської перебудови приніс Г. Діхтяренку новий щабель управлінського сходження: у 1985 р. його було обрано головою Драбівського райвиконкому. Енергійний керівник започаткував у районі реалізацію низки проєктів з розбудови виробничої та соціальної інфраструктури, однак вже через півтора року на нього чекала нова кар'єрна метаморфоза.

Річ у тім, що в 1986 р. несподівано пішла із життя очільниця Золотоніщини Катерина Полатайло, й невдовзі після цієї сумної події делегація місцевих активістів звернулася до обласного керівництва з проханням рекомендувати на цю найвищу районну посаду Г. Діхтяренка (про його високі ділові якості в районі вже ходили легенди). Після деяких вагань Григорій Юхимович дав згоду й був майже одногослоно

обраний першою особою району з потужними виробничими й культурними традиціями.

Непросто було районному керівникові працювати в ті часи суспільних крутозламів і наростаючої економічної кризи, перегляду ціннісних орієнтирів і наростання протестних настроїв у соціумі. Попри такі непрості обставини новий очільник зумів своєю самовідданою організаторською працею забезпечити успішний поступ Золотоніщини, утвердивши насамперед її в ролі лідера агропрому Черкаського краю. Проводилося активне соціально-культурне будівництво, зокрема, стали до ладу нові приміщення Золотоніської міської №4, Скориківської й Чапаєвської середніх шкіл, в районному центрі з'явився меморіальний парк з величною скульптурною композицією жертвам нацизму, розпочато будівництво будинків культури в Богданах, Броварках і Підставках.

А потім настав рік 1990-й, який позначився для Григорія Юхимовича певними негараздами. Зокрема, він балотувався в народні депутати першого скликання, однак не набрав прохідної кількості голосів. Невдача спіткала й на чергових виборах очільника району (далося взнаки те, що своєю принциповою позицією й жорсткою вимогливістю він нажив багато недругів у районі). Отак справжній лідер і невтомний трудівник за способом життя тимчасово опинився в дискомфортному статусі безробітного.

Та Г. Діхтяренко не з тих, хто опускає руки перед невдачами. Його, селянського сина, знову покликало поле. Він обійняв скромну посаду заступника голови новодмитрівського колгоспу «Україна» (з виробничих питань) і обіймав її упродовж понад 4 років. На цю свою нову роботу зазвичай добирався із Золотоноші велосипедом, викликаючи подив пересічних та зловтіху недругів.

Настав рік 1994-й, відомий знаковими політичними подіями. Тоді проходили як президентські, так і парламенські вибори; взяти участь в останніх запропонували й Григорію Юхимовичу. Однак він (вже навчений гірким досвідом)

спочатку категорично відмовився від такої пропозиції. Може, воно на цій мінорній ноті все й скінчилося б, якби не подальші виборчі перипетії. Справа в тім, що жоден із претендентів у нардепи не набрав потрібної кількості голосів, й відтак призначили другий виборчий тур по Золотоніському округу. І знову Г. Діхтяренко приймав велелюдну делегацію золотоніщан з проханням таки висунути свою кандидатуру на повпреда людності краю.

Зрештою, після сумнівів і вагань Григорій Юхимович пристав на цю пропозицію й, переконливо вигравши вибори, став народним депутатом другого демократичного скликання. Саме на його депутатську каденцію припали справді доленосні події новітнього державотворення: прийняття Конституції України, грошова реформа 1996 р. й запровадження національної валюти тощо. У найвищому законодавчому органі наш земляк вів активну діяльність як член парламентського комітету з питань фінансів і банківської діяльності та депутатської групи «Відродження та розвиток агропромислового комплексу».

Після закінчення депутатських повноважень, у 1998 р., Григорій Юхимович отримав кілька кадрових пропозицій, серед них – навіть посади заступника міністра агропрому, співробітника Адміністрації Президента України та ін. Одначе, стомлений гамірливим Києвом, екснардеп повернув ключі від парламентської квартири (на таке зважилося лишень четверо народних обранців!) і повернувся до тихої Золотоноші. Невдовзі він пристав на пропозицію надзвичайно чутливого на здібні кадри тодішнього очільника Черкаського відділення НБУ Олександра Черевка й очолив відділ у цій провідній банківській установі. Тут він пропрацював майже десятиріччя, до 2008 р., після чого пішов на заслужений відпочинок. Слід також нагадати, що впродовж 5 років на громадських засадах Григорій Юхимович працював радником «помаранчевого» очільника Черкаської облдержадміністрації О. В. Черевка.

Літературний ужинок

А тепер настав час поговорити про чи не найголовнішу іпостась Діхтяренкової життєдіяльності – його літературну творчість. Власне, крилатий Пегас прискакав до майбутнього митця слова ще в його ранні літа: свого першого вірша він написав п'ятнадцятирічним, у далекому-близькому 1966-му. Відтоді, хай із перервами, та проте не полишав своїх літературних занять, помережив віршованими рядками десятки зошитів, хоча управлінська рутина мало цьому сприяла (та й це не дуже схвалювалося в керівному середовищі). Утім пройшло кілька десятиліть, перш ніж поет зважився на оприлюднення своїх творінь.

Уже після того, як скинув із себе владного «хомута», в 1992 р. показав свої літературні одкровення лідерові красного письменства Черкащини Миколі Негоді й той дав їм доволі високі оцінку та рекомендував збірку до опублікування, написавши до неї передмову. Відтак, вже наступного року перша книжка поета нарешті побачила світ під промовистою назвою «Благословляється на світ». А далі – мов з рогу достатку: вийшли друком поетичні збірки «Віднаходжу свій день» (1995), «Душа у слові на сторожі» (1996), «Розбуджені вітри» (1998), «Скиба» (2000), «Виміри» (2002), «Колесо» (2003), «Брость» (2005), «Живиця» (2015) та ін. А всього у творчому доробку Г. Діхтяренка – 10 поетичних збірок, і кожна з них дихає на читача свіжістю, є справжнім згустком розуму й непересічного таланту митця.

За однастайними відгуками, Діхтяренкова поезія замішана на живодайній основі українського фольклору й кращих традицій національної літератури. Ліричний герой поета – мужня, умудрена досвідом і загартована життєвими випробуваннями людина, яка жертвовно служить Україні. Кожний поетів рядок зігрітий трепетно-зворушливим теплом синівської любові до рідної землі, її природних щедрот, до своїх краян. Бистрина життя із його багатовекторністю, біг сьогоденних вітрів перемін, заклик до небайдужості, протест проти

заіржавіння совісті, прагнення до високого морального ідеалу – все це червоною ниткою проходить через поетичну творчість нашого талановитого земляка. Тонкий лірик, він зачіпає животрепетні проблеми людського буття, розмірковує про одвічне й сокровенне.

Оригінальний авторський почерк і заперечення будь-якого шаблону виявилися у глибокій метафористичності поетових одкровенень, образності літературної мови, ощадливості вислову, витворенні неологізмів, зверненні до асоціативності. Подеколи поет свідомо йде на деформацію строфи й модерно посічену нерівноскладовість, вдається до верлібру* – вільного неримованого віршування з глибоким філософським підтекстом.

Від 2006 р. в літературній творчості майстра слова сталася доволі помітна метаморфоза: з поезії він змістив свої творчі акценти на прозу, й донині видав уже 6, доволі фундаментальних обсягом і глибоких змістом книг. Серед прозових творінь письменника – роман «Попіл», повість «Богів млин», документальна генеалогічна оповідь «Парост». Та особливо гарно вдаються авторові бувальщини – невигадані історії з довколишнього життя. Відроджуючи кращі традиції національної літератури, автор майстерно відображає насамперед неповторний колорит провінційного гламуру, відтворює непрості долі сільських мешканців, драматичні сторінки нашої історії. Мова його епічно-прозових творів – доволі образна й колоритна, вона збагачена словесними перлами глибокого народного середовища. Воістину, – коли до прози береться поет, то такі твори неодмінно достукуються до сердець найвибагливіших читачів.

Цими днями побачив світ своєрідний друкований (проміжний!) підсумок його творчості – об'ємна книга його вибраних віршів та монопоем. Сподіваємося, що й далі буде, а

* Верлібр (фр. *vers libre* – вільний вірш) – неримований, нерівнонаголошений віршорядок (і вірш як жанр), що має версифікаційні джерела у фольклорі (замовляння та інші форми неримованої чи спорадично римованої народної поезії). Верлібр є одночасно і ліричним жанром.

читачі матимуть змогу насолоджуватися читанням нових творів майстра слова.

Від 1997 р. Григорій Юхимович є членом Національної спілки письменників України. Свідченням його авторитету в літературних колах краю стало обрання делегатом 4-го (позачергового) та 5-го з'їздів НСПУ, а його талант пошановано літературною премією ім. М. Старицького (2012) та (в його передювілейному, 2024 р.) – премією ім. В. Симоненка. Відзначено й громадсько-політичну діяльність Г. Діхтяренка: його нагороджено орденами «Знак пошани» і «За заслуги» 3-го ст.

Г. Діхтяренко щасливий у родинному житті: його вірною соратницею й музою є дружина Галина Михайлівна. Подружжя народило й поставило на життєве крило двох доньок: Мирославу – нині доцентку Черкаського державного технологічного університету й Вікторію – доцентку ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Підрастають і його четверо онуків. Словом, і у високому віці Григорія Юхимовича продовжують бити ключем живодайні джерела його оптимізму й натхнення.

КАЛЕЙДОСКОП ПОДІЙ

*Вчорашній день - це історія. Завтрашній -
загадка. Сьогоднішній - подарунок долі.
Еліс Морз Ерл*

КРАЙ ЗОЛОТОНІСЬКИЙ: ШТРИХИ ДО МИНУВШИНИ Й СУЧАСНОСТІ

*Забудеш про рідний край – твоє всохне коріння.
П. Тичина*

Візитівка району

Золотоніський район знаходиться в північно-східній частині області й займає частину Придніпровської низовини. Златокраєм протікають річки Золотоношка, Кропивна, Супій, Сула, Чумгак та ще з десяток малих річок, які відносяться до Дніпровського басейну. Звісно, найбільшим багатством краю є його чорноземи, які займають понад 3/4 ґрунтів, значними є й лісові ресурси.

Загальна площа Золотоніського району нині становить 4246 кв. км, а населення – близько 140 тис. мешканців, й за цими показниками Золотоніщина посідає останнє серед чотирьох районів області. До складу району входить 168 населених пунктів, об'єднаних у 11 територіальних громад: Золотоніську міську, Драбівську й Чернобаївську селищні, а також Великохутірську, Вознесенську, Гельмязівську, Зорівську, Іркліївську, Новодмитрівську, Піщанську й Шрамківську сільські.

Далека минувшина

Сліди життя на теренах краю з'явилися ще в давноминулі часи палеоліту: біля с. Велика Бурімка виявлено стоянку мисливців на мамонтів, датовану близько 40 тис. р. до н. е. Однак масова залюдненість краю припала вже на добу неоліту та енеоліту. Залишки поселень тих часів виявлено біля сіл Благодатне, Бузьки, Вереміївка, Домантів, Жовнине, Коробівка, Чехівка та ін. Сліди життя за бронзового віку віднайдено в районі сіл Благодатне, Домантів, Жовнине, Кедина Гора, Лящівка. Трапляються й археологічні об'єкти скіфської доби, зокрема біля Васютинець, Гладківщини, Мойсинець і Софіївки

виявлено кургани, а скіфську кераміку – на більшості території краю. У долині Супою біля с. Піщане знайдено 15 високохудожніх античних бронзових посудин, датованих V – поч. IV ст. до н. е. Про торговельні та культурні зв'язки наших предків із античним світом засвідчує й знайдена біля Благодатного амфора з Тири, а також лутерій (с. Піщане) і скарб римських монет (с. Ковтуни).

Ранньослов'янський період представлений у краї залишками поселень черняхівської та пеньківської археологічних культур. Зокрема, вони виявлені поблизу Бакаївки, Васютинців, Деньгів, Ірклієва, Крутьок, Шабельників. Археологи дослідили городища киеворуської доби біля сіл Бубнівська Слобідка, Гельмязів, Золотоноша, Кропивна, Піщане, а також низки селищ.

Для захисту від кочових племен у краї була створена Надсулянська лінія оборони, опорними пунктами якої стали міста-фортеці Воїнь, Желді, Кизивер, Боромль, Ляцівка. Окрім цього існувала й допоміжна, Надсупійська лінія оборони (місто Пісочен, городище біля сучасних Калеників, а також Ташань). Під час монголо-татарської навали 1239–1240 рр. край було сплюндровано, а всі міста-фортеці й городища стерті з лиця землі.

За литовсько-польської доби обабіч Дніпра постало велике земельне володіння князів Глинських (Глинщина). З другої половини XVI ст. у краї запанували князі Довмонти.

Золотоніщина стала однією з колісок українського козацтва, яке зародилося в XV ст. Козаки мужньо боронили рідну землю від спустошливих турецько-татарських набігів, боролися з польськими поневолювачами. На ті часи припадають і перші писемні згадки про Домантів (1535 р.), Золотоношу (1576 р.), Кропивну (1615 р.), Гельмязів (1616 р.), Богушкову Слобідку (1619 р.), Каленики (1622 р.)

Наші країни взяли участь у козацько-селянських повстаннях кінця XVI – першої пол. XVII ст. Вони покозачувались і вступали до повстанських загонів С. Наливайка, Т. Федоровича, П. Бута, Я. Остринина. Під час цих визвольних змагань

виникли Гельмязівська, Домантівська, Золотоніська та Піщанська сотні в складі Черкаського полку і Бубнівська – Канівського.

З початком Визвольної війни виникли Кропивнянський (полковник Ф. Джеджелій) та Іркліївський (М. Телюченко) полки і в їхньому складі – Бурімська, Васютинська, Вереміївська, Деньгівська, Канівецької сотні. Богушковослобідчанська сотня була в складі Черкаського полку. Козаки Золотоніщини взяли участь у всіх битвах Визвольної війни і особливо відзначилися в бою під Збаражем.

У добу Гетьманщини наш край став головним осередком антимосковського повстання козаків Переяславського полку, яке охопило Богушкову Слобідку, Бубнів, Гельмязів, Золотоношу, Кропивну, Піщане та інші поселення. Продовжувалася й боротьба з турками й татарами. У 1692 р. кримчаки вдерлися до Кропивни, Золотоноші, Домантова, Бубнова та інших поселень і захопили сотні полоняників.

Козацтво Золотоніщини брало участь у Північній війні 1700 – 1721 рр. У XVIII ст. продовжувалося залюднення краю, виникли сотні нових поселень. З остаточною ліквідацією полково-сотенного устрою вводився загальноросійський поділ спочатку на намісництва, а потім на губернії, які ділилися на повіти. Від 1782 р. Золотоноша стала центром однойменного повіту Київського намісництва, з 1797 р. Малоросійської, а з 1802 р. – Полтавської губернії.

Край у XIX – поч. XX ст.

У першій половині XIX ст. продовжувало зростати дворянське землеволодіння. Найбільшими землевласниками краю були Барятинські, Безбородьки, Кочубеї, Томари, Лукашевичі, Кантакузени, Неплюєви. Далеко за межами краю став відомим маєток Ф. Мерінга «Великий Коврай», де застосовувалася 18-пільна система й функціонував кінний завод. Щодо соціально-станової структури людності Золотоніщини, то вона суттєво відрізнялася від населення Правобережжя насамперед переважанням козаків: їх у повіті в другій пол. XIX ст. налічувалося 64,5 тис. осіб (чоловічої статі).

Натомість кріпаків тоді було 55,5 тис., державних селян – 8,1, міщан – 3,2 тис., дворян – 1,6 тис.

При переважанні в економічній структурі краю сільського господарства, розвивалося й промислове виробництво, зокрема, спиртова, борошномельна й текстильна галузі. У 1896 р. став до ладу Золотоніський лікєро-горільчаний завод, 1902 – у повітовому центрі розпочав свою роботу паровий млин Зархина-Рабиновича, а ще в 1862 р. бельгійці відкрили в Драбові льонотіпальну фабрику. Розвитку торгівельних зв'язків сприяло відкриття в 1897 р. вузькоколійної залізниці Бахмач – Красне, а в 1912 р. – Бахмач – Одеса.

Під час війни з наполеонівською Францією в Золотоноші формувалося дворянське ополчення, а в Горошині І. П. Котляревський формував козацький полк, куди увійшло багато козаків нашого краю. Краяни взяли участь і в багатьох інших війнах ХІХ ст. Зокрема, у війні з Туреччиною відзначився останній кошовий отаман Задунайської Січі Й. М. Гладкий (родом із Мельників).

Досить помітними в краї стали й події першої народної революції 1905–1907 рр. Їхньою кульмінацією вважається Золотонісько-Коробівське збройне повстання 18 жовтня 1905 р.

Керівним органом регіонального самоуправління стало створене в 1865 р. повітове земство – одне із найпрогресивніших на Полтавщині за своїм складом. У різні часи його гласними були вчений-енциклопедист М. О. Максимович, історики І. В. Лучицький і В. П. Науменко, всесвітньо відомий борець І. М. Піддубний, поет А. А. Савич, просвітник М. О. Злобинець, державний діяч С. В. Лукашевич (очолював земство) та ін.

У повітовому центрі від поч. ХХ ст. працювали чоловіча та жіноча гімназії, а на місцях – церковно-парафіяльні, земські школи та школи грамоти. Осередками охорони здоров'я у краї стали Золотоніська повітова земська лікарня, 14 лікарських дільниць і фельдшерські пункти.

Великі випробування випали на долю наших краян у роки Першої світової війни 1914–1918 рр. та Української революції

1917–1921 рр. Мужність драбівчанина Г. П. Приймака на фронтах війни була відзначена чотирма Георгіївськими хрестами, а уродженця Бубнівської Слобідки К. Д. Келепа – трьома.

У 1917 р. постала Золотоніська повітова рада як орган Української Центральної ради. Наприкінці січня до Золотоноші вступив червоногвардійський загін, однак радянська влада протрималася в краї лише до березня 1918 р., бо його терени зайняли австро-німецькі війська. За Гетьманату відбулося два золотоніські повстання (у травні та листопаді). Від серпня до грудня 1919 р. край перебував під владою денікінців. Уродженець с. Деньги С. П. Шелухін став Генеральним суддею та міністром юстиції УНР, його односельчанин, генерал-хорунжий А. М. Вовк – один із організаторів Першого зимового походу Армії УНР, а контр-адмірал М. І. Білинський – міністр морських справ, міністр внутрішніх справ УНР.

Радянська доба

Після поразки Української революції й загибелі УНР в краї на понад 70 років утвердилася радянська влада. 1920–30-ті роки характеризувалися суттєвими змінами адміністративно-територіального устрою. 7 березня 1923 р. на мапах України з'явився Золотоніський район, котрий займав хіба що п'яту частину колишнього однойменного повіту. Поряд з цим у березні – квітні того ж року на колишніх повітових теренах взяли прописку Гельмязівський, Драбівський, Іркліївський, Канівський (Лівобережжя), Ковалівський (пізніше Бирлівський), Чорнобаївський, Шрамківський і Вереміївський (згодом Жовнинський), Піщанський райони (два останні невдовзі було зліквідовано). Реформаторські метаморфози мали своє продовження: райони підпорядковувалися округам (Золотоніській, потім Черкаській, Шевченківській, Драбівщина – Прилуцькій), а від 1930 р. – безпосередньо столиці (м. Харкову). Із запровадженням через два роки обласного поділу названі райони увійшли до складу спочатку Київської і Харківської, а в 1937 р. – новоствореної Полтавської області.

Оговтавшись від післявоєнної розрухи та голоду 1921 – 1923 рр., наші земляки потрапили у вир радянської модернізації. На виконання програми більшовицької індустріалізації в Золотоноші стали до ладу ремонтно-механічний, м'ятний, маслоробний, крохмале-патоковий, конопляний заводи, швейна фабрика, чинбарня та інші підприємства.

«Великий перелом» і повний демонтаж НЕПу (1929 р.) приніс і насильницьку колективізацію, яка супроводжувалася розоренням зразкових селянських господарств («розкуркулюванням»). Прикладом спротиву колгоспному будівництву стало стихійне Драбівське повстання 1930 р. Воно було жорстоко придушене, а найбільш активних його учасників стратили (лише в с. Перервенці було розстріляно 18 повстанців).

Одним із прямих наслідків демонтажу усталених форм господарювання на селі та українофобії сталінського режиму став голод 1932 – 1933 рр., який обернувся тисячами смертей наших краян. Лише в Чорнобаївському й Іркліївському районах від голоду загинуло близько 3,5 тис. осіб. У Гельмязові голодна смерть обірвала життя кожного 8-го мешканця, в Калениках – кожного 5-го, Піщаному – 4-го, а в Богданах, Підставках і Плешканях – кожного 3-го. Лише в другій половині 1930-х рр. було дещо здолано кризу колективного господарювання й окремі колгоспи досягли певних виробничих успіхів. До таких, зокрема, належали колективні господарства, які працювали в Піщаному, Чапаєвці, Дмитрівці, Ірклієві та ін. Значну роль у налагодженні сільгоспвиробництва зіграли Золотоніська, Гельмязівська, Драбівська, Кононівська, Чорнобаївська МТС.

Деякі позитивні зрушення відбувалися в духовній сфері, зокрема, було в основному ліквідовано неписьменність і відбувся перехід до обов'язкової початкової освіти, зростала мережа семирічних і повних середніх шкіл, створювалися культурні осередки. У Золотоноші функціонували педагогічний та агрономічний технікуми, медична школа й школа механізації сільського господарства. У Чапаєвці 7 червня 1936 р. було відкрито перший у республіці сільський стадіон. Одначе

уся освітньо-культурна галузь перебувала під ідеологічними пресом тоталітарної радянської системи.

Тридцять років, особливо друга їх половина, характеризуються розгулом сталінських політичних репресій, вістря яких насамперед було спрямовано проти інтелігенції та духовенства. Їхніми жертвами стали тисячі наших краян, серед них поет М. Драй-Хмара, сатирик Ю. Гедзь, просвітник М. Злобинець, художники І. Шульга й І. Падалка та ін.

З початком німецько-радянської війни вже у вересні 1941 р. наш край опинився під нацистською окупацією. Нацисти та їхні поплічники знищили понад 10 тис. наших краян, біженців та військовополонених. Попри жорстокі репресії наші краяни не стали на коліна перед окупантами й Золотоніщину охопило полум'я антинацистського спротиву. У Золотоноші в 1942 р. діяла підпільна організація, а в низці сіл – підпільні групи. Боролися проти окупантів і бійці Гельмязівського (командир Ф. Д. Горелов, 1941 р., загін було розгромлено), Золотоніського (М. І. Савран, 1943 р.), Жовнинського (Н. А. Червяковський, 1943 р.) партизанських загонів. Українським штабом партизанського руху у серпні 1943 р. на територію краю було десантовано партизанський загін під командуванням М. Р. Соболева-Кузьміна, у лави якого влилося багато наших земляків.

Визволення Золотоніщини від нацистської окупації відбулося 21 – 29 вересня 1943 р., безпосередню участь у ньому взяли війська 3-го гвардійського Сталінградського механізованого корпусу, 23-ї, 218 і 138-ї дивізій, 662-й близькобомбардувальний авіаполк та інші формування Воронежського фронту. Золотоношу було очищено від окупантів 22 вересня 1943 р.

Учасниками війни з нацизмом стали десятки тисяч наших земляків, більше половини фронтовиків загинуло у воєнному вирі. Уродженці краю демонстрували яскраві зразки героїзму й самопожертви, десятки тисяч були нагороджені орденами й медалями. Мужність 23 уродженців краю відзначена званням Героя Радянського Союзу, а 7 стали повними лицарями ордена Слави. Людиною-легендою по праву вважають нашого земля-

ка із села Нехайки, ушавленого льотчика-аса І. Н. Степаненка, подвиги якого в полум'яному небі відзначені двома Золотими зірками Героя.

У важкі повоєнні роки, що супроводжувалися розрухою й голодом 1946–1947 рр., жителі краю самовіддано відбудовували господарську й соціально-культурну сфери. Уже наприкінці 1940-х рр. звитяжна праця ланкових П. Д. Кисіль та В. П. Зінник з Чорнобаївщини була відзначена званням Героя Соціалістичної Праці.

Від січня 1954 р. райони Золотоніщини опинилися в складі новоствореної Черкаської області. У другій половині 1950-х рр. суттєво зменшилася чисельність населених пунктів, адже деякі з них потрапили в зону затоплення у зв'язку з будівництвом Кременчуцької ГЕС. Рішенням Черкаського облвиконкому (липень 1958 р.) було знято з обліку чи об'єднано з іншими населеними пунктами понад 40 поселень краю. А результатом чергових адмінреформ 1959–1963 рр. стала ліквідація Гельмязівського, Іркліївського й Шрамківського районів, які приєднали (відповідно) до Золотоніського, Чорнобаївського й Драбівського районів.

Попри труднощі й негаразди, певні зрушення спостерігалися в розвитку сільського господарства. Аграрними лідерами краю були колгоспи «Більшовик» (с. Дмитрівка), ім. Т. Шевченка (пізніше «Маяк», с. Піщане), ім. Чапаєва (с. Чапаєвка), держплемзавод (с. Коробівка), радгоспи ім. Комінтерну й «Безбородьківський» та ін.

На Золотоніщині зародився рух доярок-п'ятитисячників (надоювали уже в 1970-х по 5 – 6 тис. молока на корову), і в їхній когорті були Герої праці В. М. Левчик, Н. В. Рева (обидві – с. Дмитрівка), В. Двірна (с. Старий Коврай), М. О. Марченко (с. Чапаєвка), М. Д. Слюсар (с. Піщане). Далеко за межами краю линула слава про знатних механізаторів О. Т. Сологуба (с. Нова Дмитрівка), Г. С. Неруха (с. Коврай), В. К. Киву (с. Плешкані), І. Пуха (с. Демки), М. А. Собка, Ю. О. Белякова (обидва – с. Хрущівка)... На всю Україну прославилися господарства, які очолювали Герої праці Л. О. Іванищенко (с. Ско-

родистик), М. В. Консовський (с. Привітне), К. О. Полатайло (с. Новоукраїнка).

У 1950 – 70-х рр.. поживався промисловий розвиток краю. Так, у Золотоноші запрацювали м'ятний, консервний та пивний заводи, маслоробний комбінат, комбінат хлібопродуктів, швейна та парфумерна фабрика. Промисловим лідером Золотоніщини став Пальмірський цукрозавод, який випустив свою першу продукцію в 1970 р. Виробничі успіхи демонстрував і Іркліївський маслосирзавод. У Чапаєвці працював завод просочування деревини.

У другій половині 1970-х рр.. краєм проліг магістральний газопровід Уренгой – Помари – Ужгород. Це уможливило газифікацію багатьох населених пунктів Золотоніщини.

В умовах незалежної держави

На початковому етапі української незалежності край переживав великі труднощі соціально-економічного характеру. Кризові явища спостерігалися в промисловості, а відтак не витримали ударів ринкової стихії заводи «Супутник», залізобетонних конструкцій, консервний, фабрика художньої вишивки (Золотоноша). Скоротили своє виробництво РМЗ, цукрозавод, маслоробний комбінат.

Разючими були наслідки кризи в сільгоспвиробництві. За десятиріччя (від 1990 р.) виробництво зерна скоротилося в 1,2 рази, цукрових буряків – у 3, овочів – у 10, молока – удвічі, м'яса – 4, яєць – у 6,8. поголів'я ВРХ зменшилося удвічі, свиней – у 4, птиці – у 5 разів.

У результаті реформування аграрного сектору в селі остаточно утвердилися приватно-орендні відносини й постали господарства нового типу: сільгосптовариства з обмеженою відповідальністю (СТОВ), приватні сільгоспідприємства (ПСП), агрофірми (АФ), дочірні підприємства (ДП) тощо. Після цих змін, здолавши кризові негаразди, багато сільгоспідприємств почали демонструвати позитивну динаміку свого розвитку.

Рік 2020 ознаменувався доволі суттєвими перетвореннями в адміністративно-територіальній історії Золотоніщини: черкаське Лівобережжя відтоді репрезентує єдиний Золотоніський район, а Драбівський і Чорнобаївський стали надбанням історії.

Десятки золотоніщан узяли участь у подіях Помаранчевої революції 2004 р. та Революції Гідності 2013–2014 рр. Зокрема, одним із лідерів Помаранчевої революції став М. В. Томенко (згодом віце-Прем'єр-міністр, заступник голови ВРУ).

З початком гібридної війни, яку розв'язала проти України в 2014 р. путінська росія, а особливо після відвертого вторгнення рашистів 24 лютого 2022 р., тисячі жителів Златокраю стали на захист рідної землі. На жаль, у цій священній війні з ворогом загинуло й зникло безвісти багато наших земляків. Мужність понад 20 воїнів відзначена орденами, а 150 – медалями та іншими відзнаками. Тисячі мешканців краю беруть активну участь у волонтерському русі, переказують кошти для зміцнення ЗСУ.

Сьогоднішня району

Провідною галуззю сьогоденного економічного життя Золотоніщини залишається сільське господарство. Нині аграрний сектор репрезентовано 389 господарствами (в т. ч. 179 фермерськими). Показники європейського рівня демонструють потужні сільгосп підприємства: СТОВ «Агрофірма «Маяк» на чолі з Героєм України М. С. Васильченком, ПСП «Плешкани» (директорка – Л. І. Лисун), корпорація «Дніпро» (Петро, Андрій, Олексій, Григорій Душейки), СТОВ АФ «Великий Хутір» (В. Шинкаренко), СТОВ «АГРОКО» (І. Потапенко), СТОВ «Гранекс-Черкаси (Т. Ван Гої) та ін.

Щодо промислової галузі, то в сьогоденні вона представлена переважно підприємствами харчової промисловості, котрі розташовані в райцентрі. Промисловим старійшиною краю є Золотоніський лікєро-горільчаний завод, а одним із флагманів виробництва по праву вважають Золотоніський маслоробний комбінат. Успішно функціонує ДП «Златодар», а ще відомим

в Україні підприємством є ДП «Роял Фрут Гарден Іст». Серед підприємств лісотехнічної промисловості чільне місце належить Золотоніському лісовому господарству. На жаль, сьогодні лише в минулому часі можемо говорити про Пальмірський цукровий завод, який віднедавна вже не працює.

Златокрай має розгалужену освітню мережу, котра репрезентована Золотоніським коледжем ветеринарної медицини, двома професійними ліцеями (м. Золотоноша, с. Іркліїв), 90 загальноосвітніми, 8 позашкільними закладами й 43 дошкільними установами.

На Золотоніщині нині працює 127 клубних закладів, 122 бібліотеки, 8 активних парків. 19 колективів художньої самодіяльності носять звання «народний» чи «зразковий». Запроваджено та присуджується чотири літературні премії: імені Миколи Терещенка (в галузі художнього перекладу), Михайла Старицького, Михайла Масла, Івана Дробного.

Важливими осередками пам'яті стали Золотоніський, Богодатнівський, Великохутірський, Гельмязівський, Дмитрівський, Домантівський, Драбівський, Крутьківський, Нехайківський, Піщанський, Чорнобаївський краєзнавчі музеї, а також природно-історичний комплекс Григорія Сковороди (с. Коврай), літературно-меморіальний музей М. Старицького (с. Кліщинці), музей Михайла Максимовича (с. Богуславець) та приватний музей «Козацькі землі України» (с. Вереміївка). Всього в районі функціонує 18 музеїв.

На теренах краю зареєстровано 7 культових споруд, які є відомими пам'ятками дерев'яного та кам'яного зодчества минулого. Серед них – Преображенська та Свято-Покровська церкви Красногірського монастиря (відповідно 1771, 1860 рр., с. Бакаївка), Свято-Успенський собор (1910 р., м. Золотоноша), Свято-Троїцька (1840 р., с. Гельмязів), Петро-Павлівська (поч. ХІХ ст., с. Великий Хутір), Свято-Троїцька (1794 р., с. Драбівці), Свято-Михайлівська (ХVІІІ ст., Лукашівка) церкви.

Осердям медичної галузі краю є znana на Черкащині Золотоніська багатопрофільна лікарня, такого ж типу медичні заклади працюють у Чорнобаї та Драбові. Медичне обслу-

говування на первинному рівні забезпечують 32 лікарські амбулаторії сімейної медицини, 55 ФАПів та фельдшерських пунктів, 38 медпунктів тимчасового базування.

Виконавчу владу в районі здійснює Золотоніська райдержадміністрація. Органом місцевого самоврядування, який представляє спільні інтереси територіальних громад району, є Золотоніська районна рада

Золотоніські знаменитості

Щедра на таланти золотоніська земля виголихала багатьох відомих достойників духу, котрі зажили загальнонаціональною, а деякі з них – і світовою слави. Варто підкреслити, що саме Златокрай подарував Україні людину-академію М. О. Максимовича (народився на х. Тимківщина, нині с. Богуславець). Родом із м. Золотоноша – вчений-біохімік зі світовим іменем О. М. Бах, знаменитий індолог О. П. Баранников, а з с. Маліївка – відомий математик М. Є. Ващенко-Захарченко. Знані в Україні літературознавці – драбівчанин І. О. Дзевєрін і уродженець с. Нехайки Б. А. Деркач стали академіками НАН України і Шевченківськими лауреатами. У цій славній когорті – й академіки НААН В. С. Шебанін (м. Золотоноша) та М. П. Лісовий (с. Коврай-2). Досі відсутня більш-менш точна статистика щодо кількості наших краян зі вченим званням професора, проте можна сказати з впевненістю, що їхній лік іде на сотні. Варто згадати й патріарха українського краєзнавства, заслуженого вчителя України М. Ф. Пономаренка (с. Підставки), котрого по праву величали «народним академіком».

Доволі помітним є слід наших краян, залишений ними в українській літературі. Серед цих майстрів слова – творець романсу «Чорнії брови, карії очі» К. Д. Думитрашко (м. Золотоноша), побратим Т. Шевченка, поет і перекладач О. О. Навроцький (с. Антипівка), поети К. О. Білиловський (с. Вознесенське), Охрім Варнак (О. О. Василенко, с. Коврай), О. П. (Олелько) Островський (м. Золотоноша), М. О. Драй-Хмара (с. Малі Канівці), М. І. Терещенко (с. Щербинівка), М. К. Масло (с. Ковалівка), І. С. Дробний (с. Богуславець),

М. Г. Василенко (с. Драбівці), драматург і корифей театру М. П. Старицький (с. Кліщинці), сатирик Юхим Гедзь (О. В. Савицький, м. Золотоноша), прозаїк Іван Ле (І. Л. Мойся, с. Мойсинці) і та та ін.

Загальновідомим є факт, що саме в Золотоноші розпочала свою сценічну діяльність осяйна зірка національного театру й кіно Н. М. Ужвій. Кілька уродженців Золотоніщини стали театральними знаменитостями й титуловані високим званням «Народний артист України». Серед них – Шевченківський лауреат А. П. Гончар (с. Деньги), а також Ю. П. Бакум (с. Матвіївка), В. М. Дудник (с. Вознесенське), П. І. Загребельний (с. Рождественське), В. М. Нечипоренко (м. Золотоноша), Б. В. Романицький (сміт Чорнобай), В. Ю. Чечот (с. Свічківка).

Помітним є і внесок наших краян у розвиток музичного мистецтва. Уже впродовж понад 20 років очолює Національну оперу народний артист України й повний лицар ордена «За заслуги» П. Я. Чуприна (м. Золотоноша). Чарувала своїм співом пісенна зірка, Шевченківська лауреатка Д. Г. Петриненко (с. Білоусівка), лідеркою ушавленого тріо бандуристок «Дніпрянка» була народна артистка Ю. П. Гамова (с. Бубнівська Слобідка), ушавилися своєю виконавською майстерністю й бандурист С. В. Баштан та кобзар М. Д. Коваль (обидва із с. В. Хутір). Відомим хореографом став М. П. Коломієць (сміт Драбів).

Серед наших земляків є й знані в Україні та світі майстри образотворення. Насамперед слід нагадати про дещо призабутих мистців високого лету, яскравих представників мистецького «Розстріляного відродження» уродженця І. М. Шульгу (с. Кропивна) та І. І. Падалку (с. Жорнокльови); вони обидва згинули в сталінських катівнях. Фундатором туркменського малярського мистецтва вважають талановитого художника І. І. Черінька (с. Деньги). Творчість кількох наших земляків відзначена високим званням народного художника України. У їхньому числі – відомий графік і монументаліст, один із творців пам'ятника Голодомору (Київ, Торонто), академік мистецтв В. Є. Перевальський (с. Бубнівська Слобідка), Шевченків-

ський лауреат М. П. Бабак (с. Воронинці) та відомий живописець В. О. Приходько (м. Золотоноша). Лауреатом Національної премії ім. Т. Шевченка став і мистецтвознавець, музейник і видавець В. В. Недяк (с. Вереміївка).

Уродженці Золотоніщини залишили свій вагомий слід у церковно-релігійній історії України. У числі цих духовних достойників – архієпископи Юрій (Ю. Міхновський, с. Піщане) і Симон (С. Тодорський, м. Золотоноша), єпископи Єпифаній (Є. Канівецький, с. Благодатне), Анатолій (А. Мелесь, с. Мелесівка), архімандрити Йоасаф (Й. Мохов, останній ректор Києво-Могилянської академії, 1817 р., с. Жовнине), Іван (Й. Ільницький, с. Білоусівка), Кирило (С. Говорун, м. Золотоноша) та ін.

Чимало наших краян сягнули вражаючих спортивних вершин. Село Красенівка є малою Батьківщиною непереможного борця й світового рекордсмена І. М. Піддубного, а Золотоноша – міжнародного гресмейстера І. Є. Болеславського. Чемпіонські титули на Параолімпійських іграх вибороли біатлоністи Л. В. Павленко (с. Дмитрівка) і Г. В. Вовчинський (с. Білоусівка). У смт Чорнобай нині мешкає легендарний олімпійський чемпіон А. І. Хіміч.

Попри нинішні негаразди й випробування, пов'язані із широкомасштабною війною путінської московії проти України, жителі Золотоніського краю не втрачають оптимізму й віри в краще прийдешнє. Вони впевнені в нашій Перемозі над рашистами і роблять усе задля її наближення!

ЇІ ВИСОКОШЛЯХЕТНОСТІ – КНИЗИ

*Книга – вчитель без плати і подяки.
Кожну мить вона дарує тобі одкровення мудрості.
Алішер Навої*

Віднедавна Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького має власний музей історії університетської книги. Підкреслимо, що, крім нашого вишу, такими осередками книжкової Пам'яті можуть похвалитися лише чотири університети: Львівський національний ім. Івана Франка, Одеський національний ім. Іллі Мечникова, Уманський національний університет садівництва та Ніжинський державний ім. Миколи Гоголя.

Цілком логічно, що названий музей узяв прописку в науковій бібліотеці імені Михайла Максимовича. Упродовж майже року колектив книгозбірні наполегливо працював над утіленням у життя цього святого проекту музейного пошанування її високошляхетності Книги. В основу експозиції музею лягли видання рідкісного фонду бібліотеки та окремі речові артефакти давнього зберігання. До творення музею долучилися й друзі книгозбірні, професори університету Володимир Поліщук, Анатолій Чабан та Василь Мельниченко, які подарували раритетну наукову, художню й навчальну літературу. Документальні матеріали з історії книгочитання та старі світлини були віднайдені у фондах Державного архіву Черкаської області.

Звісно, створення нового музейного об'єкту потребувало й чималих фінансових затрат. Їх взяв на себе ректорат університету, а також Черкаський обком профспілки працівників освіти і науки (тодішня очільниця – заслужена працівниця освіти України Ольга Жалдак) і первинна профспілкова організація ЧНУ (тоді головою був Анатолій Стеценко, нині голова Черкаського обкому профспілки працівників освіти і науки). Утім, на завершальному етапі через брак коштів

стрімко наростає градус тривоги щодо перспектив своєчасного відкриття музею. Та до цієї благородної справи долучилася Черкаська обласна рада, зокрема її депутат, давній друг нашої бібліотеки Вадим Гайович, який передав потрібну суму зі свого депутатського фонду. Підтримку ми отримали й від ще одного обласного депутата, начальника управління освіти й науки Черкаської ОДА Валерія Данилевського.

Урочиста церемонія відкриття музею історії університетської книги відбулася 8 жовтня в рамках проведення заходів із відзначення 100-річчя Черкаського національного. Учасниками урочистостей стали члени ректорату та Вченої ради університету, депутати обласної та міської рад, очільники обласних організацій національних творчих спілок, представники музейної та бібліотечної спільнот Черкас, студенти й медійники. З вітальними словами до присутніх звернулися ректор університету Олександр Черевко, депутат обласної ради Вадим Гайович, директорка навчально-наукового інституту міжнародних відносин, історії і філософії, професорка Наталія Земзюліна та завідувач кафедри української літератури та компаративістики університету, голова Черкаської обласної організації НСПУ Володимир Поліщук. Усі вони передали до музею цінні книжкові дарунки.

А потім була проведена оглядова екскурсія в музеї, до якої ми запрошуємо й наших шановних читачів. Верхню частину музейної експозиції репрезентують 12 повноколірних картин-вітражів, які оповідають про історичний шлях Книги завдовжки майже в 5 тис. літ: від глиняних табличок Месопотамії, папірусів Єгипту й пергаментів Близького Сходу, через літописання києворуської доби, початки книгодрукування – до сучасної як друкованої, так і електронної книги, з традиційним та віртуальним читанням. У книжкових вітринах можна побачити рідкісні видання XVIII – поч. XX ст., в тому числі й із колекції графів Бобринських, а також Часослов, прижиттєві видання Франсуа Вольтера, Чарльза Дарвіна, збірка творів Івана Франка, котра побачила світ у черкаському видавництві 1917 р. Звертає на себе увагу досить велика

добірка діаспорної літератури першої третини ХХ ст., яка видана у Нью-Йорку, Відні, Вінніпезі, Парижі, Львові (часів його належності до Австро-Угорщини й Польщі), Чернівцях (за румунського панування) тощо.

Не залишить байдужими відвідувачів музею й музейна Шевченкіана, де до огляду пропонуються примірники шевченківського «Кобзаря» різних років видання першої половини ХХ ст., окремі твори національного пророка, а також рідкісна література про його творчість. Варта особливого акценту музейна колекція навчальної ретролітератури, де поряд із посібниками ХІХ – поч. ХХ ст. є й навчальні книги колишніх професорів університету, за якими навчалися студенти та учні всієї України. Йдеться про «Біохімію» Федора Боєчка (колишнього ректора університету), «Геометрію» Олександра Семеновича, «Фізику» Михайла Фонкіча та Григорія Бугаєнка, «Фізичну хімію» Онуфрія Білого, «Курс сучасної української літературної мови» Михайла Жовтобрюха та ін.

Сподіваємося, що велику зацікавленість у гостей музею викличе й добірка книг з автографами відомих людей. Зокрема, у нас зберігаються видання із дарчими підписами Ліни Костенко, Павла Тичини, Дмитра Павличка, Івана Драча, Павла Загребельного, Василя Захарченка, Миколи Негоди, Сергія Носаня, Івана Дробного та багатьох інших. Окрема вітрина присвячена незвичайним (за поліграфічним оформленням, подачею інформації) книгам.

У доволі великій книжковій вітрині демонструються й власні видання наукової бібліотеки, котрі побачили світ в останнє десятиріччя. Тут не лише притаманні для бібліотечних установ бібліографічні та біобібліографічні покажчики, але й навчальні посібники, науково-популярні та персоналістичні книги. Показано й окремі числа бібліотечних періодичних видань, зокрема: «Книжкова скарбниця», «E-Library», «Відгомін. Імідж МНУ ім. Б. Хмельницького в інформаційному просторі».

У нижніх вітринах експонуються газети та журнали поч. ХХ ст., а також ті артефакти, які свого часу супрово-

джували повсякденність бібліотек та їхніх читачів. Зокрема, це гасова лампа, лічильники відвідувань та книговидач, друкарська машинка, множильні та штампувальні пристрої тощо. Відвідувачі можуть побачити й особисті речі класиків новітньої української літератури Івана Драча та Миколи Негоди.

На стендах демонструються копії документів та світлини, які відображають як бібліотечну минувшину Шевченкового краю, так і сторінки історії нашої книгозбірні. Окрасою музейної експозиції є й твори образотворчого мистецтва, подаровані черкаськими майстрами пензля й різця. Тут окремо слід сказати про чудову колекцію книжкових ілюстрацій та екслібрисів роботи нашого земляка, народного художника України, академіка Василя Перевальського (зокрема, ілюстрації до видань Івана Франка, Павла Тичини, Максима Рильського, Павла Грабовського, Івана Драча та ін). У нашій мистецькій міні-галереї – пейзажі та акварелі народних художників України Івана Фізера та Івана Бондаря, заслужених художників Віктора Олексенка і Віктора Афоніна, батік заслуженої художниці Тетяни Касьян та гобелен заслуженої художниці Олександри Теліженко. А заслужений художник, відомий медальєр Віктор Крючков подарував музею добірку авторських настільних медалей, присвячених видатним українцям (Тарасу Шевченку, Євгену Сверстюку, Юрію Горлісу-Горському, Василю Симоненку, Тодосю Осьмачці).

Тож запрошуємо всіх до ознайомлення з експозицією музею, яка вшановує Книгу та все, що з нею пов'язане.

ВИКЛАДАЧ УНІВЕРСИТЕТУ СТАВ ТВОРЦЕМ ПАМ'ЯТНИКА СВЯТОМУ ЛУЦІ

*Не можна лікувати тіло, не зіплюючи душу,
бо все це єдине і злите в сутності людській.*

Платон

Духовне сьогодніня Шевченкового краю ознаменувалося доволі вагомою подією: в Золотоноші відкрито пам'ятник святителю Луці (В. Ф. Войно-Ясенецькому). Варто нагадати, що за свого земного буття Валентин Феліксович виступив у двох іпостасях, об'єднаних поняттям «святий». З одного боку він вершив святу справу зіллення хворих і поранених, ставши вченим-медиком зі світовим ім'ям, доктором медицини й лауреатом Державної премії. З іншого і паралельно з першим – самовіддано й беззавітно пропагував слово Боже, жертвовно служив православ'ю, мужньо зносив пекельні муки владних переслідувань і зрештою був причислений до сонму святих. Цікаво, що в довгій і напрочуд незвичайній життєвій «одісеї» професора й архієпископа Сімферопольського і Кримського є хай і закороткі в часі, але доволі рельєфні золотоніський та черкаський епізоди, отож наш край також долучився до становлення великого достойника.

Кожний, хто буває в селі з грошовою назвою Деньги, зупиняє свій погляд на меморіальному знакові біля Свято-Михайлівської церкви, котрий фіксує історично доведений факт майже тримісячної лікарської практики В. Ф. Войно-Ясенецького в місцевій земській дільничній лікарні (червень – вересень 1908 р.). А пам'ятник у Соборному парку м. Черкаси нагадує нам про те, що в нинішньому обласному центрі жили батьки, брати й сестра святителя, тут вони знайшли й вічний спочинок.

І ось нова данина пам'яті цій, без перебільшення, легендарній людині. Пам'ятник святому Луці постав біля храму православної церкви України, котрий носить його ж ім'я і

знаходиться на території Золотоніської багатопрофільної лікарні. Задум в такий спосіб нагадати країнам, що Золотоніщина також причетна до формування зцілювача душі й тіла визрів уже давно, а на його реалізацію пішло щонайменше півтора року. За цю святу справу взявся іменитий черкаський скульптор, народний художник України, професор Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького Іван Васильович Фізер (до речі, він є автором пам'ятного знака в Деньгах), який розробив проєкт пам'ятника й розпочав роботу над його виготовленням. Однак йому не судилося втішитися своїм черговим шедевром: безжальна смерть забрала його в засвіти восени минулого року. Справу батька завершив молодий талановитий мистець Іван Іванович Фізер, який нині також навчає студентів-художників образотворенню в ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Дякувати Богу, знайшлася й небайдужа людина, яка пожертвувала власні гроші та знайшла додаткові фінансові джерела, аби цей дороговартісний меморіальний проєкт став реальністю. Йдеться про київську підприємщицю Тетяну Назаренко, яка є уродженкою Золотоноші, донькою колишнього директора міської школи №6 Володимира Олексієнка.

Відкриття пам'ятника відбулося 2021 року, якраз у день пам'яті Луки Кримського, який традиційно відзначається 11 червня. Захід мав особливе забарвлення, позаяк минуло рівно 60 років від дня відходу благочестивого служителя Богові й людям за межі вічності. В урочистостях взяли участь відразу двоє владик: митрополит Черкаський та Чигиринський Іоан (Яременко) та митрополит Переяславський і Вишневський Олександр (Драбинко). Вони провели Божественну літургію та освятили пам'ятник. Із вітальним словом виступили перший заступник голови Черкаської облради, колишній бранець Кремля Роман Сущенко, секретар Золотоніської міської ради Наталія Сьомак, заступник голови Золотоніської ОДА Богдан Возняк, старший науковий співробітник Національного музею історії медицини України Дмитро Назаренко, його дружина-меценатка Тетяна Назаренко та

автор цих рядків. На урочистостях була присутня й сказала проникливо-хвилююче слово правнучка святого Луки, лікар-анестезіолог із Одеси Тетяна Войно-Ясенецька.

Відкритий пам'ятник вражає своєю монументальністю. Постаць святителя подана в повний зріст (загальна висота – понад 3 м) із благословляючим жестом професора-архієпископа. Його погляд спрямований на вікна стаціонарного відділення лікарні, й відтепер великий лікар і духівник буде надихати золотоніських медиків на звершення щоденного подвигу допомоги хворим і повернення їм здоров'я. До речі, цей меморіальний об'єкт виготовлений із економічного й водночас надійного матеріалу – шамотної глини. При цьому скульптором застосовано досить прогресивну технологію прямого випалу, якою свого часу досить часто послуговувався і яку вдосконалював незабутній І. В. Фізер. На мій (та й не тільки мій!) погляд – це найкращий із усіх сущих пам'ятників святому Луці на українських теренах. Творець скульптури Фізер-молодший отримав з рук владики Іоана високу церковну відзнаку – медаль Св. Ахистратига Божого Михаїла.

ВІЗИТІВКА СЕЛА КОВРАЙ ЯК КОЛИСКИ ГЕНІЯ

*У дивнім краї, у Ковраї
Дух мудрості таки витає,
Любові світ, такий живий,
Одразу кожний відчуває.*

Л. Рінзіс

Є на благословенній землі українській села, котрим випала висока честь зайняти чільне місце в історії національної культури. До таких, поза всякими сумнівами, належить і невелике село Коврай на Золотоніщині, котре долучилося до становлення самобутнього таланту одного із найславетніших достойників національної духовності – Григорія Сковороди. З

огляду на неабияку роль, яку відіграло село Коврай у творчій долі генія, пропоную шановним читачам візитівку цього поселення, як через призму минувшини, так і в окремих штрихах сьогодення, зробивши акцент на «Сковородинівському» часі...

Коврай - не рядове поселення

Коврай розташований за 20 км на північний захід від райцентру – м. Золотоноша – в долині річечки Ковраєць (басейн Супою). Є тут і невеличке озерце Довжок. Місцина тут переважно рівнинна, дещо погорблена й порізана глибокими ярами. Найближчими сусідами Ковраю є села Коврай-2 (Левада), Гельмязів та Рецюківщина. Село займає площу 107 га, тут налічується 11 вулиць і 8 провулків із загальною протяжністю 18 км. Назви сільських кутків віддзеркалюють історію чи особливості місцини: Забрід, Загребля, Жидівський хутір, Леонівщина, Ревівщина. У цьому населеному пункті – 346 дворів (залюднених лише 204) з населенням 575 мешканців, що вп'ятеро менше порівняно з початком минулого століття. Так, природний приріст тут (як і в інших селах) стабільно мінусує. Найпоширенішими прізвищами коврайчан є Василенко, Гайдай, Різник, Юрко.

А тепер помандруймо в минувшину цього іменитого поселення. Коврай має майже 330-річну історію, яка започаткована ще в 90-ті роки XVII ст. Це засвідчує датований 1740 р. історичний документ, який містить донесення переяславській полковій канцелярії гельмязівця Я. Лесенка про те, що 50 літ тому його мати, Христина Ансиха, «уступила Степану Томаре свої ґрунта... для устроения футора при речке Каврай во время асаульства его». Назва «Коврай» походить від відповідного гідроніму (назви водного об'єкту), а перехід останнього у здрібнілу мовну форму «Ковраєць» відбиває зміни, які сталися із колись повноводною річкою. До речі, слово «коврай» має, швидше за все, тюркське походження (коурай) і означає «сухий очерет». Дійсно, свого часу тюрки, розгромлені половцями, облюбували вкриті очеретом заплави р. Супій. У

Ковраю – лише єдиний стовідсотковий тезко й знаходиться він поруч (с. Коврай-2). Щоправда, в Золотоніському районі є ще с. Старий Коврай і Коврайські хутори.

У 1715 р. Степан Томара помер у ранзі Переяславського полковника і землі біля ріки Коврай стали власністю його сина, бунчукового товариша* Василя Томари. Тогочасні документи фіксують спочатку хутір Коврайський, а згодом цей населений пункт прибрав новітню назву й статус села. У 1731 р. тут налічувалося всього 35 дворів.

Описами Київського намісництва 1781 р. в селі було зафіксовано вже 145 дворів із населенням 481 мешканець. Тут був дворянський маєток, три господарства мали різночинський статус, 27 належало виборним козакам**, одне – церковникам, 118 – залежним селянам.

Коврайський етап становлення генія

Рік 1753 увійшов у історію національної літератури й нашого краю, бо саме тоді в помістя коврайського дідича Степана Томари (молодшого) прибув тоді ще в ранзі студента Києво-Могилянки Григорій Сковорода, який став домашнім учителем у цій родині за рекомендацією київського митрополита Т. Щербацького. уже мав невеликий педагогічний досвід, а в Ковраї його учительський хист дістав подальше вдосконалення. Навчати Григорію Савовичу випало старшого поміщицького сина Василя, який первинно не відзначався ні старанністю, ні дисциплінованістю. Тому спочатку довірливі стосунки між вчителем та учнем не склалися, інколи неслуха Василя за провини довелося саджати в погріб (йдеться про винний підвал 40 кв. м на кшталт токайських, який С. Томара спорудив за порадою Г. Сковороди, котрий бував у Токаї).

* Бунчуковий товариш – спочатку третій, згодом найвищий, ранг Значного військового товариства в Гетьманщині XVII–XVIII ст.

** Виборний козак – це заможний козак, який був звільнений від натуральних повинностей і грошових податків, але зобов'язаний був нести військову службу за власний кошт, тобто зі своєю зброєю, конем та спорядженням. Це була привілейована верства козацтва в XVIII столітті, яка з'явилася внаслідок майнового розширення серед козаків.

Дійшло й до конфлікту: стомлений лінивим тугодумством свого учня, запальний Сковорода якось назвав його «свинячою головою». Ображений Василь поскаржився своїй мамі Ганні (до речі, вона була донькою генерального писаря Війська Запорізького Василя Кочубея) й та наполягла, аби чоловік негайно звільнив учителя. Г. Сковорода на рік усамітнився в Троїце-Сергієвому монастирі, а невдовзі до родини Томар прийшло прозріння, якого великого вчителя вона втратила.

Зрештою, зваживши на наполегливі умовляння С. Томари, Григорій Савович таки повернувся до Ковраю й продовжив навчання Василя. Багатогранні знання вчителя, вміння знайти правильні підходи до свого вихованця зрештою упевнили Василя у важливості освіти, й він дедалі більше почав радувати свого наставника й батьків навчальними успіхами. Уже пізніше прозрілий Василь Степанович назвав Г. Сковороду своїм найближчим другом. Сковородинська школа дуже знадобилася В. Томарі в його життєвому поступі: він став відомим дипломатом, лицарем високих нагород і дослужився до рангу таємного радника (один із найвищих у імперії цивільних чинів). До речі, підтримував дружні зв'язки з відомим достойником Василем Капністом.

У п'ятирічний коврайський період було започатковано й літературні студії Г. Сковороди. Зачарований неповторною красою тамтешньої природи, саме в Ковраї він відчув неабияке поетичне натхнення й написав свого першого вірша «Ходя по землі, оброщайся в небеса». Коли поет прочитав свій твір С. Томарі, той схвильовано сказав йому: «Друже мій, Бог благословив тебе даром духу і слова!». Ці слова надихнули поета на нові духовні подвиги й він остаточно осідлав Пегаса. Саме в Ковраї була написана більшість поезій його геніальної збірки «Сад божественних пісень».

Особлива природна й духовна аура Ковраю долучилася й до зародження оригінального філософського світобачення цього мислителя. Саме тут пройшла еволюція від визнання принципу «сродності» до оригінального вчення про щастя – найвищого сенсу людського життя. До вищих наук мислитель

відносив самопізнання як осягнення людиною власної сутності й Бога. Ідея «щастя» найповніше розкрита мислителем у його 3-й і 21-й піснях названої поетичної збірки.

Коврай став і своєрідним стартовим майданом довгих у часі й просторі мандрів Україною видатного філософа, поета й артиста, котрого «світ так і не впіймав». Принагідно нагадаємо, що коврайський період життєдіяльності Г. Сковороди доволі ґрунтовно описали відомий український історик і етнограф Дмитро Яворницький та дослідник Дмитро Багалій.

Опісля Сковороди

А тепер кілька штрихів до подальших періодів коврайської минувшини. У другій пол. XIX – поч. XX ст. одним із господарських флагманів краю став маєток М. Мерінга «Великий Коврай» площею 2200 десятин. Як засвідчують історичні документи, тут застосовувалися три сівозміни: вісімнадцяти-, двадцяти- й шестипільна та утримувався кінний завод.

За переписом 1910 р. у Ковраї Гельмязівської волості налічувалося 350 господарств, а населення порівняно з кінцем XVIII ст. зросло вчетверо й становило 1982 мешканці. Вони займалися рільництвом і тваринництвом, а зібране збіжжя молотили на 12 сільських вітряках.

Духовним центром була Троїцька церква (1802 р.), дітей же навчали у відкритій у 1874 р. земській початковій школі. Утім рівень письменності місцевої людності становив лише 23 %, а серед жінок – 7,2 %.

У 1920 р. Коврай став центром сільської ради (з 1923 р. – Гельмязівського району) з підпорядкуванням трьох хуторів: Коврай-Левада, Дубинка й Леонівщина й населенням 2654 мешканці. На хвилі примусової колективізації тут постало два колгоспи: «Дружба» та імені Шевченка. У страшні голодні роки 1932 – 1933 рр. мученицькою смертю померло близько тисячі коврайців – кожний третій житель села, кілька десятків стали жертвами незаконних політичних репресій.

Понад 500 жителів села стали учасниками Другої світової, 196 загинуло, а 160 нагороджено бойовими орденами й меда-

лями. Після війни коврайські колгоспи об'єдналися в сільгоспартіль «Слава». На 1960 – 1980-ті роки припадає розквіт цього господарства, яке тоді очолював здібний організатор Михайло Братчик. За видатні успіхи у праці колишній фронтовик, механізатор Григорій Нерух був удостоєний почесного звання Героя Соціалістичної праці. Водночас, саме в 1980-ті роки в Ковраї було вчинено справжній акт вандалізму: з ініціативи компартійної влади було зруйновано Троїцьку церкву.

На зламі століть місцеве господарство пройшло низку реорганізацій, однаке втриматися на плаву так і не змогло. Свої земельні й майнові паї переважна більшість коврайців передала в оренду потужному сільгоспідприємству – ПСП «Плешкани».

Вшанування пам'яті

Як одна із творчих колісок поета-філософа, село Коврай вирізняється своїми об'єктами вшанування пам'яті Г. Сковороди. Ще в 1972 р. тут було започатковано роботу природничо-історичного комплексу пам'яті про видатного українця. У його складі – в'їзний знак до села, парк і діброва загальною площею 14 га, погруддя мислителя, меморіальна дошка на фасаді школи, літературний музей Г. Сковороди, альганка (реконструкція) та погріб родини Томар, надмогильна плита Г. Томари (Кочубеївни) та ін. Розроблено туристсько-екскурсійний маршрут «Коврайський світ Г. Сковороди». Очільницею комплексу є директорка місцевого НВК I–III ст., відома краєзнавиця Людмила Різник, багатогранна діяльність якої в цій царині відзначена медаллю Інституту філософії НАН України «За розвиток скворородинознавства».

Ім'я великого мудролюбця й гуманіста навіки вписане в духовну історію нашого краю й надихає нині суцільних на нові звершення задля утвердження українства й захисту незалежності нашої держави!

СЕЛО З ПОНАД 400-ЛІТНЬОЮ ІСТОРІЄЮ

*Моя прабацьквцино сива,
Зершинка в колосі Вкраїни,
Богушківка, свята земля:
Козацький рід, Дніпро, поля...*

Б. Артеменко

У краї золотоніському є чимало сіл родом із славної козацької доби. Серед них і село Благодатне, котре вже вдруге змінило свою назву й перевершило свій 400-літній історичний рубіж. Цей нарис має на меті окреслити славу минувшину та непересічне сьогодення цього наддніпрянського поселення.

Благодатне – то чималеньке село площею 538 гектарів, з майданом, 36 вулицями й 18 провулками та населенням понад 3400 мешканців. Воно привільно розкинулося на берегах річечки-змійки Золотоношки в мальовничій придніпровській місцині, що взята в зелену оправу хвойних і листяних лісів і начебто купається в голубіні Кременчуцького водосховища. Це справжні південні «ворота» Златокраю, а ще за близькість до обласного центру Благодатне величають «черкаською Дарницею». Здається, усі дороги ведуть до нього: й шосівка Золотоноша – Черкаси – Умань, і колія Одеської залізниці. Планомірна забудова новітніх часів, що включає в себе й понад 10 багатоквартирних кількоповерхових будинків, поєднується в Благодатному із хаотичним нагромадженням індивідуальних помешкань, створюючи своєрідний ансамбль. Від 2020 р. село адміністративно підпорядковано Золотоніській міській раді однойменного району.

Помандруймо в минувшину

А тепер помандруймо в історію села, відлік якої сягає ще незапам'ятних часів. Це засвідчують численні археологічні артефакти давніх епох. Виявлено, зокрема, кераміку новокам'яного віку, залишки матеріальної культури доби енеоліту (міднокам'яного віку), бронзи й скитських часів. Досить часто

трапляються знахідки, що належать до черняхівської культури та киеворуської епохи. Про економічні зв'язки наших пращурів із античним світом переконливо засвідчують знайдені на околицях села амфора й римська монета (II ст.).

Благодатне – то новітня назва, котру село носить трохи більше трьох років. Упродовж перших 387 років своєї писаної історії село позначалося на картах як Богушкова Слобідка. Перша згадка про нього (а це за усталеною дослідницькою традицією і вважається часом заснування поселення) датується в історичних джерелах за 1619 р. Походження назви села, очевидно, пов'язане з іменем його засновника, першопоселенця, якогось Богушка (похідне від ймення Богуслав, здрібніла, ужитково-народна форма). Є версія й про те, що Богуш-Богушко був можновладцем і загарбав це поселення. Поняття «Слобідка» означає, що населення новоствореної осади було вільним на певний час від виконання повинностей.

За Хмельниччини село стало центром Богушковослобідчанської козацької сотні спочатку Черкаського, а пізніше Переяславського полків. На чолі з сотником Юхимом Киянченком богушковослобідчани взяли участь у подіях Національно-визвольної війни середини XVII ст., зокрема відзначилися в битві під Збаражем. Саме в Богушківій Слобідці розпочалося антистаршинське повстання козаків Переяславського полку (1666 р.). Спільними зусиллями козацької старшини й більш ніж двотисячного загону царських військ село було уцелено зруйновано.

Плинули роки, і вже наприкінці XVIII ст. у Богушківій налічувалося 285 дворів із населенням 850 мешканців. Кращі сільські землі належали великим землевласникам: С. Томарі, І. Синьоокову та С. Леонтовичу. Цікаво, що аж 118 господарств належало виборним (заможним) козакам, 72 – козакам-підпомічникам (збіднілий козацький стан). Лише 95 родин репрезентували різні категорії залежних селян (посполиті-кріпаки та козацькі підсусідки).

У XIX ст., як і раніше, більшість населення Богушківій займалася землеробством. Часом спалахували земельні

конфлікти місцевих селян із поміщиками. Так, упродовж 1839–1841 рр. тривала судова тяганина за общинні землі між козаками Богушкової Слобідки і поміщицею М. Коломоїцевою, при цьому остання зверталася навіть за допомогою до самого царя Миколи I. У липні 1871 р. в Богушковій Слобідці в результаті великої пожежі згоріло понад 120 осель.

На 1910 р. Богушкова Слобідка виступає в статусі містечка Кропивнянської волості з 737 господарствами (з них 573 козацьких та 116 селянських) і населенням 3942 мешканці. Господарське життя в містечку вирувало: працювали 3 кузні, 36 вітряків, 5 олійниць, 10 крамниць, 3 шинки, відбувалися щотижневі базари та щорічні ярмарки. Місцевих жителів обслуговували 19 теслів, 22 кравців, 12 шевців, 16 ткачів, 2 столярів і 3 ковалів.

Духовним центром Богушкової Слобідки стала збудована в 1871 р. Успенська церква (священники В. Знайков і М. Данилевський). Її парафіянами було понад 3,5 тис. осіб. У містечку працювали тоді три школи: церковно-парафіяльна для дівчат (відкрита в 1861 р.), земська початкова для хлопців (1874 р.), земська двокласна (1908 р.), бібліотека з фондом 523 примірники, а жителі села передплачували чотири газети. Втім, лише третина населення вміла читати і писати. У селі народився відомий духовний діяч, професор богослов'я, ректор Казанської духовної академії, єпископ Воронежський і Черкаський Єпифаній (Є. С. Канівецький, 1775/76 – 1825 рр.).

Учасником революційного повстання на броненосці «Потьомкін» став уродженець Богушкової Слобідки Г. І. Карпенко. Десятки жителів села пішли на fronti Першої світової війни, мужність декількох із них була відзначена нагородами. Зокрема, Георгіївським хрестом 4-го ст. було нагороджено богушківця Д. М. Трубу.

Чимало богушковослобідчан взяло участь у буремних подіях Української революції 1917–1921 рр. У червні 1917 р. патріотично налаштовані жителі села об'єдналися в товариство «Просвіта» (150 членів, засновник Ф. Калашник, голова Г. Романенко). Створений у січні 1918 р. сільревком на чолі з С. Клименком розпочав розподіл поміщицької землі між неза-

можними селянами. Богушковослобідчанський партизанський загін, очолюваний А. Прокопенком і Д. Кукусою, боровся з австро-німецькими окупантами, гетьманцями й денікінцями. Взимку 1920 р. Київська група Армії УНР під командуванням генерала Ю. Тютюнника захопила містечко після бою з червоноармійцями.

У 1920 р., повертаючись із польського фронту, в Богушківій Слобідці зупинялася на відпочинок 25-та Чапаєвська дивізія. Це послужило підставою для перейменування села в 1923 р. на Чапаєвку, до речі, це був один із перших сільських населених пунктів СРСР, названих на честь міфологізованого воєначальника. У 1920 р. Богушкова Слобідка стала центром сільської ради, якій був підпорядкований хутір Чобітки (Чобітьки). За переписом 1926 р. у селі налічувалося вже 947 господарств із населенням 4329 мешканців.

Із демонтажем непу на хвилі «великого перелому» й суцільної колективізації восени 1929 року утворився колгосп ім. Чапаєва. Першим головою його правління був Л. Х. Колісник. Голод 1932–1933 рр. не викликав у Чапаєвці таких демографічних втрат, як в інших селах, жертвами стало близько 5% населення. Пояснення цього феномену слід шукати як у придніпровському розташуванні села, так і ймовірному прагненні вищої партійної влади зберегти якомога менш ушкодженим маяк «нового колективного життя» й зразковий полігон соціалістичних експериментів. Саме тоді партійно-комсомольським активом була дощенту зруйнована Свято-Успенська церква.

У 1930-х роках колгосп ім. Чапаєва перетворився на передове господарство республіки. За ним було закріплено 8440 гектарів землі, її обробіток вели переважно живим тяглом: в упряжі – 392 коней і 112 волів. З часом прийшла і техніка: на чапаєвських полях працювали трактори і комбайни Золотоніської МТС. Збільшувалося поголів'я продуктивної худоби. На середину 30-х років господарство утримувало понад 1000 голів великої рогатої худоби, 900 овець, 400 свиней, декілька тисяч курей і мало пасіку, що складалася із 880 бджолосімей.

Колгосп став одним із осередків зародження руху доярок, які брали зобов'язання надоювати не менше 3 тис. кг молока від корови. Передова тваринниця О. Н. Заїка була обрана делегаткою VII Всесоюзного з'їзду Рад і II Всесоюзного з'їзду колгоспників-ударників. А колгоспний бригадир І. В. Медвідь переміг у Всеукраїнському конкурсі бригадирів. Колгосп став мільйонером (з прибутком 1.785.468 крб). Із колгоспної каси у 1937 р. на спорудження об'єктів господарчого призначення було витрачено 27 тис. крб, а на соціально-культурне будівництво – 60 тис. Свої досягнення Чапаєвка демонструвала на всіх довоєнних експозиціях Всесоюзної сільськогосподарської виставки. У 1939 р. виставком присудив Чапаєвській молочно-товарній фермі диплом 2-го ст.

За фінансового сприяння центру розпочалася планова забудова Чапаєвки згідно з проектами столичних архітекторів О. Тація і Г. Шлаканьова. У результаті реконструкції центру в другій половині 1930-х років село стало взірцем благоустрою. Були споруджені приміщення середньої школи, будинку культури, аптеки, лазні, будинку піонерів, крамниці. А 7 червня 1936 р. став до ладу перший в Україні типовий сільський стадіон, споруджений методом народної будови за сприяння київських підприємств. Він перетворився на арену обласних і всеукраїнських змагань, а чапаєвський фізкультурний колектив постійно посідав призові місця в республіканських турнірах. Шефство над сільською футбольною збірною взяв колектив київського «Динамо».

При сільському будинку культури працювала низка колективів художньої самодіяльності. Сільський хор звучав у етері всесоюзного радіо, танцювальний колектив став лауреатом республіканських і дипломантом всесоюзних конкурсів. Загальне визнання дістали драматичний колектив і сільський духовний оркестр – один із перших на Черкащині.

Досвід Чапаєвки мав загальне схвалення й рекомендувався до поширення на теренах СРСР. У селі неодноразово побували делегації Грузії, Молдавії, Білорусії й більшості областей України. Гостем Чапаєвки у січні 1938 р. був і син В. І. Чапаєва, льотчик винищувальної авіації Аркадій Чапаєв.

Мирне життя Чапаєвки було перервано початком німецько-радянської війни. Нацистська окупація села тривала з 19 вересня 1941-го по 26 вересня 1943 р. й за цей період було знищено більше 80 мирних жителів. Окупанти спалили школу, будинок культури, зруйнували стадіон, а кілька сотень чапаєвців були вивезені до нацистського Рейху. Від січня 1943 р. в селі діяла підпільна патріотична група на чолі з С. О. Кривицьким.

26 вересня 1943 р. силами бійців 3-го Сталінградського гвардійського механізованого корпусу та 138-ї стрілецької дивізії окупантів з Чапаєвки було вигнано, й за це поклали життя 42 воїни. Понад 600 чапаєвчан пішло на fronti Другої світової війни, 386 із них не повернулося до рідних домівок, 214 за мужність нагороджено орденами й медалями. Колишній учень Чапаєвської школи О. Т. Романенко спрямував свій палаючий літак на ворожу колону, а полеглий чапаєвчанин, повітряний стрілець літака ІЛ-2 Г. П. Береза нагороджений за свої подвиги в небі війни орденами Слави всіх трьох ступенів.

На зламі епох

У повоєнні роки Чапаєвка та її жителі були в авангарді відродження господарчих, культурних об'єктів і житлового фонду. Колгосп ім. Чапаєва постійно перебував серед лідерів. У 1940 – поч. 1950 років його очолював А. О. Войцях, а в 1950–1960 біля керма був талановитий організатор В. Н. Шаповал (пізніше – голова Черкаського облвиконкому, депутат Верховної Ради України 1-го скликання). У 1970 роках господарство очолював П. А. Заїка. За досягнення високих виробничих показників чимало колгоспників одержало високі державні нагороди. Звання Героя Соціалістичної Праці була удостоєна доярка М. О. Марченко. Понад 10 кращих трудівників нагороджені орденами.

У 1960 роках у Чапаєвці з'явилися нові підприємства: управління меліоративних систем (начальник А. В. Попель) і завод із просочування деревини (директор А. Ф. Зацеркляний).

Від 1984 р. колгосп ім. Чапаєва очолив А. В. Марченко, який керував господарством понад 30 років. Відбулася низка реорганізацій: колгосп був перетворений у колсільгосп, а з 1999 р. набув статусу сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю (СТОВ «Чапаєвське»). Господарство з багатьох питань виробничої діяльності перебуває серед сільськогосподарських лідерів Золотоніщини (нині його очолює О. А. Марченко).

У селі працює загальноосвітня школа I – III ступенів ім. Г. П. І Берези (295 учнів, 30 педпрацівників, директор М. В. Саєнко), дошкільний заклад «Берізка» (92 дітей, 14 вихователів, завідувачка Г. І. Обушна), амбулаторія (лікарка А. К. Ващенко), добротний будинок культури (його понад 20 років очолював О. В. Харченко, нині – В. В. Король), сільський спорткомплекс із типовим стадіоном, понад 17 торгівельних осередків. Свого часу радість спілкування з пісню дарував людям місцевий народний хор (керівник – заслужений працівник культури Г. Добжанський), проте, на жаль, він припинив роботу. На Черкащині добре знають про творчу діяльність фольклорно-обрядового колективу «Надвечір'я» – лауреата обласних, всеукраїнських і міжнародних конкурсів. Сільська бібліотека, яку впродовж понад 40 років очолювала К. С. Махова (нині – О. М. Лисак), має у своїх фондах понад 4 тис. примірників різноманітних видань.

О. Г. Білик, яка народила й виховала вісьмох дітей, відзначена почесним званням «Мати-героїня». Таким же високим званням відзначені й В. І. Ламтєва, А. В. Малафєєва й Г. Д. Третяченко.

Важливим духовним осередком села є музей «Пам'ять» при місцевій школі, який носить звання народного (директорка Р. М. Дорош). Високохудожні полотна створили місцеві художники-аматори М. Д. Сап'єнко, І. І. Дорош і В. В. Кравченко. Зберігають жителі села й пам'ять про кавалера ордена Червоної Зірки Г. В. Реву, який понад чверть століття очолював місцеву сільську раду.

Близько 20 уродженців села здобули науковий ступінь (у тому числі 6 – доктори наук). Серед них: доктор біологічних

наук, член-кореспондент Академії наук, колишній директор Інституту ботаніки АН УРСР Г. І. Білик, доктор сільськогосподарських наук Б. Ф. Пилипенко, доктор технічних наук М. М. Пилипенко, доктори медичних наук Д. І. Кривицький, І. Н. Ляшенко, доктор фізико-математичних наук і О. І. Пурський. У Благодатному пройшли дитячі й юнацькі роки доктора технічних наук, професора А. А. Тимченка, а місцеву школу закінчив доктор геолого-мінералогічних наук, співробітник МАГАТЕ І. Ф. Вовк.

Членом Національної спілки письменників України став Г. П. Карпенко – письменник-документаліст. У царині журналістики вагомий слід залишив заслужений журналіст І. О. Корнієнко. За виняткові заслуги на освітянській ниві звання заслуженого вчителя України отримала уродженця села Т. І. Бойко. Заслуженим лікарем став уродженець села І. П. Кібальник. Родом із Чапаєвки колишній керуючий Золотоніським РТП С. О. Кривицький, який був удостоєний звання заслуженого працівника сільського господарства УРСР. Такою ж державною нагородою поціновано колишнього начальника Правобережного МУВГ А. А. Вовка. Заслуженими будівельниками України стали уродженці села М. О. Юдченко і В. Т. Стрижак. А відомий наставник з біатлону Я. М. Хвиль отримав звання заслуженого тренера. Заступником міністра автомобільного транспорту України працював Ю. Г. Тертишник. Одним із відомих фундаторів митної справи незалежної України став випускник місцевої школи, дійсний державний радник митної служби 1-го рангу Е. А. Мірошниченко. Понад 12 уродженців села здобули почесне звання майстра спорту з різних його видів (легка й важка атлетика, лижі, плавання, лучний спорт), а П. Ф. Пилипенко стала чемпіонкою України з велоспорту.

У квітні 2016 р. на хвилі декомунізації село вчергове змінило назву і стало Благодатним. Понад 100 благодатнівців за покликом Вітчизни й власного серця стали на захист України в сучасній війні з російськими агресорами. Мужність Михайла Бурлаки, Романа Тищенка, Дмитра Ткаченка,

Олександра Сороки (помертньо) та Вадима Хвиля відзначена орденами «За мужність» 3-го ст.; Романа Юркевича, Радислава Іванченка і Володимира Пилипенка – нагрудним знаком «Золотий хрест»; Олега Новика – знаком «Срібним хрест», а Юрія Козика – медаллю «Захиснику Вітчизни». На жаль, 11 благодатнівців загинули у вирі російсько-української війни, зокрема, Денис Бойко, Михайло Бурлака, Віталій Вергай, Олександр Гриценко, Віктор Журавель, Анатолій Павлик, Павло Рем, Микола Романенко, Олександр Сорока, Роман Тищенко, Дмитро Ткаченко. Зникли без вісти 9 захисників-благодатнівців.

Попри сьогоднішні негаразди і втрати мешканці Благодатного сповнені надії на краще майбутнє.

ЛІТЕРАТУРНА ІСТОРІЯ УНІВЕРСИТЕТУ ВІД ВОЛОДИМИРА ПОЛІЩУКА

*О слово! Будь мечем моїм!
Ні, сонцем стань! Вгорі спинися,
Осяй мій край і розлетися
Дощами судними над ним.*

Олександр Олесь

Класичний університет є не лише навчально-науковим центром, а й увиразненим полікультурним середовищем, де витворюються різні вектори впливу на духовний розвиток нації. Помітний слід у цій царині належить і Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького, котрий відзначив 100-ліття від дня свого заснування. Саме цьому славному ювілею провідного вишу Черкащини й присвячена нова книга, котра побачила світ в університетському видавництві під назвою «Літературна історія Черкаського університету». Її автор – колишній ректор ЧНУ, доктор філології, професор, завідувач кафедри української літератури та компаративістики названого університету, голова обласної орга-

нізації НСПУ, заслужений працівник освіти України й випускник Черкаського університету (тоді ще педінституту) Володимир Трохимович Поліщук.

Обравши жанр документально-біобібліографічного нарису, автор чи не вперше у видавничій практиці новітнього часу подає розлогу й вичерпну оповідь про літературні процеси у своїй alma mater упродовж століття, яка викладена на добротному тлі подійної історії ЗВО. Подавши кілька тез із славної минувшини університету, його ректор Олександр Володимирович Черевко у своїй передмові до книги підкреслює, що предметом висвітлення є «літературна історія; літературні традиції, зрештою – літературна слава вишу».

Композиційно це досить об'ємне видання подано в 4 розділах, які іменуються «сторінками». Зокрема, в першому розділі йдеться про потужні літературознавчі надбання університету, які знані в усій Україні (при виші функціонує центр шевченкознавчих досліджень), та про найбільш знакові персоналії цих творчих процесів. При цьому автор не обмежується загальними відомостями про достойників, а подає їхні розлогі біографії. Скажімо, в названому розділі читач віднайде життєписи таких цікавих постатей, як фольклорист Андрій Бондаренко, літературознавець Михайло Кашуба, текстолог і музейник Григорій Аврахов, один із перших на Черкащині докторів філології Олег Пресняков, професор Анатолій Градовський, Наталія Ярмоленко, Олександр Киченко і Василь Пахаренко, культуролог Світлана Китова, поетеса Валентина Коваленко (очолювала Черкаську обласну раду й перебувала на посаді генеральної директорки Шевченківського національного заповідника в м. Канів) та ін. Багато місця автором відведено й аналізу фахових філологічних видань та підсумкам роботи літературознавчих конференцій, особливо присвячених шевченкіані.

У другому розділі мовиться про нагромаджений в університеті досвід долучення студентів різних поколінь до таїн літературної творчості: від ретроспективної Черкаської філії літоб'єднання «Плуг» до сьогоденних літературно-творчих

структур. Саме в цих об'єднаннях і відбувалося становлення майбутніх майстрів літературного пера. Під керівництвом своїх наставників талановиті студенти видали десятки колективних збірок, які, безперечно, зайняли своє гідне місце в духовних процесах краю. І нині літературна студія при університеті, яку очолює талановита педагогиня й поетеса Ганна Клименко-Синьок, гідно продовжує традиції попередніх поколінь студійців.

Зацікавлений читач знайде на сторінках цієї змістовно насиченої книги й вичерпну інформацію про викладачів Черкаського університету, які працювали чи нині працюють у виші, й поряд із науково-педагогічною діяльністю залишили помітний слід у новітньому письменстві. У їхньому числі – такі відомі імена, як професори Дмитро Білецький, Микола Калько, Валерій Кикоть, доцентки Тетяна Касьян (вона ще й заслужена художниця України) і Олена Кресан, поет і перекладач Василь Марсюк, фахівець інформаційно-обчислювального відділу Василь Костін... Знайомлячись із літературним доробком цих талановитих персоналій, ще раз переконаєшся, що провідний виш Шевченкового краю, поряд з іншим, є ще й його літературним осердям.

Ця думка увиразнюється матеріалами завершального розділу, який, як на мене, виділяється своєю ґрунтовністю й вражаючим охопленням широкого кола фігурантів літературних процесів. Тут мовлено про майстрів літературного слова, котрі в різні роки здобули освіту в інституті/університеті й зреалізували свій творчий потенціал уже за межами *alma mater*. При цьому автор групує їх за факультетами й інститутами вишу, вирізняючи при цьому «реєстрових», письменників і тих, котрі не обтяжені членством у Національній спілці письменників України. Загалом тут подано біобібліографічні портрети майже 110-х творців літературного слова, і 45 із них стали чільними членами НСПУ. Назвемо бодай декілька імен із цього довгого списку випускників ЧНУ: Степан Бен, Володимир Гаптар, Григорій Донець, Петро Линовицький, Людмила Тараненко, Микола Озірський, Михайло Пономаренко,

Наталія Віргуш, Іван Дробний, Сергій Носань, Валерій Шпак, Світлана Веренич...

Свою працю Володимир Трохимович завершує такими словами: «Така от вимальовується картина столітньої літературної історії... Як для вишу нестоличного, – то вельми багата й розмаїта, така, якою наш навчальний заклад має повне право пишатися». Поза всякими сумнівами, ця книга буде цікавою не лише всім причетним до літературного слова та співробітникам і випускникам ЧНУ, а й широкому читацькому загалу, кому не байдужа минувшина й сьогоднішня класичних університетів.

«ПРОМЕТЕЙ» – ЖУРНАЛІСТСЬКА ПРЕМІЯ ВИКЛАДАЧЕВІ

Газета – перша чернетка історії.

П. Грем

Рекомендуючи це оригінальне видання широкому читацькому загалу, голова НСЖУ, заслужений журналіст України С. Томіленко у своєму передньому слові зазначив, що вихід у світ книги В. Мельниченка «Історія преси Черкащини (XX – поч. XXI ст.)», став «помітною подією у громадському і культурному житті України, адже всебічне вивчення історії регіональної та місцевої преси до цього часу залишалося поза увагою дослідників, а відтепер ця прогалина значною мірою заповнена».

Поява цього історико-медійного видання – то результат кількарічної праці невтомного відкривача незнаних чи призабутих сторінок історії рідного краю, а саме таким і є краєзнавчий лідер Черкащини Василь Мельниченко. Ним візуально опрацьовано майже пів тисячі газетних джерел, що дало змогу створити достатньо вичерпну версію газетної минувшини та її сьогоднішня, відстежити формування жанрово-

тематичної та змістової палітри часописів, що виходили в Шевченковому краї.

Залучений фактичний матеріал його автор цілком вмотивовано розташував у суворій хронологічній послідовності: від виходу першої друкованої газети на початку минулого століття й до наших днів. Композиційно видання репрезентовано 8 розділами, й услід за узагальнюючим сюжетом «Преса – частина історії нашого краю» вони подані в часових відтинках, що корелюються із періодизацією нашої вітчизняної історії (дорадянський період, доба Української революції 1917 – 1921-х рр., партійно-радянська преса 1917 – початку 1940-х рр., часи нацистської окупації, повоєнні роки, становлення новоутвореної Черкаської області, формування інформаційно-газетного простору, трансформація й демократизація медійних видань в незалежній Україні). При цьому текстуальному аналізу піддано не лише обласні газети, а й районні, міськрайонні й навіть багатотиражні видання. Не оминув автор своєю увагою й такий цікавий масив газетної спадщини, як позацензурні видання («самвидав»).

Звертає на себе фаховість, всеохопність і глибина аналізу медійних матеріалів, що засвідчує як чималий дослідницький досвід автора, так і його надзвичайну ретельність та відповідальність у реалізації наукових проєктів. Кожний розділ завершується ґрунтовними висновками – своєрідною квінтесенцією* авторського аналізу й узагальнень. Обрано цілком адекватний жанру видання стиль викладу матеріалу, який характеризується науковістю й водночас доступністю. Чудовим доповненням до поданої в книзі інформації є ілюстративний ряд, що цілком логічно представлений подачею логотипів назв газет нашого краю різних історичних періодів.

Видання супроводжує добротний науково-довідковий апарат, репрезентований предметним, іменним та географічним показниками. Доречним видається і вміщення розлогої анотації англійською мовою, що забезпечує вихід цього видання й на міжнародний рівень.

* Квінтесенція – це найважливіша, найсуттєвіша частина чогось, основа, суть. У переносному значенні це найголовніше, що міститься в певному явищі, ідеї чи предметі.

Як впливає зі змісту та вміщеної на титулі присвяти, книга В. М. Мельниченка – то чудова данина пам'яті журналістам різних поколінь (на жаль, здебільшого – уже як спогад-реквієм). Насамкінець додамо, що сам автор є багаторічним членом Національної спілки журналістів України й сином знаного на Черкащині, маститого газетяра, орденоносця Миколи Пилиповича Мельниченка (світла йому пам'ять!), який упродовж понад 20 років очолював редакцію Катеринопільської районки «Авангард».

ДУХОВНЕ ВОСКРЕСІННЯ АВТОРА ДИВОКНИГ

Habent sua fata libelli (Книжки мають свою долю).

Т. Маєр

Незаперечною є істина: «бібліотека книжкою й читачем живе», а тому будь-яке поповнення її фондів начебто вливає в неї свіжу кров. Ось і нещодавно книгозбірні Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького було подаровано трикнижжя творів відомого золотоніського письменника Івана Семеновича Дробного – випускника нашої alma mater. Принагідно кілька слів про цього знаного майстра слова.

Іван Дробний народився 16 січня 1931 р. в с. Богуславець, що на Золотоніщині, зростав у простій селянській родині. Загальновідомо, що це село стало малою Батьківщиною людини-академії, патрона нашої бібліотеки Михайла Максимовича. У 1954 р. він закінчив мовно-літературний факультет Черкаського педінституту, отримавши спеціальність «учитель російської мови та літератури». Вчителював у Киселівській середній школі Катеринопільського району, а від 1962 р. мешкав і працював у Золотоноші. Тут спочатку викладав словесність учням із далекої Куби в училищі механізації сільського господарства, потім обіймав посади інспектора шкіл

райвно, і довгі роки – заступника директора міської школи №6. Поєднуючи педагогічну діяльність із літературною творчістю, друкував свої поетичні й публіцистичні твори в республіканській та місцевій періодиці. Побачило світ і півтора десятка його окремих видань – книг поезії та прози. Він став членом Національної спілки письменників України, а творчість майстра слова поцінована обласною літературно-публіцистичною премією «Берег надії» ім. В. Симоненка (за збірку «Груша серед поля») та районною краєзнавчою премією ім. М. Пономаренка (за №1). І. С. Дробний – почесний громадянин м. Золотоноша, а ще запроваджена літературно-музична премія його імені, котра щороку вручається в трьох номінаціях. На жаль, Іван Семенович уже пішов у засвіти...

Він залишив по собі не лише солідну друковану спадщину, а й чимало рукописних творів, які не вдалося видати за життя Майстра. Відтак, визріла ідея підготувати їх до друку, й за цю нелегку й надзвичайно рутинну справу взялися місцеві ентузіасти і знані краєзнавці – брати Віталій і Володимир Побиванці. Упродовж двох років вони впорядковували передані їм родиною поета неопубліковані твори І. Дробного. Зрештою, цей видавничий проєкт було зреалізовано в черкаському видавництві Ю. Чабаненко, а необхідні кошти на це було надано Золотоніською міською радою на чолі з Віталієм Войцехівським (нині народний депутат України).

Це досить об'ємне трикнижжя об'єднане спільною назвою «Автор дивокниг» (так свого часу характеризував І. Дробного відомий черкаський поет Григорій Білоус). У першій книзі вміщено неопубліковані поезії та переклади Івана Семеновича, друга знайомить читача із його публіцистикою та окремими літературознавчими й краєзнавчими дослідженнями, а третя репрезентує цього майстра слова як талановитого поета-пісняра (тексти покладених різними композитарами на музику його поезій тут супроводжують ноти). Передмову до цього ошатного й змістовного видання написала відома літературознавиця, член-кореспондент НАН України Світлана Єрмоленко, яка, зокрема, зазначила, що «через свої твори Іван

Семенович Дробний ГОМОНИТЬ із різними поколіннями українців – «і сухих, і тих, хто будуть, що були» (за М. Вінграновським).

Невгамовні ентузіастити-упорядники аж ніяк не збираються ставити крапку в цій високошляхетній справі. Адже їм вдалося виявити ще не один десяток неопублікованих творів іменитого золотонісця, й вони мають твердий намір підготувати і їх до видання. То ж хай щастить братам Побиванцям на тернистих шляхах збереження духовної спадщини Шевченкового краю!

ВШАНОВАНО ПАМ'ЯТЬ ВІДОМОГО ДЕРЖАВОТВОРЦЯ

Хто помер, але не забутий, той безсмертний.

Лао Дзи

У славній когорті державотворців доби Української революції 1917–1921 рр. чільне місце належить Сергію Павловичу Шелухіну. Його земний шлях розпочався в с. Деньги (Золотоніщина) 6 жовтня 1864 р., а душа спочила в чеській столиці Прага 25 травня 1938 р. Козацький нащадок, наш земляк увібрав з молоком матері безмежну любов до Вітчизни, від юних літ став на тернистий шлях боротьби з самодержавством й усе своє свідоме життя поклав на вітар української ідеї. Відомий вчений-правник став близьким соратником творців незалежної держави М. Грушевського, В. Винниченка й С. Петлюри, обіймав посади генерального судді, міністра юстиції, генерального прокурора урядів Української Народної Республіки й Гетьманату, вів багатогранну дипломатичну роботу. Опинившись у еміграції, він продовжував утверджувати українство засобами друкованого слова й просвітництва, увійшов у духовну історію України як талановитий письменник, публіцист, історик.

Зі зрозумілих причин за радянської доби ім'я «буржуазного націоналіста» й «петлюрівця» Сергія Шелухіна було стерто зі скрижалів історії. Повернення із мороку забуття цієї непересічної постаті відбулося вже в роки української незалежності, коли було опубліковано перші матеріали про його жертвну життєдіяльність задля утвердження українства. Проте й досі ще немає підстав стверджувати, що вже віддано належне його громадянському й духовному подвигу, а пазли пам'яті про достойника зайняли своє гідне місце.

Утім, крига таки скресає, й це переконливо засвідчила подія прикінцевого дня серпня 2023 р., котрій судилося зайняти помітне місце в новітній історії Шевченкового краю. В рідних пенатах Сергія Шелухіна – селі Деньги відкрито пам'ятний знак відомому Українцю. З об'єктивних причин шлях до реалізації цього проєкту шани й пам'яті проліг через довгі шість років публіцистичних обґрунтувань, долання усіляких бюрократичних бар'єрів, пошуку джерел фінансування тощо. Автором цього меморіального об'єкта став відомий у Черкасах скульптор Єгор Терехов, а профінансовано його з депутатського фонду Золотоніської міської ради. Принагідно підкреслимо, що кошти було віднайдено ще до початку повномасштабної війни з рашистами й вони покрили лише вартість матеріалів, а творчу роботу скульптор виконав практично на волонтерських засадах.

Пам'ятник виконано з добротного сірого граніту й він символізує крок до української державності за часів Української революції. На його фасаді в позолоті виконано зображення тризуба й напис «Шелухін Сергій Павлович». На звороті меморіального знака під портретом державотворця читаємо: «Український учений, юрист, історик, дипломат, громадсько-політичний діяч».

У церемонії відкриття монументу взяли участь і виступили з промовами начальник управління освіти і науки Черкаської ОВА Валерій Данилевський, голова Золотоніської РВА Ірина Тернова, секретар Золотоніської міської ради Наталія Сьомак та ін. Щиросердно подякувала усім причетним до творення пам'ятного знака староста Деньгів і Хвильово-Сорочиного

Наталія Сергієнко. Усі промовці висловили впевненість у тому, що цей меморіал буде слугувати патріотичному вихованню нині суших і є гідною відповіддю москowitzам на їхні маячні ідеї знищення України.

Також у ході цих заходів присутні із зацікавленням оглянули фотовиставку, присвячену С. Шелухіну. Вона складалася із майже 80 світлин та копій документів, які вміщено в опатні рамки. Цей безцінний матеріал (80% оприлюднено вперше) віднайдено як у центральних архівах (історичному, вищих органів влади й управління, Київ), так і Одеському обласному та Інституті рукопису Національної бібліотеки ім. В. Вернадського. Всю пошукову й організаційну роботу з облаштування цієї надзвичайно інформативної виставки взяв на себе місцевий краєзнавець, інженер за освітою Анатолій Воропай. А фінансово сприяв реалізації цього краєзнавчого проекту директор деньгівського СТОВ «Гранекс-Черкаси» Том Ван Гої.

Відкриття меморіального знака та фотовиставка були проведені в рамках підготовки до 160-річного ювілею державотворця.

ДАНИНА ПАМ'ЯТІ ЗОЛОТОНІСЬКОМУ ВОЛОДАРЕВІ ДУМ

*Гей, ізгадайте, браття-вкраїнці,
Чим ми на світі бували,
Як волю нашу, волю народню
Всі ми гуртом рятували.*

М. Злобинець

Михайло Злобинець. Це ім'я незаслужено призабуте, й тому мало знане в сьогоденному українському соціумі. А між тим він належить до славної когорти тих наших співвітчизників, котрі поклали на вітвар української ідеї свої життя. Володар багатогранного таланту, відомий педагог, письменник, поет-

пісняр, віртуозний бандурист. А ще – громадсько-політичний діяч, незламний революціонер з духом, «що тіло рве до бою», лідер просвітницького руху...

Першого серпневого дня 2020 р. відбулася акція Пам'яті, котрій судилося бути вкарбованою в духовний літопис не лише Шевченкового краю, а й усієї України. У місті Золотоноша (Черкащина), де жив і творив наш іменитий земляк, відкрито меморіальну дошку, яка вшановує М. Злобинця, а відтак, нарешті, здійснено черговий крок пошанування відомого Українця.

Прометейв шлях

Вбачається глибоко символічним, що наш герой є подвійним тезком свого легендарного земляка із Богуславця (Золотоніщина), людини-академії Михайла Олександровича Максимовича. І нехай це й не рівновеликі зірки на небосхилі національної духовності, та все ж присутній перегук їхньої життєвої філософії та духовних діянь в ім'я України є доволі очевидним.

Рідними пенатами М. Злобинця (Злобінцева) стало село Домантів – одне із найстаріших поселень Златокраю й свого часу сотенний центр. Серед знаменитих односельців Михайла Олександровича – доктор медицини, почесний член Санкт-Петербурзької академії наук, лейб-лікар Х. Тихорський та генерали Д. Юзефович, М. Домантович, А. Іванов.

Прийшов у цей світ М. Злобинець 31 жовтня 1883 р., був сином місцевого земського лікаря. Так уже розпорядилася життєва доля, що вивела Михайлика в люди його тітка Деркач (на жаль, ім'я її не вдалося встановити). Саме вона й доклала максимум зусиль, аби дати надзвичайно обдарованому хлопчикові гідну освіту. Завершивши гімназійне навчання (ймовірно, в Черкасах), юнак подався до Києва, аби вступити до надзвичайно престижного вишу, яким був університет Св. Володимира (його свого часу закінчив і батько Михайла). Успішно витримавши вступні випробування, він приступив до навчання на фізико-математичному факультеті, був у числі кращих студентів, за що його звільнили від плати за навчання.

Наполегливо опановуючи таїни «цариці наук» – математики, колишній домантівець не полишав і гуманітарних занять. Ще в студентські роки прокинулося в його серці «те, що не вмирає» і він почав сідлати Пегаса. Серед його перших поетичних ластівок – думи «Минулася давнина», «Повіяв низовий», «Море», дещо пізніше – вірші лірико-естетичної спрямованості «Весняна пора», «Саме страшне», «Я хотів, щоб звуки у мене лились» та ін. Ці перші літературні проби молодого літератора, що з'явилися на сторінках альманаху «Перша ластівка» та часопису «Рідний край», відзначалися оригінальністю думки та свіжістю образів. Зі зрозумілих причин молодий майстер слова обрав собі псевдонім «Домонтович».

Наділений від природи гарним баритоном і філігранним музичним слухом, він з юних літ любив співати українських народних пісень, а невдовзі й сам став піснярем. Над усе Злобинець-Домонтович полюбив гру на бандурі, став знаним кобзарем, щоправда, достеменно невідомо, хто ж його ще в дитинстві долучив до гри на цьому музично-інструментальному символі України. Можливо, це стало результатом спілкування зі столичними музикантами, котрі влітку проводили свої уїк-енди в придніпровському Домантові. Ще в студентському 1908 р. молодий мистець створив перший у Києві ансамбль зрячих бандуристів із шести осіб і їхні концерти автентичної музики мали неабиякий успіх.

І ось уже позаду університетське навчання й 26-річний Михайло Олександрович у 2010 р. розпочав свою педагогічну діяльність на посаді вчителя математики Золотоніської чоловічої класичної гімназії. Цікавий факт: йому випало навчати відразу двох майбутніх літературних знаменитостей: прозаїка Семена Скляренка й поета Миколу Терещенка. Напрацювавши певний педагогічний досвід, наш земляк наважився запропонувати вчителю початкової ланки свій власний українськомовний підручник «Арихметика».

Рутинні вчительські клопоти аж ніяк не завадили музично-літературній творчості й не знизили рівень його громадсько-політичної активності. Попри молодий вік М. Злобинця обрали до складу Золотоніського сільгосптовариства, попечи-

тельської ради комерційного училища, а згодом і гласним повітових земських зборів. Активно співпрацював математик і з Полтавською губернською архівною комісією. Уже від 1910 р. відомі його доволі глибокі праці з історії краю. Результатом кількарічної праці Михайла Олександровича стало видання в 1913 – 1914 рр. унікальної двотомної книги «Самонавчитель до гри на кобзі або бандурі». На додачу, невгамовний М. Злобинець організував та очолив у Золотоноші співочу капелу. До речі, маючи справді «золоті руки», він власноруч виготовляв бандури для цього творчого колективу, а ще поповнював програму концертних виступів власними творами.

З початком у 1917 р. Української революції наш земляк, що називається, з головою пірнув у її вир, безпелеційно поділяючи ідеї Української Центральної Ради. Певний час він виконував обов'язки секретаря ради товариства «Золотоніська українська громада». Та щонайбільшою заслугою Михайла Олександровича стало започаткування діяльності та керівництво (разом із майбутнім Президентом України в екзилі А. Ливицьким) повітовою громадсько-політичною організацією «Просвіта». Її осередки було створено ще в кількох селах, а друкованим рупором просвітян стала редактована М. Злобинцем українськомовна газета «Вільне слово». Невтомним золотонісцем було започатковано в місті й просвітянську видавничу серію.

Уже перебуваючи в зрілому віці, він зрештою покінчив зі своїм холостяцьким статусом і в буремному 1918-му побрався з місцевою красунею Марією. У щасливого подружжя невдовзі з'явилися донька Марія та син Юрій.

Утім, все складалося далеко не безпроблемно. Позаяк Михайло Олександрович не приховував своєї опозиційності до режиму гетьмана П. Скоропадського, його влітку 1918 р. було заарештовано. Натомість вже пізніше й більшовицькі владці не забули про «самостійницьку» діяльність просвітянина й двічі піддавали його арештам: у 1920 й 1928 роках (останній – з трирічним перебуванням на Соловках). У перерві між арештами, на хвилі «українізації» М. Злобинець ще викладав деякий час у Золотоніському педтехнікумі, керував

тамтешнім ансамблем бандуристів, продовжував літературно-публіцистичну діяльність. До речі, його вірш «Прокидайся, батьку, годі тобі спати...» перекладено англійською мовою.

Проте тогочасні понтії пілати й гадки не мали, аби залишити в спокої «жовтоблакитника». Зрештою, в 1931-му його переселили до Північного краю, а в 1933 «трійка» ОДПУ засудила нашого земляка до позбавлення волі терміном на 5 років. Та вже через короткий час цей вирок видався сталінським катам занадто м'яким і в лихозвісному 1937-му 53-річний М. Злобинець отримав «найвищу міру соціалістичного захисту». Мученицьку смерть прийняв осіннього дня в одному із сталінських таборів: його пошматували нацьковані наглядачами сторожові собаки. Так скінчилося земне життя великого достойника духу, а реабілітовано його було вже помертвно в червні 1989 р.

Дружина Марія, учителька за фахом, як дружина «ворога народу» була вислана в Архангельську область, пережила свого чоловіка на понад 40 років, у прикінцевий період свого життя мешкала в Дніпродзержинську. Щодо сина Юрія, то він поліг на фронтах Другої світової. Донька Марія стала дружиною знаного українського психіатра й невропатолога А. Лук'яненка.

Знак незгасної пам'яті

Повернення нинішньому поколінню пам'яті про знаного українця пройшло тривалий і доволі непростий шлях. Першим окреслив контури цієї потужної постаті патріарх українського краєзнавства, золотонісець М. Ф. Пономаренко. Досліджували життєпис достойника й домантівський краєзнавець В. Ф. Почепцов та мистецтвознавець В. М. Мішалов. Та, власне, стартовим майданом сьогоденного поцінування М. Злобинця стало комплексне видання «Бандури пісня недоспівана, або суспільний виклик Михайла Злобинця». Це доволі глибоке дослідження, виконане на основі архівних матеріалів і стародруків докторами історичних наук, професорками О. З. Силкою (Національний університет харчових технологій) та Л. І. Синявською (Черкаський національний університет

ім. Б. Хмельницького), стало по суті першим усебічним осягненням життєпису та духовного подвигу М. Злобинця. Цілком заслужено, за поданням наукової бібліотеки ім. М. Максимовича ЧНУ ця праця була відзначена обласною краєзнавчою премією імені вченого-енциклопедиста.

Утім, цей святий ланцюг Пам'яті дістав своє гідне продовження. Лауреатки прийняли високошляхетне рішення щодо передачі всього грошового еквіваленту отриманої премії на виготовлення меморіальної дошки М. Злобинцю в його рідному місті. Долучився до цієї святої справи й народний депутат України 8-го скликання В. В. Голуб. За реалізацію цього проекту практично на благодійній основі взявся класик сучасного образотворення, доцент кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва ЧНУ ім. Б. Хмельницького, заслужений (згодом народний) художник України І. В. Фізер.

І ось настав довгоочікуваний момент відкриття цього нового об'єкту пам'яті. Його встановлено на фасаді міського будинку дитячої та юнацької творчості, який саме й розташований у приміщенні колишньої чоловічої гімназії – місці кількарічної вчительської діяльності М. Злобинця.

В урочистому відкритті меморіальної дошки взяли участь і виступили з промовами міський голова Золотоноші В. О. Войцехівський, ректор ЧНУ ім. Б. Хмельницького О. В. Черевко, професорки О. З. Силка та Л. І. Синявська, очільники обласних творчих спілок В. М. Мельниченко, Т. С. Калиновська (заслужена журналістка України), скульптор І. В. Фізер, а також автор цих рядків. Вокалісти чоловічого ансамблю міського будинку культури подарували присутнім задушевну українську пісню.

Цей новий мистецький шедевр став гарною окрасою середмістя Золотоноші. Та найголовнішим є те, що меморіальний знак, який увічне пам'ять великого українця, буде довгі роки слугувати національно-патріотичному вихованню нині суцільних і прийдешніх, надихаючи їх на нові звершення задля процвітання України.

ВОЗНЕСЕНЬСЬКОМУ – 300 ЛІТ

*Йдуть із Вознесенського дороги,
А сходяться за обрієм вони,
І несуть, несуть свої тривоги,
Як вітри із ранньої весни.*

Ю. Зубаньов

Поселення, як і люди, мають свої біографії, а відтак і відзначають ювілеї. Третій рік повномасштабної російсько-української війни став ювілейним для чималенького села з виразною духовно-оптимістичною назвою Вознесенське: йому минає вже 300 літ. З приводу знакового ювілею пропонуємо штрихи до історії й сьогодення цього населеного пункту Златокраю.

Загальне й особливе

Вознесенське привільно розкинулося на погорбленій рівнині центральної частини Золотоніського району за 16 км від райцентру обабіч річки Сухий Згар (доплив Золотоношки). Віднедавна село стало центром однойменної територіальної громади, а його найближчими сусідами є підпорядковані їй село Богуславець, а також селища Пальміра, Степове і Канівщина. Загальна площа Вознесенського – 543 га, тут 25 вулиць і 11 провулків, а назви сільських кутків віддзеркалюють історію та особливості територіальних складових: Гайок, Гуляй-Поле, Ледачий Хутір, Лиса Гора, Приблудний, П'ятихатки, Церковний.

Нині в селі налічується 1285 господарств із населенням 2045 жителів. За останні 5 років людність зменшилася на 290 мешканців. Та це й не дивно, адже природний приріст має стабільно від'ємні показники. Наприклад, торік народилося лише шестеро, а прощальну панахиду справили аж по 59 вознесенцям (мінус 53). Не додає оптимізму й механічний рух: тоді як до села в 2023 р. прибуло 28 нових мешканців, натомисть вибуло 40. Лише 17% людності Вознесенського становлять молоді люди віком до 35 років, а з іншого боку понад 29% – пенсіонери. Найпоширеніші прізвища в цьому селі – Бондаренко, Ворона, Денисенко, Діхтяренко, Дробот, Макаренко, Чернобай.

У Вознесенського є 10 стовідсоткових тезок, та ще 48 поселень носять спільнокореневу назву.

Далека минувшина

Сліди життя на території села належать ще до незапам'ятних часів (тут виявлено кургани доби бронзи та поховання ранньослов'янського періоду). Офіційне ж народження села належить уже до подій нового часу: перша писемна згадка про нього датується 1724 роком. Як засвідчують історичні джерела, генерал-квартирмейстер Ф. фон Штофель купив тоді біля річки Сухий Згар чималий шмат землі й заселив його селянами (на 1731 р. – 15 дворів). Невдовзі заснована генералом осада дістала назву «Слобідка над річкою Згар», пізніше – Штомпелівка (Стемпелівка), від народного варіанту прізвища засновника. Вже в другій половині XVIII ст. село прибрало новітню назву Вознесенське, хоча місцеві ще довго називали його Штомпелівкою. Назва села походить від церкви Вознесіння Христового.

У 1751 р. Штофель продав свій вознесенський маєток військовому товаришеві Д. Білусі. З описів Київського намісництва дізнаємося, що наприкінці XVIII ст. у Вознесенському налічувалося вже 96 дворів із населенням 392 жителі, які всі були залежними від поміщика. В наступному столітті поряд з Білухами-Кохановськими, які володіли 1000 десятин землі, власницею значної частини тамтешніх земель стала графиня У. Капніст (1600 дес.). До речі. Певний час у селі мешкав відомий своїми революційними поглядами О. Капніст – приятель Т. Шевченка.

У пореформений час швидкими темпами зростала людність Вознесенського, яке набуло статусу волосного центру. На 1910 р. у селі налічувалося 283 двори із населенням майже 1600 мешканців. Селяни страждали від малоземелля: на двір пересічно припадало лише 2,2 дес. Тоді вознесенці засіяли 100 дес. жита. 160 – ярої пшениці, 58 – вівса, 10 – конопель, а 71 дес. відвели під городину. Селяни утримували 45 коней, 276 голів ВРХ, 193 вівці та різноманітну птицю. У селі працювало 11 вітряків, 2 олійниці, кузня, гуральня, дві крамниці й дві корчми. Пожвавленню економічного життя Вознесенського

сприяло спорудження наприкінці XIX ст. вузькоколійки та відкриття поруч із селом станції Пальміра.

Духовним центром села стала церква Св. Вознесіння, а в 1871 р. відчинила свої двері для місцевої малечі земська початкова школа. Утім загальний рівень писемності вознесенців був низьким: 28 % (серед жінок – менше 8%). У 1876 р. розпочалася літературна діяльність уродженця Вознесенського, відомого поета й перекладача К. О. Білиловського.

Доба радянська

У революційному 1917-му вознесенці розгромили маєток та спалили палац графа Д. Капніста. З початком радянської доби село на деякий час втратило свою історичну назву й було перейменовано на Луначарське. Проте ця новація не прижилася і вже через два роки повернулося попереднє ймення. У 1920-му село стало центром сільської ради з підпорядкуванням 3 сіл,, 5 хуторів і станції Пальміра. Перепис середини 1920-х років зафіксував у селі 327 дворів із населенням 1539 мешканців (734 чоловіки і 805 жінок).

На хвилі суцільної колективізації в 1929 р. вознесенці об'єдналися в колгосп ім. Сталіна (згодом ім. Р. Люксембург), а сільськогосподарською технікою це господарство забезпечувала Пальмірська МТС. У голодні 1932 – 33 рр. у Вознесенському демографічні втрати були мінімальними, що пояснюється близькістю до залізничної станції та наявністю в селі пункту прийому зерна. Утім, під страшні жорна сталінських репресій потрапило десятки вознесенців, серед них родини Василенків, Калашників, Неліп, Саранчів, Цьопок, Шаманських та ін.

Понад 700 вознесенців стали учасниками війни з німецькими загарбниками, 324 загинули у вирі страшного двобою. Мужність і героїзм 365 фронтовиків із Вознесенського відзначено бойовими орденами та медалями.

У 1950 р. господарства Вознесенської сільради об'єдналися в єдиний колгосп-гігант «Червоний прапор». Упродовж понад трьох десятиліть вознесенський колгосп незмінно знаходився в групі аграрних лідерів краю. Стабільні виробничі показники

демонструвало й місцеве хлібоприймальне підприємство, хлібопекарня та сортодільниця. Проводилося значне соціально-культурне будівництво: стали до ладу нові приміщення середньої школи та будинку культури. У ті успішні для Вознесенського роки орденами за звитяжну працю були нагороджені бригадир рільників М. М. Дробот, ланкові М. М. Минченко та Н. А. Макаренко, тракторист Г. Ю. Скороход, газоелектрозварувальник С. С. Герасименко, водії С. В. Бузирьов і М. М. Кир'яченко, голова правління колгоспу І. П. Овчаренко, голова сільради Я. П. Макаренко.

Сьогодення й відомі уродженці

У 1990-х сільгоспідприємство не витримало нещадних ударів ринкової стихії й розпалося. Натомість виникли ДП Золотоніського маслоробного комбінату та СТОВ «Вознесенське». Нині базовим сільгоспідприємством є СТОВ «Придніпровський край». Працюють і фермерські господарства О. В. Журби, В. М. Заболотнього та «Дарія-8».

На початку нинішнього століття стала до ладу перша черга філіалу потужного зернотрейдера Миколаївського ТОВ СП «Нібулон». Це сучасний автоматизований і механізований комплекс з приймання та зберігання зерна. Завдяки введенню в дію цього підприємства створено близько 80 робочих місць.

Вознесенські діти навчаються в загальноосвітній школі І – ІІІ ст., яка znana своїми славними традиціями. Понад 25 років цей навчальний заклад очолював знаний ентузіаст шкільництва А. Й. Борщенко. Педколектив пишається тим, що в його складі є й заслужений учитель України В. М. Макаренко, який навчає учнів рідної мови й літератури. У школі розгорнута експозиція започаткованого ним етнографічного музею. Почесним званням матері-героїні відзначено В. М. Бойко, В. І. Дерев'янку та Т. М. Коткову.

Віруючі жителі села розділені на дві конфесії. Тут є парафія Православної церкви України й община Євангельських християн-баптистів.

Село пишається своїми уродженцями, які здобули наукові ступені. Серед них – кандидати технічних наук С. В. Іванченко

та В. С. Шепель, кандидат економічних наук Р. В. Тихенко, кандидат юридичних наук Т. О. Кісіль. У Вознесенському пройшли дитячі та юнацькі роки відомого актора театру і кіно, народного артиста України В. М. Дудника.

Чимало вознесенців зреалізували свої творчі здібності в рідному селі. В. Д. Чорнобай – відомий садівник, П. Я. Павленко був знаним майстром різьби по дереву, а сестри Євдокія, Катерина та Поліна Степанчуки – авторитетними знавцями пісенного фольклору. Закохані в поетичне слово й самі володіють гострим пером його творця місцеві автори В. М. Денисенко і Ю. С. Зубаньов.

На відповідальній посаді заступника завідувача відділу з питань звернень громадян Верховної ради України довгий час працював О. Б. Кочерга. Керівні посади обласного та районного рівня обіймали уродженці села С. І. Гончар, В. П. Саранча, П. М. Степанчук та ін. Гендиректором ЗАТ лізингової компанії «Укріккомліз» працював О. С. Зубаньов. Райвідділ внутрішніх справ очолювали В. І. Мамчич і О. М. Нижник, а А. Г. Снісар довгі роки керував державтоінспекцією Черкаської області.

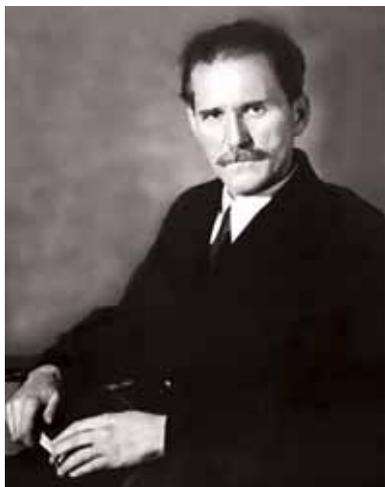
Бойовими орденами відзначена мужність учасників міжнародних воєнних конфліктів М. Ф. Зорі та М. І. Ясира (по смертно). Лицарем орденів Богдана Хмельницького 2 і 3-го ст. став А. В. Дудник.

Нині Вознесенське, як і вся наша країна, знаходиться в суворих реаліях війни з російськими агресорами. Близько 70 вознесенців знаходяться на священних рубежах захисту незалежності України. На жаль, ще під час проведення антитерористичної операції на Донбасі обірвались молоді життя В. І. Жиденка та В. Д. Хорошковського. Від початку повномасштабної агресії рф проти України загинуло вже 10 уродженців Вознесенського, зокрема: сержант Ю. В. Онищенко, молодший сержант С. С. Кондрашов, солдати С. С. Ажнакін, О. А. Дерев'янка, Є. В. Назаренко, С. І. Правда, С. О. Смірнов, С. О. Хабло, І. М. Чорнобай, А. А. Юрченко. Більшість із них нагороджені орденами «За мужність» 3-го ст. та медалями (по смертно).

Та, попри нинішні випробування, вознесенці сповнені оптимізму, життєвої снаги й віри в перемогу над званісілим ворогом. Тож гарної долі тобі, село-ювіляре!

М. О. Максимович
(с. 8–15)

О. П. Баранников
(с. 16–18)

В. Г. Демченко
(с. 19–22)

В. Г. Ляскоронський
(с. 26–28)

В. С. Лизогуб
(с. 27–38)

В. С. Білоножко
(с. 38–44)

Т. М. Десятов
(с. 52–58)

С. І. Дерій
(с. 45–51)

Л. В. Швидка
(с. 59–63)

С. А. Жаботинська
(с. 63–70)

Н. М. Ярмоленко
(с. 70–76)

С. В. Корновенко
(с. 77–84)

В. І. Олексієнко
(с. 85–89)

П. Ф. Пилипенко
(с. 89–92)

О. М. Шулежко
(с. 93–96)

П. Т. Герман
(с. 97–103)

М. В. Томенко
(с. 101–111)

М. П. Пишченко
(с. 112–115)

Д. О. Лисун
(с. 116–124)

О. С. Лисенко
(с. 125–134)

А. М. Вовк
(с. 136–139)

І. Н. Степаненко
(с. 137–144)

Г. Л. Світличний
(с. 144–148)

Я. М. Андрющенко
(с. 148–152)

В. Ф. Педько
(с. 153–156)

В. І. Рибалко
(с. 157–159)

В. Г. Романюк
(с. 160–162)

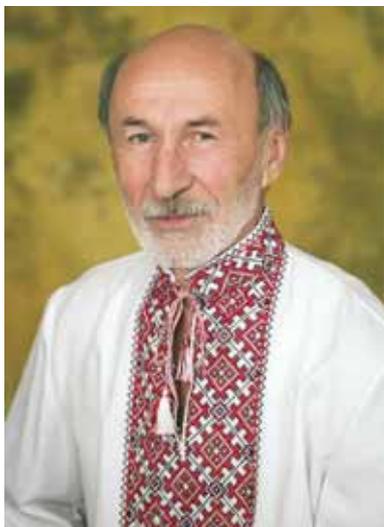
Я. Л. Платмір
(с. 163–168)

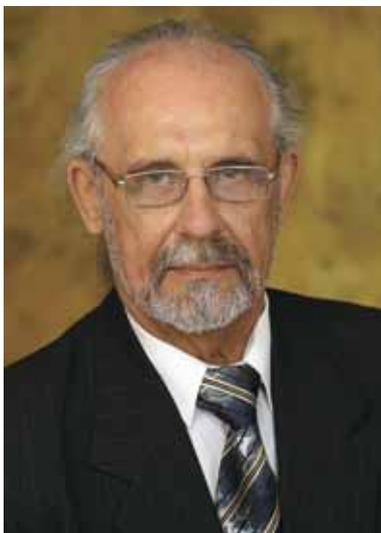
В. А. Афонін
(с. 176–181)

В. О. Хвиль
(с. 169–174)

О. П. Костоґриз
(с. 182–187)

В. А. Олексенко
(с. 187–192)

Т. К. Кас'ян
(с. 193–197)

Д. Г. Петриненко (с. 198–204)

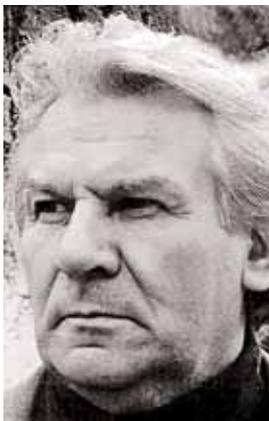
П. І. Авраменко (с. 212–218)

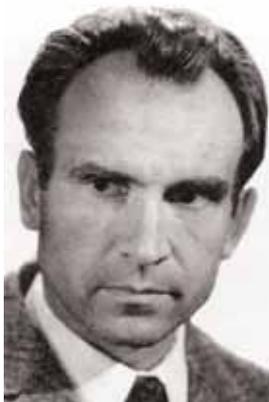
Л. І. Зайнчківська
(с. 204–212)

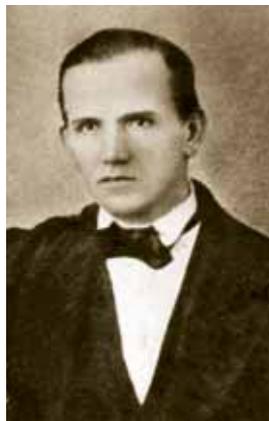
Л. В. Монастирська
(с. 218–225)

В. В. Ілляшенко
(с. 225–229)

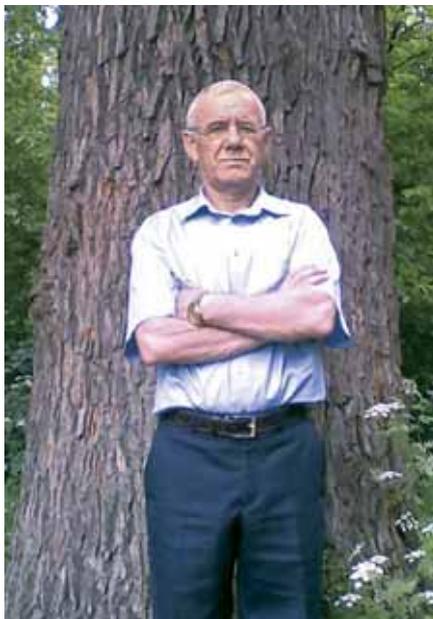
Ю. П. Тутицький
(с. 229–235)

К. Д. Думитрашко
(с. 241–244)

В. М. Луценко
(с. 235–241)

Г. Ю. Діхтяренко
(с. 245–252)

В'їзний знак «Золотоніський район» (с. 254–267)

Бюст Г. Сковороди в с. Коврай (с. 274–279)

Пам'ятник Св. Луці в Золотоноші (с. 272–274)

С. Шелухін

Пам'ятний знак С. Шелухіну в с. Деньги (с. 295–297)

В. Мельниченко про історію преси Черкащини (с. 291–293)

У музеї історії університетської книги (с. 268–271)

Меморіальна стела М. Злобинцю в м. Золотоноша (с. 297–302)

Літературна історія ЧНУ від В. Поліщука (с. 288–291)

Пам'ятник Матері в с. Благодатне (с. 280–288)

В'їзний знак с. Вознесеньке (с. 303–307)

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- Авдієвський А. 215, 237
Авраменко І. 213
Авраменко О. 213
Авраменко П. 212 – 218
Аврахов Г. 289
Аланья Р. 222
Алексеева О. 41, 42
Анатолій (Мелесь) 267
Андрієвська Н. 201
Андрющенко Я. 148 – 152
Антонець В. 33
Антонович О. 116
Антонович В. 23, 24
Апухтін М. 237
Артеменко Б. 170, 280
Артеменко В. 225, 230, 231
Архипова Л. 71
Афанас О. 165
Афонін А. 176
Афонін В. 176 – 181, 189, 271
Афонін Н. 176
Афоніна Л. 181
Афоніна Т. 176
Ахмет А. 18
- Б**
Бабак М. 267
Багалій Д. 278
Байден Дж. 224
Бакум Ю. 266
Балаян Р. 231
Бальоха В. 171
Баранников О. 16 – 19, 265
Баранников П. 18
Баранникова І. 18
Бах О. 19, 28, 265
Баштан С. 206, 212, 266
Белліні В. 223
Бен С. 290
Береза Г. 285
Березюк А.
Берлізов А. 240
Бернштейн М. 30
Бетховен Л. ван 201
Беляков Ю. 261
Биков Л. 231
Бізе Ж. 223
Білаш О. 201, 208
Білецький Д. 290
Білий О. 270
Білик Г. 287
Білик О. 286
- Білиловський К. 265, 305
Білинський М. 258
Білоножко В. 38 – 44
Білоножко К. 46
Білоножко О. 39
Білоножко Ф. 39
Білоножко Я. 38, 39
Білинський М. І. 258
Білоус Г. 294
Білуха Д. 304
Блер Т. 224
Бляндур О. 41
Богач П. 30
Богданович О. 227
Бодяньський О. 9
Боєчко Ф. 48
Бойко В. 306
Бойко Д. 288
Бойко Т. 287
Боковня В. 177
Болеславський І. 267
Бондар І. 177, 183, 189, 271
Бондаренко А.
Бондаренко І. 54
Бонковський Д. 243
Боплан Г. 24, 25
Борецький М. 72
Борисенко В. 183
Босій М. 29, 30, 33, 34
Братчик М. 279
Бридько Л. 205
Брондуков Б. 231
Бубка С. 34
Бугаєнко Г. 86
Бузирьов С. 306
Булдаков О. 227, 233
Бурлака М. 287, 288
Бут П. 255
Бутенко Р. 78
Буцько О. 129
- В**
Ван Гої Т. 263, 297
Василенко М. 266
Василенко О. 265
Василенко Р. 205
Васильченко М. 263
Ваченко Г. 100
Ващенко А. 286
Ващенко-Захарченко М. 19, 265
Вербова О. 240
Верді Дж. 201

- Вергай В. 288
Веренич С. 291
Веронезі А. 221
Виленський Л. 31
Винниченко В. 107, 110, 295
Вінграновський М. 231
Віргуш Н. 291
Вірський П. 237
Вовк А. 136, 137, 138, 258
Вовк І. 287
Вовчинський Г. 267
Возняк Б. 273
Войно-Ясенецька Т. 274
Войцехівський В. 294
Войцех А. 285
Волков М. 31
Волочкова Л. 65
Вольгер Ф. 269
Вронська Т. 129
- Гаврилук І. 231
Гаврилук М. 49
Гайдай З. 198
Гайдн Й. 201
Гайович В. 269
Галат М. 87
Гамова Ю. 266
Ганжа І. 127
Гаптар В. 290
Гризло С. 125
Гриценко О. 288
Гацанюк М. 99
Герасименко В. 214
Герасименко С. 306
Герасимов С. 226
Герман (Заживило) Н. 98
Герман А. 100
Герман В. 97, 101
Герман П. 97 – 100
Герман Т. 97
Герман Ю. 101
Гладун О. 181
Гладкий Й. 257
Глінка М. 201
Гнатюк Д. 210
Говорун Д. 54
Говорун С. 267
Гоголь М. 9, 108, 110, 268
Голуб В. 302
Гончар А. 266
Гончар О. 231
Гончар С. 307
Гончаров С. 95
- Горбач М. 86
Горелов Ф. 260
Горліс-Горський Ю. 271
Грабовський П. 271
Градовський А. 289
Гребінка Є. 10, 140
Гриневич В. 129
Грох М. 183
Грушевський М. 11, 25, 38, 107, 110, 112, 295
Гудзенко Е. 188
Гулак-Артемівський П. 205
Гурман В. 190
Гуцал В. 206
Гуцаленко В. 59
Гуцаленко З. 59
Гуцаленко Л. 59
Гедзь (Савицький) Ю. 260, 266
- Давиденко І. 29, 30, 33
Данилевський В. 269, 296
Данилевський М. 282
Дарвін Ч. 269
Дас Т. 18
Двірна В. 261
Демченко В. 19 – 22
Демченко Г. 19
Демченко Д. 22
Демченко Є. 22
Демченко І. 22
Демченко Я. 22
Дерев'яно В. 306
Дерев'яно С. 165
Дерій І. 45, 46, 51
Дерій К. 45, 46
Дерій Н. 51
Дерій С. 45 – 51
Держак Б. 265
Десятов А. 52
Десятова К. 52
Десятов М. 52
Десятов Т. 52 – 58
Десятова Л. 52, 58
Дзеверін І. 19, 265
Діденко О. 239
Діхтяренко Ган. 252
Діхтяренко Гр. 245 – 252
Діхтяренко С. 245
Діхтяренко Ю. 245, 246
Добжанський Г. 286
Довгаль М. 237
Домантович М. 298
Домінго П. 222

Донець Г. 290
Доній О. 103
Доронін М. 237
Дорош І. 286
Дорош Р. 170, 286
Драй-Хмара М. 102, 110, 260, 265
Драч І. 107, 198, 270, 271
Дробний І. 115, 244, 264, 265, 270, 291, 293, 294, 295
Дробот М. 306
Дрягіна І. 47
Дудник А. 307
Дудник В. 266
Дудник О. 48
Думитрашко (Копитько) К. 241 – 244, 265
Дунаєвська Л. 73
Душейко А. 263
Душейко Г. 263
Душейко О. 263
Душейко П. 81

Ермантраут Е. 42

Єгоричева М. 199
Єпифаній (Канівецький) 267, 282
Єрмолаєва О. 240
Єрмоленко С. 294
Єрмолов В. 178

Жаботинська (Федорова) С. 63 – 70, 240

Жаботинський В. 65
Жовтобрюх М. 270
Журавель В. 288
Журба О. 306

Забашта Г. 208
Заболотній В. 306
Завало С. 86
Загоріна Р. 96
Загребельний П. 266, 270
Заєць І. 118, 122
Заєць О. 212
Заїка М. 71
Заїка О. 284
Заїка П. 71, 285
Зайнчківська (Олійник) Л. 204 – 212
Зайнчківський М. 207, 212
Зацеркляний А. 285
Збанацький Ю. 232
Земзюліна Н. 269
Зімкін Н. 30

Зінник В. 261
Зінченко О. 240
Злобинець М. 297 – 301
Знайков В. 282
Зоря В. 115
Зоря М. 307
Зор'янов О. 193
Зор'янов К. 193
Зражевська Л. 65
Зубаньов О. 307
Зубаньов Ю. 303, 307

Іван (Гльницький) 267
Іванищенко Л. 261
Іванов А. 298
Іванов С. 189
Іванченко В. 202
Іванченко Р. 288
Іванченко С. 306
Ігнатенко В. 238
Ігнатенко Г. 28
Ілленко В. 231
Ілленко М. 231
Ілленко Ю. 231
Ілляшенко В. 225 – 231
Ілляшенко М. 229
Іоан (Яременко) 273, 274
Іржавська А. 164
Іщенко Ю. 178

Йоасаф (Мохов) 267

Кабальє М. 218, 221
Кавалерідзе І. 231
Кадочникова Л. 227
Калашник Ф. 282
Калина О. 207, 208, 210
Калиновська Т. 302
Каллас М. 218, 221
Калько М. 290
Капніст В. 277
Капніст Д. 305
Капніст О. 304
Капніст У. 304
Карапетянц Л. 214
Карпенко Г. 282, 287
Карпенко-Карний І. 228, 231
Касьян (Зор'янова) Т. 193 – 196, 271, 290
Касьян В. 194
Кашуба М. 289
Квітка-Основ'яненко Г. 10
Келеп К. 258

- Кива В. 261
Кикоть В. 290
Кирило (Говорун) 267
Кириченко Р. 207, 210
Кисіль П. 261
Кисіль С. 78
Китова С. 72, 289
Киянченко Ю. 281
Кібальник І. 287
Кібальник Л. 240
Кісіль Т. 307
Кіченко О. 72
Клименко В. 5, 86, 88, 179, 183
Клименко-Синьоок Г. 290
Клоков В. 129
Кнауер Ф. 17
Коваль М. В. 129, 130, 131
Коваль М. І. 213, 266
Коваленко В. 191, 289
Коваленко О. 78
Козик Ю. 288
Козловський І. 200
Кокінакі В. 140
Колесник С. 234
Коломієць М. 266
Коломойцева М. 282
Кондрат Ф. 205
Кондратенко Л. 129
Кондрашов С. 307
Кононенко В. 72
Консовський М. 262
Корнієнко І. 287
Корновенко В. 77
Корновенко Є. 77
Корновенко Л. 72
Корновенко С. 77 – 83
Корновенко Т. 78
Коробченко І. 194
Коробченко О. 194
Кос-Анатольський А. 215
Косарик Д. 115
Костенко Л. 231, 270
Костенко Ю. 122
Костін В. 290
Костогрив В. 187
Костогрив З. 187
Костогрив І. 187
Костогрив Н. 182
Костогрив О. 182 – 187
Костогрив П. 182
Костомаров М. 10, 110, 134
Коткова Т. 306
Кочерга О. 307
Кочубей В. 277
Кравченко В. 286
Кравченко Н. 127
Кривач Д. 183
Кремень В. 56
Кресан О. 290
Крестовніков А. 30
Кривицький Д. 287
Кривицький С. 287
Крикун Є. 207
Круванд Я. 28
Крушельницька С. 218, 221
Крючков В. 271
Кубрякова О. 66
Куклін О. 196
Кукса Д. 283
Курач В. 206
Курач Ю. 206
Лавріненко І. 185
Ладежинський В. 125
Ламтєва В. 286
Лапшин В. 214
Ларикова Л. 207
Ле (Мойся) І. 266
Лев Л. 65
Левчик В. 261
Левчук Т. 228, 231
Ленекер Р. 67
Леонковалло Р. 223
Леонтович С. 281
Лесенко Я. 275
Лещенко (Десятова) І. 58
Ледогоров І. 227
Лизогуб В. 27 – 37
Лизогуб Г. 27
Лизогуб С. 27
Линовицький П. 290
Лисенко А. 134
Лисенко Є. 126
Лисенко Л. 126
Лисенко М. 201, 202, 220
Лисенко О. 125 – 134
Лисенко П. 126
Лисенко Ф. 126
Лисун А. 124
Лисун Д. 116 – 124
Лисун Л. 124, 263
Лисун М. 116
Лисун Н. 116
Лисун О. 116
Лисун Ю. 124
Лихолат В. 126

Лівицький А. 300
Лобанова Л. 206
Лодатко Є. 195
Лука (Войно-Ясенецький) 272
Лукашевич С. 257
Луценко В. 235 – 240
Луценко М. 236, 237
Луценко Т. 236
Лучицький Г. 257
Лучко К. 227
Ляскоронський В. 19, 24, 25, 26
Ляшенко І. 287

Магомаєв М. 209
Мазур (Капля) К. 92
Мазурик С. 71
Майборода Г. 206
Майборода П. 201
Макаренко В. 306
Макаренко М. 33
Макаренко Н. 306
Макаренко Я. 306
Максимович (Тимківська) Г. 8
Максимович М. 8 – 15, 84, 87, 88, 243,
257, 264, 268, 298
Максимович О. 8
Малафєєва А. 286
Малиновська Т. 28
Мамалига Н. 210
Мамчич В. 307
Маренич А. 87
Марков О. 178
Мартинюк К. 177
Марченко А. 286
Марченко М. 261, 285
Марченко О. 286
Масканьї П. 223
Масло М. 264, 265
Маслюк Г. 33
Масненко В. 164
Матвієнко Н. 210
Махова К. 286
Мейтус Ю. 201
Мельник М. 246
Мельниченко В. 268, 291, 293, 302
Мельниченко Л. 39
Мельниченко М. 293
Мерінг М. 278
Мерінг Ф. 256
Меркель А. 224
Мечников І. 268
Миколайчук І. 231
Миرونюк А. 165

Михайлюк Ю. 164
Михаль І. 210
Мірошниченко Е. 287
Міцкевич А. 10
Мішалов В. 301
Мозговий М. 210
Мокренко А. 220
Монастирська (Повстенко) Л. 202, 212,
218 – 225
Монастирська А. 225
Монастирський А. 225
Монастирський О. 220
Морозов А. 78, 79, 81, 164
Мороз О. 121
Морозевич Н. 206
Москаньї П. 223
Моцарт В.-А. 201
Муковський І. 129
Мусатов Г. 40
Мушкетик Ю. 231
Мясков К. 215

Навроцький О. 265
Назаренко Є. 307
Назаренко Д. 273
Назаренко Т. 89, 273
Наливайко С. 11, 255
Науменко В. 257
Негода М. 250, 270, 271
Недашківська Р. 231
Недяк В. 267
Нерух Г. 261, 269
Нечипоренко В. 266
Нечуй-Левицький І. 71
Нижник О. 307
Ничкало Н. 57, 180
Ніконова О. 18
Новик О. 288
Носань С. 270, 291

Обама Б. 224
Обушна Г. 286
Овчаренко І. 306
Овчаренко О. 78
Овчинников В. 189
Озірський М. 290
Олександр (Драбинка) 273
Олексенко А. 188, 192
Олексенко В. 187 – 192, 271
Олексенко К. 188
Олексенко Л. 192
Олексенко О. 188
Олексенко В. 85 – 89

- Олексієнко З. 89
Олексієнко І. 85
Олексієнко М. 85
Олійник Б. 208
Олійник Є.
Олійник Л. 207
Островський О. (Олелько) 265
Остринин Я. 255
Осьмачка Т. 271
- П**
П'ятикоп В. 100
Павленко Л. 267
Павленко П. 136
Павлик А. 288
Павличко Д. 107, 208, 270
Павловська О. 207
Падалка І. 260, 266
Паливода Г. 198
Паливода І. 220
Паливода П. 198
Панін О. 177
Параджанов С. 231
Патлай Н. 71
Паторжинський І. 198
Пахаренко В. 289
Педько В. 153 – 156
Перевальський В. 266, 271
Перепада А. 86
Перепелиця З. 87
Першина Т. 129
Петриненко (Паливода) Д. 198 – 204,
212, 220, 223, 226
Петриненко Г. 199
Петриненко Т. 201
Петрусенко О. 198
Пилипенко Б. 287
Пилипенко В. 288
Пилипенко М. 287
Пилипенко П. 89 – 92, 287
Піддубний А. 213
Піддубний І. 257, 267
Платмір Г. 163
Платмір Л. 163
Платмір Я. 163 – 168
Побиванець Віг. 295
Побиванець Вол. 295
Повстенко Вал. 219
Повстенко Вікт. 219
Повстенко І. 219
Поклад І. 208, 233
Полатайло К. 247
Поліщук В. 269, 289
Полудень Л. 184, 190
- Помазан І. 185
Пономаренко А. 125
Пономаренко М. 5, 86, 99, 115, 265, 290,
301
Попель А. 285
Попова Н. 238
Порошенко П. 106
Потапенко І. 263
Почепцов В. 301
Пресняков О. 54, 289
Приведа П. 190
Приймак Г. 258
Присяжнюк Ю. 164
Приходько В. 267
Прокопенко А. 283
Пурський О. 287
Пух І. 261
Пучіні Дж. 223
Пчілка О. 22
Пшиченко Г. 112
Пшиченко В. 115
Пшиченко М. 112 – 115
Пшиченко П. 112
- Р**
Рапопорт Й. 47
Рахманінов Б. 177
Рахманінов С. 201
Рева Г. 286
Рева Н. 261
Ревуцький Л. 201, 206, 218
Реснт О. 79, 129
Резниченко М. 231
Рем П. 288
Репін Є. 165
Рибалко В. 157, 158, 159
Рильський М. 76, 271
Римбаєва Р. 209
Римський-Корсаков М. 223
Різнюк Л. 279
Роговенко Б. 86
Роговцева А. 231
Рогульська А. 63
Рожавський Ю. 201
Романенко Г. 282
Романенко О. 285
Романенко М. 288
Романицький Б. 266
Романюк В. 160, 161, 162
Руденко Г. 28
Руденко Н. 129
- Савич А. 257
Савран М. 260

- Сагайдачний П. 11
Саєнко М. 286
Саламатін Р. 49
Самоцька Х.-О. 189
Сапієнко М. 286
Саранча В. 307
Сверстюк С. 271
Світличний Г. 144 – 147
Семенович О. 86
Сергієнко Н. 297
Сетуридзе О. 233
Силка О. 302
Симон (Тодорський) 267
Симоненко В. 101, 110, 115, 208, 235, 252, 271, 294
Синьооков І. 281
Синявська Л. 301, 302
Сисоєва В. 65
Ситник А. 238
Січинський Д. 201
Скиба І. 214
Скляр В. 217
Скляренко С. 85, 163, 188, 299
Сковорода Г. 133, 140, 153, 264, 274, 276, 277, 278, 279
Скороход Г. 306
Слюсар М. 261
Слюсаренко А. 104
Смолій В. 129
Снісар А. 307
Собко М. 261
Соболєв-Кузьмін М. 260
Сологуб О. 261
Сорока О. 288
Спрягайло О. 49
Стадник О. 206
Старицький М. 235, 252, 264, 266
Степаненко І. 139 – 144, 261
Степаненко Н. 140
Степаненко П. 140
Степанков К. 231
Степанчук Є. 307
Степанчук К. 307
Степанчук П. 307
Степко Є. 240
Степовий Я. 201
Стеценко А. 268
Стеценко К. 201
Стецьків Т. 105
Стрижак В. 287
Ступка Б. 227
Сук П. 199
Сумська Н. 233
- Сущенко Р. 273
Сьомак Н. 296
- Т**
Теп Л. 178
Тараненко Л. 290
Трубайчук А. 127
Тайій О. 284
Теліженко М. 178, 185, 186
Теліженко О. 183, 208, 271
Телятник В. 170
Терещенко М. 85, 188, 264, 265, 299
Терещенко Ю. 40
Тимошенко Ю. 105
Тимченко А. 287
Тихенко Р. 307
Тихорський Х. 298
Тичина П. 233, 254, 270, 271
Тищенко Р. 287, 288
Тканко О. 31, 39, 46, 239
Ткаченко Д. 287, 288
Ткаченко В. 92
Товбич М. 9
Томара В. 276, 277
Томара С. 275, 276, 277, 281
Томенко В. 102, 111
Томенко К. 102
Томенко М. 101 – 111, 263
Томенко П. 111
Томіленко С. 291
Третьяков О. 190
Третяченко Г. 286
Трубайчук А. 127
Труба Д. 282
Туницька С. 234
Туницький Ю. 225, 229 – 234
Тютюнник Г. 231
Тютюнник Ю. 137, 283
- У**
Ужвій Н. 85, 217, 231, 266
Українка Леся 22, 110, 208, 211
- Ф**
Фардель В. 30
Федоров А. 64
Федоров І. 189
Федоров О. 232, 233
Федорова Н. 64
Федорович Т.
Фесенко Г.
Филь М. 170
Фізер І. В. 178, 183, 187, 271, 273, 274, 302
Фізер І. І. 273
Філарет (Денисенко) 100

Філатов К. 189
Філенко В. 105
Флінта З. 183
Фоконьє Ж. 67
Фонкіч М. 86, 270
Фонсека-Вольгайм К. 222
Франко І. 268, 269, 271
Фурик В. 208
Фурса Г. 219
Фурса С. 219

Харитонова І. 60
Харченко О. 286
Хвиль В. 169 – 174, 288
Хвиль Г. 169
Хвиль К. 169
Хвиль Я. 287
Хіміч А. 267
Хмельницький Б. 110
Хойнацька Л. 129

Чабан А. 268
Чабан Н. 240
Чабаненко Ю. 294
Чайковський П. 215, 223
Чандра П. 18
Чапаєв А. 284
Чегус Л. 177
Чепчик В. 125
Червяковський Н. 260
Черевко О. 57, 80, 211, 249, 269, 289, 302
Черінько І. 266
Чечот В. 266
Чкалов В. 140
Чорнобай В. 307
Чуприна П. 212, 221, 266

Шабатура М. 29
Шамо І. 201, 208

Шаліро Т. 96
Шафарик П. 10
Швидка (Гуцаленко) Л. 59 – 63
Швидкий В. 60
Швидка К. 202
Шебанін В. 265
Шевченко Т. 9, 265, 271
Шелухін С. 258, 295, 296, 297
Шепель В. 307
Шлаканьов Г. 284
Шпак В. 5, 115, 291
Шредер Л. 17
Штофель Ф. 304
Шулежко (Шелудько) О. 93 – 96
Шулежко В. 95
Шулежко Ф. 93
Шульга І. 260, 266
Шульженко Г. 64

Щепкін М. 10

Юдченко М. 287
Юзефович Д. 298
Юрій (Міхновський) 267
Юркевич Р. 288
Ющенко В. 105, 122, 209

Яворницький Д. 278
Яковлев М. 30
Янукович В. 106, 209
Яременко Ф. 28
Яремчук Л. 233
Яроменко (Заїка) Н. 73 – 76, 289
Ясир М. 307
Яценко К. 126

ГЕГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Австрія, кр. 209
Австрія 240
Андріївка, с. 174
Антипівка, с. 265
Афганістан, кр. 103
Бакаївка, с. 255, 264
Балтія, рег. 209
Бахмут, м. 173
Башарівка, с. 118
Безпальче, с. 122
Бердичів, м. 137
Берлін, м. 133, 222
Бершадь, м. 137
Бидгоць, м. 239
Біла Церква, м. 45
Білорусія, кр. 113, 142
Білоусівка, с. 198, 202, 204, 212, 266, 267
Благодатне (Богушкова Слобідка, Чапавка), с. 90, 92, 169, 254, 255, 256, 259, 261, 280 – 288
Богачеве (Ватутіне), м. 236
Богдани, с. 259
Богуславець, с. 8, 15, 264, 265, 293, 298, 303
Болгарія, кр. 34
Бориспільський р-н 128
Боромль, м. 255
Братислава, м. 209
Бубнів, м. 256
Бубнівська Слобідка, с. 98, 255, 266
Будапешт, м. 27
Бузьки, с. 254
Бухарест, м. 209
Валпнярка, м. 137
Варшава 133
Василевичі, м. 150
Васютинці, с. 254, 255
Ватикан, кр. 82
Вашингтон, м. 216
Велика Андрусівка, с. 119
Велика Бурімка, с. 254
Великий Хутір 206, 213, 264, 266
Великі Канівці, с. 102, 254
Великобританія, кр. 24, 65, 68
Вергуни, с. 46
Вереміївка, с. 254, 264, 267
Відень, м. 24, 36, 200, 209, 270
Вільнюс, м. 133
Вільшанка, с. 245
Вінниця 170
Вінницька обл. 43
Вовча, р. 64
Вовчанськ, м. 64
Водяне, с. 166
Вознесенське, с. 265, 303 – 307
Воїнь, м. 255
Воронеж, м. 145
Воронинці, с. 229, 234, 235, 266
Гейдельберг, м. 20
Гельмязів, с. 98, 122, 217, 255, 256, 259, 264, 275
Гельмязівський р-н 258, 261
Германів Хутір, х. 97
Гірники, с. 116
Гора, с. 128
Городище, м. 192
Горошин, м. 257
Грозний, м. 53
Дамаск, м. 239
Данія, кр. 68
Демки, с. 261
Деньги, с. 19, 21, 136, 255, 258, 266, 272, 295, 296
Дєдовськ, м. 193
Джулинка, с. 137
Дібрівка, х. 157
Дмитрівка, с. 145, 259, 261
Дніпро, м. 127, 158
Дніпро, р. 38
Довжок, оз. 275
Домантів, с. 254, 255, 256, 261, 298
Донбас, рег. 172
Дорохове, м. 145
Драбів, смт 162, 185, 202, 204, 257, 264, 266
Драбівський р-н 258, 261, 263
Драбівці, с. 264, 266
Дрогобич, м. 188
Дубно, м. 117, 118
Естонія, кр. 32, 69
Жашків, м. 163
Желді, м. 255
Житомир, м. 137
Жовнино, с. 254, 267
Жорнокльови 266
Заріччя, с. 60
Збараж, м. 281
Звенигородка, м. 246
Здовбиця, с. 117
Золвоздіно, с. 150
Золотоніський р-н 9, 12, 14, 15, 19, 219, 229, 254 – 267

- Золотоноша, м. 9, 18, 23, 26, 28, 114, 120, 163, 182, 188, 194, 212, 213, 217, 231, 241, 248, 255, 256, 259, 264, 265, 266, 267, 275, 293, 298
 Золотоношка, р. 254
 Івано-Франківськ, м. 39
 Ізраїль, кр. 34, 93, 197, 209
 Ільмень, оз. 154
 Іркліів, с. 212, 219, 255, 259
 Іркліівський р-н 258, 259, 261
 Іркутськ, м. 235
 Ірпінь, м. 171
 Іспанія, кр. 81
 Італія, кр. 34, 240
 Йорданія, кр. 209
 Кавказ, рег. 10
 Каїр, м. 197, 216
 Каленики, с. 122, 255, 259
 Калинопіль (Катеринопіль), с. 125
 Кам'янське (Дніпродзержинськ), м. 140
 Канада, кр. 76, 197, 240
 Канів, м. 185, 197, 289
 Канівський р-н 258, 303
 Карс, м. 52
 Калинопіль (Кальніболото, Катеринопіль), смт 125
 Катеринопільський р-н 293
 Каунас, м. 29
 Кедина Гора, с. 254
 Кемерово, м. 236
 Кентерберг, м. 69
 Кизивер, м. 255
 Київ, м. 9, 15, 16, 21, 24, 25, 26, 90, 96, 136, 164, 170, 171, 174, 194, 199, 208, 227, 266, 297
 Київська обл. 258
 Кишинів, м. 209
 Кіпр, кр. 239
 Кіровоградська обл. 43
 Кліщинці, с. 264, 266
 Кліщівка, с. 174
 Клузь, м. 133
 Ковалівка, с. 265
 Ковраєць, р. 275
 Коврай, с. 261, 264, 265, 274 – 279
 Коврай-2, с. 153, 265, 275, 276
 Коврайські Хутори, с. 276
 Ковтуни, с. 86, 275
 Коробівка, с. 254, 261
 Краків, м. 192
 Красенівка, с. 213, 267
 Кропивна, р. 254
 Кропивна, с. 255, 256, 266
 Крутьки, с. 255
 Куба, кр. 293
 Кубань, рег. 142, 153
 Куп'янськ 172
 Лаос, кр. 209
 Латвія, кр. 81, 178
 Лондон, м. 216, 222
 Лубни, м. 213
 Лукашівка, с. 264
 Луксор, м. 197
 Луцьк, м. 12, 148
 Львів, м. 15, 144, 190, 208, 270
 Лящівка, с. 254, 255
 Магадан, м. 209
 Майорськ, с. 174
 Малі Канівці, с. 101, 265
 Маліївка, с. 265
 Матвіївка, с. 148, 152, 266
 Мелесівка, с. 267
 Мельники, с. 230, 257
 Михайлівка, с. 93
 Михайлова Гора, х. 9
 Мілан, м. 36
 Мінськ, м. 150
 Могадішо, м. 216
 Могильов, м. 150
 Можайськ, м. 145
 Мойсинці, с. 254, 266
 Монастирище, смт 137
 Москва, м. 31, 85, 145, 177
 Мюнхен, м. 36
 Навої, м. 178
 Нехайки, с. 140, 265
 Німан, р. 151
 Німеччина, кр. 34, 113, 123, 143, 154, 197
 Нова Дмитрівка, с. 261
 Нова Зеландія, кр. 69, 209, 240
 Новокраїнка, с. 262
 Новий Ульм, м. 139
 Нью-Йорк, м. 209, 270
 Обухів, м. 197
 Одеса, м. 197
 Ольгопіль, с. 137
 Опитне, с. 165
 Оржниця, м. 202, 203
 Оріхове, м. 172
 Пальміра, с. 303
 Париж, м. 133, 216, 270
 Пекін, м. 216
 Петрівка-Роменська, с. 213
 Петропавловськ-Камчатський, м. 209
 Перервенці, с. 259
 Підставки, с. 122, 259, 265

- Піски, с. 165
Пісочен, м. 255
Піщане, с. 255, 256, 259, 261
Піщанський р-н 258
Плешкані, с. 122, 123, 213, 217, 259, 261
Подольськ, м. 145
Полтавська обл. 258
Польша, кр. 34, 68, 81, 113, 138, 197
Португалія, кр. 240
Прага, м. 209
Прибалтика, рег. 113, 142, 154
Привітне, с. 262
Придніпровське (Радянське), с. 156
Прусья, р. 149
Прут, р. 141
Пряшев, м. 133
Путивль, м. 112
Радивилів (Червоноармійськ), м. 118
Ратенов, м. 176
Редья, р. 149
Рейк'явік, м. 24
Рим, м. 82
Ріо-де-Жанейро, м. 216
Роботине, с. 172
Роги, с. 235, 236
Роджественське, с. 266
Сазонівка, с. 199, 202, 203
Самара, м. 17
Санкт-Петербург, м. 20
Сантьяго, м. 216
Свічківка, с. 266
Сердоківка, с. 77
Скородистик, с. 219, 261, 262
Скориківка, с. 186
Словаччина, кр. 83
Софіївка, с. 254
Старий Коврай, с. 276
Степове, с. 303
Суботів, с. 192
Сула, р. 254
Супій, р. 255, 275
Сухий Згар, р. 303
США, кр. 34, 66, 68, 197, 202, 209, 240
Тальне, м. 137
Тальнівський р-н 247
Тарту, м. 32
Ташань, м. 255
Ташкент, м. 189
Тбілісі, м. 209
Тетерів, м. 150
Тернівка, с. 158
Тимківщина, х. 8, 265
Тіньки, с. 112
Токай, м. 276
Токіо, м. 216
Томськ, м. 112
Торонто, м. 209, 216, 266
Торре-дель-Лаго, м. 221
Торунь, м. 133
Тростянець, м. 137
Туреччина, кр. 209
Тясмин, р. 38
Угорщина, кр. 36, 81, 201
Узбекистан, кр. 178
Умань, м. 30, 137
Урбана-Шампейн, м. 68
Фастів, м. 197
Фінляндія, кр. 201
Форт Шевченко, м. 209
Франція, кр. 123, 201
Харків, 90, 258
Харківська обл. 258
Хвильово-Сорочин, с. 296
Херсон, м. 209
Холодянське, с. 43
Хрестителево, с. 247
Христинівка, м. 137, 246
Хрущівка, с. 261
Худоліївка, с. 38
Хургада, м. 197
Ченстохов, м. 195
Черкаси, м. 15, 28, 51, 54, 57, 72, 77, 82, 84, 93, 95, 144, 152, 158, 170, 178, 183, 185, 189, 194, 197, 207, 208, 221, 231, 237, 247, 272
Черкаська, обл. 43, 99, 157, 174, 236
Чернівці, м. 15, 192, 270
Чехівка, с. 226, 229
Чечельник, с. 137
Чигирин, м. 204
Чобітки (Чобітьки), х. 283
Чорнобаївський р-н 219, 258, 259, 263
Чорнобай, смт 101, 192, 264, 266, 267
Чукотка, п-в 128
Чумгак, р. 198
Шабельники, с. 152, 186, 255
Швейцарія, кр. 24, 68
Ширяєво, смт 77
Шрамківський р-н 258, 261
Щербинівка, с. 265
Юрмала, м. 178
Ямал, п-в 128
Янгіюль, м. 157
Японія, кр. 201
Ятрань, р. 245
Ясси, м. 133

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

БЮТ – блок Юлії Тимошенко
ВДК – Всесоюзний державний інститут кінематографії
ВДНГ – виставка досягнень народного господарства
ВРУ – Верховна Рада України
ГО – громадське об'єднання
грец. – грецький
доц. – доцент
ДЮСШ – дитячо-юнацька спортивна школа
ЗВО – заклад вищої освіти
ЗСУ – Збройні Сили України
ім. – імені
ін. – інший
КАБ – керована авіаційна бомба
кв. – квадратний
кр. – країна
лат. – латинський
м – метр
м. – місто
МАГАТЕ – Міжнародне агентство з атомної енергії
мм – міліметр
МОНУ – Міністерство освіти і науки України
МТС – машинно-тракторна станція
н. е. – нова (наша) ера
НААН – Національна академія аграрних наук
НАМН – Національна академія медичних наук
НАН – Національна академія наук
НБУ – Національний банк України
НДІ – науково-дослідний інститут
ННІ – навчально-науковий інститут
НОК – Національний олімпійський комітет
НСЖУ – Національна спілка журналістів України
НСКУ – Національна спілка краєзнавців України
ОДА – обласна державна адміністрація
оз. – озеро
проф. – професор
рег. – регіон
рос. російський
руб. – рубль
с. – село
С., с. – сторінка
св. – святий
СМПТУ – середнє міське професійно-технічне училище
сmt – селище міського типу
соц. – соціальний
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст. – століття
ст. – ступінь
т – тонна
тис. – тисяча
УНР – Українська Народна Республіка
УПА – Українська повстанська армія
ФАП – фельдшерсько-акушерський пункт
ЧНУ – Черкаський національний університет
яван. – яванський

АНОТАЦІЯ

Голиш Г. На перетині доль і подій : вибрана публіцистика 2020–2025 р. / Г. Голиш. – Черкаси : Вертикаль, 2025. – 324 с. : фото 12 с.

Запропонована книга є збіркою вибраної публіцистики автора за 2020–2025 рр. Книга містить 53 розлогі нариси, які об'єднані в 4 розділи й присвячені відомим людям, а також окремим подіям минувшини й сьогодення Черкаського краю. Подана у цьому літературно-художньому виданні інформація базована на достовірних джерелах: документах, спогадах, результатах інтерв'ювання тощо.

Зокрема, в першому розділі «Духнотворці» висвітлено життєдіяльність знаних учених, педагогів, державних діячів, краєзнавців – уродженців Шевченкового краю. Другий розділ «Звитязці вогняних літ» присвячено героям воєн, а третій «На службі мистецтву» – видатним мистцям нашого краю (художникам, діячам театрального й музичного мистецтва). Зацікавить читача й добірка матеріалів «Калейдоскоп подій», в яких автор відобразив знакові події минувшини та сучасності Черкаського краю.

Науково-довідковий апарат книги представлено іменним та географічним покажчиками. Поданий компактно ілюстративний блок репрезентований фотопортретами героїв книги, а також окремими сюжетними світлинами.

Книга буде цікавою суб'єктам навчально-виховного процесу (педагогам та їхнім вихованцям), краєзнавцям та всім зацікавленим історією та персоналіями рідного краю.

ANNOTATION

Golysh G. At the Crossroads of Fates and Events: Selected Journalism 2020–2025 / G. Golysh. – Cherkasy : Vertykal, 2025. – 324 p. : photo 12 p.

The proposed book is a collection of the author's selected publicistic works from 2020 to 2025. It comprises 53 extensive essays grouped into four sections and dedicated to prominent individuals as well as certain past and present events of the Cherkasy region. The information presented in this literary and artistic edition is based on reliable sources: documents, memoirs, interviews, etc.

The first section, «Creators of the Spirit», covers the life and work of renowned educators, scholars, statesmen, and local historians who are natives to Shevchenko's land. The second section, «Heroes of the Fiery Years», is devoted to war heroes, while the third, «In the Service of Art», highlights outstanding artists of the region (painters, theatrical and musical figures). Readers will also be interested in the fourth section «Kaleidoscope of Events», as it reflects significant events of the past and present in the Cherkasy region.

The scholarly reference apparatus of the book is presented through name and geographical indexes. The concise illustrative block features photographic portraits of the book's subjects as well as narrative photographs.

This book will be a valuable resource to educators and students, local historians, and anyone interested in the history and notable personalities of their region.

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО <i>Л. Солодка</i>	4
ДУХОВНОТВОРЦІ	7
Людина-академія	8
Геніальний учений-індолог	16
Заслужений професор	19
Невтомний служитель Клію	23
Лідер учених-фізіологів	27
Сіяч на ниві аграрної науки	38
Біолог Сергій Дерій у високості літ	45
Педагогічна доля	52
Директорка інституту	59
Відома українська лінгвістка	63
Берегиня народної мудрості й краси	70
Поріднений із аграрною історією	77
Шкільний директор	85
Легенда сільської фізкультури	89
Праведниця	93
Педагог, краєзнавець і музейник	97
Україноцентрична місія Миколи Томенка	101
Військовик, краєзнавець, поет	112
Перерваний лет	116
На аванпостах воєнно-історичної науки	125
ЗВИТЯЖЦІ ВОГНЯНИХ ЛІТ	135
Сподвижник Симона Петлюри	136
Уславлений льотчик-ас	139
Керманіч «літаючого танка»	144
Вогняними верстами	148
Чотирнадцятий рейс	153
На бойовому й трудовому фронті	157
Парашутист номер один	160
Шлях кіборга	163
Комбатант	169

НА СЛУЖБІ МИСТЕЦТВУ	175
Творити добро красою	176
Мистець-будівничий Олександр Костогриз	182
І пензлем, і словом	187
Магія батику й поезії	193
Зірка українського вокалу	198
Повелителька пісні й бандури	204
Соліст-бандурист Петро Авраменко	212
Оперна примадонна із Ірклієва	218
Відомий режисер-довженківець	225
Кіно – його доля, слово – його сила	229
Життя в ритмах танцю	235
Творець легендарного романсу	241
Життєві іпостасі Григорія Діхтяренка	245
КАЛЕЙДОСКОП ПОДІЙ	253
Край золотоніський: штрихи до минувшини й сучасності	254
Її високошляхетності – Книзі	268
Пам'ятник святому Луці	272
Візитівка села Коврай як колиски генія	274
Село з понад 400-літньою історією	280
Літературна історія університету від Володимира Поліщука	288
«Прометей» – журналістська премія викладачеві	291
Духовне воскресіння автора дивокниг	293
Вшановано пам'ять відомого державотворця	295
Данина пам'яті золотоніському володареві дум	297
Вознесеньському – 300 літ	303
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	308
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	316
УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ	319
АНОТАЦІЯ	320
ANNOTATION	321

Літературно-художнє видання

ГРИГОРІЙ МИХАЙЛОВИЧ ГОЛИШ

НА ПЕРЕТИНІ ДОЛЬ І ПОДІЙ:

ВИБРАНА ПУБЛІЦИСТИКА

2020—2024 РР.

Технічний редактор,	С. А. Кандич
дизайн обкладинки	Г. М. Голиш
Комп'ютерний набір	С. Г. Кандич
Оригінал-макет	Т. І. Бойко
Коректорка	

Здано до набору 10.09.2025. Підписано до друку 20.10.2025.
Формат 60x84/16. Друк офс. Папір офс.
Гарнітура Petersburg C.
Обл. вид. арк. 18,90. Умов. друк. арк. 18,75.
Зам. № 60. Вид. № 427. Наклад 300 прим.

“Вертикаль”

Видавець та виготівник, друк ФОП Кандич С. Г.
Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК №1335 від 23.04.2003 р.
18000, м. Черкаси, тел. 067-292-21-83
e-mail: vertical2003@ukr.net